AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Taktyka ogólna wojsk lądowych

Biblioteka Główna
Akademii Sztuki Wojennej
53939
09-053939-000-0

53939

Warszawa 2001

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA TAKTYKI OGÓLNEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 53939
II
Akademii Obrony Narodowej

Taktyka ogólna wojsk lądowych

Warszawa 2001

Zespół autorski

płk prof. dr hab. Michał HUZARSKI – kierownik zespołu – wstęp, zakończenie
płk dr hab. Witold LIDWA – rozdz. 2, 2.1, 2.1.2, 2.1.3, 2.1.4, 2.1.5, 2.1.6
płk dr Jan BRZOZOWSKI – rozdz. 2.2, 2.2.1, 2.2.1.1, 2.2.1.2
płk dr Jan KALINOWSKI – rozdz. 1, 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5
ppłk dr Andrzej BUJAK – rozdz. 3.1, 3.1.1, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4, 3.1.5, 3.1.6.2
ppłk dr Jerzy CIEŚLIK – rozdz. 2.2.1.3
ppłk dr Stanisław KORZENIOWSKI – rozdz. 2.2.1.4
mjr dr Ryszard CHROBAK – rozdz. 2.2.2, 2.2.2.1, 2.2.2.2, 5
mjr dr Jan POSOBIEC – rozdz. 4.1, 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3, 4.1.4
mjr dr Marek WRZOSEK – rozdz. 3.1.6.1, 3.1.7
kpt. dr Grzegorz SOBOLEWSKI – rozdz. 4.2, 4.2.1, 4.2.2, 4.2.3
mjr dypl. Marek KUBIŃSKI – rozdz. 2.2.1.5, 2.2.1.6
kpt. dypl. Przemysław PAŹDZIOREK – rozdz. 2.2.3
kpt. dypl. Wojciech SZCZUROWSKI – sekretarz zespołu – rozdz. 2.2.2.3, 3.2

Redaktor – Jerzy WAJS

Redaktor techniczny – Beata KLAROWSKA

Projekt okładki – Dariusz ŁYSIO

Korekta – Jolanta PUCHALSKA
Kazimiera KRZEŚNIAK
Małgorzata SĘKTAS

ISBN 83-88062-91-3

Sygn. AON 5298/2001

Skład, druk i oprawa:
Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 1313/2000

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE 5

1. ZASADY OGÓLNE 6
1.1. Taktyka ogólna w terminologii i klasyfikacji taktyki 6
1.2. Taktyka jako specjalność naukowa 11
1.3. Zasady taktyki 13
1.4. Czynniki walki zbrojnej na poziomie taktycznym 24
1.5. Wpływ struktur organizacyjnych i środków walki na taktykę 27

2. TAKTYKA FORMACJI OGÓLNOWOJSKOWYCH 31
2.1. Siły i przeznaczenie formacji ogólnowojskowych 31
2.1.1. Wojska zmechanizowane i pancerne 32
2.1.2. Wojska aeromobilne 36
2.1.3. Jednostki piechoty górskiej 38
2.1.4. Jednostki obrony wybrzeża 40
2.1.5. Jednostki piechoty zmotoryzowanej obrony terytorialnej 41
2.1.6. Ogólnowojskowe zgrupowania taktyczne tworzone doraźnie 44
2.2. Działania taktyczne 45
2.2.1. Działania rozstrzygające 45
2.2.1.1. Obrona 45
2.2.1.2. Natarcie 59
2.2.1.3. Działania opóźniające 71
2.2.1.4. Działania aeromobilne 79
2.2.1.5. Wycofanie 88
2.2.1.6. Działania nieregularne 90
2.2.2. Działania pomocnicze 93
2.2.2.1 Przemieszczanie 93
2.2.2.2. Rozmieszczanie 106
2.2.2.3. Luzowanie 111
2.2.3. Działania pokojowe 115
2.2.3.1. Operacje utrzymania pokoju 120
2.2.3.2. Operacje wymuszania pokoju 122
2.2.3.3. Pozostałe rodzaje działań pokojowych 124

3. TAKTYKA DZIAŁAŃ W RÓŻNYCH SYTUACJACH POLA WALKI 127
3.1. Działania taktyczne w specyficznych środowiskach walki 127
3.1.1. Teren lesisty (lesisto-jeziorny) 129
3.1.2. Teren górzysty 135
3.1.3. Teren zabudowany (zurbanizowany) 140
3.1.4. Wybrzeże morskie 146
3.1.5. Ograniczona widoczność 149
3.1.6. Przeszkody wodne 155

3.1.6.1. Obrona przeszkód wodnych 155
3.1.6.2. Forsowanie 158
3.1.7. Prowadzenie działań bojowych w zimie 164
3.2. Działania taktyczne w okrążeniu i wyjście z okrążenia 169

4. KOORDYNACJA I WSPÓŁDZIAŁANIE W DZIAŁANIACH TAKTYCZNYCH 183
4.1. Koordynacja działań rodzajów wojsk na poziomie taktycznym 183
4.1.1. Istota i cel koordynacji działań 183
4.1.2. Właściwości koordynacji działań 187
4.1.3. Koordynacja działań w obronie 192
4.1.4. Koordynacja działań w natarciu 195
4.2. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej na poziomie taktycznym. 199
4.2.1. Istota i cel współdziałania 202
4.2.2. Właściwości współdziałania 203
4.2.3. Treści współdziałania 208

5. KIERUNKI ROZWOJU TAKTYKI OGÓLNEJ W WYMIARZE NARODOWYM I SOJUSZNICZYM 215

ZAKOŃCZENIE 222
BIBLIOGRAFIA 223
WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW 227

WPROWADZENIE

Niniejszy podręcznik zawiera wiedzę taktyczną z zakresu taktyki ogólnej. Jest przeznaczony dla studentów i kursantów (słuchaczy) Akademii Obrony Narodowej oraz dowódców i sztabowców profesjonalnie zajmujących się taktyką.

Podręcznik jest zbiorem i wykładnią aktualnych zagadnień taktycznych, przedstawionych zgodnie z zaprojektowaną i opracowaną strukturą wiedzy obejmującą taktykę ogólną.

Zapotrzebowanie na to wydawnictwo narastało wraz z dynamicznymi zmianami wynikającymi z naszych dążeń i pełnoprawnego funkcjonowania w strukturach NATO oraz przeobrażeń w narodowej specyfice doskonalenia taktyki.

Uznano w nim nadrzędność postanowień *Regulaminu działań wojsk lądowych* (wyd. 1999) oraz wykorzystano treści różnych opracowań i publikacji o tematyce taktycznej.

Prace nad podręcznikiem poprzedziły zamierzenia o charakterze naukowym. W kwietniu 2000 roku odbyła się konferencja zorganizowana przez Katedrę Taktyki Ogólnej AON, która zainspirowała badania i opracowanie materiału naukowego pt.: *„Aspekty narodowe i sojusznicze w teorii taktyki ogólnej wojsk lądowych"* (wyd. AON 2000).

Wyniki badań opublikowane w wyżej wymienionej pozycji, zostały twórczo wykorzystane w projektowaniu i prezentacji postanowień podręcznika. Wzięto także pod uwagę wyniki wymiany doświadczeń, zwłaszcza z Akademią Dowodzenia Bundeswehry z Hamburga i Wojenną Akademią Armii Czeskiej w Brnie.

Podczas pracy nad podręcznikiem uwzględniano doświadczenia z odbywanych ostatnio ćwiczeń w wojskach i przez Akademię Obrony Narodowej. Za ważne uznano wyniki spotkań roboczych i uzgodnień międzykatedralnych w Wydziale Wojsk Lądowych AON, zwłaszcza z Katedrą Dowodzenia i Łączności.

Oddany do rąk Czytelników podręcznik *„Taktyka ogólna wojsk lądowych"* mógł powstać dzięki inspiracji i wspieraniu pracy zespołu autorskiego przez Komendę Wydziału Wojsk Lądowych.

Dziękujemy wszystkim tym, którzy przyczynili się do opracowania i wydania niniejszego podręcznika.

1. ZASADY OGÓLNE

1.1. Taktyka ogólna w terminologii i klasyfikacji taktyki

Prezentację wiedzy z zakresu ***taktyki ogólnej*** rozpoczynamy od zdefiniowania podstawowych terminów i umiejscowienia jej w taktyce i taktyce wojsk lądowych. Takie podejście pozwoli jednolicie interpretować opisy, wykładnię i treści kolejnych zagadnień taktycznych.

W interesującym nas układzie typologicznym nadrzędne miejsce zajmuje TAKTYKA, która jest jedną z trzech części sztuki wojennej, usytuowaną na najniższym poziomie – po strategii i sztuce operacyjnej. Jest ona specjalnością obejmującą taktyki rodzajów sił zbrojnych (wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej), które zajmują się przygotowaniem i prowadzeniem działań taktycznych.

TAKTYKA WOJSK LĄDOWYCH jest częścią taktyki składającą się z taktyki ogólnej i taktyki rodzajów wojsk, które obejmują teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne wojsk lądowych.

Będąca przedmiotem naszego zainteresowania, w niniejszym opracowaniu, TAKTYKA OGÓLNA wojsk lądowych, obejmuje teoretyczne podstawy taktyki, teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez ogólnowojskowe pododdziały, oddziały i związki taktyczne, taktykę działania w różnych sytuacjach pola walki oraz koordynację działań taktycznych rodzajów wojsk.

TAKTYKA RODZAJÓW WOJSK obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez specjalistyczne pododdziały, oddziały i związki taktyczne rodzajów wojsk lądowych.

Wymienione w powyższych definicjach działania taktyczne, są postrzegane w ujęciu funkcjonalnym i stanowią przedmiot badań taktyki wojsk lądowych.

DZIAŁANIA TAKTYCZNE są umiejscowione na trzecim poziomie działań wojennych i obejmują wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej mające na celu efektywne wykorzystanie ich możliwości bojowych. Dzielą się one na: rozstrzygające (walki), pomocnicze (przemieszczanie i rozmieszczanie) i pokojowe (misje pokojowe).

Mając na uwadze zaprezentowane treści, określające znaczenie podstawowych terminów związanych z taktyką ogólną, wskazane jest w tym miejscu wyjaśnienie znaczenia wyrażenia „teoretyczne podstawy". Otóż sam termin **„teoria"** oznacza zbiór praw i hipotez rzeczowo i logicznie powiązanych w całość lub jest to wiedza wyjaśniająca jakąś dziedzinę zjawisk. Stąd określenie „teoretyczne" można rozumieć jako podrzędne do teorii i zapowiadające pewien wybór z treści danej teorii,

który jednocześnie zapowiada, że mamy zamysł skupienia się na kwestiach zasadniczych (ważnych).

Z kolei **„podstawy"** w ujęciu metodologicznym rozumie się jako zasadnicze elementy, podwalina, punkt wyjścia lub początek czegoś. W połączeniu z określeniem „teoretyczne", powstaje brzmienie „podstawy teoretyczne" rozumiane jako zasadnicze kwestie dotyczące tej części teorii, która jest przedmiotem naszego naukowego zainteresowania. W konkretnym odniesieniu do niniejszej pracy mamy na uwadze teoretyczne podstawy taktyki wojsk lądowych. Mają one przeważnie wartość uniwersalną, gdyż stanowią w pewnym sensie mądrość taktyczną, gromadzoną w wyniku oceny kolejnych doświadczeń.

Praktyka taktyki – to wynikające z teorii świadome i celowe, wszelkie działania wojsk na poziomie taktycznym. Wyróżniamy wojenną praktykę taktyki, która jest dla teorii najcenniejszym źródłem poznania, oraz pokojową (szkoleniową) praktykę taktyki, podczas której weryfikuje się efektywność i funkcjonalność opracowanych koncepcji teoretycznych.

W działaniach taktycznych na pierwszym miejscu wymienia się **działania rozstrzygające**, realizowane przez walkę składającą się z **podstawowych** jej **rodzajów**. Wprowadzenie terminu „działania rozstrzygające" wynika z naszych narodowych doświadczeń, przy czym znaczący wpływ wywarła tu interpretacja sojusznicza zawarta w *Doktrynie taktycznej ATP-35(B).*

W terminologii wojskowej **walka** to zorganizowane, skupione w czasie i przestrzeni, zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej. Z terminem „walka", używanym zamiennie jako „bój", wiążą się **„działania bojowe"**, które dotyczą walczących stron w bezpośrednim zwarciu. Określane są także jako uderzenia na wojska przeciwnika bądź polegają na odparciu jego uderzenia. Ich rezultatem jest najczęściej rozbicie wojsk przeciwnika i opanowanie określonego jego terenu lub utrzymanie własnego.

Działania bojowe należy więc postrzegać jako podrzędne do działań taktycznych; mają one ważny, lecz ograniczony zasięg odniesienia. Dlatego w przedstawionych definicjach wprowadzono określenia przygotowanie i prowadzenie działań taktycznych (dawniej walki).

Przygotowanie działań taktycznych rozumie się jako zbiór czynności wykonywanych w celu stworzenia (wypracowania) sprzyjających warunków do wykonywania zadań zgodnie z przyjętym harmonogramem wynikającym z zaprojektowanej koncepcji działań.

Prowadzenie działań taktycznych mieści się w przedziale czasu i wykonywanych w nim czynności – od rozpoczęcia do zakończenia zadań.

Mając na uwadze potrzebę osiągania kompatybilności w działaniach taktycznych o charakterze sojuszniczym, wprowadzamy do naszego słownictwa wojskowego nowe terminy wymagające jednolitej interpretacji.

Rejon kluczowy ma podobne znaczenie, jak uprzednio rejon, od którego utrzymania zależy trwałość obrony. **Rejon kluczowy** – w obecnym rozumieniu – to teren lub obiekt (kilka obiektów) w pasie (rejonie) obrony, który decyduje o jej trwałości. Utracenie rejonu kluczowego powoduje znaczne zwiększenie przewagi nacierającego nad obrońcą, które może mieć znaczenie przełomowe.

Drugi z wymienionych terminów to **„punkt ciężkości"**, rozumiany jako ześrodkowanie w określonym miejscu i czasie takich sił i środków rażenia bądź samego rażenia, które umożliwią osiągnięcie zakładanego celu operacji (walki) lub innych działań.

Tak interpretowany punkt ciężkości może mieć zastosowanie zarówno w działaniach zaczepnych, jak i obronnych. Może się także odnosić do innych działań taktycznych, włącznie z działaniami pokojowymi.

Kolejny termin to **„punkt kulminacyjny"**, który w natarciu traktuje się jako okres w czasie i przestrzeni, gdy potencjał bojowy (siła bojowa) strony prowadzącej natarcie przestaje być większa niż możliwości obrońcy. Natomiast strona broniąca osiąga punkt kulminacyjny, gdy nie jest już w stanie wykonać zwrotu zaczepnego lub kontynuować skutecznej obrony. Powinno się dążyć do tego, aby połączone siły sojusznicze nie osiągały punktu kulminacyjnego, wpływając jednocześnie na przeciwnika w taki sposób, by on osiągnął swoją kulminację.

W aktualnych materiałach źródłowych i dokumentach normatywnych znajdujemy wyjaśnienia i definicje różnych terminów związanych z taktyką ogólną, mieszczących się w wymiarze narodowym i uwzględniających potrzeby funkcjonalne w wymiarze sojuszniczym.

Przejdźmy zatem do kwestii klasyfikacyjnych (typologicznych). W pierwszej kolejności należy wymienić klasyfikację sztuki wojennej, w której kryterium podziału na poziomy jest **skutek** lub udział w osiąganiu celów strategicznych, operacyjnych i **taktycznych**.

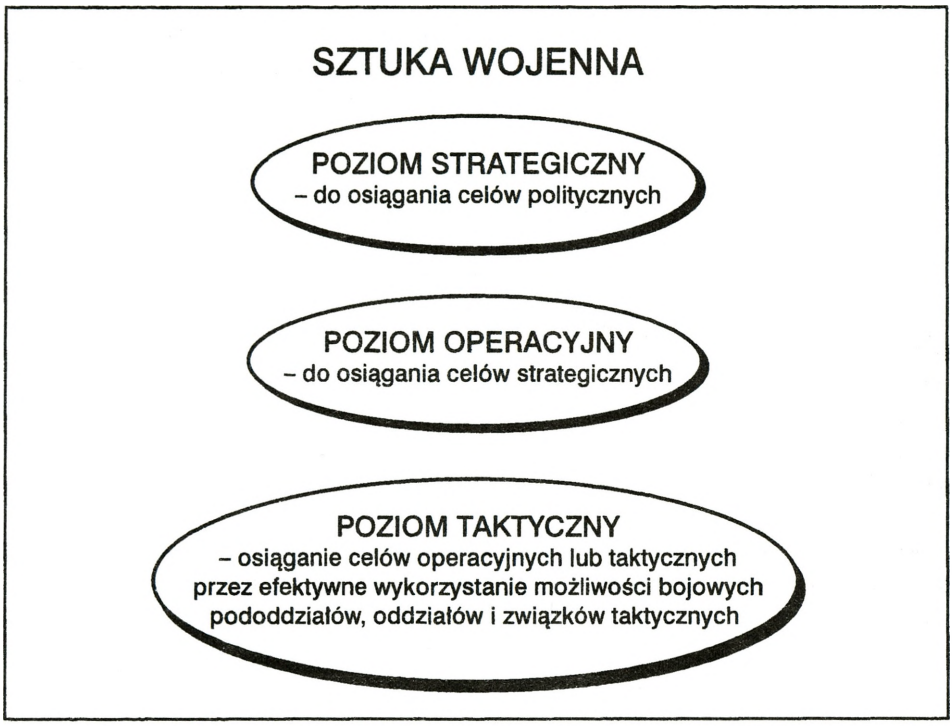
Mimo przyjętego czytelnego kryterium podziału sztuki wojennej (cel) na poziomy, nie ma możliwości jednoznacznego wskazania (określenia) granic podziału między nimi. Dotyczy to zwłaszcza poziomu taktycznego, w odniesieniu do którego są wymagane wyjaśnienia.

Klasyczną sytuacją dla poziomu taktycznego jest wykonywanie zadań przez związek taktyczny w operacji związku operacyjnego (działania dywizji w składzie korpusu). Dywizja bierze udział w osiąganiu celu operacyjnego.

Na poziomie taktycznym można osiągać też **cele taktyczne**, jeżeli związek taktyczny, a w jego składzie oddziały i pododdziały, wykonuje **samodzielnie** zadanie, którego celem jest np. zajęcie lub utrzymanie określonego terenu.

Niekiedy działania prowadzone na poziomie taktycznym mogą **osiągać wymiar operacyjny**. Wówczas planowanie i użycie związków taktycznych (oddziałów lub zgrupowań taktycznych) odbywać się będzie zgodnie z **zasadami operacyjnymi**, działanie – zgodnie z wymaganiami taktyki, a wskazane cele do osią-

gnięcia będą na **poziomie strategicznym**. Przykładem takiej sytuacji jest działanie polskiego kontyngentu – zgrupowania taktycznego w sile ekwiwalentnego wzmocnionego batalionu na Wzgórzach Golan w ramach misji pokojowej ONZ.

Rys. 1. Poziom taktyczny w sztuce wojennej

Przyjmując kryterium strukturalne oraz po krytycznych analizach odniesień do zaproponowanych rozwiązań, zaprojektowano poniższy wariant klasyfikacji taktyki (*Załącznik 1*).

Interesująca nas taktyka wojsk lądowych dzieli się na taktykę ogólną i taktykę rodzajów wojsk. Ten podział, utrzymywany i doskonalony, wynika z naszych narodowych doświadczeń. Nie ma on odpowiednika w materiałach sojuszniczych.

W porównaniu do poprzednich ujęć klasyfikacyjnych jest eksponowana taktyka wojsk aeromobilnych. Natomiast przedstawiona struktura **taktyki ogólnej** jest wynikiem przeprowadzonych analiz i ocen jej zakresu wiedzy taktycznej. Uznano przy tym, że należy wprowadzić czwartą jej część, traktującą o taktyce działań w różnych sytuacjach. Potwierdzono potrzebę utrzymania i doskonalenia koordynacji działań rodzajów wojsk. Ma to też wyraźny związek z funkcjonowaniem w układzie sojuszniczym.

Wymieniona na drugim miejscu taktyki ogólnej taktyka formacji ogólnowojskowych, wymagała szczegółowych określeń strukturalnych. Zaprojektowaną ich strukturę poddano ocenom eksperckim, w których wyniku nadano jej obecny kształt (*Załącznik 2*).

Sam termin „formacja" określa strukturę organizacyjną wojsk, wyróżniających się odrębną specyfiką. Dotyczy ona podziału na rodzaje wojsk. O danej formacji posiadającej jednolite uzbrojenie i wyposażenie możemy mówić do szczebla pododdziału (kompanii, baterii). Na wyższych szczeblach występują struktury broni połączonych. Na przykład w skład brygady artylerii lub saperów wchodzą również pododdziały innych rodzajów wojsk, np. obrony przeciwlotniczej (OPL) i obrony przeciwchemicznej (OPChem).

Najszerszy zakres broni połączonych występuje w dywizjach i brygadach wojsk zmechanizowanych i pancernych. W mniejszym stopniu dostrzegamy ten układ w jednostkach wojsk aeromobilnych, obrony wybrzeża, piechoty górskiej, piechoty zmotoryzowanej OT, czy też w zgrupowaniach taktycznych tworzonych doraźnie. Jednak w związku z tym, że wyżej wymienione jednostki łączy wiele wspólnych cech, w słownictwie i literaturze wojskowej przyjęto je nazywać **ogólnowojskowymi**. Nie zostały one jednak dotychczas zdefiniowane i dlatego istnieją różnice interpretacyjne.

Formacje ogólnowojskowe *to związki taktyczne, oddziały i pododdziały wojsk zmechanizowanych i pancernych, wojsk aeromobilnych, piechoty górskiej, obrony wybrzeża, piechoty zmotoryzowanej OT oraz zgrupowania taktyczne tworzone doraźnie.*

Powyższa definicja formacji ogólnowojskowych stanowi podstawę podziału typologicznego, o którym decyduje stopień podobieństwa. Ze względu na znaczną różnorodność cech nie można tu zastosować podziału w sensie logicznym spełniającego warunek zupełności i rozłączności.

W teorii taktyki ogólnej ważną rolę odgrywają **działania taktyczne** i ich klasyfikacja. Przeprowadzono ją przyjmując kryterium funkcjonalne, przy wykorzystaniu wiedzy taktycznej i dorobku narodowego w połączeniu z wymaganiami sojuszniczymi. Wprowadzono podział działań taktycznych na: rozstrzygające, pomocnicze i pokojowe. W klasyfikacji walki zaproponowano powrót do wyodrębnienia jej dwóch podstawowych rodzajów – obrony i natarcia. Wynikało to z logicznych ocen podziału na dwa zasadnicze obszary problemowe wiedzy taktycznej. Utrzymano ważność działań opóźniających, jednak ich różne związki z pozostałymi rodzajami walki oraz z obroną wskazywały na ich umiejscowienie w grupie rodzajów walki na pierwszym miejscu. Ponadto poszerzono tę grupę o działania informacyjne.

Po raz pierwszy do klasyfikacji działań taktycznych wprowadzono działania pokojowe, w których oprócz uprzednio wymienionych zaproponowano także wy-

muszanie pokoju. Ze względu na dynamiczny rozwój tych działań przewidujemy możliwość ich poszerzenia i potrzebę opracowywania zdobytych doświadczeń.

Przedstawiona klasyfikacja działań taktycznych obrazuje całokształt problematyki taktycznej mieszczącej się w taktyce wojsk lądowych. Jednak z uwagi na rolę taktyki ogólnej, polegającą na stwarzaniu podstaw teoretycznych, znajdują się one w obszarze szczególnego jej zainteresowania.

Zaprezentowane kwestie terminologiczne i zasadnicze rozwiązania typologiczne opracowano i zaprojektowano na podstawie systematycznie wzbogaconej wiedzy taktycznej o charakterze narodowym oraz z uwzględnieniem potrzeb funkcjonowania w układzie sojuszniczym.

1.2. Taktyka jako specjalność naukowa

Nauki wojskowe są obecnie uznawane jako dziedzina naukowa, a sztuka wojenna, mieszcząca się w jej ramach, stanowi dyscyplinę naukową dzielącą się na specjalności: strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Zatem taktyka, zgodnie z wcześniej zaprezentowanym miejscem w układzie typologicznym, jest jedną z trzech specjalności sztuki wojennej. Interesująca nas taktyka ogólna wojsk lądowych jest umiejscowiona w taktyce i w taktyce wojsk lądowych.

Nauka w znaczeniu ogólnym jest różnie definiowana. W lapidarnym ujęciu, *„nauka to ogół uporządkowanej wiedzy ludzkiej"*[1]. W innym, *„nauka to zasób wiedzy (system należycie uzasadnionych twierdzeń i hipotez) o przyrodzie, człowieku i społeczeństwie, o zjawiskach i prawidłowościach rozwoju rzeczywistości, o sposobach jej badania i przekształcania"*[2].

Zasługujące na uwagę jest określenie, iż *„nauką nazywamy społecznie wypracowany system twierdzeń uzasadnionych i sprawdzonych, dotyczących ważnych dla człowieka dziedzin rzeczywistości"*[3].

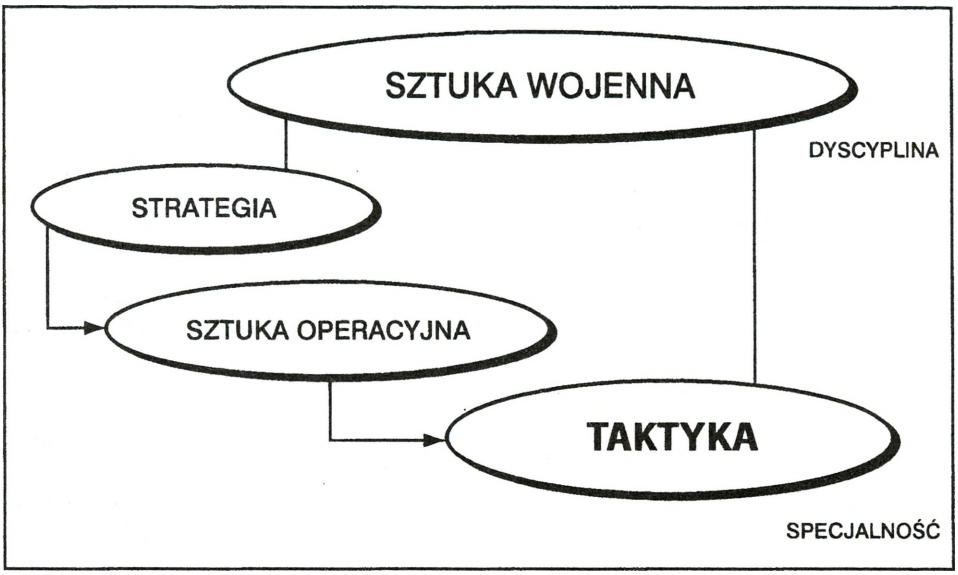
Powyższe definicje, zwłaszcza ostatnia, utwierdzają nas w przekonaniu, że **taktykę** można traktować jako specjalność naukową, gdyż zostały spełnione określone w niej wymagania, w tym **spełnienie kryterium naukowości**. Warto przypomnieć ważniejsze z nich, do których zaliczamy: postępowanie zgodne z metodami badawczymi; uznawanie sądów uzasadnianych; krytycyzm i nieustanne sprawdzanie; twórczy charakter uzyskiwanych rezultatów; niesprzeczność sądów i jasno wyrażane myśli.

Powyższe kryteria naukowości mają charakter ogólny, ich szczegółowa interpretacja jest uzależniona od konkretnego odniesienia do danej dziedziny, dyscypliny lub specjalności. W naszym przypadku, po dokonanych ocenach zgodności

---

[1] *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1995, s. 484.
[2] K. Borzęcki, *Leksykon podręczny*, Olsztyn 1994, s. 134.
[3] T. Tomaszewski, *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1971, s. 10.

taktyki jako specjalności naukowej z wymaganiami nakreślonymi w kryteriach naukowości, można stwierdzić, iż wymagane tu było podejście uwzględniające odrębność specjalistyczną taktyki z funkcjonowaniem jej w naukach wojskowych. Wyniki tych ocen potwierdzają zasadność stwierdzenia zawartego w tytule podrozdziału.

Rys. 2. Taktyka jako specjalność naukowa sztuki wojennej

Najbardziej wartościowe w nauce są teorie, gdyż zawarta w nich wiedza ma (powinna mieć) najwyższy stopień prawdziwości. Teorię taktyki tworzą terminy (pojęcia), zasady, tezy, prawa, twierdzenia i inne wiarygodne (sprawdzone) określenia i ustalenia. Ważne jest zatem, aby w działalności naukowej mającej na celu wzbogacanie teorii taktyki, uwzględniać jej specjalistyczny zakres i ogólne prawidłowości postępowania naukowego.

W niniejszym podręczniku w sposób szczegółowy zajmujemy się teorią taktyki ogólnej mieszczącej się w taktyce wojsk lądowych i taktyce jako jednej z trzech specjalności sztuki wojennej. Mając na uwadze wyżej przeprowadzony wywód, uzasadniający traktowanie taktyki jako specjalności naukowej, istnieją przekonywające argumenty, potwierdzające prawdziwość traktowania teorii taktyki ogólnej na podobnych zasadach w odniesieniu do jej zakresu problemowego.

1.3. Zasady taktyki

Od zarania dziejów ludzkości towarzyszyły wydarzenia, które obejmowały różnorodne dziedziny działalności człowieka. Z powstawaniem cywilizacji na różnych kontynentach i obszarach geograficznych wiążą się genialne przejawy twórczości gatunku ludzkiego w dziedzinie społeczno-gospodarczej, naukowej, kulturalnej, odkrywczej i technicznej. Jednym z przejawów działalności człowieka, mniej chwalebnych, były prowadzone przez niego w ramach swojego gatunku wojny. Wiązały się one z zabijaniem, braniem do niewoli, podbojami, niszczeniem, ale także – co jest paradoksalne – były w wielu przypadkach początkiem i czynnikiem sprawczym rozwoju nowych kierunków w sztuce, kulturze i technice.

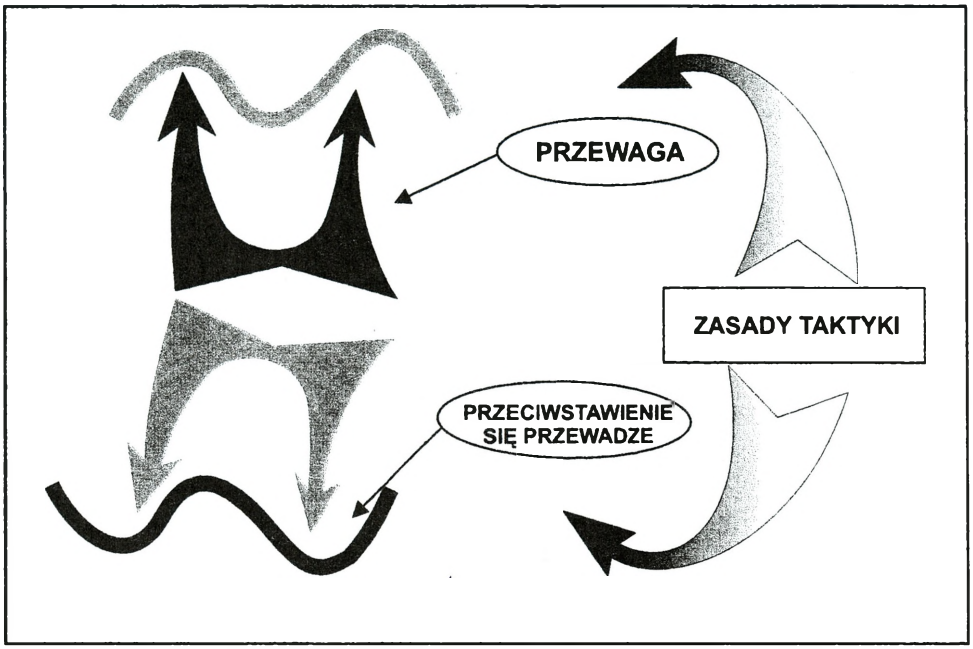
Problematyka wojny jest jako zjawisko społeczne bardzo złożona i nie jest celem rozważań tego podrozdziału. Jednak przynajmniej sygnalnie warto nadmienić, że w tej złożoności mieszczą się różne punkty odniesienia związane z pojęciami wojen sprawiedliwych i niesprawiedliwych, wojen obronnych i agresywnych itp.

Okazuje się, że zasady taktyki mają rodowód historyczny. Efekty wojen, bitew i walk weryfikowały ich liczbę i znaczenia. Można jednak stwierdzić, że obecnie eksponowane w teorii i praktyce zasady taktyki nie zmieniły swojej istoty, treści i znaczenia. Ciągłym zmianom natomiast ulegają warunki, w których funkcjonuje taktyka. W tym kontekście istnieje duża zbieżność zasad taktyki eksponowanych w polskiej tradycji wojskowej z tymi, które są zawarte w dokumentach normatywnych NATO. Występujące różnice sprowadzają się do różnicy ilościowej i w niektórych przypadkach innego ich sformułowania.

Zasady taktyki w sposób ścisły wiążą się ze zjawiskiem wojny i towarzyszącym jej walkom zbrojnym, jednocześnie są one swoistą syntezą prawidłowości osiągania zwycięstwa nad przeciwnikiem poprzez tworzenie przewagi lub skuteczne przeciwstawianie się jej (*Rys. 3*).

Wśród szczególnie ważnych można wyróżnić takie, jak: celowość, zachowanie zdolności bojowej, zaskoczenie, ekonomia sił, aktywność i manewrowość.

Piśmiennictwo wojskowe jest bogate w dzieła i opracowania traktujące o zasadach sztuki wojennej. Za jednego z pierwszych autorów, którzy podjęli próbę uogólnienia zasad sztuki wojennej, uważany jest chiński wódz i teoretyk Sun Tsu (ok. 600 r. p.n.e.), a w Europie – ateński wódz i teoretyk Ksenofont (430 – 355 r. p.n.e.). Za autora praktycznego zastosowania i sformułowania po raz pierwszy zasady ekonomii sił, czy też czasami nazywanej zasadą ześrodkowania sił w jednym decydującym miejscu bitwy, uznawany jest wódz tebański Epaminondas – zwycięzca w bitwie pod Leuktrami (371 r. p.n.e.). O zasadach przygotowania i prowadzenia wojny dowiedzieć się można z dzieła Tukidydesa „*Wojna Peloponeska*". Cennym dokumentem pisarstwa wojskowego jest traktat z VI wieku autorstwa cesarza bizantyjskiego pt.: „*Strategikon*", gdzie zostały opisane takie zasady strategii, jak: zaskoczenie, manewr i inicjatywa. W 1664 r. austriacki wódz i teo-

Rys. 3. Znaczenie zasad taktyki

retyk Montecuccoli, uznał za przyczynę sukcesu w walce takie zasady – wskazówki, jak: przede wszystkim nie rozpraszać sił, rozwijać szybkość działania, być zawsze aktywnym i stosować manewr. Marszałek francuski, Maurycy Saski, w swoim dziele „*Mies reveries*" (1751 r.), traktującym o wojnie manewrowej, sformułował jako główne takie zasady, jak: szybkość, zdecydowanie, manewr i zaskoczenie. Z kolei rosyjski wódz Suworow, w traktacie „*Nauka zwyciężania*", szczególnie podkreślał znaczenie takich zasad, jak: działania na całkowite zniszczenie przeciwnika, zmasowane uderzenie w decydującym kierunku, szybki manewr, zaskoczenie, maksymalny wysiłek i bezwzględna karność. Nadmienić należy, że te zasady zostały w późniejszym czasie rozwinięte przez Kutuzowa, Leera, Tuchaczewskiego, Szaposznikowa, Żukowa i wielu innych.

Działania wojenne prowadzone przez Napoleona cechowało stosowanie przede wszystkim takich zasad, jak: błyskawiczne ześrodkowanie sił i środków do wykonania głównych zadań w kolejności ich znaczenia, zabezpieczenie linii komunikacyjnych, wysokie morale żołnierskie, manewr, zaskoczenie i mylenie oraz prostota działania. Bazując na doświadczeniach wojen okresu napoleońskiego C. von Clausewitz wyeksponował, w swoim dziele „*O wojnie*", jako zasady sztuki wojennej: cel, zmasowanie, ekonomię sił, zaskoczenie, jedność dowodzenia, manewr i ubezpieczenie.

Inny francuski marszałek, F. Foch, w swojej pracy „*Zasady sztuki wojennej*" do podstawowych zasad zaliczał: ekonomię sił, swobodę działania, swobodę dysponowania siłami i ubezpieczenie.

Celowe jest wspomnieć także polskich autorów, takich jak: S. Mossor („*Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*"), F. Skibiński („*Rozważania o sztuce wojennej*"), K. Nożko („*Walka o przewagę*"), S. Koziej („*Teoria sztuki wojennej*") i inni.

Rozpatrując pojęcie „zasada", nie sposób nie zacząć od wykładni zawartej w „*Słowniku języka polskiego*". Wynika z niej, że „zasada" jest w jednym ze słownikowych znaczeń niczym innym niż tezą, w której treści zawarte jest prawo rządzące jakimiś procesami. Jest to podstawa, na której coś się opiera, reguła. W innym znaczeniu „zasada" jest traktowana jako normy (w liczbie mnogiej) postępowania uznane przez kogoś za obowiązujące[4].

Jednocześnie definicja słownikowa pojęcia „reguła"[5], traktuje ją jako zasadę, prawidło postępowania, przepis bądź twierdzenie sprawdzające się w większości wypadków.

Z porównania definicji „zasady" i „reguły" można wysnuć wniosek, że ta pierwsza ma znaczenie kategoryczne, utożsamiane z prawem i normą, natomiast „reguła" dopuszcza odstępstwa i niesprawdzalność w niektórych wypadkach.

Zależności pomiędzy pojęciami „prawo" i „zasada" zostały wykazane w sposób trafny przez Carla von Clausewitza. Zdaniem tego teoretyka wojskowości, „prawo" jako pojęcie najogólniejsze stosuje się zarówno do poznania, jak i do działania. Chociaż ma ono w swym źródłosłowie wyraźnie coś subiektywnego i dowolnego, ale wyraża właśnie to, od czego zależymy my i otaczające nas przedmioty. Prawo jako przedmiot poznania jest ustosunkowaniem się wzajemnym przedmiotów i skutków jako zaś przedmiot woli jest ono określeniem działania i wtedy jest – co podkreśla C. von Clausewitz – nakazem i zakazem.

Z kolei „zasada" jest dla działania – według cytowanego wcześniej klasyka teorii sztuki wojennej – również takim samym prawem, ale nie w jego formalnym, definitywnym znaczeniu. Jest ona tylko duchem i sensem prawa, aby tam, gdzie różnorodność świata rzeczywistego nie da się ująć w ostateczną formę prawną, zostawić naszemu sądowi więcej swobody w jej zastosowaniu. Ponieważ sąd nasz w wypadkach, gdy nie może zastosować zasady, musi to usprawiedliwić przed sobą samym. Dlatego zasada staje się już przez to samo – uważa C. von Clausewitz – właściwym oparciem lub gwiazdą przewodnią dla poznania[6].

Przedstawione powyżej poglądy C. von Clausewitza, tak oryginalne i racjonalne w swej treści, są, mimo upływu prawie dwustu lat, ciągle aktualne. Oceny tej

---

[4] Zob. *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1981, s. 955.

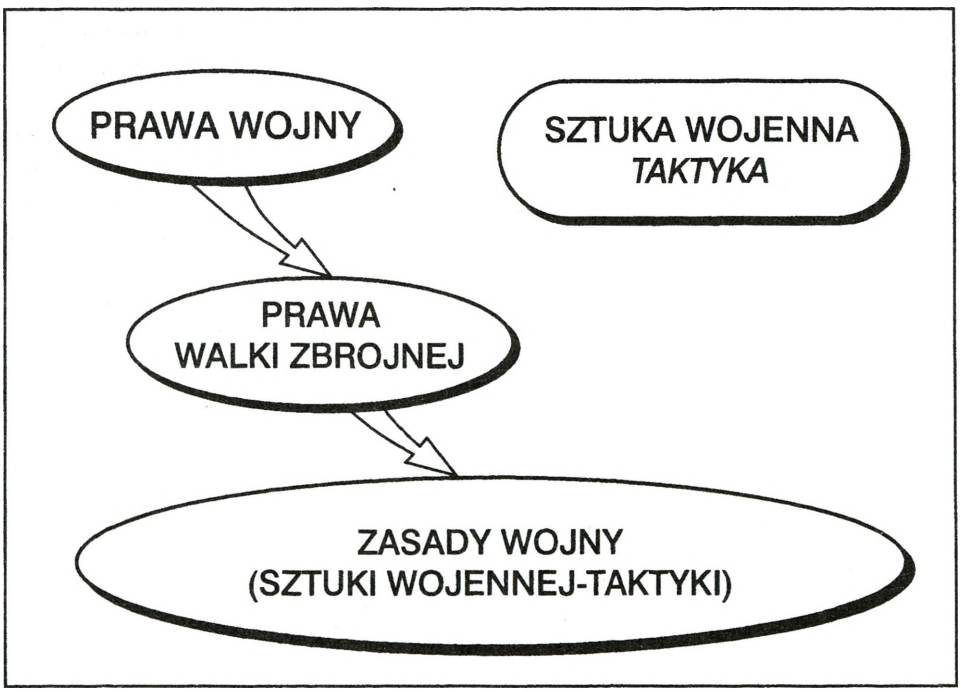
[5] Tamże, s. 36.

[6] Por. C. von Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 117.

nie umniejsza to, że autor, jak się okazuje, nie widział istotnych różnic pomiędzy prawami a zasadami.

W dotychczasowej teorii i praktyce sztuki wojennej zawartej w regulaminach, podręcznikach i opracowaniach popularnonaukowych i naukowych spotyka się określenia towarzyszące zasadom, takie jak: zasady sztuki wojennej, zasady walki, zasady wojny, zasady działań taktycznych itp. Ich sformułowania są identyczne bądź bardzo podobne. Występują także różnice w zakresie treści, zakresu tych zasad i ich ilości.

W sztuce wojennej wyróżnia się trzy działy: strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Odpowiadają im odpowiednio poziomy działań: strategiczny, operacyjny i taktyczny. Stąd też celowe jest rozpatrywanie zasady w kontekście taktyki. Zasady taktyki nie są tworem dowolnych spekulacji myślowych teoretyków, lecz przekształconym w ich świadomości odzwierciedleniem obiektywnych warunków i możliwości walki zbrojnej oraz rządzących nią praw. Zasady są wytworem konkretnego działania praw wojny i walki zbrojnej. Właśnie te prawa stanowią obiektywną podstawę zasad sztuki wojennej oraz – na najniższym jej poziomie – zasad taktyki (*Rys. 4*).

Rys. 4. Zależności pomiędzy prawami wojny, prawami walki zbrojnej i zasadami wojny (sztuki wojennej – taktyki)

Na zjawisko wojny składa się kompleks powtarzających się działań ludzkich obejmujących przemoc lub przeciwstawianie się jej. Te działania na przestrzeni historii charakteryzują się swoistą prawidłowością. Właśnie te stale powtarzające się relacje pomiędzy poszczególnymi elementami wojny, mające charakter prawidłowości, są prawami wojny. Ujmuje się je w trzy podstawowe rodzaje: przyczynowe, współdziałania i funkcjonalne[7]. Prawa walki zbrojnej to – jak określa je W. Sawkin – *głęboko wewnętrznie istotne, konieczne, stałe, powtarzające się związki i stosunki miedzy zjawiskami działań wojennych lub ich właściwościami, uzewnętrzniającymi się na polach bitew już w toku samej walki zbrojnej*[8].

„Podstawowym prawem walki zbrojnej jest prawo zależności sposobów walki od właściwości środków rażenia oraz prawo zależności przebiegu walki zbrojnej od stosunku sił (potencjałów bojowych)"[9]. Inne prawa walki zbrojnej to: prawo zależności przebiegu i wyniku walki – od właściwości środowiska, w jakim jest prowadzona; – od sposobu dowodzenia; – od współdziałania sił i środków danej strony biorącej udział w walce i od ześrodkowania wysiłków[10].

Z powyżej przedstawionych pojęć wynika, że prawa wojny i prawa walki zbrojnej mają charakter historyczny. Zmiana treści któregokolwiek prawa pociąga za sobą także zmianę tych zasad, które z prawa tego wynikają. Poprzez odpowiednie prawa walki zbrojnej wpływ na rozwój zasad taktyki, oprócz sposobów produkcji, wywiera charakter polityki i danej wojny, a także inne czynniki, jak duch moralny armii, jej doświadczenie bojowe, talent wodza[11]. Zdaniem S. Kozieja prawa walki zbrojnej i zasady sztuki wojennej stanowią najważniejszą część wiedzy wojskowej[12].

Spośród wielu teoretyków zajmujących się w historii zasadami sztuki wojennej, szczególne miejsce zajmują poglądy Carla von Clausewitza. W swojej pracy (jeszcze przed dziełem *O wojnie*) napisanej w latach 1811–1812 pt. *„Najważniejsze zasady wojny"*, formułuje on cztery zasady strategii. Naczelna sformułowana przez Clausewitza zasada głosi, że zawsze należy dążyć do spowodowania maksymalnego napięcia wszystkich sił przeciwnika znajdujących się w dyspozycji wodza; druga zasada zaleca, aby skupiać możliwie jak najwięcej sił na kierunku głównego uderzenia; trzecia zasada zaleca, aby nie tracić czasu, działać szybko, natomiast czwarta z zasad zdefiniowanych przez tego klasyka wojskowości mówi o potrzebie wykorzystania z największą energią osiągniętych sukcesów. Tylko pościg za rozbitym wrogiem utrwali nam owoce zwycięstwa. Pierwsza z przytoczonych zasad – zdaniem Clausewitza – stanowi fundament trzech pozostałych. Kierując się nią możemy, nie stawiając wszystkiego na jedną kartę, śmiało stosować pozostałe zasady.

---

[7] R. Urliński, *O naturze praw i zasadach wojny*, „Myśl Wojskowa" 1975 nr 1, s. 20.
[8] W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 78.
[9] Tamże, s. 138 i 153.
[10] J. Zieliński, *Zasady sztuki wojennej* (opracowanie studyjne), Warszawa 1993, s. 13.
[11] W. Sawkin, *Podstawowe zasady...* s. 11–12.
[12] S. Koziej, *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 73.

Sądzimy, że najtrafniej pojęcie „zasady sztuki wojennej" wyjaśnia *„Leksykon wiedzy wojskowej"*. Z zawartej w nim definicji wynika, że są to: *ogólne normy racjonalnego i skutecznego postępowania dowódców i oficerów sztabu oraz działania wojsk w okresie przygotowania i prowadzenia operacji (walki i bitwy)*, a także *podstawowe idee i reguły, według których prowadzi się działania wojenne.* W rozwinięciu definicji dowiadujemy się, że *stanowią one jednocześnie kryterium oceny prawidłowego przebiegu działań wojennych.* Z końcowej sekwencji cytowanej definicji wynika także to, że zasady sztuki wojennej *przy względnej trwałości swoich tez i założeń wykazują zmienność konkretnej treści, która kształtuje się odpowiednio do zmian zachodzących w materialnym środowisku działań wojennych i w warunkach ich prowadzenia*[13].

Historia sztuki wojennej zawiera całe bogactwo przykładów zastosowania i występowania zasad sztuki wojennej. Przestrzeganie zasad sztuki wojennej z reguły przynosiło sukces, jednocześnie historia uczy tego, że nie należy ciągle (szablonowo) stosować raz pozytywnie sprawdzonych sposobów walki, gdyż grozi to rozszyfrowaniem przez przeciwnika i znalezieniem przez niego adekwatnego przeciwdziałania.

Przykładem na to może być doświadczenie w tym zakresie, jakie zdobył Fryderyk II, słynny zwycięzca spod Lutynii (1757), za pomocą „szyku skośnego". Otóż po tej bitwie zaczął on stosować szyk skośny szablonowo, uważając go za panaceum na nieszczęścia i niespodzianki. Jednakże w bitwach z wojskami rosyjskimi pod Gross Jagersdorf (1757), Kunowicami (1759), Berlinem (1760) i Kołobrzegiem (1761) armia pruska poniosła klęskę. Po prostu Rosjanie rozszyfrowali manewr Fryderyka II i odpowiednio się do tego manewru ustawiali. Król – jak skomentował te wydarzenia bitewne C. von Clausewitz – sam wpadł w pułapkę własnego systemu – „skośnego szyku bojowego"[14].

Interesujący przykład zastosowania zasad taktyki we współcześnie prowadzonych działaniach taktycznych opisał w swoich wspomnieniach autobiograficznych gen. H. Norman Schwarzkopf. Było to w czasie jego służby w roli doradcy wojskowego w Wietnamie (1965). Podczas jednej z akcji był świadkiem rozwiązania problemu taktycznego przez dowodzącego akcją pułkownika armii południowowietnamskiej o nazwisku Ngo Quang Truong. Problem ten polegał na niedopuszczeniu do wycofania się do Kambodży sił północnowietnamskich, które zostały częściowo rozbite we wcześniejszych walkach w dolinie rzeki Ia Drang. W celu zachowania atmosfery wydarzenia należy go przedstawić dokładnie za opisem książkowym.

„[...] Samolotami transportowymi zostaliśmy dostarczeni na lądowisko z czerwonej gliny pod Duc Co, skąd helikoptery zaniosły nas na południe, w dolinę rzeki. Od pierwszej chwili, kiedy opuściliśmy helikoptery znaleźliśmy się w centrum poty-

[13] *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979, s. 517.
[14] Zob. W. Sawkin, *Podstawowe zasady...* s. 279.

czek i kanonad. Na odcinku między Duc Co a granicą z Kambodżą Ia Drang płynęła doliną o szerokości dwunastu mil i gdzieś tam maszerowały główne siły nieprzyjaciela. Wylądowaliśmy na północy i Truong polecił batalionom, by przekroczyły rzekę i rozlokowały się wzdłuż gór Chu Pong, stromych skał na południowym brzegu. Zafascynowany przyglądałem się jego poczynaniom. Podczas marszu zatrzymywał się, rozkładał mapę i w jednej chwili wskazywał na niej punkt mówiąc: – Chcę mieć tutaj ostrzał artyleryjski. – Wykonywałem jego polecenie, zrazu sceptyczny, kiedy jednak docieraliśmy na miejsce, zastawaliśmy tam ciała nieprzyjaciół. Sama obserwacja terenu i doświadczenie piętnastoletnich walk pozwalały Truongowi przewidywać z niesłychaną dokładnością, jak postąpi przeciwnik.

Wieczorem, na stanowisku dowodzenia, rozłożył mapę, zapalił nieodłącznego papierosa i przedstawił plan bitwy.

Pas dżungli między naszymi stanowiskami pośród skał i rzeka – wyjaśniał – stanowi naturalny korytarz, którym najprawdopodobniej podejdą wojska północnowietnamskie. O świcie wyślemy jeden z naszych batalionów i rozlokujemy go tutaj, na lewo od nas, jako blokadę między skałami a rzeką. Około ósmej dojdzie do starcia z siłami nieprzyjaciela. Wtedy wyślemy drugi batalion tutaj, na prawo od nas. Do starcia dojdzie około godziny jedenastej. Chcę, by pańska artyleria była gotowa do ostrzelania rejonu naprzeciw nas, a wtedy trzeci i czwarty batalion natrą w kierunku rzeki. Nieprzyjaciel znajdzie się wtedy w pułapce, przyparty do rzeki.

Czegoś takiego nigdy nie słyszałem w West Point. Jaka ósma? – myślałem. – Jaka jedenasta? Jak można tak sobie rozplanowywać bitwę? Trudno jednak było nie zgodzić się z zamysłem całego planu; Truong powtarzał zamysł taktyczny zastosowany przez Hannibala w 217 roku p.n.e., kiedy rozbił i zniszczył rzymskie legiony nad brzegiem Jeziora Trazymeńskiego. ...Długo jeszcze po wydaniu rozkazów do natarcia Truong siedział, palił papierosa i studiował mapę... O świcie wysłaliśmy 3. batalion. Zajęli pozycje i – oczywiście – o ósmej odezwali się, informując o poważnych utarczkach. Teraz Truong posłał 5. batalion na prawo. O jedenastej oznajmili o ciężkich starciach. Zgodnie z zapowiedzią Truonga, w dżungli poniżej nas nieprzyjaciel nadział się na granicy na 3. batalion.

Nie da nam się przedrzeć tędy – zadecydowali. – Lepiej zawróćmy.

Stanowiło to pogwałcenie podstawowej zasady odwrotu, która powiada, iż należy wybierać najgorszą możliwie drogę, aby uniknąć groźby wpadnięcia w zaczajonego wroga. Gdyby usiłowali wydostać się z doliny, wspinając się po stokach gór Chu Pong, mogliby nam umknąć. Zamiast tego wybrali teren nizinny, jak przewidywał Truong, i wpadli w okrążenie.

Resztę zniszczenia dokonała artyleria i uderzenie wojsk – i jak wspomina gen. Schwarzkopf – *Zabiliśmy wielu nieprzyjaciół, a ci, którzy uszli z życiem, uciekli porzucając broń*"[15].

[15] H. N. Schwarzkopf, *Nie trzeba bohatera,* Warszawa 1993, s. 141–142.

Polska wstępując do NATO w celu spełnienia warunków interoperacyjności przyjęła do zasad doktrynalnych większość założeń sztuki wojennej obowiązujących państwa sojusznicze, zachowując jednocześnie to, co stanowi trwały dorobek polskiej myśli wojskowej. To stwierdzenie odnosi się także do zasad taktyki.

Obowiązujący w SZ RP od 1994 r. *„Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych"* zawiera definicję zasad sztuki wojennej, z której wynika[16], że są one historycznie ukształtowanymi regułami przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych. Traktowane są one jako podstawa działalności dowództw i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej. Z treści regulaminu wynikało także to, że dostrzegany był, w zależności od skali działań, taktyczny, operacyjny lub strategiczny aspekt zasad sztuki wojennej. W tym regulaminie wyraźnie podkreślono znaczenie ich stosowania jako warunku uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej (w tym sytuacyjnej) nad przeciwnikiem, aby z jak najmniejszymi stratami osiągnąć cel walki, operacji i wojny w możliwie najkrótszym czasie.

Do zasad sztuki wojennej, w tym taktyki, zaliczono: celowość działania, zachowanie zdolności bojowej wojsk, ekonomię sił, zaskoczenie, aktywność (inicjatywę) i manewrowość.

Nowoopracowany *„Regulamin działań wojsk lądowych"* (DWL, Warszawa 1999), z założenia uwzględniający potrzeby SZ RP w zakresie funkcjonowania w układzie NATO nie wyodrębnił zasad taktyki, lecz są one akcentowane w jego treściach. W dokumentach normatywnych nazwa zasad w zależności od państwa była zróżnicowana. Na przykład w amerykańskim *FM-100-5*, była mowa o zasadach wojny, do których zaliczono: cel, ofensywę, zmasowanie, ekonomię sił, manewr, zaskoczenie, prostotę, bezpieczeństwo i jedność dowodzenia. Są one także obowiązujące na szczeblu taktycznym. Porównanie zasad zawiera *załącznik 4.*

Celowe jest przybliżenie postanowienia w zakresie zasad prowadzenia działań na szczeblach taktycznych, które zawiera *„Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35(B)"*, tj. dokument normatywny obowiązujący w Sojuszu NATO[17].

Wyżej wymieniony dokument podkreśla, że proste zastosowanie opisanych zasad ogólnych nie gwarantuje zwycięstwa. Okoliczności dyktują względną ważność każdej z nich i w pewnych przypadkach dowódca nie jest zdolny trzymać się w pełni jednego założenia, wykluczając z kalkulacji inne. Szybkie zmiany technologii i możliwości służą także zmianom akcentów i zastosowania tych zasad. Wobec tego wyzwaniem dla dowódców jest wiedzieć, gdzie ulokować wysiłki w danych momentach. Dlatego sformułowane zasady ogólne nie stanowią niezmiennych praw, lecz są przewodnikiem w działaniu.

---

[16] *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych*, cz. I (Związek taktyczny, oddział), Warszawa 1994, s. 11–15.

[17] Zob. *Doktryna taktyczna sił lądowych lub regulamin taktyczny sił lądowych ATP-35(B)*. Trzeci projekt wstępny, tłum. A. Szydłowski, brwiw, s. 22–23 [dalej cyt.: *ATP-35(B)*].

Podstawą wszelkich działań współczesnych i połączonych działań NATO są następujące zasady: czynniki ludzkie, w tym przywództwo, morale, inicjatywa, elastyczność i wytrzymałość; wybór i sprecyzowanie celu; swoboda działania; działania zaczepne (inicjatywa); koncentracja wysiłku; ekonomia sił; mobilność; manewr; zaskoczenie; rozpoznanie; prostota; podtrzymanie sił; elastyczność; współpraca; zabezpieczenie logistyczne oraz ubezpieczenie i ochrona tajemnicy.

Interesujące w postanowieniach *ATP-35(B)* jest to, że do każdego rodzaju działań taktycznych sformułowane są adekwatne dla tych działań zasady i czynniki[18]. Takie podkreślenie znaczenia zasad jako czynników świadczy o dostrzeganiu przez autorów ważności efektów ich stosowania dla uzyskania przewagi nad przeciwnikiem.

W opracowanym nowym regulaminie dla potrzeb SZ RP szczebla kompania i batalion znalazły się postanowienia dotyczące zasad działań taktycznych, które można traktować jako zasady taktyki[19]. Ich treść uwzględnia w niezbędnym zakresie zarówno postanowienia *ATP-35(B)*, jak i dotychczasowy dorobek rodzimej teorii walki.

Wpływ *ATP-35(B)* na najnowszy regulamin polski szczególnie uwidacznia się w preambule poprzedzającej charakterystyki poszczególnych zasad taktyki, a także częściowo w ich opisie oraz w dodaniu czynników ludzkich.

Obowiązujące regulaminowe postanowienia traktują zasady taktyki jako obiektywną podstawę racjonalnego i twórczego działania dowódców i sztabów. Ich znajomość pomaga w praktycznej działalności, sprzyja przejawianiu rozumnej i twórczej inicjatywy w procesie dowodzenia wojskami.

Na podkreślenie zasługuje zapis, że samo tylko zastosowanie zasad taktyki nie gwarantuje zwycięstwa. Priorytety ich stosowania zmieniają się w miarę rozwoju środków i sposobów walki. Dlatego zasadami należy się kierować uwzględniając charakter walki, sytuację i poczynania wyższego dowódcy. Względną ważność każdej z zasad dyktują zawsze okoliczności i warunki konkretnego zadania.

Obowiązkiem i prawem dowódców jest wiedzieć i decydować, gdzie i kiedy zastosować określoną zasadę. Dlatego też zasady nie stanowią niezmiennych prawd – kanonów, lecz są jedynie przewodnikiem w działaniu.

Do zasad taktyki zostały zaliczone: celowość, zachowanie zdolności bojowej, ekonomia sił, zaskoczenie, aktywność, manewr i tzw. czynniki ludzkie.

Zasada celowości wynika stąd, że w każdych działaniach taktycznych ważny jest wybór i sprecyzowanie celu. Wybór celu jest jednym z najważniejszych obowiązków dowódcy, wymaga jasnego i logicznego myślenia. Cel walki należy określać ściśle i jednoznacznie, tak aby był zrozumiały dla wykonawców i wyzwalał

---

[18] Zob. *ATP-35(B)*, np. treść rozdziałów poświęconych działaniom zaczepnym, obronie i działaniom opóźniającym.

[19] Zob. *Regulamin działań taktycznych wojsk zmechanizowanych i pancernych, batalion-kompania*, Warszawa 2000, s. 8–10.

ich inicjatywę. Powinien on być głównym motywem działania dowódców i pododdziałów podczas wykonywania zadań bojowych.

Zachowanie zdolności bojowej wyraża się nieustannym utrzymywaniem przez wojska gotowości do podjęcia walki i wykonania zadań bojowych oraz osiągania celu działań przy jak najmniejszych stratach własnych. Oznacza to konieczność efektywnego wykorzystania wojsk, niedopuszczenie do nadmiernego ich wyczerpania i takiej organizacji systemu działań, aby zapewnić sukcesywne odtwarzanie zdolności bojowej przez odpowiednie zabezpieczenie logistyczne.

Ekonomia sił przejawia się w wykorzystywaniu swoich sił do zasadniczych zadań, dlatego nie wolno angażować więcej wysiłku do ich realizacji niż jest to niezbędne. Nie można być silnym wszędzie, więc w celu umożliwienia koncentracji swoich sił dowódca może być zmuszony akceptować ryzyko użycia absolutnego minimum sił, gdzie indziej. Racjonalne wykorzystanie potencjału bojowego osiąga się przez: umiejętny podział sił i środków, utworzenie właściwego ugrupowania bojowego, trwałe dowodzenie i terminowe zaopatrywanie (zasilanie) walczących wojsk.

Zaskoczenie wyraża się w nieoczekiwanym, nagłym i gwałtownym działaniu, wskutek którego przeciwnik zostaje pozbawiony inicjatywy oraz możliwości zorganizowanego prowadzenia walki. Elementami składowymi zaskoczenia są: zachowanie tajemnicy, ukrywanie, wprowadzanie przeciwnika w błąd, nieszablonowość, śmiałość i szybkość działania.

Aktywność oznacza nieustanne dążenie do narzucenia przeciwnikowi swojej woli i swoistego sterowania jego działaniami w myśl własnych celów i zamierzeń. Wyraża się przede wszystkim w uprzedzeniu przeciwnika w działaniach, ciągłym i skutecznym użyciu środków rażenia, wykonywaniu manewru i przenoszeniu punktu ciężkości na najważniejsze kierunki, rejony i obiekty.

Manewr wyraża zdolność do sprawnego ruchu stosownie do zaistniałej sytuacji taktycznej w różnych warunkach terenowych i atmosferycznych. Umożliwia zastosowanie zasad ekonomii sił i zaskoczenia. Sprzyja zdobyciu i utrzymaniu inicjatywy. Każdy manewr, aby był skuteczny, powinien być prosty w zamiarze oraz przeprowadzony szybko i skrycie.

Podczas prowadzenia działań taktycznych dużą rolę odgrywają tzw. **czynniki ludzkie**. Jednym z tych czynników jest *przywództwo*. Dowódcy muszą mieć możliwości i determinację do wypełniania zadań bojowych. Muszą być zdolni do subordynowania podległych sobie dowódców i żołnierzy w czasie niepowodzenia i zagrożenia. Ważność roli przywódcy i trudność wykształcenia skutecznego przywództwa, wzrasta z powodu charakteru współczesnego pola.

Drugi czynnik ludzki walki – *morale* – wyraża gotowość do podjęcia zadań lub efekt dobrze wykonanego zadania. Morale jest jednym z najważniejszych czynników charakteryzujących żołnierza w czasie pokoju i wojny. Wola zwycięstwa musi

występować od dowódcy po szeregowego żołnierza. Będzie ona często decydować o rezultacie walki.

Wysokie morale jest wartością, która umożliwia działanie w najtrudniejszych warunkach lub okazywanie odwagi w okresach zmęczenia i niebezpieczeństwa. Opiera się ono na zaufaniu, dyscyplinie, profesjonalnym wyszkoleniu, uwarunkowaniach psychicznych oraz na ambicji. Morale może być wpajane poprzez realistyczne, wymagające i prowadzone z wyobraźnią szkolenia oraz przez kładzenie nacisku na inteligencję i rozsądne dowodzenie.

Morale uwydatnia się przede wszystkim poprzez koleżeństwo oraz w grupowej lojalności, które dowódca musi popierać w swoich pododdziałach. W tym względzie dowódca pododdziału zobowiązany jest uświadamiać żołnierzom skuteczne sposoby walki z przeciwnikiem, umacniać wiarę we własne siły i umiejętności, zwalczać przejawy paniki i strachu, pokazywać bohaterstwo żołnierzy, odnosić się z szacunkiem do doświadczeń bojowych swoich podwładnych oraz umożliwić spełnienie posług duchowych.

Najbardziej niezawodną drogą osiągania wysokiego stanu moralnego są sukcesy w walce.

Inicjatywa, jako trzeci czynnik ludzki, oznacza nieustanne dążenie do narzucenia swojej woli przeciwnikowi. Indywidualna inicjatywa, w ramach danego zadania bojowego, połączona ze śmiałym działaniem, decyduje o sukcesie w walce.

Elastyczność – czwarty czynnik ludzki – to zdolność do reagowania na zmiany zachodzące w walce. Dowódca na każdym szczeblu dowodzenia musi wykazywać elastyczność umysłu i szybkość dowodzenia. W przeciwnym razie, gdy nie posiada tych zalet, będzie szybko oddawał inicjatywę przeciwnikowi i prawdopodobnie nie osiągnie sukcesu w walce.

Żołnierze muszą być psychicznie i fizycznie przygotowani do walki. Z tym wiąże się piąty czynnik ludzki – **wytrzymałość**. Walczący muszą posiadać wolę wykonania swoich zadań nawet wtedy, gdy przeciwstawiają się przeważającym siłom przeciwnika.

Konkludując...

1. Zasady walki mają charakter historyczny, przy względnie stałych sformułowaniach zmienia się ich wnętrze oraz ilość w sposób zależny od zmian praw wojny.

2. Zasady walki tak w ujęciu narodowym, jak i sojuszniczym są istotą sztuki wojennej.

3. Są to drogowskazy działania dowódców, oficerów sztabów i wojsk, pozwalające osiągać sukces na polu walki, ale jednocześnie nie są receptami, tj. gotowymi rozwiązaniami, które można stosować w każdej sytuacji jednakowo.

4. W drodze do sukcesu w walce należy świadomie i twórczo stosować takie zasady taktyki, jak: celowość, zachowanie zdolności bojowej, ekonomia sił, zaskoczenie, aktywność, manewr i tzw. czynniki ludzkie.

5. Zasady taktyki stanowią kryterium oceny efektywności działań na polu walki.

1.4. Czynniki walki zbrojnej na poziomie taktycznym

Celem każdej walki jest osiągnięcie zwycięstwa nad przeciwnikiem poprzez przewagę lub skuteczne się jej przeciwstawienie.

Istotne znaczenie w dezintegracji i destrukcji możliwości zaczepnych bądź obronnych przeciwnika mają na poziomie taktycznym czynniki walki zbrojnej.

W polskiej tradycji wojskowej ukształtowało się występowanie w teorii i praktyce taktyki trzech, tzw. elementarnych czynników walki zbrojnej. Są to rażenie, ruch i informacja. Ich znaczenie sprowadza się do skutecznego zwalczania broniącego się lub nacierającego przeciwnika. Uwidacznia się to w ponoszonych przez niego stratach i niezrealizowaniu celu działania.

Trudne jest jednak rozpatrywanie rażenia, ruchu i informacji bez uwzględniania kontekstu terenu (obszaru) działań taktycznych, sił biorących w nich udział i czasu trwania. Ten kontekst, tzw. czynników operacyjnych, jest szczególnie eksponowany w doktrynie działań taktycznych NATO.

Problematykę czynników walki zbrojnej poruszało w swoich opracowaniach wielu teoretyków wojskowości. Współczesne ich zdefiniowanie i usystematyzowanie zawdzięczamy m.in. S. Koziejowi (*„Podstawy sztuki wojennej"*, AON, Warszawa 1992; *„Teoria walki zbrojnej"*, Bellona, Warszawa 1993). Na temat uderzenia i ognia interesującą pracę opublikował także J. Kaczmarek (*„Uderzenie i ogień"*, Bellona, Warszawa 1973). Szczególnie cenne przemyślenia na temat elementarnych czynników walki zbrojnej w przyszłej wojnie zawiera wizjonerska publikacja duetu autorskiego W. Kaczmarka i Z. Ścibiorka (*„Przyszła wojna – jaka?"*, Wyd. BUWiK, Warszawa 1995). Interesujących konstatacji w tym zakresie doszukać się można w najnowszej ksiażce M. Huzarskiego (*„Zagadnienia taktyki wojsk lądowych"*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1999).

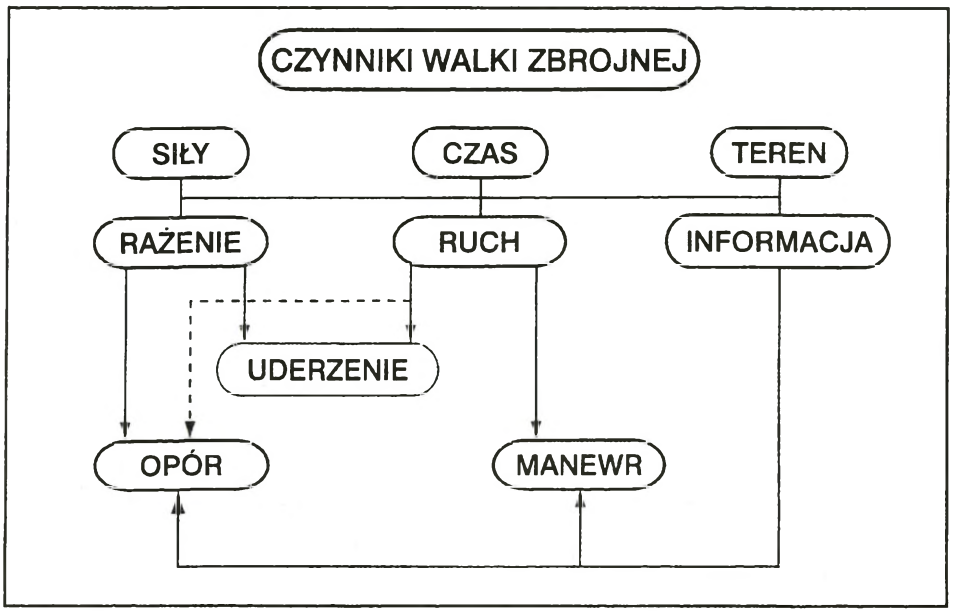
Za podstawę rozumienia pojęcia „czynnik" przyjęto definicję zawartą w *„Słowniku języka polskiego"*. Wynika z niej, że „czynnik" jest to jedna z przyczyn działających, wywołujących skutek, a także jeden że składników warunkujących coś bądź rozstrzygających o czymś[20].

Walka jest główną kategorią działań taktycznych, rozumianą jako skupione w czasie i przestrzeni starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej. Jej celem jest zwycięstwo nad przeciwnikiem. Osiąga się to w wypadku, jeśli w wyniku spójnego oddziaływania na przeciwnika **takich elementarnych czynników walki zbrojnej, jak: rażenie, ruch i informacja** oraz będących ich **syntezą kategorii manewru, uderzenia i oporu**, doprowadzimy do destrukcji możliwości bojowych przeciwnika (*Rys. 5*).

Rażenie polega na bezpośrednim fizycznym, psychicznym lub informacyjnym oddziaływaniu na siły i środki przeciwnika. Podstawową formą rażenia jest ogień, wyrażający się w oddziaływaniu na przeciwnika różnymi środkami. Rażenie obej-

[20] Por. *Słownik języka polskiego*... t. 1, s. 350.

muje także inżynieryjne środki rażenia, w tym miny. M. Huzarski określa je jako szczególnie „perfidne", ponieważ oprócz niszczeń, zabijania i okaleczeń wprowadzają psychozę obawy i strachu[21]. Szczególnymi formami oddziaływania są rażenie radioelektroniczne i psychologiczne.

Rys. 5. Elementarne czynniki walki zbrojnej

Ruch to wszelkie przesunięcia, zmiany rozmieszczenia sił i środków. Najważniejszymi jego wskaźnikami są odległość i czas przesunięcia oraz ich iloraz, czyli prędkość lub tempo działania[22]. Najważniejszą formą ruchu na polu walki jest manewr taktyczny. Jest on nieodłącznym czynnikiem walki. Należy go postrzegać w aspekcie teoretycznym jako zasadę, którą trzeba stosować podczas walki w celu osiągnięcia powodzenia. Z kolei w aspekcie praktycznym manewr jest jedną z części składowych walki i w takim ujęciu jego istota polega na zorganizowanym ruchu sił i środków prowadzonym z określonym celem. Manewr zapewnia elastyczność działania, czyli możliwość przenoszenia punktu ciężkości w czasie i przestrzeni.

Wyróżnia się manewr pododdziałami i manewr ogniem.

Formami manewru taktycznego są: uderzenie czołowe, pokonanie, oskrzydlenie, obejście, przenikanie, manewr mylący, demonstracja i odejście.

---

[21] Por. M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999, s. 45.
[22] Por. S. Koziej, *Teoria walki zbrojnej*, Warszawa 1993, s. 93.

Uderzenie czołowe jest to działanie skierowane przeciwko wojskom na przedniej linii obrony przeciwnika. Może ono być stosowane do rozbicia jego obrony w czołowych punktach oporu lub do ich okrążenia. Często poprzedza go pokonanie lub oskrzydlenie.

Pokonanie polega na szybkim i zdecydowanym ruchu wojsk w celu rozcięcia zgrupowań przeciwnika i wyjścia na jego tyły.

Oskrzydlenie jest to manewr, w którym główne siły atakujące obchodzą elementy ugrupowania obronnego przeciwnika w celu zdobycia obiektów na jego tyłach. Oskrzydlenie może być jedno- lub dwustronne oraz pionowe – ponad pozycjami obronnymi przeciwnika. Rezultatem tego manewru jest rozbicie albo zdobycie ważnych obiektów na tyłach przeciwnika. Niekiedy zastosowanie oskrzydlenia może wprowadzić w błąd przeciwnika co do umiejscowienia własnego punktu ciężkości.

Obejście jest to manewr, w którym nacierające wojska obchodzą przeciwnika na lądzie lub w wymiarze powietrznym (ponad jego pozycjami obronnymi), unikając kontaktu ogniowego. Celem tego manewru jest zdobycie obiektów na tyłach przeciwnika, zmuszając go do ich opuszczenia.

Przenikanie jest formą manewru, w którym wojska małymi zgrupowaniami wchodzą w ugrupowanie obronne przeciwnika. Może być stosowane do opanowania słabo bronionych obiektów w celu zdobycia kluczowego terenu lub zakłócenia działań w obszarze tyłowym przeciwnika. Przenikanie stosuje się zwykle w połączeniu z innymi formami manewru.

Manewr mylący ma na celu zakłócenie zorganizowanego działania sił przeciwnika w działaniach taktycznych. Musi być on wystarczająco wiarygodny, by wywołać pożądaną reakcję. Najbardziej skuteczny jest wtedy, gdy pokrywa się z ocenami przeciwnika.

Demonstracja jest manewrem odciągającym uwagę przeciwnika bez podejmowania walki. Siły prowadzące działania demonstracyjne stosują ogień, przemieszczanie, dym, środki walki elektronicznej i urządzenia łączności wykorzystywane do pozorowania walki.

Odejście jest to opuszczenie zajmowanych rejonów, pozycji (linii). Manewr ten jest wykonywany w celu wyprowadzenia wojsk spod uderzeń przeważających sił przeciwnika, zajęcia dogodniejszego położenia do przyszłych działań aktywnych oraz zyskania czasu do utworzenia punktu ciężkości na innym obszarze[23].

Rodzajami manewru ogniem są: ześrodkowanie ognia, podział ognia i przeniesienie ognia.

Ześrodkowanie ognia polega na skupieniu ognia pododdziału lub kilku środków ogniowych na jednym celu. Planuje i prowadzi się go w celu rażenia bardzo ważnych obiektów ogniem o dużym natężeniu, w krótkim czasie.

---

[23] *Regulamin działań wojsk lądowych*, DWLąd., Warszawa 1999, s. 13–14 [dalej cyt.: *Regulamin DWLąd.*].

Podział ognia polega na skierowaniu ognia pododdziału (środków ogniowych) do kilku celów, aby jednocześnie je razić. Ogień rozdziela się w taki sposób, aby w pierwszej kolejności zniszczyć (obezwładnić) cele ważne.

Przeniesienie ognia polega na przerwaniu ognia prowadzonego do jednego celu i skierowaniu go na inny. Ogień przenosi się w razie zniszczenia (zniknięcia) celu, pojawienia się nowego, ważniejszego lub konieczności udzielenia pomocy sąsiadowi (pododdziałowi wspieranemu), a także podczas wykonywania na rozkaz przełożonego ześrodkowania ognia.

Informacja należy do niematerialnego elementu zespalającego pozostałe czynniki taktyczne w zharmonizowaną całość danego rodzaju działań bojowych. W tej funkcji przejawia się ona w dowodzeniu, a także ma swoje znaczenie w rozpoznaniu, maskowaniu, walce radioelektronicznej.

Opór polega na połączeniu rażenia z utrzymywaniem terenu.

Ostatnie badania, prowadzone m.in. przez M. Wiatra[24], eksponują obok wyżej wymienionych czynników walki zbrojnej także **siły, obszar (teren) i czas**. Z rozważań tego teoretyka wynika, że w zachodniej sztuce wojennej były one uznawane już od czasów Moltkego Starszego. Jest to poszerzenie postrzegania problematyki czynników walki zbrojnej, chociaż określane są one jako czynniki operacyjne.

Na zakończenie omawiania czynników walki zbrojnej należy także podkreślić istotną rolę w potęgowaniu oddziaływania na przeciwnika właściwie stosowanych zasad taktyki. W tym znaczeniu pełnią one rolę czynnika walki. Jedna z nich nie wymieniana wcześniej, nazwana przez I. F. C. Fullera *stałym czynnikiem taktycznym* zakłada takie wojowanie, aby ponosząc samemu jak najmniejsze straty, zadawać jednocześnie przeciwnikowi jak największe[25].

Czynniki walki zbrojnej są to przyczyny wywołujące skutek destrukcyjny na przeciwnika i rozstrzygające o sukcesie walki.

Elementarnymi czynnikami walki zbrojnej są: ruch, rażenie i informacja. Należy je rozpatrywać w kontekście czynników operacyjnych, do których zaliczane są: teren (obszar), siły i czas.

Zasady taktyki mogą przejmować rolę potęgującą destrukcyjne oddziaływanie na przeciwnika.

1.5. Wpływ struktur organizacyjnych i środków walki na taktykę

Tworzenie nowych struktur organizacyjnych wojsk oraz wyposażanie ich w nowe środki walki, zawsze wiązały się ze zmianami w możliwościach bojowych pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych. Te zmiany z kolei wpływały na taktykę ich użycia.

---

[24] Por. M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 189–202.

[25] Por. F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1973, s. 233.

Zmiany struktur organizacyjnych wojsk na szczeblu taktycznym następowały wraz ze zmianą charakteru prowadzonych działań, które można było zaobserwować na przykładzie wojen i konfliktów lokalnych prowadzonych po II wojnie światowej. Potrzeby wojenne, w tym pojawianie się nowych środków walki u przeciwnika, rodziły zapotrzebowanie na nowe środki walki i sprzęt techniczny. To wszystko powodowało zmiany w taktyce.

Szczególnie cennymi źródłami wiedzy o strukturach organizacyjnych i środkach walki oraz ich wpływie na taktykę okazały się prace: K. Nożki (*„Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP"*, Bellona, Warszawa 1994, s. 92–98); Z. Ścibiorka (*„Wpływ nowych środków walki na działania bojowe wojsk lądowych"*, AON, Warszawa 1993; *„Wojna czy pokój?"*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1999, s. 23–163) oraz książka M. Huzarskiego (*„Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 55–63").

Historia sztuki wojennej uczy, że zasadniczy wpływ na kształtowanie się taktyki i na zachodzące w niej zmiany wywierają struktury organizacyjne wojsk szczebla taktycznego oraz nowa technika bojowa i nowe środki walki wchodzące w wyposażenie pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych.

Natomiast trafnie zauważył K. Nożko, że zastosowanie nowych środków walki i techniki bojowej przez obie przeciwstawne strony jest najczulszym barometrem wskazującym zmiany lub sygnalizującym konieczność ich wprowadzenia do taktyki[26].

Niedostrzeganie lub zlekceważenie tego wpływu na zmiany w planowaniu, organizowaniu i prowadzeniu walki, a nawet operacji, prowadzi do klęski i dużych strat. Okazuje się, że nawet najnowocześniejsza technika bojowa źle wykorzystana w wyniku niewłaściwej taktyki, nie tylko nie przyniesie oczekiwanych rezultatów, lecz przyspieszy i powiększy rozmiary klęski.

Zmiany w taktyce, spowodowane wprowadzeniem nowej techniki bojowej, muszą uwzględniać warunki terenu oraz być osadzone w realiach założeń sztuki operacyjnej, której taktyka jest podporządkowana.

Wszelkie zmiany w założeniach i zasadach taktyki powinny cechować się wyjątkową odpowiedzialnością, co często będzie bardzo trudne, gdyż obok istniejącej techniki bojowej i środków walki pojawiają się i wchodzą nowe.

Doświadczenie uczy, że nowa technika bojowa i sprzęt nie wchodzą w wyposażenie wojsk w jednym czasie, dlatego też uwzględniając konieczność zachowania niezbędnej gotowości i zdolności bojowej wojsk, nowe założenia taktyczne nie mogą natychmiast przekreślać założeń dotychczasowych.

Tendencję do przyjmowania bardzo nowoczesnych założeń i koncepcji teoretycznych taktyki, lecz w oderwaniu i nieliczeniu się z realiami struktur organizacyjnych i wyposażenia bojowego jednostek wojskowych, należy uznać – zdaniem K. Nożki – za groźne i niebezpieczne[27]. Oczywiście, trzeba dążyć do wprowadza-

[26] Por. K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Warszawa 1994, s. 93–94.
[27] Tamże, s. 94.

nia nowych rozwiązań taktycznych, które wymuszą zmiany struktury organizacyjnej na bardziej dogodną, ale należy takie działania poprzedzić badaniami, symulacją komputerową i ćwiczeniami doświadczalnymi. Zawsze w takim wypadku powinien decydować – jak zauważa K. Nożko – zdrowy realizm i zimna kalkulacja „koszt – efekt"[28].

W założeniach taktycznych, aby uniknąć kosztownych błędów, należy rygorystycznie przestrzegać istniejących możliwości bojowych wojsk własnych i przeciwnika, czyli – inaczej mówiąc – należy stosować taktykę zgodnie z posiadanymi siłami i środkami we właściwym miejscu i odpowiednim czasie. Występujące niedobory nowoczesnej techniki należy uzupełniać doskonalszą taktyką.

Przykładem takiego działania może być dostosowanie taktyki działania radzieckich czołgów T-34 do lepszych możliwości ogniowych „Tygrysów" i „Panter" armii hitlerowskiej w czasie słynnej bitwy pancernej z okresu II wojny światowej na Łuku Kurskim. Otóż dostrzeżono, że niemiecki sprzęt pancerny ma większy zasięg ognia niż T-34, co w początkowej fazie starcia mas czołgów powodowało duże straty u Rosjan. Wówczas zdecydowano zrekompensować to ukryciem czołgów za naturalnymi elementami pokrycia terenu i po podejściu „Tygrysów" w zasięg armaty T-34, niespodziewanie otwierano ogień uzyskując sukces.

Oczywiście, na finezję działania taktycznego trudno było liczyć w okresie, gdy pojawiła się koncepcja działań z możliwością obustronnego masowego użycia broni jądrowej. Ta broń miała rozwiązać wszystkie problemy. Natomiast, mówiąc skrótem, nacierający mieli za zadanie wykorzystać skutki jej użycia i szybko wdzierać się w głąb ugrupowania przeciwnika i osiągać cele walki.

Współczesna walka cechować się będzie użyciem nie tylko wojsk pancernych i zmechanizowanych, ale także lotnictwa wojsk lądowych i oddziaływaniem przez wszystkie walczące strony bronią precyzyjną i środkami walki elektronicznej. Powodować do będzie potrzebę skutecznej obrony przeciwlotniczej walczących wojsk, przeciwdziałanie zakłóceniom systemu dowodzenia oraz działań minimalizujących skutki użycia broni precyzyjnej.

Na przyszłym polu walki wzrośnie rola przegrupowań, a ich ranga – zdaniem Z. Ścibiorka – postrzegana w kategoriach manewru, będzie coraz większa[29]. Istniejące możliwości rozpoznania i reakcji ogniowej wymuszają wykonywanie marszu w sposób skryty, maksymalnie rozśrodkowany i przy jak największej prędkości. Wzrastać będzie osłona wojsk przed uderzeniami z powietrza, a także dążyć się będzie do wykonywania przemieszczeń małymi grupami („marsz kroplowy"). Symptomem tego są tworzone grupy marszowe, składające się z ekwiwalentnego wzmocnionego batalionu, zdolne do podjęcia walki z przeciwnikiem naziemnym i powietrznym.

---

[28] Tamże.

[29] Por. Z. Ścibiorek, *Wpływ nowych środków walki na działania bojowe wojsk lądowych,* Warszawa 1993, s. 17.

Obecne kierunki zmian w strukturach organizacyjnych wojsk mają im pozwolić stać się bardziej mobilnymi, o dużej sile ognia oraz samodzielności bojowej. Ma to pozwolić na autonomiczne prowadzenie działań na kierunkach zarówno zaczepnych, jak i obronnych, często w izolacji od sił głównych. Należy sądzić, że tym wymogom sprosta dywizja o strukturze brygadowej, gdzie trzonem bojowym każdej brygady będą cztery bataliony, tj. dwa zmechanizowane i dwa czołgów[30]. Obecny trend wyposażania polskich czołgów w celowniki termowizyjne i przez to uzyskiwanie możliwości zwalczania celów pancernych w nocy na odległości 1800 metrów, należy uznać za słuszny. Równocześnie można zaobserwować dążność do stworzenia modułu bojowego, którego bazą byłby batalion, odpowiednio wzmocniony pododdziałami innych rodzajów wojsk. Pozwoliłoby to na zmniejszenie ogólnej liczby związków taktycznych w wojskach lądowych do kilku dywizji ogólnowojskowych i kilku samodzielnych brygad. Wiele interesujących wniosków na temat związków taktyki z organizacją i techniką oraz przyszłych struktur organizacyjnych wojsk zawartych jest we wspomnianej wcześniej pracy popularnonaukowej M. Huzarskiego[31]. Taka organizacja wojsk, wraz z wyposażeniem ich w nowoczesny wóz bojowy i czołg (silniejsze opancerzenie, być może z materiału plastykowego, doskonalsza armata i środki przeciwpancerne o zasięgu ognia skutecznego do 5 km, a także szybkość poruszania się – średnio do 80 km/godz.), przy jednoczesnej możliwości wsparcia śmigłowców, odpowiadałaby prognostycznej wizji walki o charakterze ogniskowo-przestrzennym, wysoce manewrowowym i prowadzonej w wymiarze powietrzno-lądowym.

Należy stwierdzić, że:

- organizacja wojsk i środki walki wpływają na zmiany w taktyce, ale także taktyczne potrzeby współczesnego pola walki oddziałują (wręcz wymuszają) na rozwój struktur organizacyjnych wojsk i ich wyposażenie;
- prognozowany charakter walki prowadzonej w wymiarze powietrzno-lądowym, w warunkach szybko zmieniającej się sytuacji oraz w różnych miejscach (ogniskach) jednocześnie, wymagać będzie modułowej struktury organizacyjnej batalionu, która charakteryzować się będzie dużą samodzielnością działania.

[30] Por. M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki*... s. 57.
[31] Tamże, s. 59–60.

2. TAKTYKA FORMACJI OGÓLNOWOJSKOWYCH

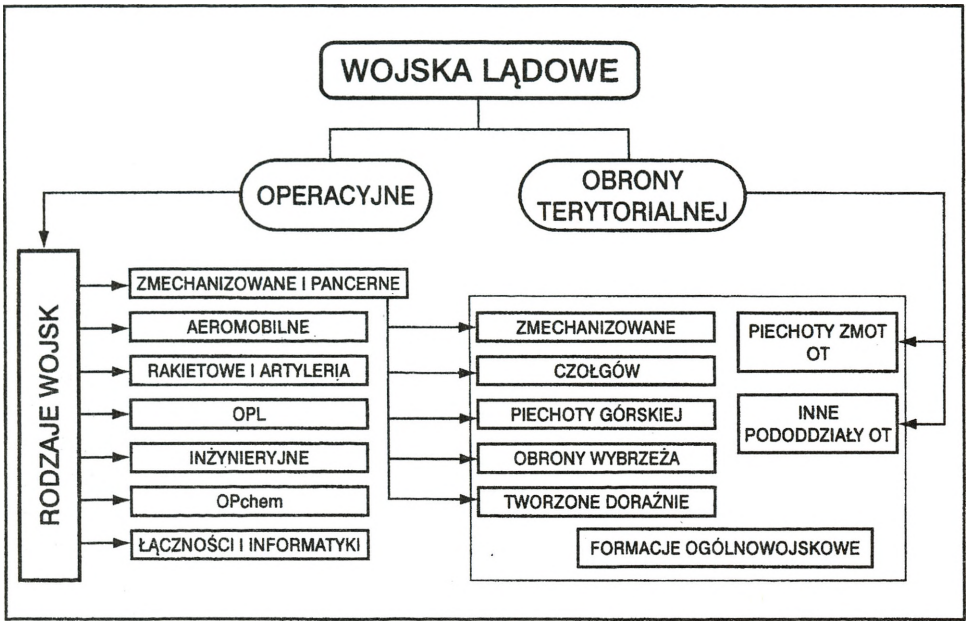
2.1. Siły i przeznaczenie formacji ogólnowojskowych

Przyjmując za niektórymi teoretykami[32] podział taktyki na taktykę ogólną, która dotyczy poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, oraz taktykę rodzajów wojsk, stwierdzić można, że pojęcie **formacji** dotyczy bezpośrednio rodzaju wojska, a więc pewnej struktury o jednorodnym uzbrojeniu. Wyróżnić można zatem taktykę wojsk zmechanizowanych, pancernych, artylerii, wojsk inżynieryjnych, przeciwlotniczych itp. Podział taki można uznać za logicznie uzasadniony tylko wówczas, jeśli nie rozpatrujemy poszczególnych szczebli dowodzenia, gdyż tylko na najniższych szczeblach (pododdziałach) występuje jeden rodzaj uzbrojenia. Oddziały i związki taktyczne są w istocie jednostkami posiadającymi w swej strukturze wszystkie rodzaje wojsk występujące w wojskach lądowych. W tym znaczeniu pojęcie „ogólnowojskowy oddział" i „ogólnowojskowy związek taktyczny" nie może być utożsamiane, jak to często bywa, tylko z jednostkami wojsk zmechanizowanych i pancernych. Stanowią one w istocie jednostki broni połączonych. Nasuwa się wiec pytanie, do jakiego szczebla organizacyjnego można mówić o taktyce rodzajów wojsk, a więc **formacji**, a kiedy byłoby to wyraźne zawężenie problematyki.

Odpowiedź na tak sformułowane pytanie wydaje się oczywista. Szczeblem takim w wojskach zmechanizowanych i pancernych są pododdziały, które na wyposażeniu mają jednorodne, typowe dla tego rodzaju wojsk uzbrojenie, a więc bataliony czołgów i zmechanizowane. Jeśli w przyszłości powstaną bataliony zunifikowane, wówczas takim szczeblem będzie kompania.

Pod pojęciem „formacje ogólnowojskowe" przyjęto zatem rozumieć *związki taktyczne, oddziały i pododdziały wojsk zmechanizowanych i pancernych, piechoty górskiej, obrony wybrzeża, jednostek piechoty zmotoryzowanej OT oraz zgrupowań taktycznych tworzonych doraźnie* – a więc te siły, których trzon stanowią wojska zmechanizowane lub pancerne, a także piechoty, które są zdolne do wykonywania zadań w środowiskach walki występujących w naszym kraju lub wyjątkowo poza granicami w ramach międzynarodowych misji pokojowych lub innych zadań wynikających z zobowiązań sojuszniczych. Strukturę tych formacji obrazuje rysunek 6.

[32] B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, Warszawa 1982, s. 14–24.

Rys. 6. Struktura formacji ogólnowojskowych

2.1.1. Wojska zmechanizowane i pancerne

Wojska zmechanizowane i pancerne stanowią trzon wojsk lądowych charakteryzujący się dużą siłą ognia, wysoką manewrowością, ruchliwością i odpornością na ogień. Przeznaczone są do rozbicia lub zniszczenia zgrupowań przeciwnika, opanowania ważnych rejonów lub rubieży, forsowania przeszkód wodnych, prowadzenia pościgu za wycofującym się przeciwnikiem w natarciu, a w obronie do utrzymania zajmowanych rejonów, rubieży lub pozycji, do odparcia uderzeń przeciwnika i rozbicia wojsk, które włamały się w głąb obrony.

Wojska pancerne i zmechanizowane to ta część wojsk lądowych, która dzięki nowoczesnemu uzbrojeniu, wyposażeniu oraz wszechstronnemu wyszkoleniu jest predysponowana, we współdziałaniu z siłami powietrznymi i marynarką wojenną, do prowadzenia współczesnych, wysoce manewrowych działań bojowych w dowolnej części kraju oraz poza jego granicami w operacjach pokojowych lub innych prowadzonych pod auspicjami ONZ, samodzielnie lub w ramach Sojuszu.

Wojska zmechanizowane i pancerne od lat stanowią tę część sił zbrojnych, która dzięki uzbrojeniu i wyszkoleniu była przewidziana do udziału w starciach rozstrzygających.

Przynależność do NATO pociąga za sobą konieczność uzyskania samowystarczalności obronnej. Oznacza to, że przed siłami zbrojnymi stoją nowe, dodatkowe zadania związane z gotowością ponoszenia odpowiedzialności za utrzymanie pokoju, co jest jednym z zadań Sojuszu. Do nowych zadań będzie należał również współudział w zapewnieniu bezpieczeństwa członkom NATO.

Uwarunkowania te sprawiły, że konieczne jest posiadanie wojsk pancernych i zmechanizowanych, które uzbrojeniem, wyposażeniem i wyszkoleniem będą umożliwiać pełną interoperacyjność z armiami Sojuszu, a jednocześnie stanowić siłę zdolną do zapewnienia, wspólnie z siłami OT, samowystarczalności obronnej państwa.

Powstanie wojsk zmechanizowanych wiąże się ściśle z procesem motoryzacji i mechanizacji sił zbrojnych polegającego na rozwoju różnego rodzaju samochodów i wozów bojowych oraz ich upancernienia. Wskutek ich sukcesywnego wprowadzania do jednostek tradycyjnej piechoty, straciła ona z czasem swój pierwotny charakter i przekształciła się w piechotę zmotoryzowaną. Szczególny rozwój wojsk zmechanizowanych nastąpił w latach II wojny światowej. Przyczyniło się to do zmiany zasad i sposobów prowadzenia walki i operacji. Od szeregu lat obserwuje się ogólną tendencję zmierzającą do systematycznego eliminowania ze struktury organizacyjnej wojsk lądowych oddziałów i związków taktycznych piechoty zmotoryzowanej i zastępowania ich jednostkami wojsk zmechanizowanych. Natomiast w zasadach użycia wojsk zmechanizowanych występuje tendencja do przystosowania ich do działań w ruchu bez spieszania się oraz przygotowywania do przerzutu transportem powietrznym. Na współczesnym polu walki wojska zmechanizowane wraz z wojskami pancernymi stanowią podstawową siłę uderzeniową wojsk lądowych. Uczestnicząc we wszystkich rodzajach walki zwalczają przede wszystkim piechotę i inne cele lekko opancerzone. Za pomocą środków przeciwpancernych niszczą również czołgi i tam, gdzie to możliwe – śmigłowce bojowe nieprzyjaciela.

Wojska zmechanizowane ściśle współdziałają z wojskami pancernymi. Uzupełniają ogień czołgów oraz ochraniają je przed ogniem przeciwpancernym piechoty przeciwnika. Są ponadto zdolne do samodzielnego wykonywania głębokich manewrów na skrzydła i tyły ugrupowań wojsk przeciwnika. Dzięki nowoczesnym wozom bojowym są doskonale przygotowane do działań na współczesnym polu walki.

Pododdziały wojsk zmechanizowanych prowadzą walkę z bojowych wozów piechoty lub pieszo. Podczas walki pieszo są wspierane ogniem bojowych wozów piechoty. Jest to formacja najbardziej predysponowana do udziału w jednostkach sił szybkiego reagowania jako taktyczne desanty powietrzne w kontyngentach sił pokojowych ONZ, jak i do innych zadań realizowanych w terenie trudnodostępnym.

Rozwój tej formacji zmierza do zatarcia różnicy między wojskami zmechanizowanymi i pancernymi, i stworzenia jednej formacji łączącej cechy obydwu. Oczekiwać więc należy nowego środka walki, łączącego w sobie walory czołgu i bojowego wozu piechoty. Nim jednak to nastąpi, już na obecnym etapie dostrzec można formalne zacieranie wspomnianych różnic przez używanie jednolitej nazwy – wojska pancerne i zmechanizowane, i traktowanie ich jako jednego rodzaju wojska.

Mimo zacierania się wspomnianych różnic nadal występują pododdziały i oddziały wojsk pancernych, które z uwagi na takie walory, jak manewrowość, dużą siłę ognia, w tym ognia prowadzonego w ruchu, oraz odporność na ogniowe oddziaływania przeciwnika, są postrzegane jako wojska uderzeniowe. Dlatego stanowią one trzon zgrupowań nacierających. Dzięki wspomnianym walorom mają możliwość szybkiego wdarcia się w głąb ugrupowania przeciwnika, rozcięcia jego ugrupowania i stworzenia warunków do ich rozbicia.

Nie mniej skuteczne są jednostki pancerne w obronie. Mogą one samodzielnie lub wspólnie z wojskami zmechanizowanymi utrzymać nakazany obszar, prowadzić działania opóźniające przeciwko znacznie przeważającym siłom przeciwnika, a w sprzyjających okolicznościach wykonywać kontrataki prowadzące do rozbicia przeciwnika w rejonie włamania i odzyskania utraconego terenu. W terenie zakrytym i w warunkach ograniczonej widoczności wymagają wsparcia ze strony piechoty.

Wojska zmechanizowane i pancerne stanowią trzon wojsk lądowych zdolnych do prowadzenia działań operacyjnych i taktycznych.

Największymi związkami taktycznymi wojsk zmechanizowanych i pancernych są obecnie **dywizja zmechanizowana (DZ) i dywizja kawalerii pancernej (DKPanc).** Z uwagi na swą strukturę, uzbrojenie i wyposażenie jest zdolna do samodzielnego prowadzenia wszystkich rodzajów działań taktycznych. Może także prowadzić działania w składzie związku operacyjnego (ZO), będąc jego fundamentalną częścią. Może walczyć w pasie przesłaniania, na głównym pasie obrony, wchodząc w skład pierwszego rzutu operacyjnego lub stanowić integralną część sił odwodu ogólnowojskowego korpusu. Może także stanowić odwód naczelnego dowódcy. W zależności od charakteru prowadzonych działań dywizja może:

- prowadzić działania opóźniające;
- bronić wydzielonego obszaru organizując obronę stałą;
- wykonywać przeciwuderzenie lub brać udział w przeciwnatarciu;
- utrzymywać i umacniać obszary lub rubieże terenowe opanowane przez wojska korpusu, jak też wykonywać inne zadania wynikłe w toku prowadzonych działań.

W tej sytuacji podstawowym typem dywizji powinna być dywizja zunifikowana, wyposażona w wozy bojowe o zintegrowanych właściwościach BWP i czołgów. Dostrzega się także tendencje zmierzające do pominięcia tego szczebla organizacyjnego jako struktury stałej, a uczynienia z brygady zmechanizowanej silne-

go, samodzielnego związku taktycznego, który w razie potrzeby może być jednostką podstawową korpusu. Poglądy takie są weryfikowane w niektórych państwach europejskich (RFN, Rosja), głównie podczas ćwiczeń, i nie wskazują jednoznacznie na celowość takiego rozwiązania.

Brygada zmechanizowana (BZ), **pancerna** (BPanc) są samodzielnymi oddziałami ogólnowojskowymi. Wchodzą w skład dywizji zmechanizowanej stanowiąc jej podstawowe jednostki. Z uwagi na swoją strukturę, uzbrojenie i wyposażenie brygada jest zdolna do samodzielnego (lub w składzie ZT i ZO) prowadzenia wszystkich rodzajów działań taktycznych, w każdych warunkach atmosferycznych i porze dnia.

Batalion jest podstawowym pododdziałem ogólnowojskowym brygady zmechanizowanej i pancernej.

Przeznaczony jest do wykonywania podstawowych zadań taktycznych na współczesnym polu walki. Na jego bazie tworzy się zasadnicze elementy ugrupowania bojowego i marszowego brygady. W brygadzie zmechanizowanej (pancernej) wyróżnia się dwa typy batalionów:

- czołgów (bcz);
- zmechanizowane (bz);

Są one do siebie podobne pod względem struktury organizacyjnej, jednak ze względu na sprzęt, w który są wyposażone, posiadają swoją specyfikę. Rzutują one, między innymi na sposób wykorzystania poszczególnych batalionów w działaniach taktycznych.

Batalion czołgów[33] jest podstawowym pododdziałem brygady pancernej i zmechanizowanej. W jego skład wchodzą trzy kompanie czołgów (kcz), pluton łączności (plł) oraz elementy logistyczne. Batalion jest wyposażony w 30 czołgów średnich (PT-91 Twardy, T-72 lub T-55 Merida). Może realizować większość zadań bojowych i na jego bazie mogą być organizowane podstawowe, ogólnowojskowe elementy ugrupowania bojowego brygady pancernej. Natomiast batalion czołgów ze składu BZ przeznacza się głównie do wzmocnienia pierwszorzutowych batalionów zmechanizowanych , a niekiedy do odwodu.

Batalion zmechanizowany (bz) jest podstawowym pododdziałem brygady zmechanizowanej. W jego skład wchodzą trzy kompanie zmechanizowane (kz), kompania wsparcia (kwsp), pluton łączności (plł) i pododdziały logistyczne.

Batalion jest przeznaczony do realizacji wszelkich zadań bojowych. Na jego bazie tworzy się podstawowe ogólnowojskowe elementy ugrupowania bojowego brygady. W BPanc bz może być niekiedy przeznaczony do wzmocnienia częścią sił batalionów czołgów.

Bataliony, niezależnie od tego czy są elementami struktury organizacyjnej brygady zmechanizowanej, czy pancernej, posiadają jednolitą strukturę organizacyjną.

---

[33] M. Huzarski, W. Kaczmarek, *Działania taktyczne batalionu,* Warszawa 1995, s. 7.

Struktura organizacyjna jednostek tworzących wojska zmechanizowane i pancerne, wynika między innymi z przewidywanych zadań, a więc z koncepcji prowadzenia współczesnej walki i operacji. Ogniskowość i przestrzenność walki sprawiają, że wymagane jest, aby wojska zmechanizowane i pancerne cechowała duża manewrowość i samodzielność niewielkich zgrupowań taktycznych. Oczekiwać więc należy wzrostu znaczenia batalionów, które w perspektywie staną się jednostkami samodzielnymi, zdolnymi do skutecznego prowadzenia wszystkich rodzajów walki.

2.1.2. Wojska aeromobilne

Wojska aeromobilne, jak każdy inny rodzaj wojsk, prowadzą działania samodzielnie, we współdziałaniu z innymi rodzajami wojsk i sił zbrojnych, a także w ramach sojuszniczych operacji połączonych.

Obrońca zmierzając do wyhamowania tempa działań ofensywnych przeciwnika planuje różnorodne przedsięwzięcia, a końcowy sukces prowadzonych zmagań wynikać ma nie tylko z możliwości podjęcia natychmiastowych reakcji, ale również ze zdolności prowadzenia bardzo aktywnych działań w toku całej operacji obronnej, co się wiąże z wykonywaniem w sprzyjających warunkach zwrotów zaczepnych.

W celu zwiększenia skuteczności podejmowania tego typu zadań (obok 6 BDSz, 56 i 49 psb), sformowano jakościowo nowy, wysoce mobilny związek taktyczny (25 BKPow). Utworzenie tych sił miało na celu wypełnienie luki, szczególnie dotyczącej prowadzenia działań o charakterze aeromobilnym, zapewnienie możliwości nie tylko szybkiego podjęcia bardzo efektywnych działań, ale również możliwość tworzenia ognisk walki w głębi ugrupowania bojowego przeciwnika.

Typowymi zadaniami wojsk aeromobilnych będą:

W działaniach obronnych – wykonywanie uderzeń przed przednią linię obrony na wybrane obiekty, np.: stanowiska dowodzenia, środki dalekiego napadu ogniowego, urządzenia logistyczne, środki obrony przeciwlotniczej oraz podchodzące odwody. Niszczyć mogą również śmigłowce na lądowiskach oraz wybrane obiekty komunikacyjne.

Wojska aeromobilne mogą także wykonywać wypady przed przednią linię obrony oraz uderzenia ogniowe znad ugrupowania wojsk własnych na nacierające wojska przeciwnika. Niekiedy będą one spełniały zadania powietrznych odwodów przeciwpancernych i przeciwdesantowych.

W ramach działań zaczepnych wojska aeromobilne realizować mogą trzy grupy zadań.

Pierwsza to działania rajdowe, wykonywane na największej odległości od linii styczności wojsk.

Druga to wykonanie uderzeń ześrodkowanych, których celem będzie jednoczesne zniszczenie kilku obiektów i dezorganizacja systemu obrony przeciwnika; zadania te będą realizowane w ugrupowaniu przeciwnika.

Trzecia to działania w ramach zgrupowania powietrzno-lądowego, gdzie wysiłek jednostek aeromobilnych będzie ukierunkowany na wyzwalanie ruchu zgrupowania lądowego przez tworzenie ognisk walki w celu zapewnienia warunków realizacji zadań w punktach ciężkości nacierających wojsk.

W ramach działań opóźniających jednostki aeromobilne mogą prowadzić walki na wysuniętych pozycjach, ukierunkowane na powstrzymywanie marszu i manewru awangard, oddziałów wydzielonych i kolumn sił głównych oraz zadawanie przeciwnikowi strat.

Należy oczekiwać dalszego, szybkiego rozwoju formacji aeromobilnych, w tym sił kawalerii powietrznej. Ich rozwój wiąże się z wprowadzaniem nowych typów uzbrojenia, które mają zapewnić im większą manewrowość, siłę ognia i odporność na uderzenia przeciwnika.

Na podstawie wizji przyszłego pola walki[34] oraz charakterystyki działań operacyjnych można przedstawić główne cele działania wojsk aeromobilnych w operacji i walce. Z przeprowadzonych analiz i doświadczeń historycznych wynika, iż wojska aeromobilne, a w ich ramach jednostki (zgrupowania) kawalerii powietrznej, dążąc do uzyskania wysokich efektów, powinny maksymalnie wykorzystać swoje możliwości manewrowe i siłę ognia, ściśle współdziałać z lotnictwem (myśliwskim i uderzeniowym), wojskami powietrznodesantowymi, ogólnowojskowymi związkami taktycznymi (oddziałami) oraz z siłami prowadzącymi działania nieregularne na terenach opanowanych przez przeciwnika.

W ramach działań obronnych ich zadania mogą ogniskować się również na wsparciu wojsk broniących rejonów kluczowych wykonujących zwroty zaczepne oraz wojsk walczących w okrążeniu.

Szczególną rolę wojska aeromobilne mogą spełniać w działaniach początkowego okresu wojny. W ramach tej fazy działań operacyjnych ich zadania powinny się skupić na osłonie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych. W tym celu mogą prowadzić działania obronne i opóźniające.

Wyniki przeprowadzonych analiz wyraźnie wskazują, iż **w toku działań obronnych** jednostki aeromobilne mogą prowadzić skuteczne działania opóźniające. W tego rodzaju działaniach zgrupowania te mogą atakować metodą szturmu powietrznego wybrane kolumny przeciwnika, urządzenia logistyczne oraz elementy systemu dowodzenia, nie wiążąc się w walkę z jego siłami głównymi.

Zadania realizowane w działaniach o charakterze obronnym dają się zblokować w czterech grupach, w których sposób ich wykonania i przyjmowane ugrupowanie bojowe będą podobne (*Załącznik 5*):

---

[34] Por. W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995, s. 64–74.

• pierwsza – zamykanie luk i wyłomów, obsadzanie pozycji ryglowych oraz wzmocnienie (obsadzenie pozycji) w głębi obrony;

• druga – działania z rubieży ogniowych oraz realizacja zadań w ramach wsparcia zwrotu zaczepnego;

• trzecia – wypad, uderzenie ześrodkowane, rajd;

• czwarta – działanie w ramach powietrznych odwodów specjalnych.

Powyższe zadania będą realizowane w sposób planowy lub na wezwanie z pola walki.

W działaniach o charakterze zaczepnym wojska aeromobilne mają możliwość szczególnie precyzyjnego i efektywnego wsparcia wojsk podchodzących i uderzających z głębi lub ze styczności, mogą wspierać ich walkę w czasie rozwijania natarcia i potęgować uderzenia sił głównych w głębi. Będą więc wykorzystywane zarówno w strefie działań bezpośrednich, jak i głębokich. Mogą realizować zadania związane z uchwyceniem i utrzymaniem ważnych obiektów w głębi obrony przeciwnika, wzbranianiem podejścia jego odwodów oraz niszczenia jego środków walki, stanowisk dowodzenia i urządzeń logistycznych (*Załącznik 6*).

W trakcie działań opóźniających zadaniem jednostek aeromobilnych będzie natychmiastowe przejście do osłony sił głównych organizujących obronę. Prowadząc aktywne działania bojowe powinny umożliwić operacyjne rozwinięcie tych sił na kierunku (obszarze) zagrożonym przez przeciwnika. Dla tych jednostek typowymi sposobami walki w tym okresie mogą być:

• działania zgrupowań na rubieżach przechwytywania;

• obrona na wysuniętych pozycjach;

• obrona rejonów o znaczeniu kluczowym.

2.1.3. Jednostki piechoty górskiej

Potrzeba zapewnienia samowystarczalności obronnej sprawiła, że niezbędne okazało się posiadanie wyspecjalizowanych sił do prowadzenia działań w górach. Potrzeba taka wynikała z przekonania o niewielkiej skuteczności w takim środowisku jednostek wojsk zmechanizowanych i pancernych, potwierdziły konflikty zbrojne w Afganistanie czy w państwach byłej Jugosławii. Poznanie specyfiki tego środowiska i jego wpływu na prowadzenie walki, w znacznym stopniu determinuje struktury organizacyjne wojsk przewidzianych do działania w takich warunkach.

Łańcuchy i masywy górskie, jako naturalne przeszkody terenowe, zawsze wywierały i będą wywierać duży wpływ na działania bojowe. Wpływ ten w znacznym stopniu będzie zależał od rodzaju walki oraz użytej techniki bojowej. Ten sam przedmiot terenowy może sprzyjać wojskom broniącym się i być zarazem przeszkodą na nacierających.

Warunki górskie będą utrudniać, ograniczać lub wręcz uniemożliwiać zastosowanie niektórych rodzajów uzbrojenia i sprzętu, jak czołgów i innych środków

pancernych poza drogami. Dlatego w strukturach piechoty górskiej nie występują „ciężkie" środki walki.

Przeniesienie natarcia w wymiar powietrzno-lądowy może w znacznym stopniu zmniejszyć ujemny wpływ gór. Sądzić więc należy, że drogą powietrzną będą przerzucane nie tylko desanty i grupy desantowo-szturmowe, ale także pododdziały, których przeznaczenie będzie odpowiadać dzisiejszym oddziałom obejścia. Będą to więc niewielkie grupy wysadzane w pobliżu obiektów ataku, które uderzeniem na skrzydła i tyły broniącego się mogą ułatwić wykonanie zadań siłom głównym. W przyszłości sposób użycia tych grup może stanowić połączenie działania taktycznych desantów powietrznych i oddziałów obejścia, toteż perspektywiczne działania zaczepne w górach przybiorą wymiar powietrzno-lądowy.

Pofałdowanie terenu powoduje powstanie znacznej ilości pól zakrytych i martwych. Wymagać więc będzie stosowania broni strzeleckiej o zróżnicowanym zasięgu. Wymóg powyższy stanie się wyraźniejszy, gdy uświadomimy sobie konieczność panowania nad dominującymi punktami terenowymi. Niebagatelną więc sprawą będzie waga przenoszonych ładunków, w tym ciężaru broni i amunicji. Warunki terenowe zmuszą przeciwnika do działania w szyku pieszym. Toteż w strukturach piechoty górskiej znajdują się środki głównie przeciwko piechocie, ale także do zwalczania środków opancerzonych, czołgów, bojowych wozów piechoty i artylerii samobieżnej przeciwnika. Podstawowym wyposażeniem powinny być środki o niewielkim zasięgu, dużej celności i zdolności przebijania pancerza.

Taktyka tych formacji, z uwagi na specyficzne środowisko walki, różnić się będzie od taktyki działania innych jednostek tworzących formacje ogólnowojskowe właśnie specyficznym lekkim uzbrojeniem, ilością i składem tworzonych elementów ugrupowania bojowego oraz specyficznym sposobem ich wykorzystania zarówno w działaniach zaczepnych, jak i obronnych.

Brygada piechoty górskiej BPG (Brygada strzelców podhalańskich 22 BSP) jest przeznaczona do prowadzenia działań taktycznych w specyficznych warunkach środowiska, w tym głównie w terenie górzystym, ale także lesisto-jeziornym i innym, wymagającym specyficznego sprzętu i umiejętności żołnierzy. Z uwagi na uzbrojenie i wyposażenie może podejmować skuteczną walkę z przeważającymi siłami przeciwnika naziemnego i powietrznego, umiejętnie wykorzystując specyficzny teren. Może także prowadzić działania zaczepne oraz działać w głębi ugrupowania przeciwnika.

Brygada piechoty górskiej, przewidziana do prowadzenia działań rozstrzygających, musi być zdolna do skutecznej, długotrwałej obrony, nawet w warunkach pełnego okrążenia, a także wykonywania nagłych zwrotów zaczepnych i uderzeń. Stąd jej uzbrojenie i wyposażenie – w głównej masie lekkie i przenośne – jest skuteczne zarówno w obronie, jak i w natarciu. Wojska te mogą być używane na kierunkach zagrożeń w składzie wynikającym z potrzeb przeciwstawienia się przeciwnikowi w danych warunkach terenowych. Stąd ich struktury organizacyjne są

na tyle elastyczne, że pozwalają formować zgrupowania na zagrożonych kierunkach bez konieczności burzenia systemu dowodzenia i szczególnego ich wzmacniania. Zakładając, że siły te będą zmuszone do przemieszczania się na znaczne odległości, powinny być wyposażone w środki transportu zapewniające sprawną realizację takich zadań.

2.1.4. Jednostki obrony wybrzeża

Specyficzne wymagania w zakresie prowadzenia działań niesie ze sobą obszar wybrzeża morskiego. Wymagania te odnoszą się zarówno do środków walki, jak i sposobów jej prowadzenia. Dlatego spośród jednostek ogólnowojskowych zostały wydzielone wojska obrony wybrzeża. Jednostki te, obok zadań typowych dla wojsk zmechanizowanych i pancernych, muszą być przygotowane do wykonywania zadań w specyficznych warunkach wybrzeża morskiego i we współdziałaniu z marynarką wojenną. Zadania te, to przede wszystkim obrona przeciwdesantowa odcinków wybrzeża, które są dogodne do lądowania desantów morskich.

Obrona wybrzeża morskiego ma na celu odparcie uderzeń przeciwnika z morza, niedopuszczenie do wysadzenia desantów morskich i powietrznych oraz utrzymanie ważnych obiektów nadbrzeżnych. Prowadzi się ją zwykle we współdziałaniu z jednostkami marynarki wojennej i lotnictwa. Szczególną uwagę zwraca się na odcinki wybrzeża dogodne do wysadzania desantów przeciwnika oraz na rejony o istotnym znaczeniu dla spoistości obrony. Kierunki mniej dogodne do lądowania desantów, osłania się zaporami i patroluje. Na te kierunki przygotowuje się zawczasu teren do sprawnego przeprowadzenia manewru sił i środków.

Charakterystyczna rzeźba, pokrycie, warunki klimatyczne i hydrograficzne wykazują wiele anomalii właściwych tylko temu środowisku.

Jest sprawą nader oczywistą, ze wojska lądowe prowadzące walkę na wybrzeżu morskim powinny ściśle współdziałać z marynarką wojenną i lotnictwem. Marynarka wojenna może wspierać ich działania ogniem artylerii okrętowej lub nadbrzeżnej, niszcząc środki rażenia przeciwnika, jego odwody, stanowiska dowodzenia i inne ważne cele będące poza zasięgiem środków rażenia formacji ogólnowojskowych. Ponadto transport morski może być wykorzystany do dowozu zaopatrzenia dla wojsk lądowych, wysadzania desantów morskich, ewakuacji, a także przeciwdziałania wysadzeniu desantu morskiego przeciwnika na skrzydła wojsk działających na lądzie.

Duże znaczenie w obronie wybrzeża będzie miało wytypowanie obiektów, których zniszczenie lub wysadzenie utrudni wysadzenie desantu. Za specyficzną właściwość w obronie wybrzeża można uznać znaczną szerokość pasa obrony. Właściwość ta wymusza poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: jak ugrupować siły i środki oraz gdzie podjąć rozstrzygającą walkę z desantem morskim? Znalezienie odpowiedzi na to pytanie wskazuje także na skalę synchronizacji działań wojsk obrony wybrzeża z lotnictwem i marynarką wojenną.

Warunki, w jakich będzie prowadzona obrona przeciwdesantowa wybrzeża, określają wymagania wobec struktur organizacyjnych wojsk lądowych przewidzianych do działania w takim środowisku. Charakter wybrzeża oraz sposób prowadzenia działań wymaga, aby wojska te cechowała ruchliwość oraz znaczna siła ognia. Wydaje się, że najbardziej odpowiadają tym wymaganiom specjalnie szkolone jednostki wojsk zmechanizowanych.

Siły te są przeznaczone do:

- wykrycia w odpowiednim czasie przygotowań przeciwnika do działań desantowych oraz określenia prawdopodobnych kierunków desantowania;
- zorganizowania skutecznej obrony przeciwdesantowej;
- rozbicia, wspólnie z siłami marynarki wojennej i siłami powietrznymi, przeciwnika w okresie podchodzenia do desantowania oraz po wylądowaniu desantu.

2.1.5. Jednostki piechoty zmotoryzowanej obrony terytorialnej

Polska strategia wojenna o wyraźnie obronnym charakterze zakłada, między innymi, angażowanie w działania o utrzymanie suwerenności kraju obronnie przygotowanego całego społeczeństwa. Wyrazem tego dążenia jest powołanie obrony terytorialnej, stanowiącej militarną formę obrony powszechnej. U podstaw jej utworzenia legło przekonanie, iż powszechnie zorganizowana obrona terytorialna w sposób oczywisty ograniczy możliwość opanowania i okupacji terytorium. Jednocześnie poprzez obronę dogodnych rubieży oraz paraliżowanie ruchu i manewru ugrupowań lądowych przeciwnika, obrona terytorialna stworzy niezbędne i sprzyjające warunki operacyjnym wojskom lądowym do ich operacyjnego rozwinięcia, manewru i uderzenia bądź obrony wojsk operacyjnych własnych i sojuszniczych na kierunkach wtargnięcia agresora.

Współcześnie obronę terytorialną definiuje się jako *„część systemu militarnego przygotowanego do prowadzenia wspólnie z wojskami operacyjnymi, pozamilitarnymi ogniwami obronnymi i społeczeństwem, obrony powszechnej państwa"*[35]. Jej celem jest przygotowanie i prowadzenie obrony rejonów oraz obiektów na obszarze całego kraju, stwarzanie warunków do rozwinięcia i działania wojsk operacyjnych oraz podjęcia działań obronnych. Podstawą tego systemu są wojska obrony terytorialnej. Z zaprezentowanej definicji wynika, że celem obrony terytorialnej, w tym także wojsk obrony terytorialnej, jest wykonywanie zadań na rzecz wojsk operacyjnych własnych i NATO oraz prowadzenie na obszarze całego kraju działań ochronno-obronnych i nieregularnych, a także udział w działaniach ratowniczych oraz likwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii. Przyjmując jako kryterium stan zagrożenia państwa, zadania obrony terytorialnej można rozpatrywać w trzech okresach: pokoju, kryzysu (czyli bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa) oraz wojny.

---

[35] *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych...* s. 65.

Zadania wojsk obrony terytorialnej w okresie pokoju powinny obejmować:

- planowanie przygotowania obronnego swoich rejonów odpowiedzialności;
- przygotowanie i utrzymanie systemów ochrony i obrony obiektów;
- szkolenie żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i rezerw osobowych na potrzeby sił zbrojnych;
- przygotowanie do działań ratowniczo-ochronnych i niemilitarnych na rzecz miejscowej ludności i środowiska oraz udział w likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

Wykonanie powyższych zadań będzie zależało od posiadania funkcjonujących dowództw (WSzW), bazy koszarowej i kadry instruktorskiej do szkolenia żołnierzy i rezerw osobowych, sprzętu oraz przygotowanych wojsk do udziału w likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

W okresie bezpośredniego zagrożenia państwa, przed wojskami obrony terytorialnej staną następujące zadania:

- prowadzenie rozpoznania terytorialnego,
- ochrona i obrona ważnych obiektów w rejonie zagrożenia,
- ewentualne zabezpieczenie przyjęcia i pobytu wojsk NATO,
- uczestniczenie w zabezpieczeniu mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk operacyjnych,
- przeciwdziałanie dywersji,
- prowadzenie rozbudowy inżynieryjnej terenu w ramach operacyjnego przygotowania obszaru kraju[36].

Ta grupa zadań będzie wymagać od wojsk obrony terytorialnej zorganizowania i utrzymania w terenie systemu obserwacyjno-meldunkowego, którego rozwinięcie nastąpić musi bezpośrednio po zaistnieniu sytuacji kryzysowej. Stąd wynika potrzeba posiadania takiego systemu mobilizacyjnego, który umożliwi wybiórcze rozwijanie poszczególnych elementów (pododdziałów, grup). W strukturach wojsk przewidzianych do inżynieryjnej rozbudowy terenu powinny się znaleźć maszyny i urządzenia ułatwiające wykonanie tych prac. Mogą to być środki pobierane z gospodarki narodowej w ramach świadczeń rzeczowych, a ich dostępność powinna zapewniać terminowe wykonanie zadań.

W czasie wojny do wojsk obrony terytorialnej należeć będzie:

- prowadzenie obrony na drugorzędnych kierunkach uderzeń przeciwnika;
- rozbudowa inżynieryjna rubieży i rejonów na rzecz wojsk operacyjnych oraz ochrona i obrona urządzeń logistycznych oraz transportów;
- prowadzenie działań przeciwdywersyjnych i przeciwdesantowych;
- prowadzenie działań nieregularnych na tyłach i w ugrupowaniu wojsk agresora;

---

[36] Por.: A. Tomaszewski, *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju*, Warszawa 1997, s. 26; R. Jakubczak, *Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej*, Warszawa 1996, s. 48; Tenże, „Zeszyty Naukowe AON" 1998 nr 1(30)A. (nr specj.: System obrony terytorialnej III Rzeczypospolitej Polskiej), s. 43.

• kierowanie ruchem wojsk;

• ochrona i obrona rejonów bazowania, lotnisk i składów należących do NATO.

Te rozliczne zadania będą wykonywane przez cały system obrony terytorialnej, lecz główną ich część będą wykonywać wojska obrony terytorialnej sformowane w brygady, pułki i bataliony, a dyslokowane na obszarze całego kraju, co nie oznacza, że nie będą uwzględniane potrzeby obronności poszczególnych województw. Wynika stąd, że w zależności od potrzeb wynikających z charakteru zagrożeń w danym województwie, mogą być rozwijane siły OT o różnych specjalnościach i składzie.

Brygada obrony terytorialnej (BOT) jest związkiem taktycznym wojsk obrony terytorialnej podporządkowania okręgowego, rozwijanym w całości na okres wojny w drodze mobilizacji wewnątrz rejonu odpowiedzialności. Na wypadek zagrożenia katastrofami może być mobilizowana część jej sił – stosownie do potrzeb działania w rejonie odpowiedzialności. Rozwijana jest na bazie rezerw nie przeznaczonych na uzupełnienie wojsk operacyjnych. Na wyposażeniu posiada sprzęt i uzbrojenie nie objęte traktatem CFE-1.

Przeznaczona jest głównie do:

• prowadzenia działań bojowych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi, w tym do przygotowania dogodnych rubieży lub rejonów dla wojsk operacyjnych w celu wykonania przez nie zwrotów zaczepnych lub przejścia do obrony na kolejnych rubieżach w głębi operacyjnej;

• prowadzenia samodzielnych działań obronno-blokujących na drugorzędnych kierunkach, zwłaszcza trudnodostępnych dla wojsk zmechanizowanych i pancernych;

• samodzielnego zwalczania desantów powietrznych i morskich oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych agresora, a także do współdziałania z wojskami operacyjnymi walczącymi z nimi – prowadząc działania we własnym rejonie odpowiedzialności;

• wzmocnienia obrony zasadniczych elementów w systemie kierowania i dowodzenia obronnością państwa;

• obrony, we współdziałaniu ze Strażą Graniczną i policją, granicy RP z państwem nie będącym stroną w konflikcie;

• obrony ważnych dla obronności państwa obiektów gospodarki narodowej oraz wojskowych, nie posiadających stałych załóg.

Batalion piechoty zmotoryzowanej OT[37] jest elementem struktury organizacyjnej BOT lub występuje jako jednostka samodzielna w strukturze wojsk OT.

Batalion jest przeznaczony do realizacji zadań militarnej obrony rejonu odpowiedzialności, zapewnienia swobody działania wojskom operacyjnym, likwidacji skutków uderzeń na obiekty wojskowe oraz wsparcia działań obrony cywilnej. W ekstremalnych sytuacjach operacyjno-taktycznych batalion może prowadzić działania wspólnie z wojskami operacyjnymi, w zasadzie tylko w obszarze swego rejonu odpowiedzialności. W tych też rejonach może prowadzić działania nieregu-

[37] R. Jakubczak, *Organizacja i wykorzystanie wojsk...* s. 56.

larne. Może wykonywać wiele różnych zadań na korzyść wojsk operacyjnych, jednak ze względu na posiadane środki transportu piechoty (głównie samochody), jest szczególnie predysponowany do wykonywania zadań poza głównym wysiłkiem obrony, a także do wykonywania zadań specjalnych.

Uznając, że wojska obrony terytorialnej powinny być dyslokowane na całym obszarze RP, rozważenia wymaga usytuowanie związku taktycznego (brygady) na szczeblu okręgu (WSzW). Wymagałoby to zróżnicowania struktury tych związków taktycznych z uwagi na specyfikę, jaka występuje w poszczególnych okręgach. Zatem obok samodzielnych batalionów, w skład brygad powinny wchodzić pododdziały wsparcia lub zabezpieczenia niezbędne w danym okręgu, np. drogowo-mostowe, pontonowe. Taka struktura wojsk obrony terytorialnej daje podstawy sądzić, że zadania przewidziane do wykonania, zarówno w okresie pokoju, zagrożenia, jak i wojny, zostałyby wykonane.

Charakter przewidywanych zadań, a także zaproponowana struktura wskazują, że wojska te charakteryzować się będą następującymi cechami:

- małą manewrowością, wynikającą z terytorialnego przeznaczenia oraz wyposażenia w środki transportu ograniczające możliwości manewrowe. Właściwość powyższa w poważnym stopniu ogranicza, a czasem nawet eliminuje, możliwość wykorzystania tych wojsk w terenie odkrytym do prowadzenia działań opóźniających i zaczepnych. Tezy powyższe stanowią wynik oceny przebiegu ćwiczeń[38] z udziałem struktur dowodzenia, a także z udziałem wojsk;
- małą, w porównaniu z wojskami operacyjnymi, siłą rażenia opartą głównie na ogniu broni strzeleckiej, przenośnych środkach przeciwpancernych o ograniczonej sile i zasięgu rażenia oraz środkach wsparcia w postaci przenośnych moździerzy;
- niskimi kosztami utrzymania i szkolenia;
- terytorialnością działań, wynikającą z wcześniejszego przygotowania rejonów do ewentualnych działań;
- przygotowaniem do prowadzenia działań nieregularnych;
- doskonałą znajomością terenu działań oraz znaczną motywacją wynikającą z obrony ojczyzny.

Zadania wojsk obrony terytorialnej nie kończą się jednak na samodzielnym prowadzeniu walki. Ich rozpiętość (osłona, obrona, wsparcie) spowoduje, że efektywne wykorzystanie w dużej mierze zależeć będzie od skuteczności działania wojsk obrony terytorialnej.

2.1.6. Ogólnowojskowe zgrupowania taktyczne tworzone doraźnie

Potrzeba tworzenia zgrupowań taktycznych o innej strukturze organizacyjnej i przeznaczeniu niż typowe pododdziały występujące w jednostkach Wojska Polskiego, wynika z charakteru przewidywanych zadań oraz warunków gegraficzno-klimatycznych, w jakich te zadania będą wykonywane.

[38] Ćwiczenia WOW pk. Świerk I i II – 1997 oraz ćwiczenie „Lato-96".

Strukturę, wyposażenie i uzbrojenie takich zgrupowań każdorazowo ustala organizujący misje w zależności od potrzeb, toteż struktura organizacyjna takiego zgrupowania nie będzie stała, gdyż dotyczy przypadku jednostkowego. Bazą do tworzenia opisywanych zgrupowań są pododdziały zmechanizowane i pancerne, dlatego tworzone zgrupowania uważa się za formacje ogólnowojskowe.

2.2. Działania taktyczne

2.2.1. Działania rozstrzygające

W skład działań taktycznych, oprócz działań rozstrzygających, wchodzą także działania pomocnicze i pokojowe. Powyższa klasyfikacja jest efektem analizy dokumentów doktrynalnych obowiązujących w innych armiach. Ponadto zobowiązania naszego kraju, wynikające z członkostwa w ONZ, powodują wzrost udziału oddziałów WP w misjach pokojowych. Specyfika działania w nich nie może być pominięta przy rozpatrywaniu działań taktycznych jako całości.

Główną kategorią działań taktycznych jest walka (bój), która jest starciem zbrojnym z przeciwnikiem w skali taktycznej. Stanowi zorganizowane w czasie i przestrzeni bezpośrednie fizyczne i informacyjne oddziaływanie na przeciwnika. Podstawowymi rodzajami walki są obrona i natarcie.

Postawienie obrony przed natarciem wynika z doktryny obronnej Rzeczypospolitej Polskiej, nacelowanej na zapewnienie suwerenności i bezpieczeństwa obywateli. Dlatego też obrona jest postrzegana jako ten rodzaj walki, który będzie stosowany w pierwszej kolejności przeciwko agresji potencjalnego przeciwnika. Nie znaczy jednak, że obroną można osiągnąć zwycięstwo. Otóż obrona pozbawi go możliwości opanowania terytorium naszego kraju i stworzy warunki do natarcia, którego celem będzie pobicie przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru. Dlatego też obronę i natarcie należy postrzegać jako te rodzaje walki, które będą decydować o odniesieniu sukcesu.

2.2.1.1. Obrona

Powstawanie coraz nowocześniejszych środków walki ma niewątpliwy wpływ na sposób prowadzenia obrony. Przeciwnik prowadząc natarcie w wymiarze powietrzno-lądowym będzie dążył do naruszenia struktury obrony we wszystkich miejscach jednocześnie. Będzie dążył do szybkiego wychodzenia na skrzydła i tyły obrońcy, uniemożliwiając mu zorganizowanie skutecznego oporu. Pomimo zmian w sposobach prowadzenia walki, cel obrony jest niezmienny. **Ma uniemożliwiać przeciwnikowi opanowanie bronionego terenu, rozbić jego zgrupowanie uderzeniowe, przez co załamać natarcie i przejąć inicjatywę.**

Broniący się związek taktyczny będzie walczył w wyznaczonym pasie realizując określone cele. Dlatego też w zależności od zaistniałej sytuacji, celem obrony może być[39]:

- w wymiarze rzeczowym – zadanie nacierającemu maksymalnie dużych strat, aby pozbawić go możliwości kontynuowania działań zaczepnych i stworzyć warunki do rozbicia przeciwnika przy jak najmniejszych stratach własnych;
- w wymiarze przestrzennym – utrzymanie jak największej części bronionego obszaru, zapewniając jednocześnie warunki do odzyskania utraconych rejonów i odtworzenia pierwotnego położenia;
- w wymiarze czasowym – zyskanie czasu niezbędnego do stworzenia zgrupowań uderzeniowych przeznaczonych do wykonania zwrotu zaczepnego lub przejścia do przeciwuderzenia.

Rezultat obrony osiągnie się poprzez wykonanie wielu zadań cząstkowych, rozłożonych w czasie i przestrzeni, wykonywanych dla jednego celu – zatrzymania natarcia przeciwnika i odzyskania utraconego terenu.

Dlatego też obrona to nie wyczekiwanie na uderzenie, lecz mylenie co do rejonu kluczowego, manewr odwodami oraz wykonywanie uderzeń na podchodzącego i rozwijającego się przeciwnika.

Wymienione przedsięwzięcia to nic innego, jak cechy obrony: trwałość i aktywność.

Trwałość obrony to zdolność do skutecznego przeciwstawiania się przeciwnikowi w nakazanym miejscu (obszarze) i czasie, przy jak najmniejszych stratach własnych.

Nierozerwalnie z trwałością obrony wiąże się aktywność, rozumiana jako jej podstawa. Współczesną bowiem obronę uznajemy tym trwalszą, im aktywniej będzie prowadzona. Na jej trwałość i aktywność duży wpływ wywiera teren. Odpowiednio dobrane pozycje i rubieże obronne mogą spowodować skanalizowanie natarcia przeciwnika i w konsekwencji jego zatrzymanie. Pozwoli to obrońcy wykorzystać odwody do wykonania zwrotu zaczepnego. Na zachowanie trwałości obrony, ponadto istotny wpływ wywiera rozpoznanie działań przeciwnika. Uzyskane informacje pozwolą obrońcy na wybór koncepcji działania, której efektem będzie niedopuszczenie do osiągnięcia przez niego założonych celów natarcia.

Ważnym sposobem zwiększenia trwałości obrony jest rozbudowa fortyfikacyjna powiązana z systemem zapór inżynieryjnych. Połączenie tych dwóch komponentów z terenem, powinno przynieść efekty objawiające się kanalizowaniem natarcia przeciwnika i zatrzymania go w rejonie dogodnym dla broniącego się.

Jednym z warunków aktywności jest dysponowanie przestrzenią, w której obrońca może manewrować odwodami, reagować na sytuacje kryzysowe lub wykonywać zwroty zaczepne. W związku z tym musi dysponować odpowiednią do swoich możliwości głębokością obrony.

---

[39] *Działania taktyczne wojsk lądowych*, Warszawa 1995, s. 31.

Istotnym działaniem zwiększającym aktywność jest dążenie do kanalizowania działań przeciwnika. Jest to zamierzenie bardzo trudne, gdyż prowadzi się je w warunkach ogólnej jego przewagi oraz nieznajomości miejsca i kierunku uderzenia. Jednak współczesna obrona to nie oczekiwanie na uderzenie przeciwnika, lecz wyprzedzające uderzenia ogniem i pododdziałami w celu wytrącenia mu inicjatywy i zmuszenia go do zmiany kierunku uderzenia. Może to polegać na kontrolowanym oddawaniu terenu na kierunku, gdzie trwałość obrony zapewni zatrzymanie go i pobicie w przygotowanym rejonie.

Aby obrońca mógł kontrolować natarcie przeciwnika i wymuszać wygodny dla siebie sposób jego prowadzenia, powinien rozpocząć zwalczanie jego sił na dalekich podejściach do przedniej linii obrony. Przy czym intensywność oddziaływania powinna wzrastać w miarę podchodzenia nacierającego do broniących się oddziałów w pierwszym rzucie. Oprócz oddziaływania ogniowego należy przewidzieć działanie desantów powietrznych, grup desantowo-szturmowych oraz sił obrony terytorialnej prowadzących w swoich rejonach odpowiedzialności działania nieregularne. Dezorganizowanie przemieszczania się przeciwnika do linii styczności, będzie dotyczyć wybranych elementów jego ugrupowania w takim terenie, który zapewni powodzenie danego przedsięwzięcia. Biorąc pod uwagę możliwości związku taktycznego najkorzystniej jest oddziaływać na jeden, dwa elementy ugrupowania bojowego przeciwnika i opóźniać ich marsz w dogodnym punkcie terenowym. Takie działanie nie odnosi się tylko do opóźniania podejścia przeciwnika do przedniej linii obrony, lecz może być stosowane w głębi pasa obrony, gdzie mając do dyspozycji rozbudowane pod względem inżynieryjnym rubieże terenowe, kontrolujemy natarcie, obsadzając je w dogodnym momencie wojskami. Poprzez manewr sił zwiększamy ilość pododdziałów przeciwnika zaangażowanych w walkę, pozbawiamy go odwodów i możliwości manewru nimi na inny kierunek, a opóźniając podejście kolejnych sił w pas broniącego się związku taktycznego, mamy możliwość zatrzymania natarcia. Działaniami takimi stwarzamy warunki do odzyskania utraconego obszaru przez wykonanie zwrotu zaczepnego.

Broniący się związek taktyczny będzie wykonywał zwrot zaczepny w formie kontrataku. Kontratak wykonuje się odwodem oraz innymi siłami możliwymi do użycia w danym czasie. Najlepiej do tego celu nadają się bataliony czołgów (w brygadzie) lub brygady pancerne. Dopuszcza się również, że kontratak może wykonywać batalion zmechanizowany. Jednak możliwości prowadzenia ognia w ruchu przemawiają za tym, że do wykonywania kontrataków bardziej przydatne są czołgi niż BWP. Kontratak należy wykonywać wtedy, gdy nie została naruszona ogólna trwałość obrony związku taktycznego (oddziału). Oznacza to, że obrona pierwszorzutowych oddziałów nie została pokonana przez przeciwnika (w oddziale nie została rozbita pierwsza pozycja). Aby to nie nastąpiło, na kierunkach największego powodzenia przeciwnika rozmieszcza się odwody specjalne oraz siły i środki z kierunków nie atakowanych w celu załamania natarcia przeciwnika, co jest jed-

nym z podstawowych warunków wykonania kontrataku. Kolejnym warunkiem skutecznego kontrataku jest pozbawienie przeciwnika możliwości potęgowania uderzenia przynajmniej na czas wykonywania kontrataku. Wykonanie kontrataku powinno nastąpić w momencie, gdy przeciwnik walczy z pierwszorzutowymi oddziałami (pododdziałami) i jego dalszy ruch do przodu zostaje zatrzymany. W tym czasie oddział (pododdział) przeznaczony do kontrataku (dla wyznaczonego elementu do takiego działania jest to nic innego jak natarcie) powinien być na linii ataku. Tak zsynchronizowane uderzenie zapewni powodzenie i osiągnie określony skutek, tzn. zostanie odzyskany utracony teren.

Wykonując kontratak należy mieć na uwadze głębokość i szerokość włamania, którego dokonał przeciwnik. Będzie to miało decydujące znaczenie dla określenia ilości angażowanych sił. Pozwoli uzyskać wymaganą przewagę na kierunku wejścia do walki i osiągnąć zakładany cel. Wykonywanie kontrataków przez obrońcę, to nie tylko odzyskiwanie utraconego terenu. Może on być również wykonywany w celu dezorganizowania natarcia przeciwnika przez czasowe opanowanie ważnej rubieży terenowej, której utrzymanie pozwoli na zorganizowanie obrony w głębi.

Wykonywanie zwrotów zaczepnych powinno być skoordynowane z działaniem sąsiadów oraz nie naruszać celów walki, jakie zostały narzucone przez przełożonego. W zależności od celu, kontratak może być wykonany w skrzydło i na tyły włamującego się przeciwnika. W tym wypadku należy mieć świadomość, że w głębi własnego ugrupowania mogą się znaleźć okrążone wojska. Gdy celem będzie odzyskanie utraconego obszaru, uderzenie może być także wykonane w czoło dokonanego wyłomu. Zapewnia to wyparcie sił przeciwnika z tego rejonu. Jeśli dowódca zamierza odtworzyć poprzednie położenie, obiekt ataku nacierającego oddziału (pododdziału) powinien być poza przednią linią obrony. Pozwoli to oddziałom (pododdziałom), w które nastąpiło włamanie, uporządkować swoje ugrupowanie. Po uporządkowaniu ugrupowania oddział (pododdział), który wykonywał kontratak, może przejść do odwodu i odtworzyć zdolność bojową. Po jej odtworzeniu będzie gotów do kolejnych zadań, zgodnie z decyzją dowódcy związku taktycznego (oddziału). Jeśli oddział (pododdział), który zatrzymał natarcie, poniósł duże straty, to dowódca może zdecydować, aby kontratakujący przejął zadanie i przeszedł do obrony odzyskanego rejonu. W tym wypadku oddział (pododdział), który zatrzymał natarcie, po zniszczeniu przeciwnika w rejonie włamania przejdzie do odwodu.

Zdecydowanie się przez dowódcę na wykonanie kontrataku powoduje, że świadomie pozbawia się tak istotnego elementu, jakim jest odwód. Wykonanie kontrataku odwodem nie zwalnia dowódcy z jak najszybszego jego odtworzenia, może to uczynić zabierając siły z kierunku pasywnego lub sprawnie wycofując do odwodu siły, które po wykonaniu kontrataku nie muszą pozostawać w ugrupowaniu oddziałów pierwszego rzutu. Odwodem tym dowódca będzie reagował na sytuację pola walki przez cały czas jej trwania.

Niezależnie od uwarunkowań współczesnej walki należy elastycznie podchodzić do problemów obrony mając na uwadze cel, jaki musimy w niej osiągnąć.

Na osiągnięcie celu obrony duży wpływ będą miały również warunki, w jakich związek taktyczny (oddział) będzie do niej przechodził. Zakłada się, że przechodzenie do obrony może nastąpić w okresie zagrożenia wojennego lub w toku wojny (konfliktu zbrojnego). Wynika stąd, że do obrony wojska będą przechodzić bez styczności lub w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem. Bez styczności związek taktyczny (oddział) będzie przechodził nie tylko w okresie zagrożenia, ale także, gdy zostanie wyznaczony do pierwszego rzutu operacyjnego korpusu prowadzącego manewrową operację obronną.

Natomiast przechodzenie do obrony w bezpośredniej styczności może mieć miejsce w momencie zaskakującego uderzenia przeciwnika, gdy oddziały związku taktycznego są w trakcie zajmowania nakazanych rejonów obrony. Może wystąpić też w trakcie prowadzenia natarcia, po napotkaniu silnego oporu ze strony przeciwnika lub w celu odparcia kontrataku. Niezależnie od wymienionych sytuacji, do obrony związek taktyczny (oddział) będzie przechodził zawczasu lub doraźnie w trakcie prowadzenia innych działań. Następstwem warunków, w jakich oddziały będą przechodzić do obrony, będzie jej struktura oraz sposób osiągnięcia końcowego celu walki.

Przechodzący do obrony związek taktyczny otrzyma – w zależności od swoich możliwości bojowych, miejsca w ugrupowaniu operacyjnym, terenu i nacierających sił przeciwnika – pas odpowiedzialności obronnej *(Załącznik 7)*. Oddział natomiast otrzyma rejon odpowiedzialności obronnej.

W pasie odpowiedzialności obronnej związku taktycznego wyróżniamy:

- pas sił przesłaniania;
- pas obrony, który obejmuje pas tyłowy.

Wynika z tego, że obszar, w którym będzie bronić się związek taktyczny, ograniczony jest następującymi liniami:

- z przodu linią przejęcia odpowiedzialności – HL;
- z boku i z tyłu liniami rozgraniczenia.

Pas obrony związku taktycznego jest oddzielony od pasa sił przesłaniania przednią linią obrony (FEBA). Celem działań od linii przejęcia odpowiedzialności do przedniej linii obrony będzie opóźnianie, dezorganizowanie natarcia przeciwnika i wprowadzanie go w błąd co do rejonu kluczowego. Zadania realizowane w tym obszarze pozwolą obrońcy stworzyć warunki do zatrzymania natarcia na przedniej linii obrony lub w rejonie pierwszej pozycji broniących się oddziałów. Wyznaczanie linii przejęcia odpowiedzialności oraz obszar, gdzie należy zatrzymać natarcie przeciwnika, pozwala dowódcy tak rozmieścić siły, że prowadząc walkę do przedniej linii obrony wykona postawione zadanie.

Walka w pasie sił przesłaniania pozwala obrońcy opóźniać natarcie przeciwnika poprzez oddziaływanie ogniem i zorganizowanymi zgodnie z celem walki ele-

mentami ugrupowania bojowego. Poprzez opóźnianie i niszczenie określonych elementów ugrupowania przeciwnika zostanie zrównoważony potencjał bojowy nacierającego i obrońcy. Pozwoli to zatrzymać natarcie przeciwnika na przedniej linii obrony lub w rejonie obrony oddziałów pierwszego rzutu.

Tak rozumiany sposób realizacji zadania różni się od dotychczasowego spojrzenia na obronę. Dotychczas rozbudowywano pierwszą, drugą pozycję obrony, aby poprzez opór wojsk na tych pozycjach załamać natarcie przeciwnika. Wiązało się to w każdym przypadku z utratą terenu i zagrożeniem, że przeciwnik mając większe możliwości manewru może zmienić swój punkt ciężkości i obejść rubieże, na których zorganizowano obronę. Odwód (drugi rzut) był wykorzystywany do wykonania zwrotu zaczepnego i odzyskania terenu do przedniej linii obrony. Dowódca wysyłając siły przed przednią linię obrony uzyskuje dodatkowy atut, jakim jest możliwość określenia punktu ciężkości nacierającego i zyskanie czasu na manewr siłami na ten kierunek. W dotychczas obowiązującej strukturze obrony informacje o punkcie ciężkości nacierającego obrońca uzyskiwał w momencie walki o utrzymanie przedniej linii obrony. Dysponował zatem krótszym czasem na reakcję odwodami, a w wypadku opóźnienia wejścia ich do walki mógł nie wykonać stojącego przed nim zadania. Przebieg konfliktu w Zatoce Perskiej jednoznacznie dowiódł, że pozycje obronne oparte na przygotowanych fortyfikacyjnie rejonach obrony nie gwarantują osiągnięcia celu obrony. Doświadczenia z konfliktów lokalnych dowodzą, że stabilność, pozycyjność i bezruch obrońcy przy jednoczesnym dysponowaniu przez atakującego doskonałymi środkami rozpoznania i rażenia ogniowo-elektronicznego w czasie prowadzenia powietrzno-lądowego natarcia przesądzają o wyniku walki[40].

Do działania w pasie sił przesłaniania dowódca związku taktycznego może wyznaczyć siły od wzmocnionego batalionu do oddziału. Zależeć to będzie od celu, jaki poprzez ich działanie chce osiągnąć. Jeśli będzie dysponował wysiłkiem lotnictwa wojsk lądowych (LWL) może zorganizować taktyczny desant powietrzny lub grupę desantowo-szturmową w sile do wzmocnionej kompanii. Pozostałe siły, jako oddział wydzielony, będą na określonych kierunkach opóźniały natarcie przeciwnika kanalizując jego ruch w rejon kluczowy. Działanie tych elementów zostanie skoordynowane z ogniem artylerii, która w tym obszarze będzie skutecznie osłabiać potencjał bojowy przeciwnika.

Natomiast oddział w rejonie sił przesłaniania *(Załącznik 6. Podział rejonu odpowiedzialności obronnej brygady, batalionu, kompanii)* będzie realizował podobne zadania jak związek taktyczny. Jednak siły przeznaczone do działania będą mniejsze od wzmocnionej kompanii do batalionu. Z wymienionych sił można zorganizować pozycję przednią, która będzie oprócz opóźniania i kanalizowania na-

[40] *Podręcznik polowy 100-5. Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1994, s. 262 [dalej cyt.: *Podręcznik 100-5*].

tarcia ubezpieczać rejon brygady. Element ten zapewni również sprawne wyjście z walki sił oddziału wydzielonego wycofującego się w głąb ugrupowania.

W celu koordynacji działań w zwalczaniu przeciwnika dowódca związku taktycznego wyznacza brygadom linie przejęcia odpowiedzialności. Oznacza to, że pas sił przesłaniania jest obszarem ograniczonym liniami przejęcia odpowiedzialności: z przodu dywizyjną, z tyłu zaś brygadową. Nie zawsze jednak oddział musi mieć wyznaczony rejon sił przesłaniania. Zawsze natomiast będzie miał określoną linię przejęcia odpowiedzialności. Będzie ona wyznaczona w takiej odległości od przedniej linii obrony, aby umożliwiała prowadzenie ognia na kierunkach podejścia zgrupowań przeciwnika, zapewniała wsparcie działań sił wychodzących z pasa sił przesłaniania.

W pasie obrony związku taktycznego prowadzi się rozstrzygającą walkę z przeciwnikiem. Pas obrony dzieli się na główny i tyłowy. Granica między głównym a tyłowym pasem obrony jest wyznaczona tylną linią rozgraniczenia oddziałów będących w pierwszym rzucie. Podobny jest podział rejonu obrony oddziału. W zależności od celu w głównym pasie obrony rozbudowuje się pozycje obronne i ryglowe. Dowódca powinien rozmieścić w tym rejonie taką ilość sił, która zapewni mu zatrzymanie w nim przeciwnika. Dlatego też oddziały w zależności od sposobu rozegrania walki będą organizowały jedną lub dwie pozycje obrony. Natomiast w tyłowym pasie obrony, który powinien zapewnić swobodny manewr, zostanie rozmieszczony odwód oraz te elementy ugrupowania bojowego, które zapewnią wsparcie środkami rażenia oraz zabezpieczenie logistyczne. Ponadto w obszarze tym będzie organizowana trzecia pozycja obrony (jeśli zajdzie taka potrzeba). Jednak rozmieszczone tam odwody będą przeważnie przeznaczone do:

- działania przeciw zgrupowaniom przeciwnika użytym w wymiarze powietrznym;
- utrzymania swobody działania;
- manewru na zagrożony kierunek;
- pogłębienia obrony i zabezpieczenia wejścia do walki sił przełożonego;
- osłony skrzydeł;
- wykonywania zwrotów zaczepnych.

Z przytoczonej gamy zadań można wnioskować, że organizowanie obrony nie jest zadaniem pierwszoplanowym dla rozmieszczonych w tyłowym pasie obrony odwodów. Wynika z tego, że siły przeznaczone do głównego pasa obrony powinny mieć możliwości zatrzymania natarcia przeciwnika. Możliwości tych sił się zwiększą, jeśli przed przednią linią obrony będzie walczył zorganizowany przez dowódcę odpowiednio wzmocniony element ugrupowania bojowego. Odwody rozmieszczone w tyłowym pasie obrony będą wykorzystywane do jej wzmocnienia i wykonywania zwrotów zaczepnych.

Przytoczone sposoby organizowania obrony mogą mieć miejsce, gdy związek taktyczny zostanie przeznaczony do głównego obszaru obrony korpusu, czyli bę-

dzie organizował obronę pozycyjną. Jeśli korpus przechodzi do operacji obronnej, to związek taktyczny może:

- prowadzić (częścią sił) działania opóźniające w obszarze działań sił osłony;
- prowadzić obronę pozycyjną w głównym obszarze obrony na kierunku pomocniczym lub w rejonie kluczowym;
- być w odwodzie, w gotowości do wykonania zwrotu zaczepnego lub – w wyjątkowych wypadkach – pogłębienia obrony.

Z przedstawionego miejsca związku taktycznego w ugrupowaniu operacyjnym wynika, że rozważania dotyczą problematyki obrony pozycyjnej.

Zadaniem związku taktycznego będącego w pierwszym rzucie operacyjnym może być:

a) utrzymanie nakazanego pasa poprzez:

- zatrzymanie natarcia przeciwnika przed przednią linią obrony (FEBA),
- zatrzymanie natarcia w głębi i odzyskanie utraconego terenu przez wykonanie zwrotu zaczepnego swoimi siłami;

b) w wypadku utraty pasa obrony:

- zatrzymanie natarcia przeciwnika w głębi i stworzenie warunków do wykonania przez przełożonego zwrotu zaczepnego.

Oddział może się bronić w pierwszym rzucie związku taktycznego w rejonie kluczowym lub na kierunku pomocniczym oraz w odwodzie. Oddział będący w odwodzie jest w gotowości do pogłębienia obrony lub wykonania zwrotu zaczepnego i odzyskania utraconego terenu.

Oddział broniący się w pierwszym rzucie może otrzymać zadanie zatrzymania natarcia przeciwnika przed przednią linią obrony, a w wypadku jego wdarcia się w głąb obrony, stworzenie warunków do wykonania zwrotu zaczepnego przez przełożonego.

W zadaniu związanym z zatrzymaniem przeciwnika przed przednią linią obrony, zawarty jest wymóg takiego działania dowódcy oddziału, aby natarcie przeciwnika zostało zatrzymane przed tą linią lub na niej. Dlatego też dowódca oddziału ma obowiązek wykazywać inicjatywę w osiągnięciu celu walki; w tym właśnie tkwi aktywny sposób reagowania na poczynania przeciwnika.

Stawiając zadanie dla związku taktycznego (oddziału), należy określić jego parametry przestrzenne. Przyjmuje się, że głębokość obrony powinna: *„zapewnić potęgowanie przeciwdziałania natarcia wojsk przeciwnika, wzajemną więź taktyczną między elementami ugrupowania bojowego oraz manewr odwodami. Szerokość i głębokość obrony powinna umożliwić podjęcie skutecznej walki z przeciwnikiem prowadzącym natarcie w wymiarze powietrzno-lądowym"*[41].

Wynika z tego, że szerokość i głębokość określana jest przestrzenią, która powinna zapewnić:

---

[41] *Regulamin DWLąd.*, s. 81.

- przyjęcie ugrupowania bojowego wojsk,
- prowadzenie obrony zgodnie z postawionym celem,
- efektywne wykorzystanie terenu.

Aby można było wypełnić powyższe wymogi, powinno się uwzględnić:

- prawdopodobne siły przeciwnika,
- właściwości terenu w przyszłym pasie obrony,
- możliwości wojsk własnych,
- efekt końcowy prowadzonej walki obronnej.

Zaniechanie stosowania norm, wyrażających się wartościami liczbowymi dotyczącymi głębokości i szerokości, wydaje się nie do końca uzasadnione. Potrzeba bowiem mieć pewien punkt odniesienia do podstawowego elementu ugrupowania bojowego znajdującego się w składzie oddziału i związku taktycznego, jakim jest rejon obrony batalionu lub zgrupowania taktycznego o podobnej sile. Jeśli dotyczy to obrony w warunkach normalnych, łatwo jest określić te parametry, natomiast pozostałe będą zależeć od koncepcji obrony dowódcy oddziału lub związku taktycznego.

W zadaniu dowódca związku taktycznego (oddziału) powinien określić rejon kluczowy, od którego utrzymania będzie zależeć trwałość obrony. Rejon ten powinien być wybrany w takim miejscu pasa (rejonu) obrony, aby zapewnił zatrzymanie natarcia przeciwnika. Należy więc w innych miejscach bronionego pasa tak zorganizować opór, aby zmusić przeciwnika do skierowania swojego uderzenia właśnie w ten rejon. Wynika więc, że dowódca związku taktycznego wyznacza rejon kluczowy w rejonie obrony oddziałów pierwszego rzutu na głębokość planowanego włamania przeciwnika. Pozwoli to dowódcom oddziałów wybrać w nim takie obiekty, których utrzymanie będzie decydowało o powodzeniu w walce. Dlatego też dowódca oddziału będzie określał w rejonach obrony batalionów **punkty ciężkości**. Nie zawsze będą się one pokrywać z rejonem kluczowym. Podyktowane to może być tym, że utrzymanie określonego punktu uniemożliwi przeciwnikowi rozcięcie ugrupowania oraz wyjście na skrzydło broniącego się pododdziału. Określanie rejonu kluczowego czy punktów ciężkości oznacza, że przełożony, pomimo pełnej swobody w podejmowaniu decyzji przez podwładnych, jest zobowiązany do narzucenia swojej woli w utrzymaniu określonego terenu, który będzie decydował o powodzeniu obrony. Dowódca związku taktycznego (oddziału), określając sposób wykonania zadania, decyduje się na przyjęcie stosownego do możliwości i charakteru działania przeciwnika ugrupowania bojowego. Dlatego też **ugrupowanie bojowe** to celowe rozmieszczenie sił i środków w terenie, zapewniające wykonanie postawionego zadania

Na szczeblu związku taktycznego (oddziału) przyjmuje się, że elementami ugrupowania bojowego są:

- pierwszy rzut,
- odwód (odwody) ogólnowojskowy,

- zgrupowanie artylerii,
- oddział (pododdział) przeciwlotniczy,
- elementy rozpoznania,
- odwód przeciwpancerny,
- oddział zaporowy,
- stanowiska dowodzenia,
- odwody innych rodzajów wojsk,
- oddziały (pododdziały) i urządzenia logistyczne.

Dodatkowo można utworzyć:

- oddział wydzielony,
- taktyczny desant powietrzny,
- grupę desantowo-szturmową,
- odwód przeciwdesantowy,
- oddział ratunkowo-ewakuacyjny.

Tak duża ilość elementów ugrupowania bojowego nie może być organizowana w każdych warunkach pola walki. Dowódca powinien każdorazowo określać te elementy ugrupowania, które pozwolą mu osiągnąć cel walki. Wynika to również z możliwości bojowych i struktury organizacyjnej związku taktycznego i podległych oddziałów.

Rozważmy zatem ogólnowojskowe elementy ugrupowania bojowego.

Pierwszy rzut – jest najważniejszym elementem przyjętego ugrupowania. Jest przeznaczony do zatrzymania natarcia przed przednią linią obrony lub w głębi bronionego pasa (rejonu). Składa się z jednego, dwóch oddziałów (dwóch, trzech batalionów). O liczbie oddziałów (batalionów) przeznaczonych do pierwszego rzutu będzie decydować zarówno szerokość pasa (rejonu) obrony, jak i przyjęty sposób prowadzenia walki.

Odwód (odwody) ogólnowojskowy (związku taktycznego) jest przeznaczony do wykonywania kontrataków w celu odtworzenia przedniej linii obrony. Może również wzmacniać obronę na zagrożonych kierunkach przez zajmowanie rubieży ogniowych (całością sił lub częściami), jak też pogłębiać ją broniąc trzeciej pozycji i stwarzając w ten sposób warunki do wykonania zwrotu zaczepnego przez przełożonego (dowódcę korpusu). Jest również odpowiedzialny za prowadzenie walki z elementami ugrupowania przeciwnika, które znalazły się w tyłowym pasie obrony.

Może także samodzielnie wykonywać zwroty zaczepne. Podstawowym zadaniem **odwodu oddziału** będzie wspólnie z pododdziałami broniącymi się na pierwszej pozycji zatrzymać natarcie, tworząc tym samym warunki do wykonania zwrotu zaczepnego odwodem związku taktycznego. Podobnie jak odwód przełożonego może zwalczać pododdziały przeciwnika, które przeniknęły przez pierwszą pozycję i znalazły się w tyłowym rejonie obrony.

Do odwodu dowódca związku taktycznego (oddziału) może przeznaczyć oddział (pododdział).

Oddział wydzielony jest przeznaczony do walki w pasie sił przesłaniania. W jego skład może wchodzić wzmocniony batalion lub oddział. Walką tego elementu kieruje dowódca związku taktycznego. Ponadto jego walka powinna być wspierana ogniem artylerii oraz wysiłkiem LWL (jeśli taki związek taktyczny otrzyma).

Grupa desantowo-szturmowa (zgrupowanie desantowo-szturmowe) może wykonywać różne zadania, w tym w pasie sił przesłaniania. Wspólnie z oddziałem wydzielonym lub samodzielnie będzie niszczyć ważne obiekty ugrupowania przeciwnika, jak: stanowiska dowodzenia, elementy i urządzenia logistyczne, które będą wykonywały marsz do linii ataku. Element ten może być utworzony w momencie, gdy związek taktyczny dysponuje wysiłkiem LWL. Siły, które może przeznaczyć do tego elementu, to wzmocniona kompania zmechanizowana. Wyznaczanie większej ilości sił do tego elementu jest ograniczone ilością śmigłowców w przydzielonym wysiłku.

Wydaje się, że ze względu na specyfikę działania, związek taktyczny mógłby utworzyć taki element, jeśli oprócz wysiłku lotnictwa otrzymałby specjalistyczny pododdział, czyli szwadron kawalerii powietrznej. Wtedy to utworzony element byłby wykorzystany w sposób bardziej efektywny niż pododdział zmechanizowany, który doraźnie wykorzystuje śmigłowce.

Taktyczny desant powietrzny jest również doraźnym elementem ugrupowania bojowego, tworzonego wówczas, gdy związek taktyczny będzie dysponował wysiłkiem LWL. Przeznaczony będzie do walki w pasie sił przesłaniania. Poprzez czasową obronę newralgicznych obiektów terenowych będzie zakłócał sprawny marsz przeciwnika na linię ataku. Należy również przewidzieć sposób działania sił desantu po wykonaniu zadania. Chodzi o to czy będzie prowadził walkę na tyłach przeciwnika, czy też przebijał się do wojsk własnych. Sposób działania po wykonaniu zadania będzie zależał od decyzji dowódcy związku taktycznego.

Odwód przeciwdesantowy jest przeznaczony do szybkiego podjęcia walki z desantem (desantami) powietrznym przeciwnika, który wylądował w tyłowym pasie obrony związku taktycznego. W skład odwodu mogą wchodzić siły do wzmocnionego batalionu. Pododdział rozmieszcza się w rejonie obiektu, którego uchwycenie jest opłacalne do zapewnienia przeciwnikowi wysokiego tempa natarcia. Takie rozmieszczanie odwodu (w pobliżu obiektów) spowoduje, że w momencie lądowania desantu jest on w stanie natychmiast podjąć z nim skuteczną walkę. Jeśli brak jest pewności co do miejsca lądowania ewentualnego desantu, to wszystkie elementy ugrupowania bojowego, znajdujące się w tyłowym pasie obrony, powinny być gotowe do wydzielenia sił, które w chwili lądowania desantu podejmą z nim walkę.

Dowódca związku taktycznego (oddziału), po określeniu elementów ugrupowania, przystępuje do ich rozmieszczania w nakazanym pasie (rejonie). W ten

sposób tworzy **strukturę obrony**. Można zatem przyjąć, że *struktura obrony to układ i wzajemne relacje elementów tworzących jej całość.*

Struktura pasa (rejonu) obrony związku taktycznego (oddziału) powinna więc zawierać:

- ogień z zakrytych stanowisk ogniowych;
- strefy ognia przeciwpancernego, przeciwlotniczego i innych środków rażenia;
- strefy rażenia i pułapek ogniowych;
- siły i środki zdobywania, przetwarzania i przesyłania informacji;
- rejony lub pozycje obronne (opóźniania), pozycję przednią;
- pozycje ryglowe;
- rejony stanowisk ogniowych podporządkowanych oddziałów (pododdziałów) artylerii;
- rubieże ogniowe i kierunki planowanych kontrataków;
- rubieże ogniowe odwodów przeciwpancernych i odcinki (rubieże) minowania oddziałów zaporowych;
- węzły zapór i strefy zniszczeń;
- rejony rozmieszczenia odwodów i wojsk wspierających;
- rejony rozmieszczenia oddziałów (pododdziałów) i urządzeń logistycznych;
- lądowiska śmigłowców;
- stanowiska dowodzenia i węzły łączności;
- rejony zastrzeżone;
- drogi manewru, dowozu i ewakuacji.

Tworząc strukturę obrony w maksymalnym stopniu powinny zostać wykorzystane obiekty i urządzenia znajdujące się w nakazanym pasie (rejonie).

Wymienione elementy struktury obrony pozwolą oddziaływać na przeciwnika już w momencie przekroczenia przez jego oddziały linii przejęcia odpowiedzialności. Będzie on nękany ogniem, a opór na wybranych rubieżach terenowych powinien zapewnić skierowanie jego sił w pożądany rejon w celu ich pobicia.

W strukturze obrony należy wyeksponować pozycje obronne. Są to przygotowane do obrony okrężnej batalionowe rejony obrony, oparte na kompanijnych i plutonowych punktach oporu, osłonięte zaporami inżynieryjnymi i dowiązane do naturalnych przeszkód. To one będą decydowały o trwałości obrony na kierunkach natarcia przeciwnika, a wspólnie z pozycjami ryglowymi będą uniemożliwiały przeciwnikowi rozprzestrzenianie się na skrzydła broniących się zgrupowań. Obrona na pozycjach ryglowych będzie określać obszar kontrolowanego włamania przeciwnika, gdzie wspólnie z odwodami specjalnymi tworzymy warunki do zatrzymania natarcia. One też będą zabezpieczać wykonywanie zwrotów zaczepnych.

Z chwilą przyjęcia określonego ugrupowania i rozmieszczenia wszystkich elementów w terenie oraz osiągnięciu gotowości do obrony, związek taktyczny (oddział) może prowadzić walkę obronną.

W walce obronnej wyróżnia się trzy etapy:

1) walka przed przednią linią obrony;

2) walka o utrzymanie przedniej linii obrony;

3) walka w głębi obrony.

Dowódca związku taktycznego powinien mieć świadomość, że w momencie rozpoczęcia natarcia przeciwnik ma możliwość oddziaływania na całą głębokość jego pasa obrony. Wykonując uderzenia w tyłowy pas obrony będzie ją dezorganizował, opóźniał manewr oraz zakłócał pracę pododdziałów i urządzeń logistycznych. Dlatego też walkę z nacierającym przeciwnikiem należy podjąć jak najdalej od przedniej linii obrony. Należy pamiętać, że w pas odpowiedzialności wchodzą kolejne elementy przeciwnika, które należy obezwładniać lub niszczyć. Aby dezorganizować przeciwnikowi natarcie, należy wykonywać uderzenia na jego tyły, będzie miał wówczas utrudnioną realizację swoich zadań.

Walka przed przednią linią obrony rozpoczyna się z chwilą przekroczenia przez pododdziały przeciwnika linii przejęcia odpowiedzialności. Wtedy to podejmują walkę wysłane w pas sił przesłaniania oddziały wydzielone, które prowadząc działania opóźniające na wybranych rubieżach terenowych zadają przeciwnikowi straty, kanalizują jego działanie, jednocześnie rozpoznając jego punkt ciężkości. W tym samym czasie artyleria wykonuje zadania mające na celu dezorganizację marszu kolejnych sił przeciwnika. Oprócz oddziałów wydzielonych, walkę podejmują grupy desantowo-szturmowe i wysadzane taktyczne desanty powietrzne. Dowódca związku taktycznego koordynuje działania walczących elementów stopniowo wprowadzając je do walki. Oznacza to, że pierwszym pododdziałem, który nawiąże pojedynek ogniowy z przeciwnikiem, będzie element z oddziału wydzielonego. Z chwilą stwierdzenia, że przeciwnik usiłuje obejść bronioną rubież, rozpoczyna się wycofywanie sił na kolejną rubież opóźniania. W tym czasie może być wysadzony taktyczny desant, który będzie dezorganizował marsz z opanowanego obiektu terenowego. Grupa desantowo-szturmowa może wykonać uderzenie na opłacalny, wykryty element ugrupowania przeciwnika.

Z chwilą osiągania przez wycofujące się pododdziały brygadowych linii przejęcia odpowiedzialności są one kierowane po wyznaczonych drogach w głąb ugrupowania związku taktycznego. Pierwszorzutowe oddziały przejmują walkę z przeciwnikiem w rejonach sił przesłaniania, zapewniając zorganizowane wycofanie dywizyjnych elementów ugrupowania bojowego. W czasie przekraczania brygadowych linii przejęcia odpowiedzialności należy szczególnej uwadze poddać działalność ogniową pododdziałów, aby nie doszło wśród wycofujących się do strat od własnego ognia.

W tym czasie ciężar walki z przeciwnikiem przejmują elementy oddziałów pierwszego rzutu. W rejonach sił przesłaniania dowódca związku taktycznego powinien manewrowymi elementami (np. grupa desantowo-szturmowa) dezorganizować przemieszczanie kolejnych sił przeciwnika, które przekraczają dywizyjną linię przejęcia odpowiedzialności.

Z chwilą podchodzenia do przedniej linii obrony wzrasta ilość zaangażowanych sił i środków, które powodują obniżenie potencjału bojowego przeciwnika. Wraz ze zmniejszaniem się przewagi nad obrońcą wzrastają jego szanse, że zostanie osiągnięty cząstkowy cel obrony, jak zatrzymanie natarcia przeciwnika przed przednią linią obrony.

W momencie podejścia przeciwnika do przedniej linii obrony i rozwinięcia się z ugrupowania przedbojowego w bojowe, rozpoczyna się najważniejszy etap walki obronnej, czyli **walka o utrzymanie przedniej linii obrony**. W etapie tym o powodzeniu obrońcy decyduje opór oddziałów będących w pierwszym rzucie, na nich bowiem spocznie ciężar walki. Broniące się pododdziały w rejonie pierwszej pozycji uniemożliwiają przeciwnikowi natarcie w głąb swego ugrupowania. Dokonując manewru pododdziałami z kierunków pasywnych, wzmacnia się obronę w rejonie, gdzie zarysowuje się główne uderzenie. Jeśli przeciwnik nadal dysponuje przewagą i ma możliwość potęgowania uderzenia, należy zajmować linie ryglowe, które umożliwią dowódcom oddziałów zachowanie spoistości obrony. Poprzez wzmocnienie obrony odwodami specjalnymi, dowódcy oddziałów tworzą warunki do wykonania zwrotów zaczepnych swoimi odwodami. W niektórych wypadkach mogą decydować się na to, że część sił walczących batalionów przejdzie do walki w okrążeniu. Może to mieć miejsce na kierunku planowanego kontrataku. Zwrot zaczepny w wykonaniu dowódcy oddziału jest realny, gdy przeciwnik nie rozbił pierwszej pozycji. Celem kontrataku w tym wypadku może być:

- rozbicie zatrzymanych sił przeciwnika i odzyskanie utraconego terenu;
- odzyskanie części rejonu kluczowego i umocnienie się w nim w gotowości do odparcia ponownego ataku;
- uderzenie w takie miejsce ugrupowania bojowego przeciwnika, żeby zablokować i zniszczyć jego urządzenia logistyczne.

Prowadząc walkę w zasadniczym dla związku taktycznego okresie, nie należy zapominać o zwalczaniu przeciwnika w tyłowym pasie obrony. Właśnie odwody będą musiały przeciwstawić się tym zagrożeniom. To one powinny blokować i zwalczać desanty taktyczne i grupy desantowo-szturmowe oraz oddziały wydzielone (oddziały obejścia). W związku z tym dowódca, oprócz kierowania walką oddziałów pierwszego rzutu, musi widzieć zagrożenie wynikające z przeniesienia działań w głąb obrony związku taktycznego. Nacierający może osiągnąć niekiedy większy sukces zakłócając funkcjonowanie elementów znajdujących się w głębi obrony, niż rozbijając częściami umocnione na pozycjach oddziały pierwszego rzutu.

Kolejnym etapem walki obronnej jest **walka w głębi obrony**. Ma ona na celu ostateczne zatrzymanie natarcia przeciwnika i odtworzenie przedniej linii obrony. W wypadku niepowodzenia oddziałów pierwszego rzutu w odzyskaniu przedniej linii obrony, dowódca związku taktycznego będzie usiłował wykonać zwrot zaczepny w celu zdezorganizowania natarcia i uchwycenia rubieży terenowej

w głównych rejonach obrony oddziałów, który zapewni dezorganizację natarcia. Jeśli jednak przeciwnik dalej dysponuje przewagą, celem walki w głębi będzie zatrzymanie jego natarcia i stworzenie warunków do wykonania zwrotu zaczepnego przez przełożonego.

Jeśli oddziały pierwszego rzutu nie zatrzymały natarcia przeciwnika w swoich głównych rejonach obrony, należy rozważyć, czy oddziały pierwszego rzutu są w stanie wspólnie z dywizyjnymi odwodami specjalnymi zatrzymać przeciwnika. Jeśli wynik będzie pozytywny, można rozważyć wykonanie zwrotu zaczepnego na określoną głębokość włamania. Działanie takie pozwoli obrońcy uporządkować ugrupowanie, a wykonany zwrot zaczepny na kierunku największego powodzenia zdezorganizuje natarcie pierwszego rzutu przeciwnika i uniemożliwi wprowadzenie do walki jego odwodu.

Jeśli dowódca zdecyduje, że nieopłacalne jest takie działanie, będzie pogłębiał obronę swoim odwodem ogólnowojskowym i odwodami specjalnymi, co spowoduje, że natarcie zostanie zatrzymane. Stworzy w ten sposób warunki do wykonania zwrotu zaczepnego siłami dowódcy korpusu.

Takie działanie drastycznie ograniczy obszar pasa obrony związku taktycznego. Dlatego dowódca powinien przewidzieć rejony do rozmieszczenia elementów ugrupowania bojowego oddziałów pierwszego rzutu.

Z chwilą wykonania zwrotu zaczepnego przez przełożonego, dowódca związku taktycznego powinien oczekiwać kolejnego zadania, które będzie realizował po uprzednim odtworzeniu zdolności bojowej.

2.2.1.2. Natarcie

Zgodnie z klasyfikacją działań taktycznych ***natarcie jest rozstrzygającym rodzajem walki prowadzonej głównie w formie zwrotów zaczepnych z zamiarem rozbicia wojsk przeciwnika w opanowanym przez niego obszarze i odzyskanie zajmowanego terenu.*** W tej definicji jest oddana ranga tego rodzaju walki, on bowiem rozstrzygnie o losach starcia.

Związek taktyczny będący w odwodzie korpusu może nacierać w ramach **przeciwuderzenia** lub **przeciwnatarcia**, natomiast oddział w ramach **kontrataku**. Bierze on także udział w innych zadaniach, jakie otrzyma dowódca związku taktycznego do wykonania.

Natarcie powinno prowadzić się w szybkim tempie w dzień i w nocy, manewrując odwodami wychodzić na skrzydła i tyły broniącego się, uniemożliwiając mu stawianie oporu w głębi. Dlatego celem zasadniczym natarcia jest **pokonanie przeciwnika** przez uderzenie na całą głębokość jego ugrupowania, a zwłaszcza na pierwszy rzut, rozcinając je i niszcząc częściami. Należy dążyć do szybkiego przeniesienia wysiłku w głąb, szeroko stosując oskrzydlenie i obejście. Natarcie prowadzi się nieprzerwanie. Można je prowadzić na broniącego, nacierającego lub wycofującego się przeciwnika. Nacierający powinien dążyć do takiej sytuacji, aby

przeciwnik nie był zdolny do przejmowania inicjatywy, lecz mógł tylko reagować na bezpośrednie uderzenia. Tylko fizyczne rozbicie przeciwnika będzie w wielu przypadkach podstawowym sposobem osiągnięcia celu natarcia. Istotne jest także pozbawienie obrony jej podstawowej cechy – trwałości, oraz izolowanie odwodów podchodzących do obszaru starcia.

Aby osiągnąć sukces w natarciu jest zwykle wymagana koncentracja sił i środków w odpowiednim miejscu i czasie, poprzedzająca ich użycie. Chodzi tu o wywalczenie przewagi, którą można uzyskać przez odpowiedni dobór angażowanych sił.

Dowódca nacierającego związku taktycznego (oddziału) powinien dążyć do jednoczesnego oddziaływania na całą głębokość ugrupowania przeciwnika w swoim pasie. Dlatego musi zaplanować i koordynować działania w głębi, w **styczności** i **na tyłach**, zapewniając w ten sposób szybkie osiągnięcie zakładanego celu natarcia. *(Załącznik 9. Etapy prowadzenia natarcia związku taktycznego).*

Działania w głębi wiążą się przede wszystkim z wykryciem i rozpoznaniem przeciwnika oraz dezorganizowaniem jego struktury realizowanym przez oddziaływanie na jego odwody pozbawiając ich swobody manewru oraz zakłócając funkcjonowanie znajdujących się tam elementów ugrupowania. Powinny zapewnić swobodę działania nacierającym oddziałom pierwszego rzutu poprzez informowanie ich o przeciwniku oraz umożliwienie im opanowania wyznaczonych obiektów.

Działania w głębi realizuje się za pomocą celowo zorganizowanych elementów ugrupowania i wykorzystania możliwości środków ogniowych i walki elektronicznej. Działania te powinny spowodować naruszenie struktury obrony przez:

- rozbicie i zniszczenie stanowisk dowodzenia,
- zakłócenie funkcjonowania pododdziałów i urządzeń logistycznych,
- zakłócenie manewru,
- zwalczanie artylerii na stanowiskach ogniowych,
- zakłócanie relacji łączności.

Ponadto powinny być zebrane wyczerpujące informacje o przeciwniku, aby nacierający mógł wykorzystując luki i otwarte skrzydła w jego ugrupowaniu izolować określone rejony i rozbijać go częściami.

Aby dowódca związku taktycznego mógł prowadzić walkę w głębi jednocześnie z działaniami w styczności, powinien zorganizować oddział rajdowy lub, w przypadku otrzymania wysiłku LWL, grupę desantowo-szturmową. Prowadzenie walki w głębi przez oddział rajdowy (lub oddział wydzielony) nie będzie jednoczesne z atakiem oddziałów pierwszego rzutu. Musi bowiem upłynąć określony czas potrzebny na marsz zorganizowanego elementu do wyznaczonego pasa, w którym będzie wykonywał zadanie. Dlatego do działań w głębi może wykorzystać pododdziały, które znalazły się w ugrupowaniu przeciwnika lub zostały zostawione tam celowo i będą podporządkowane dowódcy nacierającego związku taktycznego. Mogą tam także wykonywać zadania siły obrony terytorialnej, prowadzące w interesującym nas pasie działania nieregularne. Element ze składu związku taktyczne-

go, który mógłby podjąć walkę w głębi równocześnie z atakiem pierwszorzutowych oddziałów, to pododdział wyposażony w śmigłowce. Dlatego związek taktyczny, wzmocniony szwadronem kawalerii powietrznej, z powodzeniem może wykonywać zadania w głębi.

Obszar działań w głębi dla ZT obejmuje pas natarcia między obiektem końcowym a przyjętym obiektem pośrednim.

Do działań w głębi oddział wyznacza siły z odwodu, które mogą być użyte po rozbiciu przez siły główne przeciwnika broniącego pierwszej pozycji. Elementem takim może być oddział wydzielony lub rajdowy, który wykorzystując luki między punktami oporu przenikania w głąb ugrupowania przeciwnika i w określonym pasie będzie dezorganizował jego obronę. Pas prowadzenia działań w głębi przez oddział będzie również ograniczony dwoma obiektami, tzn. z przodu obiektem wyznaczonym przez przełożonego, z tyłu obiektem pośrednim, który określił dowódca oddziału.

Działania w styczności polegają przede wszystkim na zwalczaniu przeciwnika w bezpośredniej walce oddziałów pierwszego rzutu. Będą one prowadzone przez związek taktyczny w obszarze od linii ataku do obiektu pośredniego.

Dla oddziału działania w styczności to walka pododdziałów pierwszego rzutu. Dowódca oddziału powinien dążyć do wiązania ogniem broniącego się, a poprzez manewr sił głównych wykonywać uderzenia na skrzydła i tyły rozcinając i niszcząc broniącego się przeciwnika. Głębokość działań w styczności dla oddziału to obszar od linii wejścia do walki do obiektu pośredniego określonego przez jego dowódcę. Pomimo powietrzno-lądowego charakteru współczesnej walki działania w styczności będą decydować o wyniku natarcia.

Działania na tyłach zapewniają swobodę wykonywania zadań zarówno elementom ugrupowania zaangażowanym bezpośrednio w walkę, jak i tym, które zabezpieczają ich działanie. Mają one na celu:

- umożliwienie manewru odwodami na zagrożony kierunek;
- zapewnienie sprawnego zajmowania stanowisk ogniowych i rubieży ogniowych;
- płynne zaopatrywanie walczących pododdziałów, a także ewakuację rannych i uszkodzonego sprzętu;
- zapewnienie bezkolizyjnego zajmowania rejonów ześrodkowania (wyczekiwania) elementom nie zaangażowanym bezpośrednio w walkę;
- marsz do określonych rejonów;
- ubezpieczenie elementów ugrupowania przed niespodziewanym uderzeniem przeciwnika naziemnego i powietrznego.

Działania na tyłach należy podejmować w celu zapewnienia możliwości sprawnego zaopatrywania walczących pododdziałów, jak również utrzymania dróg dowozu i ewakuacji.

Związek taktyczny (oddział) powinien zaplanować swoim elementom ugrupowania osłonę oraz zapewnić im sprawny marsz do określonych rejonów z uwzględnieniem czasu, w jakim będą w nich przebywać.

Związek taktyczny (oddział) może przechodzić do natarcia z **marszu** lub z **bezpośredniej styczności** z przeciwnikiem. Do natarcia z marszu wojska przechodzą po podejściu z głębi, z zajmowaniem lub bez zajmowania rejonu wyjściowego.

Do natarcia z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem przechodzą wojska z położenia obronnego. Mogą to być te same pododdziały, które zatrzymały natarcie przeciwnika lub zostały zatrzymane i wznawiają natarcie, lub siły, które zluzowały oddziały będące dotychczas w obronie.

Natarcie z marszu zapewnia skrytość przygotowań, ułatwia zaskoczenie co do miejsca i czasu uderzenia, jak też zmniejsza wrażliwość na uderzenia ogniowe. Przechodząc do natarcia z marszu związek taktyczny (oddział) może zajmować rejon wyjściowy lub nie.

Jeśli przewiduje się zajmowanie rejonu, należy wyznaczyć go w takiej odległości, aby nie znajdował się w zasięgu ognia zasadniczych środków ogniowych przeciwnika. Pododdziały przebywające w rejonie wyjściowym rozśrodkowuje się wzdłuż dróg, wykorzystując ochronne właściwości terenu. W rejonie wyjściowym dokonuje się wszelkich zmian w porządkowaniu pododdziałów, tworząc z nich elementy ugrupowania bojowego potrzebne do wykonania zadania.

Gdy nie ma możliwości zajęcia rejonu lub jest to niecelowe, wówczas walkę organizuje się w marszu. Jednak na postoju powinno się utworzyć ugrupowanie bojowe, uzupełnić środki materiałowe oraz wykonać wszystkie przedsięwzięcia pozwalające osiągnąć powodzenie.

Przechodzenie związku taktycznego (oddziału) do natarcia z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem może mieć miejsce w sytuacji, gdy natarcie z marszu nie miało powodzenia lub bezpośrednio z obrony. Ten sposób przechodzenia do natarcia nastręcza trudności w organizowaniu zgrupowania uderzeniowego i w zaopatrywaniu pododdziałów. Dlatego też oddział będący w odwodzie związku taktycznego zajmie rejon wyczekiwania, w którym będzie przygotowywał się do natarcia w pierwszym rzucie. Odwód oddziału zajmie pozycję wyczekiwania. Rejony wyczekiwania (pozycje) mogą pokrywać się z dotychczasowym miejscem rozmieszczenia odwodów. Przygotowywanie się do natarcia powinno się odbywać pod pozorem doskonalenia struktury obrony. Związek taktyczny (oddział) może nacierać na przeciwnika, który się broni, naciera lub wycofuje. Dlatego wyróżniamy takie formy natarcia, jak: **przełamanie**, **przenikanie, bój spotkaniowy, pościg**.

Do **przełamania** dochodzi wówczas, gdy nie ma możliwości obejścia obrony przeciwnika. Polega ono na dokonaniu wyłomu w obronie przeciwnika, w wyniku którego zostanie naruszona jej trwałość. Naruszenie trwałości zwiększy możliwości nacierającego w wykorzystaniu luk, przez które zostaną wprowadzone kolejne siły do prowadzenia walki w głębi jego obrony. Do naruszenia trwałości należy

zgromadzić w określonym miejscu i czasie taką ilość sił i środków, które zapewnią uzyskanie przewagi. Naruszenie trwałości to nic innego, jak wyeliminowanie z walki określonego elementu ugrupowania bojowego (np. batalionowego rejonu obrony). Po jego rozbiciu zaistnieją warunki do wychodzenia na skrzydło i tyły pozostałych broniących się sił. Istotną rolę odgrywa odcinek przełamania. Na nim właśnie w określonym czasie skupia się taką ilość sił i środków, które **zapewnią przewagę** nad przeciwnikiem. Przełamanie to nie tylko stworzenie wyłomu w obronie, należy je łączyć także z uderzeniami w skrzydła i na tyły broniącego się przeciwnika. Działanie takie umożliwi dokonanie manewru na kierunek największego powodzenia i tam pozwoli realizować cel natarcia. Szerokość odcinka przełamania i sposób rozbicia przeciwnika będzie zależał od możliwości ogniowych, jakimi dysponuje związek taktyczny. Powinny one zapewnić taki stopień obezwładnienia przeciwnika, aby zmniejszyć straty wśród pododdziałów zmechanizowanych i pancernych, i zapewnić szybki ich ruch w głąb ugrupowania obronnego.

Jeśli przeciwnik nie będzie miał wystarczającej ilości czasu na przygotowanie obrony lub straty, jakie poniósł, uniemożliwiają skuteczne przeciwstawianie się nacierającemu, wówczas taką obronę możemy *pokonać* nawet w ugrupowaniu przedbojowym, wykonując uprzednio uderzenia ogniowe. Pozwoli to wyjść w krótkim czasie na skrzydła i tyły obrońcy i przenieść ciężar natarcia w głąb ugrupowania.

Przenikanie to forma natarcia, w której nacierające wojska wnikają skrycie, pojedynczo lub niewielkimi pododdziałami w grupowanie przeciwnika w celu opanowania kluczowego terenu w głębi ugrupowania broniących się wojsk, rozpoznania struktury obrony lub zakłócenia działań w obszarze tyłowym przeciwnika.

Istota przenikania tkwi w zachowaniu skrytości działań do czasu uderzenia na wyznaczony obiekt.

Bój spotkaniowy występuje wówczas, gdy obie strony dążą do wykonania zadań poprzez natarcie. Każda ze stron dąży do uchwycenia inicjatywy, narzucenia swej woli i rozstrzygnięcia starcia z korzyścią dla siebie. Może on wyniknąć w marszu, podczas potęgowania uderzenia w głębi obrony przeciwnika, w pościgu, podczas odpierania kontrataków, podczas walki z desantami (powietrznymi i morskimi).

Bój spotkaniowy charakteryzuje się ograniczonym czasem na organizację walki, niejasnością sytuacji, dążeniem do uzyskania zaskoczenia i przejęcia inicjatywy. Luki w tworzącym się ugrupowaniu oraz otwarte skrzydła sprzyjają szybkiemu przeniesieniu walki w głąb ugrupowania, zaangażowanie w walkę maszerujących odwodów i uderzenie na tyły zgrupowania.

Powodzenie w boju spotkaniowym zależy od szybkości wprowadzania sił, których zadaniem będzie walka w głębi ugrupowania. Natomiast siły wiążące przeciwnika mają uniemożliwić mu manewr odwodami na kierunki, gdzie będą maszerowały oddziały (pododdziały) przeznaczone do walki w głębi. Powodzenie w boju

spotkaniowym można osiągnąć poprzez skuteczne rozpoznanie poczynań przeciwnika, przyjęcie koncepcji walki i szybkie wprowadzenie jej w życie, opanowanie i utrzymanie rubieży terenowych zapewniających oddziaływanie ogniowe, osłona skrzydeł przed niespodziewanym atakiem, zapewnienie sprawnego manewru odwodami na zagrożony kierunek.

Pościg ma na celu rozbicie wycofującego się przeciwnika, uniemożliwienie mu zorganizowania obrony w głębi na dogodnych rubieżach terenowych. W wypadku stwierdzenia oznak wycofywania się, pododdziały przechodzą do pościgu uniemożliwiając przeciwnikowi oderwanie się od ścigających je wojsk. Prowadzi się go bez przerwy, szeroko stosując taktyczne desanty powietrzne, grupy desantowo-szturmowe oraz oddziały wydzielone. W zależności od sytuacji związek taktyczny (oddział) może prowadzić pościg czołowy, równoległy i kombinowany. Najlepsze efekty daje pościg kombinowany, który jest połączeniem pościgu czołowego i równoległego. Pościg jest tą formą natarcia, której efekty zależą od inicjatywy podwładnych, niezłomności w dążeniu do uprzedzania przeciwnika w działaniu, jak też prowadzenia go bez przerwy, aby rozciąć jego ugrupowanie i pobić częściami.

Do rodzajów natarcia zaliczamy: **rozpoznanie walką, rajd, natarcie szybkie i natarcie planowe**[42].

Rozpoznanie walką ma na celu zmuszenie przeciwnika do zdradzenia swego położenia, wielkości sił broniących określonych obiektów terenowych i zamiaru ich wykorzystania przez sprowokowanie jego reakcji na działania zaczepne. Ten rodzaj natarcia można stosować w głębi obrony przeciwnika w momencie dysponowania małą ilością informacji o rozmieszczeniu jego punktów oporu. Działanie takie zmusi przeciwnika do pożądanej reakcji. Związek taktyczny decydując się na prowadzenie rozpoznania walką powinien zorganizować silny element ugrupowania, który w wyniku napotkania oporu będzie w stanie podjąć takie wyzwanie. W jego skład powinny wchodzić elementy dowodzenia oraz środki, które mogą w krótkim okresie wesprzeć walkę zorganizowanego elementu ogniem artylerii. Element ten powinien jednocześnie informować dowódcę o napotkaniu przeciwnika, aby kolejne elementy ugrupowania ominęły ten rejon, co w konsekwencji może doprowadzić do oskrzydlenia lub obejścia obrońcy.

Celem **rajdu** jest zniszczenie lub opanowanie ważnego obiektu w ugrupowaniu przeciwnika. Cel ten osiąga się poprzez szczegółowe rozpoznanie, szybkie przemieszczanie się, wejście w pas obrony, wykonanie zadania i planowe wycofanie w ugrupowanie, z którego pododdział został wysłany. Rajdy są zwykle krótkotrwałe i wykonywane na niewielkie odległości. Wsparcie ogniowe służy do wsparcia pododdziałów wykonujących rajd i obniżenia zdolności przeciwnika do przeciwdziałania. Siły desantowo-szturmowe są odpowiednimi do tego rodzaju natarcia, szczególnie jeśli mogą być wspierane śmigłowcami szturmowymi.

---

[42] *Regulamin DWLąd.*, s. 104.

Natarcie szybkie polega na zaskakującym uderzeniu przeciwnika bez wykorzystania czasu na przygotowanie działań. Jego istotą jest wykorzystanie dogodnej, nadarzającej się okazji. Jest ono wykonywane przy użyciu sił zdolnych do natychmiastowego działania. Natarcie takie, musi być przeprowadzane z nieoczekiwanego kierunku i powinno być wsparte ogniem wszelkich dostępnych środków. Dowódcy powinni określić zadania w zależności od sytuacji. Natarcie szybkie polega więc na wykorzystaniu nadarzającej się okazji do uderzenia na przeciwnika przy braku jego gotowości do odparcia uderzenia.

Natarcie planowe charakteryzuje się skoordynowanym uderzeniem wojsk z ogniem i manewrem w celu rozbicia broniącego się przeciwnika. W tym rodzaju natarcia nacisk jest kładziony na zmasowanie sił kosztem czasu.

Z uwagi na dużą ilość czasu przeznaczonego na jego organizowanie, ten rodzaj natarcia można stosować w momencie, gdy związek taktyczny (oddział) jest w odwodzie. Wtedy dowódca jest w stanie wypełnić wszystkie przedsięwzięcia zmierzające do uzyskania powodzenia w czekającym go zadaniu. Kontynuując powodzenie jest w stanie narzucić przeciwnikowi swoją wolę, rozciąć jego ugrupowanie i tam, gdzie jest to możliwe, przejść do pościgu.

Należy zauważyć, że tak w natarciu szybkim, jak i planowym dowódca związku taktycznego (oddziału) musi mieć czas na podjęcie decyzji, określając wcześniej, jakie obiekty muszą być opanowane. Dlatego też w natarciu szybkim czas na decyzję jest bardzo krótki i może zawierać większą ilość niewiadomych, szczególnie dotyczących charakteru działań przeciwnika. Będzie ono stosowane w pościgu lub boju spotkaniowym. Natomiast natarcie planowe będzie stosowane podczas przełamywania oraz w sytuacjach, gdzie będziemy dysponowali dużą ilością czasu na jego przygotowanie.

Niezwykle ważnym w osiągnięciu sukcesu w natarciu jest utworzenie odpowiedniego **ugrupowania bojowego**. Może się ono składać z następujących elementów:

- pierwszego rzutu,
- odwodu (odwodów) ogólnowojskowych,
- zgrupowania (oddziałów, pododdziałów) artylerii,
- oddziału (pododdziału) przeciwlotniczego,
- systemu rozpoznania,
- odwodu przeciwpancernego,
- oddziału ogniowego,
- stanowisk dowodzenia,
- odwodów z innych rodzajów wojsk,
- elementów logistycznych.

Dodatkowo można utworzyć:

- oddział wydzielony,
- taktyczny desant powietrzny,

• grupę desantowo-szturmową,
• oddział ratunkowo-ewakuacyjny.

Na **ugrupowanie bojowe** duży wpływ wywierają możliwości bojowe oddziałów (pododdziałów) oraz wsparcie rodzajami wojsk i ogniem.

Podstawową zasadą, jaka powinna przyświecać dowódcy tworzącemu ugrupowanie, jest umożliwienie osiągnięcia zakładanego celu natarcia.

Liczba i rodzaj tworzonych elementów ugrupowania bojowego zależały będą od koncepcji wykonania zadania przez dowódcę oraz od sił i środków, którymi będzie wzmocniony związek taktyczny (oddział) na czas jego wykonania.

Tworząc ugrupowanie bojowe, dostrzec można następujące zależności. Ugrupowanie wąskie i głębokie z jednej strony ułatwia:
• szybką zmianę kierunku uderzenia i punktu ciężkości,
• potęgowanie natarcia,
• ochronę zagrożonego skrzydła.

Ugrupowanie takie zwiększa więc swobodę działania. Z drugiej strony jednak powoduje, że:
• w początkowym okresie natarcia wykorzystuje się tylko część możliwości uderzeniowych;
• przeciwnik ma ułatwione oddziaływanie ogniowe;
• zwiększa się niebezpieczeństwo odcięcia sił nowo wprowadzanych do walki.

Ugrupowanie szerokie i płytkie z jednej strony:
• pozwala na jednoczesne wykorzystanie możliwości ogniowych nacierających wojsk;
• wiąże przeciwnika na szerokim froncie i zmusza go do rozdzielenia ognia;
• maskuje punkt ciężkości;
• ułatwia znalezienie słabych miejsc i luk w ugrupowaniu przeciwnika i ich szybkie wykorzystanie.

Z drugiej jednak strony ugrupowanie takie:
• powoduje konieczność użycia większości sił już w początkowej fazie natarcia;
• utrudnia przesunięcie punktu ciężkości;
• obniża stan odwodów;
• zwiększa zagrożenie własnych skrzydeł i tyłów.

Stosownie do otrzymanego zadania utworzone z oddziałów (pododdziałów) ogólnowojskowych elementy ugrupowania bojowego przeznacza się zwykle do wykonania następujących zadań:

Pierwszy rzut wykonuje główne zadanie rozbicia przeciwnika na głębokość obiektu, narusza strukturę jego obrony i zapewnia warunki do przeniesienia wysiłku natarcia w głąb. Skład pierwszego rzutu będzie zależał od koncepcji rozegrania walki. Mogą go tworzyć zasadnicze siły związku taktycznego po wydzieleniu odwodu, a w oddziale mogą to być dwa, trzy bataliony.

Odwód przeznaczony do prowadzenia działań w głębi powinien zapewnić wysokie tempo natarcia, jak też rozbijanie wspólnie z oddziałami pierwszego rzutu elementów struktury obrony w głębi. Powinien w trakcie walki uprzedzać przeciwnika w organizowaniu obrony w głębi, jak też uniemożliwiać manewr jego odwodów na kierunek największego powodzenia. Skład sił przeznaczonych do odwodu zależy od przewidywanej koncepcji pobicia przeciwnika w roli, jaką ma w tym odegrać ten element. Tworzy się go zwykle w składzie mniejszym niż pierwszy rzut, zwykle wydziela się do niego do 1/3 dysponowanych sił. W oddziale do odwodu można wyznaczyć jeden, dwa bataliony.

Z chwilą wprowadzenia odwodu do walki dowódca powinien odtworzyć kolejny, aby móc reagować nim w nieprzewidzianych sytuacjach. Mogą to być siły z oddziału, który naciera na kierunku pomocniczym.

Oddział wydzielony przeznaczony do prowadzenia działań w głębi zapewnia korzystne warunki do działań sił w styczności. Może uchwycić i utrzymać ważną rubież terenową do czasu podejścia oddziałów pierwszego rzutu lub odwodu. Powinien niszczyć ważne elementy ugrupowania bojowego przeciwnika, zakłócając organizowanie obrony w głębi.

Związek taktyczny może wysłać oddział wydzielony w składzie od wzmocnionego batalionu zmechanizowanego do oddziału.

Oddział wydzielony może być wysłany z odwodu, aby zapewnić szybkie opanowanie głównych obiektów natarcia. Ponadto oddziały pierwszego rzutu powinny być przygotowane na wysłanie takiego elementu w sprzyjających warunkach pola walki. Natomiast związek taktyczny z sił będących w odwodzie powinien zawczasu zaplanować użycie takiego elementu. Oddział wydzielony wysyłany ze składu oddziału może być w składzie wzmocnionej kompanii lub batalionu.

Taktyczny desant powietrzny jest przeznaczony do opanowania i utrzymania, do czasu podejścia wojsk własnych, rubieży i obiektów. Organizowany jest w sile od wzmocnionej kompanii do batalionu. Celowe jest, aby na kierunku wysadzenia desantu wysyłać oddział (oddziały) wydzielony. Siły desantu powinny prowadzić samodzielnie walkę przez okres od dwóch do czterech godzin. Organizator desantu powinien zapewnić mu wsparcie ogniowe w czasie walki.

Grupa desantowo-szturmowa jest przeznaczona do zwalczania obiektów w głębi obrony przeciwnika, dezorganizowania manewru odwodami, jak też niszczenia wysokowartościowych elementów jego ugrupowania. W zależności od przydzielonego związkowi taktycznemu wysiłku LWL, grupa desantowo-szturmowa może być w sile do wzmocnionej kompanii zmechanizowanej. Element ten po wykonaniu zadania wraca w ugrupowanie wojsk własnych.

Kolejnym, niezwykle istotnym, zagadnieniem są **zadania**, jakie powinny otrzymać do realizacji związki taktyczne i oddziały.

Obecnie preferowane dowodzenie przez cele, stwarza warunki do wyzwalania inicjatywy dowódców i sztabów planujących i organizujących natarcie. Ma to

swoje odbicie w przedstawionych treściach zadań, określających w sposób krótki i komunikatywny zasadnicze cele cząstkowe (pośrednie) i cel końcowy natarcia. Każdorazowo w zadaniu powinien być wskazany **obiekt** (zgrupowanie sił przeciwnika, które należy rozbić) albo rubież (obszar) do opanowania. Ponadto niezbędne jest wskazanie pasa (kierunku) działania. Są to zasadnicze „drogowskazy" do osiągnięcia celu natarcia. Szczegółowe zaś sposoby wykonania zadania pozostawia się do wypracowania i realizacji przez bezpośrednich wykonawców.

Istotnym elementem treści zadań jest określenie **punktu ciężkości**, który powinien być odpowiednio akcentowany użyciem sił i środków, aby gwarantował utrzymanie na nim ciągłej przewagi nad przeciwnikiem i zapewniał szybkie osiągnięcie celu, przy jak najmniejszych stratach własnych.

W zadaniu dla związku taktycznego (oddziału) określa się pas natarcia przez wyznaczenie linii rozgraniczenia. Jeżeli zadanie jest wykonywane samodzielnie (bez sąsiadów), wówczas wyznacza się kierunek natarcia.

Związkowi taktycznemu wyznacza się w zadaniu opanowanie **obiektu**. Polega ono na opanowaniu newralgicznego obszaru znajdującego się w tyłowym pasie obrony przeciwnika. W wymiarze praktycznym oznacza to, że może zaistnieć potrzeba rozbicia batalionowych rejonów obrony na trzech, a niekiedy na czwartej pozycji, jeśli jest organizowana. Zadanie to jest stawiane wówczas, kiedy przeciwnik przechodzi do obrony w warunkach dynamicznych zmian sytuacji, które nie pozwalają na właściwe umocnienie zajmowanych pozycji.

Dowódca związku taktycznego samodzielnie wybiera **obiekt pośredni**, który znajdować się może na głębokości tyłowego rejonu obrony oddziału przeciwnika. Oznacza to, że aby wykonać tego typu zadanie, należy rozbić batalionowe rejony obrony na pierwszej i drugiej pozycji obrony.

W wypadku przełamywania silnie umocnionej obrony przeciwnika lub forsowania szerokich przeszkód wodnych **obiektem pośrednim** dla związku taktycznego może być obszar na tyłach pierwszej pozycji obrony, a zasadniczy – w tyłowym rejonie obrony oddziału.

Oddziałowi pierwszego rzutu wyznacza się **obiekt** znajdujący się na głębokości rejonu tyłów pierwszorzutowego oddziału przeciwnika. Oznacza to, że aby wykonać tego typu zadanie, należy rozbić batalionowe rejony obrony na pierwszej i drugiej pozycji. Dowódca oddziału samodzielnie określa sobie **obiekt pośredni**, który znajdować się może na tyłach pierwszej pozycji przeciwnika.

Oddziałowi będącemu w odwodzie wyznacza się obiekt znajdujący się na tyłach kolejnej pozycji w głębi obrony przeciwnika. Obiekt ten może stanowić część obiektu pośredniego związku taktycznego.

Związkowi taktycznemu (oddziałowi) przechodzącemu do pościgu określa się obiekt, który powinien zostać opanowany, zanim przeciwnik zdąży w tym obszarze przygotować obronę.

W zadaniu do boju spotkaniowego związkowi taktycznemu (oddziałowi) określa się zdobycie obiektu, którego uchwycenie zapewni dogodne warunki do rozwinięcia natarcia. Polegać to może na rozbiciu części sił głównych związku taktycznego (oddziału) przeciwnika.

Obiektem dla oddziału nacierającego w punkcie ciężkości związku taktycznego będzie obszar znajdujący na tyłach pierwszego rzutu nacierającego związku taktycznego przeciwnika. Zdobycie tego obiektu stworzy warunki do rozbicia podchodzących odwodów i rozwinięcia natarcia.

Zadanie oddziału wiążącego przeciwnika od czoła, polega na opanowaniu obiektu zapewniającego siłom głównym związku taktycznego dogodne warunki do manewru, rozwinięcia i wykonania głównego uderzenia w skrzydło i na tyły zgrupowania przeciwnika. Po uderzeniu sił głównych związku taktycznego, oddział wiążący otrzymuje nowe zadanie.

W pościgu i boju spotkaniowym treści zadań uzależnia się od konkretnej sytuacji taktycznej. Mogą tu być zastosowane rozwiązania niekonwencjonalne, wynikające z inwencji twórczej dowódców, którzy będą dążyć do racjonalnego wykorzystania warunków wytworzonej sytuacji.

Analizowane zadania związku taktycznego (oddziału) są postrzegane przez pryzmat struktury pasa (rejonu) obrony przeciwnika i nie oddają w całości tego problemu. Obiekty do opanowania przez nacierającego powinny korespondować również z terenem, który powinien umożliwić utrzymanie tempa natarcia, wprowadzenie do walki kolejnych sił oraz manewr. Określanie, gdzie dowódca związku taktycznego powinien wybrać obiekt pośredni, zaprzecza idei samodzielności w wyborze wariantu prowadzenia natarcia. Prowadzi, podobnie jak ustalanie elementów ugrupowania, do schematyzmu, z którym powinniśmy walczyć. Dlatego też dowódca związku taktycznego powinien otrzymać obiekt, który ma opanować w dniu walki, a liczba obiektów pośrednich będzie wynikiem jego przemyśleń i jego koncepcji walki. Swoboda w podejmowaniu decyzji przez dowódcę oddziału będzie ograniczona, gdy przełożony narzuci mu co najmniej dwa obiekty. Będą to: obiekty pośrednie (jeden lub kilka) i końcowy, który jest celem działania przełożonego.

Dowódca oddziału będzie również określał obiekty pośrednie dla swoich pododdziałów, lecz jego inwencja będzie się skupiała bardziej na zapewnieniu manewru, ciągłości walki i szybkim odtwarzaniu odwodów, aby w ten sposób zapewnić przełożonemu pomyślną realizację zadania.

W prowadzeniu natarcia wyróżniamy okresy:

- podejście i rozwinięcie,
- włamanie w ugrupowanie obronne,
- walkę w głębi obrony przeciwnika.

Okres podejścia i rozwinięcia się oddziałów będzie realizowany zawsze w natarciu z marszu i z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem.

W celu skoordynowania przemieszczania się wojsk z ogniem środków wspierających, wyznacza się linię wyjściową. Powinna ona być łatwa do rozpoznania w terenie.

Jeżeli nie została wyznaczona linia wyjściowa, to poszczególnym związkom taktycznym (oddziałom) należy określić, gdzie i kiedy mają przejść do natarcia.

Wojska mające przejść do natarcia przygotowują się w rejonach wyjściowych. Wojska powinny przebywać w rejonach tylko przez czas konieczny na przygotowanie do wykonania zadania.

Rejony stanowisk ogniowych artylerii powinny być wysunięte jak najbliżej przeciwnika, aby artyleria mogła z nich osłaniać podejście i rozwijanie się wojsk oraz wspierać ich działanie.

Od wojsk znajdujących się w styczności z przeciwnikiem należy czerpać wiadomości o nim i o terenie. Dowódca szczebla nadrzędnego powinien ustalić zasady współdziałania w zakresie wykorzystania sił będących w styczności.

W czasie podejścia wojska wykorzystują wszystkie dostępne drogi i rozwijają się w coraz mniejsze kolumny marszowe, przechodząc w ten sposób stopniowo w ugrupowanie bojowe, które powinno być ostatecznie przyjęte na linii ataku (linii kontaktu bojowego LC). Chodzi przy tym o to, aby nacierające wojska stosunkowo szybko osiągnęły ją i w miarę możliwości nie znajdowały się w zasięgu ognia przeciwpancernego przeciwnika. Oznakowanie dróg ułatwia podejście i rozwinięcie.

Rozwinięcie wojsk na obszarze oddziaływania artylerii przeciwnika powinno być osłaniane przez lotnictwo i artylerię.

W celu dokonania wyłomu w obronie przeciwnika, nacierające wojska skupiają się dopiero bezpośrednio przed przednią linią obrony.

Rozpoczyna się kolejny okres walki, czyli **atak** i **przełamanie obrony**.

Przeciwnik broniący się w miejscu włamania powinien zostać obezwładniony ogniem.

Nacierające zgrupowania szybko włamują się w obronę przeciwnika nie zostawiając mu czasu na zorganizowane przeciwdziałanie.

Podczas gdy czołowe zgrupowania wykonują gwałtowne uderzenie w głąb obrony, postępujące za nimi kolejne zgrupowania rozbijają przeciwnika utrzymującego jeszcze pozycje obrony. Jeżeli przeciwnik wyprowadza kontrataki przeciw włamującym się wojskom, należy je natychmiast odciąć ogniem. Jeżeli to nie wystarczy, to wówczas częścią sił należy przejść do ich odparcia. Siły główne muszą kontynuować natarcie.

Ogień wszystkich środków powinien być skierowany przede wszystkim na czołgi i środki przeciwpancerne przeciwnika.

Jeżeli tylko pozwala na to teren i warunki widoczności, pododdziały zmechanizowane powinny przeniknąć przez przednią linię obrony przeciwnika, a następnie atakować jego pozycje ze skrzydeł lub od tyłu.

Podczas **walki w głębi** ugrupowania przeciwnika, należy liczyć się z możliwością napotkania silnie bronionych pozycji, przeszkód oraz rejonów, w których przeciwnik będzie koncentrował swój ogień. Tam, gdzie to możliwe, nacierające czołowe pododdziały powinny obchodzić bronione pozycje i dążyć do przenikania w głąb, bez wdawania się w wyczerpujące pojedynki ogniowe.

Ze względu na to, że za nacierającymi zgrupowaniami mogą pozostać nie rozbite siły przeciwnika, konieczne staje się ubezpieczenie elementów logistycznych.

W każdym natarciu może dojść do powstania sytuacji kryzysowej. Dowódca nie może wówczas pozwolić sobie na zbyt wczesne użycie odwodów. Powinien zawsze dysponować siłami, których mógłby użyć w przełomowym momencie, a tym samym zachować swobodę działania i kontynuować natarcie, aż do osiągnięcia jego celu.

Podczas walki w głębi obrony przeciwnika należy się liczyć z silnymi kontratakami, szczególnie na skrzydła, wykonywanymi w celu utrzymania lub odtworzenia spójności obrony.

Należy dążyć do szybkiego wykrycia kontrataków i rozbicia wojsk przeciwnika, zanim wykonają uderzenie. Jeżeli się to nie uda, to nacierające wojska muszą przejść czasowo do obrony.

2.2.1.3. Działania opóźniające

Zgodnie z klasyfikacją działań taktycznych zawartą w narodowym regulaminie, działania opóźniające są jednym z podstawowych rodzajów walki[43]. Stanowisko takie można również znaleźć w regulaminach innych armii NATO, gdzie działania opóźniające są zaliczane do podstawowych rodzajów walki[44]. Wojskowi teoretycy państw Sojuszu nie podejmują szerszej dyskusji nad zasadnością tej klasyfikacji. Natomiast część naszych teoretyków wojskowych lansuje pogląd, że działania opóźniające powinny być podporządkowane obronie. Ich zdaniem działania opóźniające mogą być etapem obrony zarówno pozycyjnej, jak i manewrowej. W obronie pozycyjnej działania opóźniające mogą być prowadzone w pasie sił przesłaniania, a także jako działania wymuszone w sytuacji wyczerpania możliwości kontynuowania walki na zajmowanych rubieżach obronnych[45]. W obronie manewrowej działania opóźniające są jej pierwszym etapem. Ogólny mechanizm prowadzenia działań opóźniających w obronie pozycyjnej i manewrowej jest podobny. Wojska w zależności od konkretnej sytuacji taktycznej bronią się, wycofują lub kontratakują[46].

---

[43] Tamże, s. 123–131.

[44] Między innymi: *ATP-35(B), Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100, Podręcznik 100-5.*

[45] Z. Ścibiorek, *Działania opóźniające,* Warszawa 1995, s. 11.

[46] Z. Ścibiorek, *Zasady prowadzenia działań opóźniających przez oddziały i pododdziały ogólnowojskowe („OPÓR 1")*, Warszawa 1996, s. 10.

Działania opóźniające obejmują „szereg kolejnych starć o charakterze obronnym i zaczepnym[47], szeroko stosowany manewr i działania osłabiające potencjał przeciwnika"[48].

Istotą działań opóźniających jest unikanie przewlekłych walk przez stawianie nacierającym oporu na kolejnych pozycjach opóźniania, nie dopuszczając do rozstrzygających starć.

Cele prowadzenia działań opóźniających, w interpretacji regulaminów wszystkich armii państw NATO, są podobne *(załącznik 10),* przy czym cel główny najczęściej nie jest definiowany, natomiast cele szczegółowe stanowią w każdym przypadku zbiory szerokie. Nasz regulamin zawiera następujące cele szczegółowe działań opóźniających:

- zadanie przeciwnikowi znacznych strat bez wdawania się w przewlekłe walki;
- zyskanie czasu kosztem stopniowej utraty terenu;
- skierowanie przeciwnika w określonym kierunku i tym samym przejęcie inicjatywy;
- wyprowadzenie wojsk w wypadku zagrożenia rozbiciem ich przez przeciwnika;
- ustalenie punktu ciężkości natarcia przeciwnika[49].

W działaniach opóźniających następuje stopniowe, zamierzone oddawanie terenu („odstępowanie w walce"). Dlatego też główny cel działań opóźniających nie może być rozpatrywany i określany w wymiarze przestrzennym. Również rozbicie przeciwnika nie jest celem głównym działań opóźniających. Zatem cel główny działań opóźniających powinien być odnoszony do wymiaru czasowego. Celem głównym działań opóźniających jest więc odsunięcie w czasie dotarcia przeciwnika do określonego rejonu (rubieży), a przez to „zyskanie czasu" na zorganizowanie innych działań. Rejon ten (lub rubież) określa głębokość prowadzenia działań opóźniających. Parametr ten, przy uwzględnieniu innych czynników (przede wszystkim możliwości bojowych wojsk własnych i przeciwnika oraz terenu), pozwala skalkulować czas prowadzenia działań opóźniających[50].

Czas ten powinien między innymi umożliwić:

- zorganizowanie lub odtworzenie obrony,
- zorganizowanie sił zdolnych do rozbicia przeciwnika w rejonie działań opóźniających,
- osłonę wycofania (lub skrzydeł) wojsk własnych,
- zabezpieczenie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia.

---

[47] „Siły opóźniające muszą wykorzystywać każdą dogodną sytuację do wykonania zwrotów zaczepnych", *Regulamin DWLąd.*, s. 124.

[48] Tamże, s. 123.

[49] Tamże.

[50] „Do podstawowych wyznaczników czasowych w działaniach opóźniających zaliczamy: czas dyspozycyjny na przygotowanie pozycji opóźniania oraz nakazany czas opóźniania", Tamże, s. 124.

Działania opóźniające mają swoją specyfikę. Do cech charakterystycznych działań opóźniających można zaliczyć:

- unikanie rozstrzygających starć;
- organizowanie pozycji i rubieży opóźniania;
- tworzenia oporu na określony czas;
- wykonywanie kontrataków, na ogół mniejszymi siłami, głównie w celu oderwania się wojsk własnych od przeciwnika i odejścia na kolejną pozycję opóźniania;
- rozmieszczenie większości sił i środków ogniowych na przednim skraju poszczególnych pozycji opóźniania;
- wyznaczenie, w większości przypadków, szerszych pasów działania dla oddziałów (pododdziałów) prowadzących opóźnianie.

Działania opóźniające mogą być zamierzone lub wymuszone. W pierwszym przypadku działania opóźniające są wcześniej zaplanowane i mają głównie na celu osłabienie i wciągnięcie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika w obszar kanalizujący jego ruch i ograniczający manewr. Po zmniejszeniu dysproporcji sił i uzyskaniu czasu na konieczne przegrupowanie wojsk własnych celem tego rodzaju działań jest ostateczne załamanie natarcia przeciwnika, rozbicie jego sił w wyniku zdecydowanego zwrotu zaczepnego lub stworzenie oporu na rubieży położonej w głębi. Uważa się, że tego typu działania opóźniające będą prowadzone w ramach obrony manewrowej lub w pasie sił przesłaniania w obronie pozycyjnej.

Wymuszone działania opóźniające będą konsekwencją znalezienia się w niekorzystnej sytuacji. Do sytuacji takiej może dojść w wyniku:

- wyczerpania możliwości kontynuowania walki na zajmowanych rubieżach obronnych,
- znalezienia się w okrążeniu,
- podczas wychodzenia z okrążenia.

Cechą charakterystyczną jest organizowanie działań w warunkach bezpośredniej styczności z przeciwnikiem, w walce.

Działania opóźniające są skuteczne, jeśli w czasie ich prowadzenia są uwzględniane określone zasady oraz istotne czynniki pola walki. Szczególnie ważne są następujące **zasady i czynniki**:[51]

- rozpoznanie,
- połączenie manewru i siły ognia,
- teren,
- czas,
- przestrzeń,
- aktywność i różnorodność oddziaływania na przeciwnika,
- podtrzymywanie swobody działania,
- walka elektroniczna,
- ochrona i obrona,
- pozorowanie.

---

[51] Między innymi: *Regulamin DWLąd.*, s. 123; *ATP-35(B)*, s. 146.

Przede wszystkim manewr, ogień, teren, czas i przestrzeń są elementami, które mają największy wpływ na metodę i sposób prowadzenia działań opóźniających.

Manewr i ogień wojsk prowadzących działania opóźniające stanowi o ich sile opóźniania, a także wpływa na ich żywotność na polu walki.

„Działania opóźniające są prowadzone w wyznaczonych pasach lub na kierunkach. W ramach pasa opóźniania oddziały (pododdziały) mogą mieć przydzielone kierunki (rejony) opóźniania. Na kierunkach i w rejonach opóźniania wyznacza się pozycje opóźniania (przednią, pośrednie, końcową)"[52]. Przydzielony pas (rejon) musi posiadać wystarczającą głębokość, umożliwiającą prowadzenie działań opóźniających na kilku pozycjach opóźniania.

Zasadniczym elementem struktury działań opóźniających jest pozycja opóźniania. Przyjmuje się, że pozycje opóźniania, stanowią batalionowe lub, w niektórych sytuacjach, kompanijne rejony opóźniania, rozmieszczone nieregularnie w terenie na prawdopodobnych kierunkach działań przeciwnika[53].

Najbardziej predysponowanym pododdziałem do walki na pozycji opóźniania jest batalion zmechanizowany (czołgów). Zarówno batalion zmechanizowany, jak i batalion czołgów dysponują organicznymi możliwościami bojowymi[54], pozwalającymi na wykonanie wszystkich podstawowych zadań taktycznych. Natomiast małe możliwości bojowe (przede wszystkim ogniowe i manewrowe) batalionu zmotoryzowanego powodują, że jego użycie do działań opóźniających jest niecelowe.

Bataliony zmechanizowany i czołgów mogą zniszczyć w obronie porównywalne siły przeciwnika. Również podobna jest ich zdolność do wykonania marszów po drogach i na przełaj. Jednak biorąc pod uwagę konieczność pokonywania na polu walki przeszkód wodnych w warunkach zniszczenia istniejących przepraw, zdecydowanie mniejsze w tej sytuacji możliwości manewrowe posiada batalion czołgów. Podstawowy sprzęt bojowy (czołgi) wymaga urządzania praco- i czasochłonnych przepraw. Zatem najbardziej predysponowanymi do prowadzenia działań opóźniających (w których stałym elementem jest manewr) są bataliony zmechanizowane.

Szczególnie skuteczne w działaniach opóźniających będą wojska aeromobilne. Ich możliwości działań rajdowych, szybkich manewrów oraz duża siła ognia powodują, że będą to wojska bardzo przydatne w takich działaniach.

„Wojska prowadzące działania opóźniające powinny efektywnie wykorzystywać teren, przez co zmuszają przeciwnika do wyczerpujących działań w celu jego opanowania"[55]. Umiejętne wykorzystanie terenu oraz jego dostosowanie do cha-

---

[52] *Regulamin DWLąd.*, s. 123.

[53] Z Ścibiorek, *Działania opóźniające...* s. 54–55.

[54] Przyjmuje się, że batalion działając w składzie brygady powinien realizować podstawowe zadania bojowe przy użyciu organicznych (własnych) sił i środków. Wykonując jednak szczególnie ważne zadania (np. prowadząc działania opóźniające) może otrzymać wzmocnienie oraz odpowiednie wsparcie.

[55] *Regulamin DWLąd.*, s. 124.

rakteru taktyki natarcia przeciwnika, zdecydowanie wpływa na skuteczność opóźniania. Od warunków terenowych w pasie (na kierunku) działań opóźniających jest uzależnione rozmieszczenie pozycji opóźniania, ich liczba oraz odległości między nimi. Pozycje opóźniania powinny być organizowane na naturalnych przeszkodach terenowych kanalizujących ruch, takich jak: przeszkody wodne, miejscowości, kompleksy leśne, teren lesisto-jeziorny, wzgórza. Najdogodniejsze do obrony są pozycje, na których teren po stronie przeciwnika jest otwarty, natomiast po stronie własnej zakryty i w miarę dominujący.

W każdej sytuacji istnieje konieczność uzupełniania pozycji opóźniania samodzielnymi punktami oporu, zasadzkami, licznymi zaporami inżynieryjnymi. Powinny one być rozmieszczane w różnych miejscach, w sposób nieregularny, w celu zapewnienia ciągłości oddziaływania na przeciwnika.

Przeszkody terenowe spełnią swoje zadanie (utrudnią lub zatrzymają ruch przeciwnika) tylko wtedy, gdy zostaną umiejętnie połączone i wkomponowane w system działań opóźniających. O jakości tego połączenia będzie świadczyć skuteczność działań wojsk (sprawność systemu ognia). Ważne jest także umiejętne „połączenie" terenu z zaporami inżynieryjnymi, szczególnie minowymi.

Właściwe wykorzystanie naturalnych przeszkód terenowych, stref (rejonów) zniszczeń i pożarów, obszarów zatopień, wpłynie na ograniczenie ruchu nacierającego lub go korzystnie ukierunkuje. „Takie warunki utrudniają przemieszczanie sił i środków z jednego kierunku na drugi oraz rozcinają lub zmuszają do „zagęszczenia" ugrupowania bojowego"[56].

Stan i możliwości wojsk własnych oraz teren determinuje ugrupowanie bojowe, które powinno zapewnić przede wszystkim:

- zadanie przeciwnikowi maksymalnych strat, przy jak najmniejszych stratach własnych;
- powstrzymywanie i dezorganizowanie natarcia przeciwnika podczas obrony kolejnych pozycji opóźniania;
- możliwość manewru (koncentrowanie wysiłku, a także uchylanie się spod uderzeń).

Ugrupowanie bojowe do działań opóźniających będzie podobne, jak w czasie prowadzenia obrony pozycyjnej. Wojska mogą być ugrupowane w jeden rzut z odwodem lub w dwa rzuty.

Odległość między pozycjami opóźniania powinna zapewnić swobodę manewru, efektywne rażenie nacierającego przeciwnika oraz wprowadzenie go w rejon lub na kierunek dogodny dla broniących się wojsk. Odległość ta powinna także umożliwić zajęcie kolejnej pozycji, a siłom ubezpieczającym ten manewr, zatrzymanie na ten czas nacierających sił przeciwnika oraz zapewnić osłonę ogniową

---

[56] Z. Ścibiorek, W. Lidwa, *Działania obronno-opóźniające w przygranicznym pasie przesłaniania („GRANICA")*, Warszawa 1999, s. 38.

wycofującym się pododdziałom. Dokładne (liczbowe) określenie odległości między rubieżami opóźniania nie jest możliwe.

W ćwiczeniu prowadzonym w ŚOW pk. „ORION-97" działania opóźniające prowadzono w ramach pasa przesłaniania siłami 8 BZ (*Załącznik 11*). Zarówno głębokość przygotowanych działań (14 km), jak i głębokość kolejnych dwóch pozycji (3 km), była w tym wypadku typowa dla działań opóźniających w pasie przesłaniania[57]. Odległość między pozycjami wyniosła 5–6 km, czyli prawie tyle samo, co w obronie pozycyjnej, gdzie norma ta wynosi 4–6 km. Struktura pasa przesłaniania w tym ćwiczeniu została podporządkowana przede wszystkim tworzeniu znacznego oporu celem zadania maksymalnych strat przeciwnikowi. Przyjęte w tym ćwiczeniu wielkości przestrzenne, charakteryzujące działania opóźniające, są typowe dla większości ćwiczeń prowadzonych w Wojsku Polskim w latach 1994–1997[58].

Rozmieszczenie kolejnych pozycji opóźniania powinno stwarzać warunki wyjścia poza zasięg ognia podstawowej masy artylerii przeciwnika w odniesieniu do zgrupowań batalionowych oraz poza zasięg ognia moździerzy oraz środków przeciwpancernych w przypadku zgrupowania kompanijnego.

Zatem odległość pomiędzy pozycjami opóźniania powinna umożliwić zorganizowanie oporu na każdej pozycji oraz manewr między nimi.

Działania opóźniające we wszystkich armiach Sojuszu przewiduje się prowadzić podobnie. Wojska w zależności od konkretnej sytuacji taktycznej bronią się, wycofują lub kontratakują. W tym złożonym działaniu stałymi, powtarzającymi się cyklicznie, etapami są obrona i wycofanie. Elementy danego szczebla, prowadzące działania opóźniające, mogą kilkakrotnie bronić się na wybranych pozycjach, dążąc do zwolnienia tempa natarcia przeciwnika i zadania mu maksymalnych strat.

Z istoty działań opóźniających wynika, że nadrzędnym w stosunku do pozostałych czynników walki jest opór. Poprzez opór wojsk na kolejnych pozycjach opóźniania realizuje się cele działań opóźniających. Żeby jednak mogło dojść do obrony na kolejnej pozycji, trzeba wcześniej, wykonując sprawny i szybki manewr, przemieścić wojska na tę rubież. Zatem cykl działań opóźniających danego szczebla organizacyjnego składa się z: obrony i wycofania. W okresach tych poszczególne czynniki pola walki występują z różną intensywnością. W pierwszym okresie przede wszystkim dominuje opór, a w drugim manewr. Cykl działań opóźniających

---

[57] „Szerokość i głębokość pasa przesłaniania zawsze będzie zależała od zamiaru rozegrania walki, potencjału bojowego wojsk własnych i przeciwnika oraz właściwości terenu. Z reguły nie powinna przekraczać szerokości i głębokości obrony przyjmowanej przez szczebel organizujący pas przesłaniania". *Regulamin DWLąd.*, s. 24.

[58] Tylko w niektórych ćwiczeniach prowadzonych w terenie urozmaiconym, np. górzystym, tj. w ćwiczeniu „TATRY-96" (*załącznik 12*) odległości między pozycjami opóźniania mogą być mniejsze, tzn. 3–5 km. Zdaniem teoretyków wojskowych również niewielkie odległości między pozycjami opóźniania powinny być podczas działań w pasie przesłaniania, zwłaszcza przygranicznym, rozbudowanym na przykład za przeszkodą wodną, a także w końcowej fazie etapu obrony manewrowej, głównie przy odstępowaniu na boki.

dla danego szczebla organizacyjnego może się powtórzyć jeszcze jedno-, dwukrotnie. Za każdym razem siła oporu słabnie, natomiast manewr powinien być coraz sprawniejszy.

Przebieg działań opóźniających w pierwszym okresie nie odbiega od typowych działań obronnych. Podchodzącego przeciwnika zwalcza się na dalekich podejściach (zależy to od możliwości ogniowych). Głównym zadaniem w tym okresie działań opóźniających jest powstrzymanie natarcia i niedopuszczenie do pokonania z marszu przedniej pozycji. Opór stawiany na pierwszej pozycji powinien być na tyle silny, żeby zmusić nie tylko awangardy przeciwnika do zatrzymania, ale również jego siły główne do rozwinięcia. Musi to być obrona trwała, w której wyniku są zadawane przeciwnikowi znaczne straty, a także wiąże się go na czas dłuższy walką. Istotnym elementem siły oporu na tej pozycji jest rozbudowa inżynieryjna, zwiększająca skuteczność działań wojsk własnych (ogniowe, elektroniczne, minerskie), a także osłabiająca przeciwnika.

Pomimo oparcia działań opóźniających na oporze i manewrze, to jednak uderzenie w formie zwrotu zaczepnego ma w nich swoje znaczące miejsce. Potrzeba wykonywania kontrataków w działaniach opóźniających jest dostrzegana przez wszystkich teoretyków wojskowych państw NATO. Podkreśla się jednak konieczność bardzo dobrego zaplanowania i przygotowania tego działania. „Ataki powinny być podejmowane, kiedy tylko straty lub zniszczenia po stronie przeciwnika mogą mieć wpływ na opóźnianie jego wojsk”[59]. Uważa się, że do wykonywania kontrataków powinny być używane przede wszystkim odwody. Kontrataki będą miały ograniczone cele, np. zamykanie luk, zapewnienie wyjścia z walki silnie zaangażowanym wojskom itd.

Przełamanie oporu na pierwszej pozycji nie powinno oznaczać radykalnego zwiększenia tempa natarcia przeciwnika. Pomimo że zasadnicze siły, zakończywszy ten okres działań opóźniających, przechodzą do okresu kolejnego – wycofania – wykonują manewr na kolejną pozycję opóźniania położoną w głębi, to przeciwnik w dalszym ciągu powinien być powstrzymywany. Powstrzymywanie to ma formę zasadzek, działań nieregularnych, napadów ogniowych, uderzeń śmigłowców bojowych, działań desantowo-szturmowych, zapór, pułapek minerskich. Ten okres działań opóźniających, mimo że nie związany bezpośrednio z walką, jest okresem bardzo trudnym w realizacji.

Powietrzno-lądowy charakter natarcia przeciwnika sprawia, że wojska prowadzące działania opóźniające powinny być przygotowane do walki z desantami powietrznymi przeciwnika. Najczęstszą formą walki z desantem przeciwnika będzie tylko jego blokowanie.

Pododdziały, które wyjdą z walki, w „zależności od przyjętej metody prowadzenia działań opóźniających (przemiennej lub ciągłej), przechodzą do odwodu,

[59] *ATP-35(B)*, s. 147.

organizując kolejną pozycję opóźniania lub wyczekują na realizację zadań wynikłych w toku działań bojowych"[60].

Manewr w celu zmiany pozycji opóźniania jest działaniem realizowanym w złożonych warunkach pola walki, w określonym czasie i przestrzeni.

Dynamiczny charakter sytuacji taktycznej, w której manewr się odbywa, powoduje, że działanie to podlega na oddziaływaniu różnorodnych czynników pola walki. Należą do nich między innymi:

- oddziaływanie przeciwnika;
- teren (przede wszystkim drogi, gleby, wody, pokrycie);
- stan pogody, pora roku i doby;
- struktura systemu pozycji opóźniania (odległości między pozycjami opóźniania);
- możliwości manewrowe wojsk;
- czas wykonywania manewru;
- sposób zorganizowania;
- sposób zabezpieczenia i wykonania manewru;
- wyszkolenie wojsk wykonujących manewr.

Wykonanie manewru wycofania się wojsk na kolejną pozycję opóźniania jest działaniem trudnym, które trzeba zrealizować bez względu na warunki atmosferyczne i porę doby. Ponadto szerokie możliwości przeciwdziałania przeciwnika przemawiają za tym, aby manewr w celu zmiany pozycji opóźniania był wykonywany w sposób skryty, po wcześniej rozpoznanych drogach i na przełaj, umiejętnie wykorzystujący naturalne właściwości terenu (zasłony, ukrycia), a także w miarę możliwości maskujący swoje działanie (np. dymami).

Istotnym warunkiem powodzenia manewru jest utrzymanie go w tajemnicy przed przeciwnikiem, przynajmniej w jego pierwszym okresie (etapie), tzn. opuszczania przez pododdziały punktów oporu i wychodzenia na drogi marszu do nowej pozycji opóźniania.

Warunki skrytego, w tajemnicy dla przeciwnika rozpoczęcia, manewru stwarza noc. Ale manewr w celu zmiany pozycji opóźniania często będzie musiał być realizowany w dzień. Dlatego też manewr musi być przeprowadzony szybko, umiejętnie wykorzystując naturalne i sztuczne właściwości terenu oraz warunki tworzone przez siły zabezpieczające to działanie.

Manewr w celu zmiany pozycji opóźniania jest wykonywany w warunkach ogniowo-elektronicznego wsparcia oraz zabezpieczenia bojowego. W dotychczas bronionych rejonach pozostają wydzielone niewielkie pododdziały, z ograniczoną liczbą środków ogniowych. Wzmożoną aktywnością zabezpieczają wyjście z walki sił głównych, a jeśli są możliwości, to również zabezpieczają zorganizowanie kolejnej pozycji opóźniania.

---

[60] *Regulamin DWLąd.*, s. 130.

Manewr wykonywany w celu zmiany pozycji opóźniania będzie w dużym stopniu zależał od stanu dróg pomiędzy pozycjami. Dlatego przygotowanie, utrzymanie i torowanie dróg oraz urządzanie i utrzymywanie przepraw w tym obszarze stanowi ważne zadanie zabezpieczenia inżynieryjnego. Drogi te powinny m.in. zapewniać swobodę ruchu wojsk własnych pomiędzy pozycjami opóźniania, sprawne ich zajmowanie i opuszczanie.

Kolejnym ważnym dla wykonania manewru wycofania się wojsk zadaniem realizowanym przez wojska inżynieryjne jest urządzanie i utrzymanie przepraw przez przeszkody wodne. Podczas manewru w celu zmiany pozycji opóźniania będą utrzymywane przede wszystkim przeprawy: po nie zniszczonych mostach stałych, w bród, desantowe, promowe, po mostach towarzyszących i pontonowych.

Skutecznym zakończeniem manewru na kolejną pozycję opóźniania jest wejście wojsk w nowe rejony obrony. Moment ten jest jednocześnie początkiem kolejnego etapu działań opóźniających, czyli obrony na następnej pozycji opóźniania. Z chwilą, gdy czołowe oddziały przeciwnika znajdą się w zasięgu ognia kolejnej pozycji opóźniania, przejmuje ona na siebie główny ciężar walki, nie dopuszczając do pokonania z marszu bronionych przez siebie rejonów.

2.2.1.4. Działania aeromobilne

Przewartościowania, jakie zachodzą na współczesnym polu walki sprawiają, iż są modyfikowane i dostosowywane do nich zadania poszczególnych komponentów sił zbrojnych, w tym wojsk aeromobilnych i wchodzących w ich skład jednostek kawalerii powietrznej. W nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych nasze siły zbrojne muszą być zdolne zapewnić osiągnięcie celu obrony w każdej sytuacji. W wypadku agresji zakłada się prowadzenie operacji obronnej, której sposób prowadzenia w znacznym stopniu będzie uzależniony od skali zaskoczenia uzyskanego przez przeciwnika. Zasadniczym jej celem powinno być zadanie agresorowi największych strat oraz osłabienie tempa jego działań zaczepnych. Realizacja powyższego celu nierozerwalnie wiąże się z wykorzystaniem wojsk aeromobilnych we wszystkich rodzajach działań bojowych.

Stąd działania aeromobilne są działaniami, w których wojska wraz z wyposażeniem przemieszczają się na pole walki za pomocą aparatów latających w celu zaangażowania się w walkę lądową. Podstawą koncepcji tych działań jest użycie śmigłowców (samolotów) w celu zwiększenia siły ognia i ruchliwości pododdziałów wojsk lądowych, w ramach zintegrowanego systemu walki powietrzno-lądowej.

Zasadniczym celem prowadzenia działań aeromobilnych jest zwiększenie możliwości bojowych wojsk zmechanizowanych i pancernych, poprzez przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika (tworzenie nowych ognisk walki), i wspierania w przejęciu inicjatywy i uzyskaniu swobody działania.

Do działań aeromobilnych zalicza się wszelkie działania zmierzające do prowadzenia walki lądowej w formie działań powietrznoszturmowych (desantowo-szturmowych), powietrznodesantowych oraz działania lotnictwa wojsk lądowych.

Wojska aeromobilne mogą być wykorzystywane we wszystkich rodzajach działań bojowych. Działania wojsk aeromobilnych są jednymi z najbardziej efektywnych. Pozwalają na wykonanie zaskakującego uderzenia, lecz wymagają bardzo precyzyjnego przygotowania.

Typowymi formami działań aeromobilnych będą działania powietrznoszturmowe (desantowo-szturmowe) i lotnictwa wojsk lądowych.

Działania powietrznoszturmowe (desantowo-szturmowe) są prowadzone przez związki taktyczne (oddziały, pododdziały) kawalerii powietrznej i desantowo-szturmowe. Mogą być także prowadzone przez doraźnie tworzone elementy ugrupowania bojowego, w skład których wchodzą pododdziały wojsk lądowych i śmigłowców różnego rodzaju. Działania te może prowadzić związek taktyczny (oddział) posiadający etatowe śmigłowce, a w przypadku ich braku, po otrzymaniu niezbędnych sił i środków z lotnictwa wojsk lądowych. W tej sytuacji zasadniczym warunkiem prowadzenia tych działań jest zapewnienie czasu na połączone szkolenie wydzielonych sił komponentu lądowego i powietrznego.

Podczas planowania działań powietrznoszturmowych (desantowo-szturmowych) należy uwzględnić następujące zasady:

- zadania bojowe powinny odpowiadać potrzebom pola walki i być dostosowane do specyfiki prowadzonych działań bojowych;
- uzbrojenie śmigłowców bojowych należy dostosować do charakteru wykonywanego zadania;
- wielkość, skład i wyposażenie rzutu lądowego i powietrznego powinno uwzględniać potrzeby wynikające z wykonywanego zadania;
- w sytuacji, gdy przeciwnik zostanie silnie obezwładniony pododdziały desantowo-szturmowe (kawaleria powietrzna) powinny być przemieszczane przez śmigłowce możliwie najbliżej celu lub rejonu działania;
- przyjęta metoda działań – rajd (szturm) powietrzny, szturm lądowo-powietrzny (powietrzno-lądowy) lub zasadzka powietrzno-lądowa – powinna zależeć od charakteru zadania bojowego, sytuacji pola walki oraz rzeźby i pokrycia terenu;
- uderzenia na stacjonarne obiekty przeciwnika należy wykonywać bezpośrednio, niespodziewanie, z kilku kierunków jednocześnie. Uderzenia te powinny wykonywać wspólnie śmigłowce bojowe i rzut lądowy (ze śmigłowców bądź lądu). Zwalczając ruchome obiekty przeciwnika, stosuje się metodę zwalczania strefowego lub selektywnego. Pierwsza polega na działaniu kilku grup szturmowych (rajdowych) na wyznaczonych kierunkach, druga zaś na tropieniu i zwalczaniu (lub nękaniu) przez organiczne siły szturmowe ściśle wytypowanych pojedynczych obiektów przeciwnika.

Wojska (zgrupowania) desantowo-szturmowe oraz kawalerii powietrznej desantowane w ugrupowaniu przeciwnika, będą wspierane ogniem artylerii będącej w styczności prowadzonym na maksymalny zasięg. Działania prowadzone na większej odległości mogą wymagać, aby artyleria była przemieszczona i towarzyszyła zgrupowaniom szturmowym w rejonie obiektu. W przypadku braku możliwości wsparcia artylerią, które zostało ograniczone z powodu znacznej odległości do obiektu ataku oraz braku możliwości przewozowych (śmigłowców), w szczególnych przypadkach wspieranie to może być zastąpione bezpośrednim wsparciem lotniczym.

Działania powietrznodesantowe są połączonym działaniem obejmującym przemieszczenie sił lądowych drogą powietrzną do rejonu celu, a działaniem desantowanych sił na lądzie, natomiast zastosowane środki transportu powietrznego zależeć będą od zadania i sytuacji.

Jednostki powietrznodesantowe są specyficznie zorganizowane, wyposażone i szkolone w celu dostarczenia ich na pole walki metodą zrzutu dla opanowania obiektów lub do prowadzenia innych działań. Umożliwiają dowódcy dużą elastyczność działań i pomagają mu pogłębić ich obszar. Zagrożenie ich użyciem zmusza przeciwnika do wydzielenia sił w celu przeciwstawienia się temu działaniu, stąd powodzenie działań powietrznodesantowych zależy od zachowania ścisłej tajemnicy w celu osiągnięcia zaskoczenia. Mogą one być prowadzone niezależnie lub wspólnie z wojskami działającymi na lądzie. Koniecznym warunkiem do prowadzenia działań powietrznodesantowych jest posiadanie przewagi w powietrzu.

Czynnikiem szczególnej wagi, mającym bezpośredni wpływ na tego rodzaju działania, jest rozpoznanie ugrupowania bojowego przeciwnika, jego zdolności bojowej i zamiarów w strefie zrzutu lub w strefie lądowania oraz w bezpośredniej bliskości tego obszaru (rejonu).

W ramach działań powietrznodesantowych realizuje się zwykle trzy rodzaje zadań: opanowanie i utrzymanie ważnych obiektów; izolację rejonu; rajdy powietrzne.

Jednostki powietrznodesantowe mogą być użyte do:

- zbierania informacji na terytorium opanowanym przez przeciwnika;
- prowadzenia rajdów na stanowiska dowodzenia, stanowiska wsparcia ogniowego, linie komunikacyjne, obiekty administracyjne i logistyczne;
- opanowania i utrzymania ważnego terenu do czasu połączenia się z wojskami lądowymi;
- wzmacniania okrążonych wojsk lądowych;
- prowadzenia ataku w obszarach (rejonach) tyłowych przeciwnika lub do odcinania jego odwodów w połączeniu z działaniami zaczepnymi innych wojsk lądowych;
- osłony skrzydeł lub prawdopodobnych kierunków podejścia przeciwnika;
- tworzenia psychozy strachu na tyłach przeciwnika.

Cechami charakterystycznymi działań powietrznodesantowych są:

- ograniczona ich manewrowość na lądzie. Może ona być poprawiona dzięki pojazdom, które mogą być dostarczone w ramach zrzutu ciężkiego sprzętu lub przy użyciu śmigłowców;
- ograniczony czas trwania działań, ponieważ jednostki powietrznodesantowe szybko tracą zdolność do prowadzenia działań, wymagana jest ich zamiana lub wzmocnienie przez jednostki innych rodzajów wojsk;
- szczególną rangę zyskuje bezpośrednie wsparcie lotnicze ze względu na ograniczone możliwości ogniowe.

Na powyższe ograniczenia wpływają następujące czynniki:

- zasięg samolotów;
- wrażliwość na uderzenia;
- trudności w zachowaniu żywotności.

Możliwości przerzutu drogą powietrzną będą ograniczać w dużym stopniu wsparcie wojsk powietrznodesantowych przez pododdziały strzelające ogniem pośrednim w korytarzach przelotu. Tylko w pewnych okolicznościach wsparcie ogniowe może być zapewnione przez ogień artylerii. W takiej sytuacji jest ważne, aby zespoły kierowania ogniem tych środków były włączone do wojsk powietrznodesantowych. W przypadku braku możliwości wsparcia artylerią może być ono realizowane przez śmigłowce, w miarę możliwości i rozwoju sytuacji taktycznej. Gdy istnieją takie możliwości, śmigłowce mogą być wykorzystywane do prowadzenia rozpoznania i wsparcia ogniowego, dowodzenia i kierowania oraz do realizowania procesu zabezpieczenia logistycznego wojsk. Niekiedy wsparcie ogniowe będzie zapewnione przez bezpośrednie wsparcie lotnicze.

Wojska powietrznodesantowe są szczególnie wrażliwe na uderzenia z powietrza, dlatego odpowiednie elementy obrony przeciwlotniczej muszą być włączone do struktur bojowych. Ich liczba zależy od sytuacji w powietrzu i w rejonie działania. Obronę przeciwlotniczą wojsk powietrznodesantowych będą prowadzić pododdziały przeciwlotnicze wyposażone w przenośne przeciwlotnicze rakiety oraz armaty przeciwlotnicze, transportowane drogą powietrzną razem z osłanianymi wojskami. Obiektami osłony będą lądowiska i miejsca zrzutu (wysadzenia lub załadowania) wojsk, a w toku działań pododdziały realizujące zadania utrzymania ważnych obiektów (rejonów).

Wszelkie działania powietrznodesantowe będą wymagać pomocy w zapewnieniu mobilności siłom własnym i ograniczaniu jej przeciwnikowi. Organizacja zabezpieczenia inżynieryjnego będzie zależała od zadania bojowego i przewidywanej kolejności zadań do realizacji.

W celu zapewnienia skrytości działania, jednostki walki elektronicznej będą wspierać działania powietrznodesantowe poprzez mylenie, zakłócanie i obezwładnianie przeciwnika.

Lotnictwo wojsk lądowych zasadnicze zadania skupia na realizacji przedsięwzięć rozpoznania, wsparcia ogniowego manewru. W zależności od charakteru wykonywanych zadań prowadzi działania samodzielnie lub we współdziałaniu z innymi rodzajami wojsk.

W ich skład wchodzą oddziały i pododdziały śmigłowców różnego przeznaczenia, wraz z ich organicznymi pododdziałami zabezpieczenia, a cechuje je: wysoka mobilność, elastyczność, duża szybkość wykonywania zadań, możliwość uzyskiwania zaskoczenia.

Podstawowymi zadaniami lotnictwa wojsk lądowych są:

- zadania ogniowe,
- rozpoznanie i obserwacja,
- kierowanie ogniem,
- zapewnienie dowodzenia,
- transport powietrzny,
- minowanie z powietrza,
- działania w ramach walki elektronicznej.

Zadania ogniowe (szczególnie ważne) obejmują zwalczanie celów pancernych i opancerzonych, siły żywej, śmigłowców i innych obiektów pola walki. Zadania te mogą być wykonywane przez lotnictwo wojsk lądowych samodzielnie bądź wspólnie z innymi rodzajami wojsk lub sił zbrojnych. Powyższe zadania będą realizowane przez stosowanie następujących sposobów działania:

- ataku ciągłego,
- ataku etapowego,
- ataku jednoczesnego,
- samodzielnego poszukiwania i zwalczania obiektów.

W zależności od charakteru wykonywanych zadań, oddziały (pododdziały) lotnictwa wojsk lądowych mogą być przydzielane do ogólnowojskowych ZO (ZT). Zatem w zależności od sytuacji może być wydzielany na ich korzyść określony wysiłek tego lotnictwa. Siły te mogą być także włączone w skład zgrupowań tworzonych do realizacji określonych zadań.

Bardzo istotne jest użycie szczególnie ważnego komponentu wojsk aeromobilnych – kawalerii powietrznej w działaniach **przeciwdesantowych, przeciwdywersyjnych** oraz **rajdowych**. W efekcie tych działań, prowadzonych na całej głębokości ugrupowania walczących stron, będą powstawać ogniska walki, które zmuszą walczące strony do zaangażowania większych sił, a tym samym wpłyną na osłabienie lub wzmocnienie potencjału walczących wojsk wykonujących manewr na określone (zagrożone) kierunki.

Do prowadzenia działań **przeciwdesantowych** kawaleria powietrzna, ze względu na swe cechy szczególne, może być wykorzystywana samodzielnie lub w połączeniu z pododdziałami (oddziałami) ogólnowojskowymi. W warunkach prowadzenia działań samodzielnie otrzymuje w zasadzie wzmocnienie dodatkowe

w postaci artylerii i pododdziałów ogólnowojskowych. W działaniach przeciwdesantowych batalion kawalerii powietrznej może stanowić odwód ruchomy dowódcy związku ogólnowojskowego. Po wykryciu desantu przeciwnika pododdziały kawalerii powietrznej wykorzystuje się najczęściej do wykonania szturmu śmigłowcowego na desantujące siły przeciwnika. Szturm na śmigłowcach w trakcie desantowania jest najbardziej skutecznym sposobem działań przeciwdesantowych. Celem tego szturmu jest zniszczenie wojsk pierwszego rzutu desantowego przeciwnika oraz uchwycenie ważnych obiektów terenowych przed przybyciem sił głównych desantu. Grupy śmigłowców uzbrojonych i szturmowych stanowią szczególnie skuteczny środek zwalczania wojsk desantowych przeciwnika. Kawaleria powietrzna w działaniach przeciwdesantowych charakteryzuje się szybkością reagowania po otrzymaniu sygnału. Najszybciej podniosą się w powietrze szwadrony, które wraz z osłoną są przygotowane do walki z lotnictwem przeciwnika, które wspiera i osłania desant. Najlepszym momentem na wykonanie ataku jest czas kończenia się paliwa w siłach osłony desantu i jego wsparcia oraz pierwsze 10–20 minut działania wojsk desantowych poruszających się na śmigłowcach, a 20–30 minut w przypadku lądowania na spadochronach. Wojska przechodząc do działań przeciwdesantowych muszą ze swojego składu wydzielić siły i środki do następujących akcji bojowych:

- odcięcia drogi powietrznej do rejonu desantowania;
- podjęcia natychmiastowej walki z desantem;
- odcięcia drogi lądowej dla ewentualnych oddziałów wydzielonych.

Odcięcie drogi powietrznej ma na celu: przerwać dopływ kolejnych fal desantu, zerwać możliwość zaopatrywania z powietrza, nie dopuścić do przenikania sił wsparcia i osłony powietrznej. Powinny tego dokonać siły i środki obrony przeciwlotniczej przemieszczane drogą powietrzną na śmigłowcach w postaci zestawów ogniowych, baterii przeciwlotniczych, siły i środki lotnictwa myśliwskiego i śmigłowce uzbrojone wg wariantu eskortowego. Działanie takie będzie niezbędne z uwagi na specyficzne dla desantowania „wyrąbywanie" drogi dla lotnictwa transportowego. Do takiego działania można użyć szwadronów (batalionów) kawalerii powietrznej i ich baterii przeciwlotniczych rozmieszczonych w terenie, w zasadzkach na drodze dolotu lub powrotu do rejonu desantowania.

Podjęcie natychmiastowej walki z desantem przeciwnika ma na celu:

- niedopuszczenie do opanowania obiektów ataku i zorganizowania systemu ognia;
- zniszczenie sił i środków zamocowanych jeszcze na platformach i zestawach;
- wzbronienie podjęcia zrzutu środków materiałowych;
- zniszczenie śmigłowców na lądowiskach.

Wykonać to można poprzez manewr ogniem i sprzętem, a następnie uderzeniem wojsk z ziemi i z powietrza. Cała artyleria, środki minowania narzutowego rozmieszczone wokół rejonu desantowania i mające go w swoim zasięgu powinny

rozpocząć uderzenia ogniowe. Część artylerii może być przemieszczona drogą powietrzną śmigłowcami (ze składu batalionu (brygady) kawalerii powietrznej, ich baterie moździerzy i przeciwpancernych pocisków kierowanych). Jednocześnie z ogniowym oddziaływaniem powinny rozpocząć marsz odwody przeciwdesantowe wojsk lądowych. Pododdziały kawalerii powietrznej przemieszczają się w rejon desantu przeciwnika i podejmują z nim walkę ze śmigłowców, niszcząc środki latające, ludzi i sprzęt w powietrzu oraz zgromadzony na zrzutowiskach, działaniem desantowo-szturmowym przechwytują obiekty decydujące o prowadzeniu desantowania i przechodzą do ich obrony. Akcja musi być szybka i śmiała. Rejony koncentracji desantu są atakowane uderzeniami ogniowymi i jest blokowany ich ruch tak długo, aż nie podejdą siły i środki z odwodu przeciwdesantowego wojsk lądowych, po czym następuje rozcinanie ugrupowania przeciwnika, dzielenie go na części i niszczenie.

Odcięcie drogi lądowej siłom przeciwnika zmierzającym do połączenia z desantem jest przedsięwzięciem koniecznym. Można w tym przypadku liczyć się z silną formacją pancerną typu brygada (dywizja) lub co najmniej z oddziałem wydzielonym. Walkę z nimi mogą prowadzić siły i środki wojsk lądowych, jednak najszybciej na ich drodze pojawią się wojska aeromobilne. Działania wykonywane w tym okresie walki będą przypominały te z grupy opóźniania i obrony. W rejon starć trzeba będzie przemieszczać z odpowiednimi wzmocnieniami bdsz, szwadrony kawalerii powietrznej i prowadzić walkę tak długo, aż desant zostanie rozbity, a potem przejść do niszczenia sił przedzierających się na ziemi. Nie wyklucza się jednoczesnego blokowania i niszczenia zgrupowań przeciwnika. Każdorazowo przyjęte rozwiązanie zależy od sił, jakie dowódcy będą mieli do dyspozycji.

Kawaleria powietrzna jest szczególnie predysponowana do prowadzenia działań **przeciwdywersyjnych**. Ruchliwość i manewrowość kawalerii powietrznej umożliwia wykonywanie ataków z powietrza na rejony rozmieszczenia lub działania sił dywersyjnych, zazwyczaj znajdujących się w terenie trudno dostępnym. Po rozpoznaniu rejonu działania grup dywersyjnych, głównie za pomocą śmigłowców rozpoznawczych są wprowadzane do działania szwadrony (plutony szturmowe) kawalerii powietrznej, które metodą szturmu powietrznego wykonują ataki na ustalone obiekty, z zadaniem ich zniszczenia i rozbicia. Z reguły zgrupowanie kawalerii powietrznej, wyznaczone do prowadzenia działań przeciwdywersyjnych, wydziela ze swego składu bojowego patrole rozpoznawcze i siły główne. Patrole rozpoznawcze są przeznaczone do rozpoznania wyznaczonego obszaru terenu i dostarczenia niezbędnych informacji o rozmieszczeniu grup dywersyjnych. W przypadku, gdy siły dywersyjne są nieznaczne, podejmują z nim walkę patrole, które dążą do ich zniszczenia (obezwładnienia). Natomiast, gdy są to siły większe, wykorzystuje się do walki z nimi siły główne zgrupowania, które są zazwyczaj rozmieszczane centralnie w stosunku do działających patroli rozpoznawczych. Z sił

głównych wydziela się mniejsze zespoły, przystosowane do walki z wykrytymi grupami.

W działaniach, których celem jest okrążenie dużych zgrupowań, jednostki kawalerii powietrznej mogą być wykorzystywane do zablokowania przewidywanych dróg wycofania oraz prowadzenia pościgu nękającego.

Wykorzystując obecne możliwości techniczne, kawaleria powietrzna może prowadzić działania przeciwdywersyjne również w nocy, przełamując powszechnie panujący pogląd, że dywersanci są „panami sytuacji" w tym okresie doby. Podczas działań w warunkach ograniczonej widoczności, a szczególnie w nocy, w celu uniknięcia zasadzek zabrania się stosowania znanych i utartych form walki, a zaleca ciągłą zmianę sposobów obserwacji i prowadzenia działań bojowych w sposób nieszablonowy, stosując nowatorskie jej formy.

Na pomyślny przebieg działań przeciwdywersyjnych, składają się między innymi następujące czynniki:

- ciągłe i dokładne rozpoznanie przeciwnika;
- wybór stref i miejsc desantowania w pobliżu obiektów ataku;
- unikanie wielokrotnego używania śmigłowców transportowych i tych samych tras przelotu w jednej operacji przeciwdywersyjnej;
- posiadanie odpowiednich odwodów w powietrzu celem szybkiego wzmocnienia najbardziej zagrożonego pododdziału lub zniszczenia nowo wykrytych obiektów;
- nawiązanie i utrzymywanie kontaktów z organami i ludnością cywilną danego rejonu.

Rajdy organizowane i przeprowadzane przez oddziały (pododdziały) kawalerii powietrznej mają podobne cele, jak rajdy organizowane przez oddziały ogólnowojskowe. Rajdy kawalerii powietrznej mogą być prowadzone z większym prawdopodobieństwem uzyskania i wykorzystania czynnika zaskoczenia i w stosunkowo krótkim czasie. Wykonuje się je celem nękania wojsk przeciwnika; zmylenia go co do głównego kierunku działania jednostek kawalerii powietrznej; niszczenia ważnych obiektów i urządzeń (wyrzutnie pocisków rakietowych, stanowiska dowodzenia, węzły łączności, samoloty, śmigłowce na lotnisku – lądowisku itp.) oraz wzbronienia lub uniemożliwienia koncentracji sił i środków w zaplanowanym rejonie. Innym celem rajdów może być zdobycie niezbędnych danych rozpoznawczych o nowym uzbrojeniu i rozmieszczeniu odwodów przeciwnika. Rajdy kawalerii powietrznej powinno cechować: zaskoczenie, szybkość działania i wycofania po wykonaniu zadania.

Pododdziały kawalerii powietrznej, stanowiące oddziały rajdowe, mogą otrzymać rejon lub obiekty działania znajdujące się zazwyczaj w obszarach tyłowych obrony przeciwnika. Celami rajdu mogą być stanowiska i punkty dowodzenia, ważne węzły łączności, lotniska i ich urządzenia logistyczne, składy broni konwencjonalnej i specjalnej oraz środki ich przenoszenia, stanowiska ogniowe artyle-

rii, obozy jenieckie oraz inne obiekty będące w zainteresowaniu danego związku taktycznego czy operacyjnego.

W planowaniu i przygotowaniu pododdziałów do wykonania rajdów, szczególną uwagę powinno się zwracać na:

- dokładne przeprowadzenie rozpoznania wyznaczonego obiektu i tras przelotu;
- zdecydowane i śmiałe wykonywanie przyjętego zamiaru działań;
- planowanie i organizację przerzutu, w tym możliwość przerzutu drogą powietrzną w warunkach ograniczonej widoczności z wykorzystaniem elementów naziemnego zabezpieczenia lądowania śmigłowców;
- współdziałanie z oddziałami znajdującymi się w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem;
- przeszkolenie pododdziałów wyznaczonych do rajdu w dziedzinie wykonywania czynności związanych z realizacją zadania;
- organizację wsparcia ogniowego;
- zabezpieczenie warunków do samodzielnego wykonywania zadań przez poszczególne elementy oddziału rajdowego, w przypadku zdecentralizowanego dowodzenia w rejonie działania;
- zapewnienie dodatkowego transportu powietrznego celem przerzutu schwytanych jeńców i zdobytego uzbrojenia oraz wyposażenia;
- opracowanie i przygotowanie planu wycofania pododdziałów po wykonaniu zadania;
- uzupełnienie uzbrojenia, wyposażenia i zapasów materiałowych w okresie poprzedzającym działanie oraz przygotowanie planów uzupełnienia ich drogą powietrzną;
- zgranie działania oddziału rajdowego z elementami rozpoznania naziemnego, uwzględniając czas i rejon działań.

Wykorzystanie jednostek wojsk aeromobilnych we wszystkich rodzajach działań powinno się charakteryzować: zaskoczeniem, zdecydowaniem, dużą dynamiką, nieszablonowością wykonywanych uderzeń, częstymi zmianami położenia wojsk i sytuacji oraz dużą efektywnością oddziaływania na przeciwnika.

Użycie zgrupowań w różnym czasie, w sposób rozśrodkowany oraz w lukach lub na skrzydłach ugrupowania bojowego, będzie miało sens pod warunkiem uzyskania zaskoczenia i zapewnienia możliwości prowadzenia działań w wymiarze powietrzno-lądowym. Poważnym utrudnieniem działania zgrupowań wojsk aeromobilnych będzie realizacja zadań w oderwaniu od sił głównych, w warunkach ciągłego oddziaływania powietrznych i lądowych środków ogniowych przeciwnika, często w warunkach ograniczonych możliwości uzupełnienia środków materiałowych z własnych baz zaopatrzeniowych. Wszystkie te czynniki należy brać pod uwagę podczas precyzowania zadań dla tego specyficznego rodzaju wojsk lądowych.

2.2.1.5. Wycofanie

Wycofanie, jako rodzaj walki prowadzonej w celu zerwania kontaktu bojowego z przeciwnikiem lub uchylenia się od starcia z nim w niekorzystnej sytuacji, ciągle zachowuje swą aktualność. Jest to tym bardziej istotne w kontekście założenia, że rozwój współczesnych środków walki powoduje, iż działania bojowe obejmą całą głębokość ugrupowania zarówno agresora, jak i obrońcy. Z kolei duże tempo oraz rozmach czasowo-przestrzenny współczesnych działań zaczepnych, w zderzeniu z manewrowym charakterem obrony, mogą często powodować pozostawanie znacznych sił obrońcy w ugrupowaniu przeciwnika. Z powyższego wynika, że wycofanie może wystąpić tak w natarciu, jak i w obronie.

Istotą wycofania jest oderwanie się od przeciwnika pod osłoną wydzielonej części sił, unikając wdawania się w walkę z przeciwnikiem, w celu zachowania sił do realizacji innego zadania. Przewidując przejście do wycofania, należy dać podwładnemu dużo swobody w sposobie osiągnięcia celu końcowego, czyli przekroczenia ugrupowania broniących się wojsk, które zapewniają wyjście z walki. Można je jednak rozpocząć w zasadzie dopiero po uzyskaniu zgody od przełożonego, a w wyjątkowych sytuacjach, według decyzji dowódcy walczącego z przeciwnikiem.

W zasadzie wycofanie wykonuje się bez rozwijania sił głównych, jednakże niekiedy sytuacja może wymagać ich rozwinięcia na liniach pośrednich celem powstrzymania włamującego się przeciwnika i uporządkowania własnych elementów ugrupowania. Wówczas wycofanie może przekształcić się w działania opóźniające.

Do wycofania wojsk może dojść w następujących sytuacjach:

- gdy wyczerpano wszelkie możliwości osiągnięcia celu walki;
- warunki terenowe lub sytuacja taktyczna nie są korzystne do rozegrania walki;
- zachodzi potrzeba wzmocnienia wojsk walczących na innym kierunku;
- stan zabezpieczenia logistycznego nie pozwala na kontynuowanie walki;
- istnieje zagrożenie okrążenia walczących wojsk.

Powyższe warunki (sytuacje) mogą powodować konieczność przejścia wojsk do wycofania się w sposób zamierzony lub wymuszony. Jednak zawsze musi być przeprowadzone w sposób zorganizowany, skrycie i szybko. Wycofanie się ma na celu:

- wyprowadzenie wojsk własnych spod uderzeń przeważających sił przeciwnika;
- niedopuszczenie do okrążenia lub obejścia;
- zamknięcia wyłomów w ugrupowaniu szczebla nadrzędnego;
- umożliwienie wojskom odtworzenia zdolności bojowej.

Aby wycofanie przebiegało sprawnie, muszą być spełnione następujące warunki:

- określenie początku wycofania i kierunku uderzenia przeważających sił przeciwnika;
- powiązanie ruchu wojsk z oddziaływaniem ogniowym na nacierającego przeciwnika;

• zapewniona osłona skrzydeł i luk w celu uniemożliwienia zaskoczenia ze strony nacierającego.

Należy je przewidzieć w kilku zazębiających się fazach:

• odtransportowanie rannych, ewakuacja zbędnych materiałów;

• przygotowanie przedsięwzięć dotyczących wyjścia z walki, (przesunięcie elementów wsparcia i zabezpieczenia, ustawienie zapór i stworzenie innych niezbędnych warunków umożliwiających zorganizowane oderwanie się od przeciwnika);

• wycofanie sił głównych,

• wycofanie sił osłonowych.

Wycofanie może być prowadzone w formie marszu odwrotowego lub działań opóźniających.

Wycofanie w formie marszu odwrotowego wymaga wydzielenia części sił do osłony wyjścia z walki sił głównych. Siły główne po zerwaniu kontaktu bojowego i oddaleniu się na taką odległość, która uniemożliwia przeciwnikowi prowadzenie skutecznego ognia, formują kolumny marszowe i maszerują do nakazanych rejonów. Zerwanie kontaktu bojowego z przeciwnikiem jest niezmiernie ważnym i trudnym do osiągnięcia momentem wycofania. Szczególna rola w tym zakresie przypada pododdziałom osłonowym, które powinny:

• osłaniać odrywanie się naszych wojsk od przeciwnika, wspierać je ogniem, a w razie potrzeby utrzymywać dla nich przeprawy, przejścia i ciaśniny;

• odpierać nacierającego przeciwnika;

• umożliwić wycofującym się wojskom zorganizowane odejście w głąb obrony lub przejście całością albo częścią sił do obrony na linii zabezpieczenia wyjścia z walki;

• po zakończeniu wyjścia z walki prowadzić walkę przeciwko napierającemu przeciwnikowi samodzielnie lub wspólnie z siłami, które wyszły z walki.

Oderwanie się od przeciwnika może ułatwić ograniczona widoczność, ale utrudnić może zorganizowane odejście. Przy dobrej widoczności i w terenie odkrytym oderwać się od przeciwnika mogą w zasadzie tylko wojska zmechanizowane i pancerne. Piechota w warunkach dobrej widoczności może wycofywać się tylko w terenie zakrytym i pociętym.

Wycofanie się sił osłaniających jest prowadzone w formie działań opóźniających. Ich celem jest powstrzymywanie ruchu przeciwnika, maksymalne obniżenie jego potencjału bojowego i zyskanie czasu na zorganizowanie obrony w głębi i tam zatrzymanie jego natarcia.

Bardzo ważnym zagadnieniem w czasie przygotowania i prowadzenia wycofania jest jasne rozgraniczenie elementów w wycofujących się wojskach na siły osłony i główne oraz, co się z tym wiąże, sprecyzowanie dla nich odpowiednich zadań.

Powinno się w nich określić początek i kierunek wycofania oraz jego koniec, to znaczy moment, kiedy wojska mają być gotowe do kolejnego zadania.

Rozkazy do wycofania powinny być wydane możliwie najwcześniej. Moment rozpoczęcia wycofywania wojsk znajdujących się w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem jest uzależniony od rozwoju sytuacji. Wycofujące się wojska, ubezpieczane przez pododdziały osłonowe, mogą wychodzić z walki jednocześnie całością sił lub stopniowo. W początkowym etapie wycofają się zachowując dotychczasowe ugrupowanie. Dopiero wówczas, gdy pozwala na to sytuacja, dokonuje się niezbędnych zmian ugrupowania. Aby zamaskować wycofanie, można nie nasilać walki ogniowej, a dopiero po przejściu przeciwnika do pościgu, wycofanie wojsk mogą ułatwić ześrodkowania ognia artylerii oraz bezpośrednie wsparcie lotnicze.

Należy pamiętać o ciągłości zachowania odwodów ogólnowojskowych oraz szczególnie przydatnych w czasie wycofania pododdziałów artylerii i saperów.

2.2.1.6. Działania nieregularne

Działania nieregularne to rodzaj walki prowadzonej w formie działań bojowych zgrupowań taktycznych przygotowanych już w czasie pokoju lub doraźnie tworzonych w czasie wojny, stosujących specyficzne sposoby walki w celu zwalczania i dezorganizacji działań przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym.

Działania nieregularne mają na celu wykrycie przeciwnika, osłabianie jego potencjału przez wykonanie zaskakujących uderzeń, zakłócanie jego systemów dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia oraz zmuszenie do wydzielenia większych sił do ubezpieczeń, a tym samym zmniejszenia zasadniczych sił przewidywanych do wykonania głównego zadania.

Wojska mogą przechodzić do działań nieregularnych w sposób planowy (zamierzony) i nieplanowy (wymuszony).

Nieplanowe działania nieregularne będą zmuszone prowadzić wojska najczęściej w wyniku niepomyślnej dla nich realizacji wcześniejszych zadań bojowych. Mogą to być pododdziały, które niepomyślnie zakończyły walkę obronną i te, które wyszły z okrążenia lub wcześniej realizowały określone zadania w ugrupowaniu przeciwnika i zostały czasowo pozbawione możliwości powrotu do wojsk własnych.

Przy przechodzeniu do planowych działań nieregularnych, cele i główne zadania będą wynikać z wcześniej przyjętego planu walki.

Działania nieregularne muszą być uzgodnione z działaniami wojsk własnych i sąsiadów. Ma to szczególne znaczenie, jeżeli mają one być prowadzone równolegle do działań sił głównych lub na obszarze tyłowym. Działania na tyłach przeciwnika muszą być ponadto uzgodnione z artylerią, lotnictwem wojsk lądowych, a niekiedy również z siłami powietrznymi.

Powinny być prowadzone w miejscach wrażliwych dla przeciwnika. Ważne jest zatem wyszukiwanie słabych punktów w ugrupowaniu przeciwnika. Są to przede wszystkim skrzydła i tyły, ale także obiekty znajdujące się w głębi jego

ugrupowania, zwłaszcza elementy systemu dowodzenia, kierowania ogniem, systemu komunikacyjnego i logistycznego. Ukierunkowane oddziaływanie na takie właśnie obiekty może paraliżować i dezorganizować działania nacierającego, pośrednio i bezpośrednio osłabiając jego potencjał uderzeniowy w decydujących momentach walki obronnej.

Wojska w działaniach nieregularnych mogą wykonywać następujące grupy zadań:

1. Zadania wykonywane w ramach opóźniania i dezorganizacji systemu działań ofensywnych przeciwnika;

2. W ramach wykonywania zwrotów zaczepnych.

W ramach szeroko rozumianego opóźniania i dezorganizacji systemu działań ofensywnych przeciwnika należy:

a) dezorganizować systemy dowodzenia i kierowania ogniem przeciwnika przez zwalczanie wybranych elementów tych systemów;

b) wiązać przeciwnika na określonym obszarze przez zdecydowaną aktywizację działań dywersyjno-rozpoznawczych, utrudnianie podejścia świeżych sił w rejon bitwy oraz wykonywanie manewru przez likwidację i zastępowanie regulacji ruchu, ustawianie mylących znaków i napisów, odwracanie drogowskazów itp.;

c) zwalczać system zabezpieczenia działań przeciwnika przez niszczenie magazynów, składów baz zaopatrzeniowych i remontowych, wraz ze znajdującym się tam sprzętem i zaopatrzeniem oraz logistyczne elementy dowodzenia i ich węzły łączności;

d) uniemożliwiać swobodne wykorzystanie przez przeciwnika infrastruktury operacyjnej i taktycznej oraz obiektów stacjonarnych przez niszczenie urządzeń stacyjnych i przeładowczych, dróg i ważnych obiektów na drogach komunikacji kołowej, kolejowej i wodnej;

e) rozpoznawać:

- rodzaj, rozmieszczenie i działalność bojową środków lotnictwa, wojsk rakietowych i artylerii;
- ugrupowanie sił, skład i numerację oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych przeciwnika, ich elementów dowodzenia, łączności, zaopatrzenia oraz terminy i kierunki ich przegrupowania;
- ruchy transportów zaopatrzeniowych, rozmieszczenie i działalność systemu logistycznego.

W ramach wykonywania zwrotów zaczepnych dodatkowo:

a) opanować, zabezpieczać i utrzymać do czasu podejścia sił głównych zgrupowania uderzeniowego lub lądowania desantu powietrznego (śmigłowcowego) ważne obiekty i rejony (mosty, przeprawy, ciaśniny terenowe itp.);

b) oznaczać i zabezpieczać lądowiska (zrzutowiska) dla desantów śmigłowcowych i powietrznych;

c) zdobywać i zabezpieczać dla potrzeb desantu powietrznego środki transportowe, oraz dostarczać przewodników;

d) opanowywać ważne rejony i obiekty lub brać udział w okrążeniu i rozbiciu przeciwnika przez główne zgrupowanie uderzeniowe.

Większość zadań, wykonywanych w ramach działań nieregularnych, wymaga skrytego prowadzenia, przemarszów, dotarcia do obiektu działań. Do nielicznych należą akcje, które mogą się przekształcić w zbrojne starcie z przeciwnikiem. W związku z tym, wszelkie działania poprzedzające uderzenie na przeciwnika muszą być wykonane z ukrycia i przy zachowaniu całkowitej tajemnicy.

Szeroki zakres zadań oraz wspomniana konieczność uzgodnienia współdziałania wszystkich elementów działających na terytorium, na które wtargnął przeciwnik, zmusza do określenia i wyznaczenia określonym zgrupowaniom taktycznym odpowiednich rejonów odpowiedzialności. Kierując się specyfiką sił prowadzących działania nieregularne, a także możliwościami lokalnych potencjałów obronnych (zasobami miejscowymi), niezbędnym nasyceniem terenu wojskami, w nieregularnych działaniach bojowych przyjmuje się następujące wielkości rejonów odpowiedzialności dla poszczególnych struktur organizacyjnych:

- drużyna do 8 km^2
- pluton 24 km^2
- kompania 96–144 km^2
- batalion 400–600 km^2

Z przewidywanych warunków przechodzenia do działań nieregularnych części wojsk operacyjnych wynika, że z reguły zgrupowania taktyczne będą dysponować uzbrojeniem stosunkowo lekkim i przenośnym. Niejednokrotnie mogą to być egzemplarze sprzętu zdemontowane z wozów bojowych, których dalsze wykorzystanie okaże się niecelowe lub nierealne ze względu na środowisko walki. Z chwilą przejścia wyznaczonych sił do działań nieregularnych będą one przystępować do realizacji różnych zadań. Najobszerniejszym fragmentem ich działalności będzie walka zaczepna i obrona przed uderzeniami przeciwnika. Ponadto sprawne manewrowanie w celu uniknięcia wykrycia i zniszczenia przez przeciwnika oraz wyczekiwanie (bytowanie) w wybranych rejonach.

Najbardziej typowymi **formami** działań nieregularnych będą działania:

- rozpoznawcze;
- dywersyjne;
- szturmowe;
- blokujące;
- likwidacyjne.

Jednym z zasadniczych **sposobów** walki w terenie zajętym przez przeciwnika jest zasadzka. Stwarza ona możliwości do zadania przeciwnikowi dużych strat i zarazem ogranicza do minimum straty własne. Odpowiednio przygotowana, pozwala także zastraszyć i demoralizować określoną część sił przeciwnika. Bardzo

ważne jest również i to, że podnosi na duchu miejscową ludność. Zasadzki mogą być organizowane jako:

- samodzielne, wystawiane na ustalonej (prawdopodobnej) trasie przejazdu (przemarszu) przeciwnika lub w rejonie obiektu, do którego ma on przybyć;
- sieć zasadzek wystawianych w przypadku istnienia kilku prawdopodobnych kierunków przemieszczania się przeciwnika lub kilku obiektów, stanowiących przedmiot naszego zainteresowania.

Kolejnym sposobem wykonywania zadań przez zgrupowania prowadzące działania nieregularne jest napad. Może on być wykonany jako bezpośrednie uderzenie pododdziału (zgrupowania) na obiekt w ugrupowaniu przeciwnika lub tylko poprzez oddziaływanie ogniowe. Napad jest mniej korzystnym sposobem wykonywania zadań przez pododdziały (zgrupowania taktyczne) prowadzące działania nieregularne. Zorganizowanie bowiem napadu, wymaga większej ilości sił niż zasadzka oraz pociąga za sobą więcej ofiar. Należy jednak przypuszczać, że będzie on stosowany przy wykonywaniu niektórych zadań jako najbardziej skuteczny, np. podczas rozbijania wojsk rozmieszczonych w budynkach. Napad może mieć też miejsce w trakcie niszczenia szczególnie ważnych środków rażenia na stanowiskach lub baz zaopatrzeniowych, a także w celu uwolnienia jeńców z miejsc ich przetrzymywania.

2.2.2. Działania pomocnicze

2.2.2.1. Przemieszczanie

W przewidywanych koncepcjach organizacji i prowadzenia działań taktycznych na obszarze kraju, ***przemieszczanie*** wojsk jako funkcja manewru obok rozmieszczania odgrywa niebagatelną rolę. Przemieszczanie jest częścią składową wszystkich rodzajów walki.

„Przemieścić się" (przemieszczać się) to nic innego, jak zmienić miejsce, zająć inne położenie lub wykonać ruch na inne miejsce. ***Przemieszczanie*** jest pojęciem typowo taktycznym i oznacza wszelkie zmiany położenia wojsk w formie marszów, przewozów lub przerzutów. Zmiany te dokonuje się z jednego rejonu do drugiego w celu utworzenia zamierzonego ugrupowania bojowego lub dokonania koncentracji sił i środków. Przemieszczanie obejmuje marsze wojsk, ich przewozy transportem kolejowym i powietrznym (w operacjach na obszarze kraju nie należy wykluczać ewentualności transportu wodnego, zwłaszcza pododdziałów szlakami śródlądowymi).

A. Marsze

MARSZ ***jest to zorganizowane przemieszczanie wojsk na własnych środkach transportu do wyznaczonego rejonu lub na rubież walki, z zachowaniem zdolno-***

ści do wykonania zadań bojowych. Wykonuje się go w kolumnach, najczęściej po istniejących drogach. Niekiedy marsz jest także wykonywany po doraźnie przygotowanych drogach na przełaj. Niezależnie jednak od stanu i charakteru drożni, marsz jest takim rodzajem ruchu wojsk, podczas którego wojska zachowują zdolność bojową; są stale w gotowości do podjęcia natychmiastowej walki.

Warunki wykonywania marszu

Dzięki nowoczesnym systemom oraz środkom rozpoznania i rażenia, a także ze względu na przewidywany charakter działań powietrzno-lądowych, możliwe będzie oddziaływanie przeciwnika na dużą głębokość i wykonywanie precyzyjnych uderzeń zarówno na maszerujące wojska, jak i newralgiczne elementy systemu komunikacyjnego. Oprócz nowoczesnych systemów uzbrojenia, potencjalny agresor będzie dysponował siłami zdolnymi do działania w głębi naszego terytorium, przez co będą ciągle zagrożone drogi marszu, jak i rejony ześrodkowania.

Jak wcześniej wskazano, celem marszu jest osiągnięcie przez wojska nakazanego rejonu lub rubieży w odpowiednim czasie i pełnej gotowości do prowadzenia walki. Marsz jest podporządkowany stworzeniu w odpowiednim miejscu i czasie przewagi, uzyskaniu zaskoczenia i przejęciu inicjatywy.

W zależności od kierunku przemieszczania w stosunku do rubieży styczności z przeciwnikiem, marsze dzielimy na:

- dofrontowe (czołowe);
- rokadowe (boczne);
- odfrontowe.

Marsz w kierunku frontu (dofrontowy) polega na zbliżaniu się wojsk do przeciwnika. Związek taktyczny (oddział) wykonuje go w celu uderzenia na przeciwnika, rozwinięcia powodzenia w natarciu, zajęcia zaplanowanego pasa (rejonu) obrony, wykonania zwrotu zaczepnego lub zluzowania innego związku taktycznego (oddziału). Marsz wzdłuż frontu ma przede wszystkim na celu przeniesienie punktu ciężkości z jednego kierunku na inny, najczęściej w ramach przegrupowania (zmiany ugrupowania) korpusu (dywizji). Marsz od frontu (odfrontowy) występuje w czasie wyprowadzania związku taktycznego (oddziału) z bitwy (walki) w celu uzupełnienia strat i odtworzenia zdolności bojowej.

Z uwagi na warunki wykonywania możemy wyodrębnić marsze:

a) administracyjne

- w czasie pokoju;
- przed wybuchem wojny (w okresie zagrożenia wojennego);

b) taktyczne

- w początkowym okresie wojny;
- w toku trwania działań wojennych.

Najdogodniejsze warunki do wykonania marszu administracyjnego będą istnieć w czasie pokoju. Ruch wojsk skoordynowany będzie wówczas zgodnie z centralnym planem przegrupowania operacyjnego sił zbrojnych. Do zabezpieczenia mar-

szu zostaną zaangażowane zarówno siły układu militarnego, jak i układu niemilitarnego. W tych warunkach marsz powinien przebiegać bez większych zakłóceń i zgodnie z planem.

Dużo bardziej skomplikowane będą warunki marszu taktycznego w okresie zagrożenia wojną lub konfliktem zbrojnym. Jednak maszerujące wojska będą miały, tak jak i w czasie pokoju, możliwość wykorzystania całego systemu zabezpieczającego przemieszczenie i w pełni wykorzystają infrastrukturę cywilną i wojskową przeznaczoną do sprawnego i planowego przemieszczenia się wojsk. Maszerujące wojska zostaną wkomponowane w plan przedsięwzięć zmierzających do wzmocnienia lub poprawy bezpieczeństwa na określonym kierunku operacyjnym lub granicy z danym państwem. Marsz wykonywany w ramach maskowania operacyjnego może być ukierunkowany na przeciwdziałanie niekorzystnemu rozwojowi sytuacji.

W warunkach zagrożenia wojennego oddziały mogą wykonywać marsz z miejsc stałej dyslokacji (MSD) lub z ośrodków szkolenia poligonowego, a także z zapasowych lub zasadniczych rejonów alarmowych oraz rejonów poprawy położenia.

Najtrudniejsze będą marsze taktyczne wykonywane w początkowym okresie i w czasie działań wojennych. Istnieć tu będą przede wszystkim zagrożenia spowodowane oddziaływaniem przeciwnika. Przeciwnik będzie dążył do odkrycia celu marszu, jak też do opóźnienia i paraliżowania przemieszczających się wojsk. Oddziaływanie szczególnie groźne, to rażenie bronią precyzyjną, w szczególności centrów dowodzenia, oraz uderzenia z powietrza na maszerujące wojska, w miejscach kanalizujących ruch wojsk.

Związkowi taktycznemu i oddziałowi do wykonania marszu wyznacza się pas marszu, jeśli istnieją ku temu warunki, lub przynajmniej trzy drogi dla związku taktycznego, a dwie dla oddziału. Ponadto wyznacza się drogi zapasowe i rokadowe, które przygotowuje się jednocześnie z głównymi i wykorzystuje w czasie marszu zgodnie z koncepcją dowódcy związku taktycznego.

Oddział może wykonywać marsz w składzie związku taktycznego lub samodzielnie. W pierwszym przypadku może maszerować w siłach głównych lub działać jako oddział wydzielony. Miejsce oddziału w ugrupowaniu marszowym dywizji określa dowódca dywizji, a zależy ono od: terenu, liczby dróg, stanu drożni, przewidywanego zadania w wypadku zetknięcia się przeciwnikiem.

Do celów kierowania marszem wyznacza się linię wyjściową (punkt wyjściowy) i linie wyrównania oraz ustala się czas przejścia przez nie czoła kolumn *(Załącznik 13)*.

Linie wyjściowe określa się wówczas, gdy związki taktyczne (oddziały) wykonują marsz po więcej niż jednej drodze. Punkt wyjściowy wyznacza się dla pododdziałów, oddziałów, a wyjątkowo dla związku taktycznego, gdy marsz będzie wykonywany po jednej drodze. Przy organizowaniu marszu spotykamy się ze zjawiskiem, iż dla mniejszych pododdziałów będzie wyznaczany punkt wyjściowy, który w ramach związku taktycznego będzie tworzył ich zbiór – linię wyjściową.

Odległość linii wyjściowej (punktu wyjściowego) od rejonu rozmieszczenia powinna umożliwić sformowanie kolumny marszowej wzmocnionego batalionu i gwarantować uzyskanie zakładanego tempa marszu, średnio odległość ta będzie wynosić około 5 km.

W wypadku rozpoczęcia marszu bezpośrednio z garnizonów, linię wyjściową (punkt wyjściowy) wyznacza się w odległości gwarantującej sformowanie kolumny organicznie dyslokowanemu pododdziałowi lub oddziałowi i może wówczas wynosić około 20–30 km. Wielkość ta może ulec zmniejszeniu, jeśli marsz zostanie poprzedzony wykonaniem czynności związanych z przemieszczaniem w ramach poprawy położenia, realizując przedsięwzięcia osiągania wyższych stanów gotowości bojowej.

Linie wyrównania wyznacza się w celu sprawnego regulowania tempa marszu wojsk przemieszczających się po kilku równoległych drogach. Ich liczba i położenie powinny być ściśle związane z planowanymi postojami, a także charakterystycznymi rubieżami (obiektami) terenowymi, przebiegającymi prostopadle do osi marszu. Linie wyrównania wyznacza się w odstępach kilku godzin marszu, średnio nie częściej niż co 2–4 godziny. W miarę możliwości określa się je w taki sposób, aby odległości między nimi na poszczególnych drogach były jednakowe. Należy unikać wyznaczania ich na rzekach, przełęczach i w miejscowościach.

Bezpośrednim determinantem wszystkich przedsięwzięć związanych z planowaniem marszu przemieszczanych oddziałów czy też związków taktycznych są ich ***możliwości marszowe***.

Pod pojęciem możliwości marszowych należy rozumieć: *zdolność do pokonania określonej odległości na etatowych (własnych) środkach transportu, w określonym czasie i przy zachowaniu gotowości do wykonywania kolejnych, planowych i nieplanowych zadań.*

Głównymi czynnikami wypływającymi na możliwości marszowe są:

- stopień (intensywność) i środki oddziaływania przeciwnika;
- właściwości manewrowe i eksploatacyjne sprzętu bojowego i środków transportowych oraz ich stan techniczny;
- stan dróg, warunki terenowe i meteorologiczne;
- przygotowanie wojsk do marszu, fizyczna kondycja, wyszkolenie kierowców i mechaników;
- zabezpieczenie marszu.

Możliwości marszowe rzutują na wiele kwestii związanych z wykonywanym marszem. Najistotniejsze są jednak:

- średnia prędkość marszu;
- odległość (zasięg) marszu dziennego (dobowego);
- ogólny czas marszu.

Wielkość wskaźnika prędkości marszu godzinnego umożliwia przeprowadzenie kalkulacji w większym przedziale czasowym. Do planowania przyjmuje się, że

kolumna mieszana w ciągu doby pokona odległość rzędu 200–300 km. U podstaw takiej kalkulacji legł fakt, iż oddział maszeruje efektywnie ok. 10–12 godzin, a normy prędkości przedstawiają się w sposób następujący:

Średnią prędkość marszu, dla całej doby jej trwania (w nocy i w dzień) oblicza się dzieląc długość drogi przez czas trwania marszu (bez uwzględniania czasu postoju). Przyjmuje się następujące średnie prędkości marszu:

- dla kolumn pieszych – do 5 km/h
- dla kolumn gąsienicowych – do 30 km/h
- dla kolumn kołowych – do 40 km/h
- dla kolumn mieszanych – do 30 km/h.

We wszelkich kalkulacjach marszowych przyjmuje się zawsze tempo marszu środków najwolniejszych. W górach, lesie, terenie lesisto-jeziornym, w zimie oraz innych niekorzystnych warunkach utrudniających marsz, jego średnia prędkość ulegnie poważnemu obniżeniu i może wynosić:

- dla kolumn pieszych – 0,3–2 km/h
- dla kolumn gąsienicowych – 10–20 km/h
- dla kolumn kołowych – 10–20 km/h
- dla kolumn mieszanych – 10–20 km/h.

Planując marsz uwzględnia się wszystkie czynniki rzutujące na jego możliwości wykonania. Na podstawie doświadczeń bojowych, praktyki szkoleniowej i wniosków z przeprowadzonych analiz, przyjmuje się, że prędkości kolumn w nocy są z reguły do 20–30% mniejsze niż w dzień. W podobnym stopniu na prędkość marszu wpływa zima, zwłaszcza śnieg lub oblodzenie dróg. Mniejsza jest też prędkość na odcinkach dróg w obszarach zurbanizowanych i pagórkowatych. W tym drugim przypadku niejednokrotnie pojawi się problem utrzymania dyscypliny marszu.

W celu zachowania zdolności fizycznej ludzi, sprawdzenia stanu technicznego pojazdów mechanicznych i usunięcia uszkodzeń, uzupełnienia materiałowego oraz uporządkowania kolumn, organizuje się odpoczynki i postoje. Organizuje się je w rejonach (na drogach marszu) spełniających warunki obrony przed środkami rażenia, zapewniających maskowanie wojsk, mających wystarczającą liczbę ujęć wody oraz – w miarę możliwości – będących w strefie osłanianej przez wojska obrony powietrznej.

Postoje jednogodzinne organizuje się po kilku godzinach marszu, średnio powinny one być zaplanowane, co 2–4 godziny. Przeznaczone są dla kierowców i załóg na sprawdzenie stanu technicznego pojazdów mechanicznych i sprzętu bojowego. W czasie postojów jednogodzinnych wojska zatrzymują się po prawej stronie drogi, zachowując ustalone odległości między pododdziałami i oddziałami.

Postoje dwugodzinne organizuje się w drugiej połowie marszu dobowego. Są one przeznaczone na spożycie posiłku i odpoczynek żołnierzy, sprawdzenie stanu technicznego pojazdów, usunięcie wykrytych niesprawności, dotankowanie paliwa

i ewentualne uzupełnienie środków materiałowych. W czasie postoju dwugodzinnego wojska, w zależności od warunków terenowych, zjeżdżają z głównych dróg marszu i rozmieszczają się kolumnami pododdziałowymi wzdłuż bocznych dróg, utrzymując gotowość do dalszego marszu.

Odpoczynek dzienny (nocny) organizuje się po wykonaniu każdego marszu dobowego. Powinien umożliwiać regenerację sił żołnierzy, spożycie posiłków (w tym gotowanego), uzupełnienie paliwa, sprawdzenie uzbrojenia i sprzętu oraz obsługę techniczną pojazdów. Średnio czas trwania odpoczynku może wynosić 6–10 godzin.

Czas i rodzaj postojów (odpoczynków) ustalają dowódcy w zależności od sytuacji oraz zadań, jakie oczekują wojska po wykonaniu marszu. Przyjmując określone dane czasowe, rozliczenie marszu dobowego można przedstawić następująco:

- marsz (efektywny czas jazdy) 10–12 godz.
- dwa–cztery postoje jednogodzinne 2–4 godz.
- jeden postój dwugodzinny 2 godz.
- odpoczynek dzienny (nocny) 10–16 godz.

Przy obecnych założeniach organizowania i prowadzenia ewentualnych operacji na obszarze kraju można wnioskować, że marsz nie powinien trwać dłużej niż 2–3 doby. Tym samym postoje jednogodzinne, dwugodzinne i odpoczynki, gwarantują w pełni realizację przedsięwzięć w nich zaplanowanych. Mogą być jednak przypadki, gdy ze względów organizacyjnych marsz przekroczy ciągłość trwania trzech dób, wtedy wskazane byłoby zaplanować odpoczynek dobowy, w którym powinna zostać przywrócona zdolność bojowa wojsk.

Ugrupowanie marszowe

Rozmieszczenie kolumn na drogach, zapewniające najlepsze wykonanie zadania, przy szybkim i sprawnym ich przemieszczaniu do nowych rejonów (rubieży) z zachowaniem gotowości bojowej nazywamy ugrupowaniem marszowym.

Powinno ono zapewnić wykonanie marszu w wyznaczonym czasie, rozwinięcie wojsk w ugrupowanie przedbojowe i bojowe, równoczesne wprowadzenie do walki planowanej liczby środków ogniowych, zachowanie zdolności bojowej w razie wykonania przez przeciwnika uderzeń, dokonanie manewru na inne drogi marszu i utrzymanie ciągłości dowodzenia. Jego ostateczna postać zależy od następujących determinantów:

- okresu wykonywania marszu (przed wybuchem, w jej początkowej fazie czy w toku trwania wojny);
- rozmieszczenia oddziałów, pododdziałów w rejonie, z którego rozpoczyna się marsz;
- rodzaju (charakteru) zadania czekającego wojska po wykonaniu marszu;
- odległości do linii styczności walczących stron i charakteru działania przeciwnika;
- działania sąsiadów i oddalenia od jego pododdziałów;

• liczby dróg marszu, pory roku i czasu trwania oraz warunków atmosferycznych.

Ugrupowanie marszowe powinno zapewnić przede wszystkim utrzymanie maksymalnej prędkości, swobodę ruchu oraz bezpośrednie ubezpieczenie kolumn. Na ogół w siłach głównych wszystkie oddziały (pododdziały) maszerują całością organizacyjną. Duże kolumny marszowe powinny być dzielone na zgrupowania taktyczne (grupy marszowe), które nie powinny przekraczać siły wzmocnionego batalionu. W celu zapewnienia wyższego tempa marszu można też sprzęt o mniejszych prędkościach trakcyjnych przewozić na przyczepach niskopodwoziowych i z nich tworzyć oddzielną kolumnę.

Podczas marszu, po wybuchu wojny, w miarę zbliżania się do linii frontu, ugrupowanie marszowe powinno zapewnić warunki do nawiązania walki, która często może mieć charakter boju spotkaniowego. Dlatego oddziały (pododdziały) powinny maszerować z przewidzianymi dla nich środkami wzmocnienia. W pierwszorzutowych pododdziałach część artylerii należy wydzielać do elementów ubezpieczenia, a pozostałą rozmieścić na czele sił głównych. Środki przeciwpancerne celowo jest przemieszczać między awangardą a siłami głównymi. Poszczególne kolumny powinny mieć zapewnioną obronę przeciwlotniczą etatowymi środkami.

Ugrupowanie marszowe tworzą: ubezpieczenie marszowe, elementy rozpoznawcze, kolumny sił głównych oraz kolumny pododdziałów logistycznych (*Załączniki 14* i *15*).

Ubezpieczenia marszowe powinny zapewnić ciągły ruch kolumny sił głównych, uniemożliwić przenikanie elementów rozpoznawczych przeciwnika i stwarzać dogodne warunki wejścia do walki. Dzieli się je na ubezpieczenia czołowe (awangardy, szpice czołowe), ubezpieczenia boczne (szpice boczne) i ubezpieczenia tylne (ariergardy, szpice tylne) (*Załącznik 15*). Ubezpieczenia marszowe powinny również zapewnić czas na uaktualnienie (powzięcie) decyzji do dalszych działań, stworzenie siłom głównym warunków do bezkolizyjnego przyjęcia ugrupowania bojowego i realizacji zadania przy pełnym wsparciu ogniowym.

Stosownie do stopnia zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego i powietrznego oraz prawdopodobieństwa spotkania się z nim, maszerujące wojska ubezpieczają się ***awangardą*** w marszu dofrontowym, ariergardą w marszu odfrontowym, szpicą boczną w marszu rokadowym.

Awangarda (ariergarda) – na ogół w sile wzmocnionego batalionu – działa na odległości około połowę mniejszej niż oddział wydzielony, średnio 20–30 km od ubezpieczanych wojsk. Najczęściej rdzeniem zasadniczym awangardy będzie batalion czołgów z kompanią zmechanizowaną lub batalion zmechanizowany z kompanią czołgów. Wzmocniona pododdziałami: saperów, artylerii do ognia pośredniego, artylerii przeciwlotniczej i obrony przeciwchemicznej będzie w pełni samodzielna w prowadzeniu walki. Jeśli oddział maszeruje na czele sił głównych związku taktycznego po dwóch drogach, na jednej ubezpiecza się awangardą, a na dru-

giej szpicą czołową. Po drodze ubezpieczonej przez awangardę, która także wysyła szpicę czołową, maszerują siły główne.

W wypadku, gdy jest wysłany oddział wydzielony, siły główne ubezpieczają się od czoła szpicą czołową, w sile pododdziału, najczęściej wzmocnionej kompanii, działa ona w odległości 5–10 kilometrów od czoła sił głównych.

Pododdziały maszerujące w siłach głównych batalionu, lecz nie na jego czele, ubezpieczają się w razie zagrożenia napadem przeciwnika naziemnego *patrolem czołowym*. W wypadku zagrożenia kolumn marszowych ze skrzydła organizuje się ***szpice boczne***. Mogą być wysyłane przez awangardę i z kolumn sił głównych. Wykonują one okresowo marsz po drodze równoległej do drogi głównej, średnio w oddaleniu do 5 km. Ubezpieczają zagrożone kierunki, zajmują i utrzymują dogodne rubieże przez czas przemarszu sił głównych.

W wypadku zagrożenia od tyłu lub podczas wykonywania marszu odfrontowego, maszerujące wojska ubezpieczają się *ariergardą* lub szpicą tylną. Skład, zadania i odległość działania tych elementów jest podobna do organizowanych w celu ubezpieczenia się od czoła.

Maszerujące pododdziały, w tym elementy ubezpieczenia marszowego, doraźnie wysyłają patrole czołowe (boczne, tylne) w sile do wzmocnionego plutonu. Czynią to z reguły na odległość do 3 km. Te z kolei ubezpieczają się ubezpieczeniem bezpośrednim – drużyną patrolową (czołgiem), działającą w odległości wzrokowej, około 1–1,5 km.

W czasie postojów i odpoczynków elementy ubezpieczenia marszowego przejmują zwykle zadania ubezpieczeń postoju, ale mogą być także zamienione lub wzmocnione.

Dla zapewnienia przejezdności dróg marszu, a w wypadkach koniecznych wykonania objazdów czy przygotowania dróg na przełaj, tworzy się ***oddziały zabezpieczenia ruchu***.

Oddział zabezpieczenia ruchu, którego cel działania jest jednoznacznie określony w nazwie, nie należy jednak traktować jako jedyny element ugrupowania marszowego zajmujący się zapewnieniem swobody ruchu. Marsz wykonywany na obszarze kraju będzie również zabezpieczony przez siły układu pozamilitarnego. Właśnie one w głębi kraju będą odgrywały priorytetową rolę. Natomiast w sytuacjach wykluczających ich działanie i zaistnienie komplikacji drogowych w bliskim kontakcie z przeciwnikiem zadania zabezpieczenia ruchu powinny przejąć maszerujące wojska.

Niezależnie od sił inżynieryjnych obowiązek utrzymania przejezdności dróg mają pozostałe pododdziały, zwłaszcza ogólnowojskowe. Wykorzystują do tego czołgi z urządzeniami spycharkowymi, samobieżne mosty towarzyszące oraz inny sprzęt będący na ich wyposażeniu.

Należy się liczyć z tym, że w razie dużych uszkodzeń dróg siły główne będą coraz bardziej zbliżać się do oddziałów zabezpieczenia ruchu. Dlatego, aby nie

spowodować zatrzymania lub dezorganizacji marszu, powinny one działać nawet w czasie postoju lub odpoczynku sił głównych związku taktycznego (oddziału).

Kolumny marszowe sił głównych rozczłonkowuje się w głąb, tworząc kolumny pododdziałów (grup marszowych). Odległości między kolumnami mają zapewnić swobodę manewru i rozśrodkowanie wzdłuż drogi marszu. Na czele kolumn sił głównych rozmieszcza się oddziały zabezpieczenia ruchu, z zadaniem zapewnienia technicznej przekraczalności dróg marszu. Odległości między oddziałami mogą wynosić do 5 km, między pododdziałami (batalion, dywizjon) do 3 km, a między pojazdami do 50 m.

W przewidywaniu wejścia batalionu do walki, na czele sił głównych maszerują stworzone zgrupowania gwarantujące dużą siłę uderzeniową i pełną autonomię działania.

Oddziały (pododdziały) logistyczne maszerują samodzielnymi plutonami za siłami głównymi w gotowości do udzielenia pomocy medycznej, remontu i ewakuacji sprzętu oraz zaopatrywania wojsk.

W pododdziałach wszystkie kolumny logistyki znajdują się w jego ugrupowaniu. Jeśli istnieje zagrożenie ze strony przeciwnika naziemnego i może dojść do walki (boju), właściwym rozwiązaniem jest włączenie do czołowych oddziałów elementów wzmocnienia logistycznego. Charakter zadań oraz stan sił i środków do walki zawsze będzie czynił pododdziały logistyczne opłacalnymi obiektami ataku dla przeciwnika, dlatego obowiązkiem każdego dowódcy jest tworzenie im elementów ubezpieczeń, najczęściej z pododdziałów piechoty czy zmechanizowanych.

Wykonywanie marszu

Za początek marszu uważa się moment przekroczenia czołem kolumny sił głównych linii (punktu) wyjściowej. Wojska powinny przekraczać ją bez zatrzymywania się, aby uniknąć zatorów i nadmiernej koncentracji. Jej terminowe pokonanie zapewnia płynność ruchu oraz gwarantuje sprawne formowanie ugrupowania marszowego na poszczególnych drogach.

Kolumny pododdziałowe formuje się w rejonach rozmieszczenia. Stopniowo wyprowadza się je na drogi marszu, z takim wyliczeniem czasowym, aby każda z kolumn po przekroczeniu punktu wyjściowego, mogła się oddalić na odległość równą ustalonym odstępom między poszczególnymi kolumnami marszowymi.

Drogi marszu dzieli się na odcinki porządkowo-ochronne. Na każdy odcinek wyznacza się komendanta i pododdziały do pełnienia służby porządkowo-ochronnej. Na odcinki trudne kieruje się pododdziały techniczne oraz inżynieryjne z niezbędnym sprzętem. Na drogach podejścia do linii (punktu) wyjściowej, w rejonach ześrodkowania i odpoczynku oraz na drogach podejścia i liniach rozwinięcia w ugrupowanie bojowe rozwija się posterunki porządkowo-ochronne. Na linii wyjściowej, punktach wyrównania oraz przeprawach, przełęczach górskich, w wąskich przejściach i na węzłach drogowych wystawia się wzmocnione posterunki porząd-

kowo-ochronne. Wykorzystuje się do tego wojska obrony terytorialnej oraz siły układu niemilitarnego.

W czasie marszu wojska są zobowiązane ściśle przestrzegać ustalonego porządku i dyscypliny, nakazanej prędkości i odległości, zasad bezpieczeństwa i maskowania.

Kolumny maszerują prawą stroną drogi, pozostawiając lewą do ruchu z przeciwnego kierunku i ewentualnego wyprzedzania oraz dla ruchu łączników. Wyprzedzanie jednej kolumny przez drugą jest dopuszczalne tylko za zgodą przełożonego. Przy przeprowadzaniu takiego manewru wyprzedzana kolumna zatrzymuje się na poboczu, w niczym nie utrudniając ruchu maszerujących wojsk.

Zawczasu należy organizować rozpoznanie przepraw i dróg domarszu do obiektów newralgicznych i kanalizujących ruch. Do wyznaczonych przepraw wysuwa się pododdziały wojsk inżynieryjnych ze środkami przeprawowymi, naprawczo-ewakuacyjnymi i środkami obrony przeciwlotniczej. Wyznacza się także miejsca punktów dowodzenia oraz ustala organizację służby porządkowo-ochronnej. Rejony zatopień, skażeń i pożarów oraz uszkodzone odcinki dróg, a także różnego rodzaju przeszkody terenowe, rozpoznaje się przed wkroczeniem wojsk. Jeśli są możliwości, to te rejony się obchodzi. Gdy jest to niemożliwe, należy szybko podjąć czynności w celu przywrócenia płynnego ruchu po drodze.

Ciaśniny i mosty przekracza się ze zwiększoną prędkością bez zatrzymywania się. Podobnie należy postępować podczas pokonywania miejscowości. W razie zatrzymania kolumny w wąskim miejscu, następne kolumny zatrzymuje się w rejonie zapewniającym maskowanie.

W celu zapewnienia osłony wojsk przed uderzeniami środków napadu powietrznego wysyła się wcześniej do rejonów ciaśnin i mostów wyznaczone pododdziały (środki) przeciwlotnicze, które rozwijają się wzdłuż dróg. W razie napadu powietrznego kolumny nie przerywają marszu i w ruchu lub z krótkich przystanków zwalczają przeciwnika środkami przeciwlotniczymi, rozmieszczonymi w kolumnach.

W wypadku napotkania przez kolumnę maszerujących wojsk zapór narzutowych, zawał lub wykonania przez przeciwnika uderzenia minowego, dowódca oddziału organizuje rozpoznanie w celu ustalenia wielkości i charakteru zapory oraz wyszukania możliwych obejść lub przejść. Na podstawie wyników rozpoznania podejmuje decyzję o sposobie pokonania zapory. Pododdziały, które znalazły się w zaminowanym rejonie niezwłocznie opuszczają najkrótszą drogą zagrożony teren metodą samoprzekraczania. Rejony zapór oznakowuje się widocznymi znakami, a jeśli jej obejście jest niemożliwe, grupy torujące przystępują do wykonania przejścia. Z reguły wykonuje się je wzdłuż osi drogi marszu sposobem mechanicznym lub wybuchowym.

Przy nagłej zmianie kierunku marszu dowódca związku taktycznego (oddziału) określa sposób dalszego działania. Na nowy kierunek (drogę marszu) wysyła się

natychmiast elementy rozpoznania, ubezpieczenie, oddziały zabezpieczenia ruchu i służby porządkowo-ochronne. Na nowy kierunek marszu kolumny sił głównych wprowadza się najkrótszymi i najdogodniejszymi drogami w dotychczasowym ugrupowaniu lub po dokonaniu tylko niezbędnych zmian.

Każde zboczenie z ustalonych dróg marszu i nieprzestrzeganie czasów może utrudniać ruch innych wojsk i mieć nieobliczalne skutki. Jeżeli wymusza to sytuacja, należy zameldować o tym przełożonemu. Po otrzymaniu przydziału trasy należy o tym natychmiast zameldować przez sieć kierowania ruchem odpowiedniej komendanturze drogowej.

W razie powstania stref skażeń, oddziały (pododdziały), które znalazły się w tym rejonie zwiększają prędkość i niezwłocznie opuszczają ten obszar w środkach ochronnych. Natomiast pozostałe kolumny są kierowane na drogi obejścia i doprowadzane do punktów łączenia kolumny marszowej związku taktycznego (oddziału).

W czasie marszu walkę z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi przeciwnika prowadzą wydzielone siły obrony terytorialnej, a także maszerujące wojska. Siły i środki związku taktycznego (oddziału) mogą być również użyte do walki z przeciwnikiem według planu sztabu nadrzędnego. Samodzielnie związek taktyczny (oddział) będzie walczył z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi tylko wtedy, gdy one zaatakują kolumny lub opanują odcinki dróg marszu. Do tej walki należy jednak angażować tylko niezbędne siły, pozostałe oddziały (pododdziały) powinny kontynuować marsz.

Zapasy ruchome w marszu uzupełnia się z reguły w rejonach odpoczynków, natomiast paliwo w pojazdach dotankowuje się również na postojach. Zasadne jest przydzielanie do poszczególnych elementów ugrupowania marszowego cystern z paliwem, które po uzupełnieniu braków paliwa można łączyć w kolumny i w wyznaczonych rejonach odtworzyć zapasy ruchome.

Marsz, jako zorganizowane przemieszczanie wojsk, kończy się z chwilą wejścia związku taktycznego (oddziału) do nakazanego rejonu lub osiągnięcia określonej rubieży.

B. Przewozy

Wojska podczas przemieszczania na duże odległości, zwłaszcza w ramach współdziałania sojuszniczego, mogą być przewożone transportem kolejowym, wodnym (morskim lub śródlądowym), powietrznym oraz innymi środkami transportu, np. ciągnikami samochodowymi z przyczepami niskopodwoziowymi. Oznacza to, że ***przewóz wojsk*** *jest zorganizowanym przemieszczaniem sił i środków za pomocą innych rodzajów transportu niż własne.*

Przewóz wojsk wraz z uzbrojeniem, posiadanym sprzętem i środkami materiałowymi nazywamy ***przewozem operacyjnym.*** Przewozy operacyjne mogą być realizowane transportem: kolejowym, samolotowym (śmigłowcowym), wodnym

(śródlądowym, morskim). Analiza możliwości i warunków występujących w naszym kraju wskazuje, że najczęściej będzie stosowany transport kolejowy, w ograniczonym zakresie transport samolotowy lub śmigłowcowy, a w bardzo ograniczonym – transport wodny.

Przewozy transportem samolotowym lub śmigłowcowym wojsk operacyjnych w większej skali mogą być realizowane przy udziale środków transportowych NATO, i to głównie w przypadku wykonywania wspólnych zadań w odległych obszarach zainteresowania. Samodzielnie i z wykorzystaniem tylko własnych środków transportu powietrznego wojska mogą być transportowane wg zasad dotyczących desantów powietrznych. Ze względu na ograniczone możliwości przewozowe transportem samolotowym lub śmigłowcowym mogą być przewożone pododdziały z wyposażeniem indywidualnym żołnierzy lub lekkim uzbrojeniem zbiorowym. Przewozy transportem wodnym wewnątrz RP są mało racjonalne. Natomiast infrastruktura komunikacji morskiej może być przydatna głównie do wyładowania lub załadowania wojsk koalicyjnych.

Transport kolejowy wojsk na duże odległości (powyżej 500 km) jest skutecznym sposobem przemieszczania wojsk w okresie pokoju oraz podczas łagodnego rozwoju sytuacji kryzysowej. Zaletą transportu kolejowego jest oszczędność zużycia paliwa oraz przebiegu kilometrów przed kolejnym remontem (co ma duże znaczenie zwłaszcza podczas przewozów w okresie pokoju do rejonu ćwiczeń lub podczas pokojowej zmiany rejonu dysłokacji).

Kolejowy transport operacyjny charakteryzuje się dużym nasileniem w stosunkowo krótkim czasie, dużym zapotrzebowaniem na tabor kolejowy oraz urządzenia do zorganizowania załadowania i rozładowania, koniecznością współdziałania służb komunikacji wojskowej i cywilnej z dowództwem przewożonych oddziałów, potrzebą zachowania skrytości.

Wojskowy transport operacyjny składa się z nie więcej niż 30 wagonów o łącznej długości do 120 osi obliczeniowych (oś obliczeniowa równa jest 5 mb) oraz masie brutto do 1200 ton (bez lokomotywy). Wyszczególnia się transporty operacyjne: całopociągowe (60–120 osi obliczeniowych, ciężar brutto 800–1200 ton, a w przypadku przewozu sprzętu tylko gąsienicowego dopuszczalne jest 78 osi obliczeniowych); niecałopociągowe (poniżej 60 osi obliczeniowych i ciężaru do 800 ton brutto).

Najmniejsze odległości planowane do przewozów operacyjnych transportem kolejowym w okresie pokoju wynoszą 200–250 km (dla pojazdów gąsienicowych oraz zaopatrzenia przyjmuje się 100 km). Doba przewozowa trwa 24 godziny i rozpoczyna się od określonego terminu, tj. dnia i godziny przedstawionej w zadaniu do przewozu wojsk. Przewozy operacyjne planuje się w dobach przewozowych. Transport całopociągowy obowiązują specjalnie opracowane rozkłady jazdy, natomiast transport niecałopociągowy wykonuje ruch wg rozkładu jazdy pociągów kursowych. Do przewozów operacyjnych przyjmuje się średnie prędkości:

- 500 km/dobę – transporty całopociągowe;
- 300 km/dobę – transport niecałopociągowy;
- 580 km/dobę – transport ludzi przewożonych pociągami pasażerskimi.

Podczas planowania przewozów operacyjnych należy przyjmować najwyższe tempo, w którym można przewieźć związek taktyczny lub oddział. Dla dywizji przyjmuje się 12–24, a dla brygady 8–12 transportów na dobę z rejonu załadowania. Przyjmuje się, że zdolności załadowcze z punktu całopociągowego wynoszą 4, a z półpociągowego 2–3 transporty na dobę.

Planowanie przewozów operacyjnych transportem kolejowym obejmuje: określenie liczby przewożonych żołnierzy, sprzętu i środków materiałowych; określenie ilości transportów operacyjnych i ich składu; wybór rejonów głównych i zapasowych ładowania i rozładowania; określenie możliwości stacji w zakresie ładowania i rozładowania; określenie czasu trwania przewozu.

Związek taktyczny i oddział przed przystąpieniem do przygotowania przewozu otrzymują główne i zapasowe rejony załadowania i rozładowania. Ponadto dowódca przewożonego oddziału może otrzymać rejony wyjściowe i wyczekiwania do załadowania i po wyładowaniu lub określa je samodzielnie. Odległość rejonu wyjściowego przed i po wyładowaniu określa się w odległości nie mniejszej niż 10 km od rejonu załadowania i rozładowania. W przypadku, kiedy przewożone wojska są rozmieszczone (lub będą) w odległości nie większej niż 20–30 km do rejonu załadowania (wyładowania), to się nie wyznacza rejonu wyjściowego. Wyznacza się rejon wyczekiwania położony w odległości 3–5 km od stacji załadowania (wyładowania). Jeżeli rejon wyjściowy znajduje się w odległości nie większej niż 10 km od rejonu ładowania (rozładowania), to nie wyznacza się rejonu wyczekiwania przed lub po załadowaniu, a wojska w składzie transportu maszerują bezpośrednio do stacji załadowania lub rejonu wyjściowego.

Jeden transport „zabiera" z reguły bcz lub bz w pełnym składzie podstawowego sprzętu bojowego. Skład pociągu podstawia się na stacji załadowczej nie później niż 30 minut przed planowanym rozpoczęciem załadunku.

Bezpośrednio przed załadowaniem, skład mający wyruszyć transportem przemieszcza się do rejonu wyczekiwania, a po wyładunku do rejonu zbiórki. Rejony takie są oddalone nie więcej niż 3–4 km od stacji załadowania lub wyładowania.

Ujemną stroną korzystania z transportu kolejowego jest duża wrażliwość na oddziaływanie przeciwnika. Likwidacja zaś skutków uderzeń jest trudna i wymaga dużych nakładów sił i środków. Ocenia się, że po wykonaniu uderzeń przez przeciwnika środkami konwencjonalnymi lub przy doprowadzeniu do wykolejenia transportu przez grupy dywersyjno-rozpoznawcze wznowienie ruchu na linii kolejowej może nastąpić po 1–2 dobach.

Oddział nie zawsze będzie przewożony transportem kolejowym, albowiem stopień zaangażowania stanu osobowego i elementów zabezpieczenia (liczba stacji i zestawów pociągów) może uczynić powyższe przedsięwzięcie nieopłacalnym.

Dlatego w warunkach bojowych transport kolejowy będzie w zasadzie uzupełniał etatowe środki transportu oddziału, często część sił i środków będzie przewożona, a pozostałość wykonywać marsz.

2.2.2.2. Rozmieszczanie

Obok przemieszczania ***rozmieszczanie*** jest drugim rodzajem pomocniczych działań taktycznych. Ranga nadana temu rodzajowi działań jest adekwatna do roli, jaką ma ono spełniać w przygotowaniu wojsk do prowadzenia walki. Wojska, aby mogły efektywnie walczyć, muszą odpoczywać, uzupełniać środki materiałowe, uzupełniać stany osobowe, słowem muszą mieć wydzielony czas i miejsce na „leczenie ran po walce" i przygotowanie się do walki po zmianie rozmieszczenia lub dokonanym manewrze.

Pojęcie ***rozmieszczanie wojsk*** obejmuje *przebywanie wojsk w garnizonach stałych oraz w rejonach ześrodkowania (wyjściowych, odpoczynku), z zachowaniem odpowiedniego stopnia gotowości bojowej*[61].

Przebywanie wojsk w garnizonach regulują przepisy dotyczące zakwaterowania sił zbrojnych, zatem w niniejszym podręczniku problematyka ta została pominięta.

Zajęcie rejonów ześrodkowania może nastąpić:

- po wyjściu wojsk z garnizonów do rejonów alarmowych;
- po przemieszczeniu w strefę działań bojowych, gdy nie przewiduje się ich wejścia do walki bezpośrednio z marszu;
- po wyjściu z walki w celu odtworzenia zdolności bojowej;
- po przeprowadzonym manewrze mającym na celu przegrupowanie sił (stworzenie zgrupowania uderzeniowego).

Wynika stąd, że rozmieszczenie jest poprzedzone zawsze przemieszczeniem wojsk, najczęściej w formie marszu – jest ono więc ściśle związane z tym rodzajem działań taktycznych. Planując zatem przemieszczanie, powinno się także planować rejony odpoczynków oraz rejony ześrodkowania po jego zakończeniu.

Rejony rozmieszczenia wojsk powinny spełniać określone wymogi, które będą decydować o tym, że wojska będą mogły bezpiecznie w nich przebywać. Doświadczenia z konfliktów zbrojnych i ćwiczeń z wojskami wskazują, że najważniejsze z nich to:

- zapewnienie skrytości rozmieszczenia;
- obrona przed środkami rażenia;
- obrona przed środkami napadu powietrznego przeciwnika;
- możliwość sprawnego jego opuszczenia;
- zapewnienie dogodnych warunków do odpoczynku żołnierzy;
- dobre warunki sanitarno-epidemiologiczne;

---

[61] Tamże, s. 142.

- wystarczająca ilość źródeł wody;
- dogodne warunki dla ruchu wojsk.

Powierzchnia rejonu rozmieszczenia dywizji może wynosić do 1000 km^2, brygady do 150 km^2, batalionu do10 km^2.

Dla zorganizowanego wprowadzenia wojsk w rejon ześrodkowania wysyła się grupy rekonesansowe. Jeżeli w składzie ugrupowania marszowego występuje oddział wydzielony, to maszerujące przed nim elementy rozpoznawcze, obok innych zadań, powinny także otrzymać zadanie rozpoznania rejonu ześrodkowania (odpoczynku, wyjściowego), a oddział wydzielony zapewnić jego utrzymanie.

Elementy rozpoznawcze powinny grupie rekonesansowej dostarczyć danych dotyczących:

- stanu technicznego dróg;
- stanu skażenia terenu oraz stanu sanitarnohigienicznego;
- stanu źródeł wody i ich przydatności;
- właściwości ochronnych rejonu;
- danych o obecności przeciwnika.

Z zadań tych wynika, że w składzie elementów rozpoznawczych występować muszą specjalistyczne elementy rozpoznania (rozpoznania, inżynieryjnego, przeciwchemicznego).

Posiadając takie dane, do rozpoznanego rejonu wysyła się grupę rekonesansową (grupy rekonesansowe na szczeblu ZT). W składzie tej grupy znaleźć się powinni obok oficerów dowództwa także oficerowie wchodzący w skład dowództw pododdziałów, a także pododdział regulacji ruchu.

Grupy te ustalić i określić powinny: sposób i kolejność wejścia pododdziałów, drogi rozejścia, punkty rozmieszczenia posterunków regulacji ruchu, wybrać i oznaczyć rejony dla poszczególnych pododdziałów, miejsca i sposób ubezpieczenia rejonu.

Ważne jest, aby przedsięwzięcia te zostały wykonane, nim maszerujące wojska rozpoczną podchodzenie do rejonu. Niedopuszczalne jest bowiem zatrzymywanie kolumny przed rejonem, w oczekiwaniu na wejście do niego. Praktyka szkoleniowa dowodzi, że aby sprawnie wprowadzić oddział do wyznaczonego i rozpoznanego rejonu jest niezbędne, obok posterunków regulacji ruchu, na drogach rozjazdu pozostawić łączników (przedstawicieli pododdziałów), którzy znając rejon rozmieszczenia bez zatrzymania poprowadzą tam kolumnę macierzystego pododdziału.

Sposób rozmieszczenia wojsk w rejonie nie jest sprawą obojętną, zależy między innymi od:

- stopnia zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego;
- zamiaru wykorzystania wojsk do dalszych działań;
- czasu przebywania w rejonie.

W warunkach braku zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego pododdziały rozmieszcza się w sposób rozśrodkowany wzdłuż dróg tak, aby mogły na sygnał opuścić zajmowany rejon i wyjść na drogi marszu, a także zapewnić najlepsze warunki dowozu środków zaopatrzenia do wszystkich pododdziałów.

Natomiast w warunkach silnego zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego można wybrać wariant, w którym pododdziały ogólnowojskowe rozmieszcza się na zewnętrznym pierścieniu w celu łatwiejszej ochrony i obrony pododdziałów specjalistycznych oraz elementów logistycznych.

Rozmieszczenie w rejonie zależy także od przewidywanych zadań wojsk po zakończonym pobycie w rejonach. Gdy koncepcja dalszego wykorzystania wojsk jest znana przed zajęciem rejonu wówczas, wprowadzając wojska należy uwzględnić zamiar ich dalszego wykorzystania.

Powszechna praktyka rozmieszczania wojsk w kompleksach leśnych, mimo niewątpliwych zalet, nie odpowiada wymogom wcześniej określonym dla rejonów rozmieszczenia. Sądzić należy, że w wypadku konfliktu, wojska będą zajmować rejony poza dużymi masywami leśnymi we wsiach i osiedlach, gdzie istnieją znacznie lepsze warunki. Mamy tu głównie na uwadze:

- łatwość rozśrodkowania;
- dogodne maskowanie;
- zwiększenie odporności na uderzenia środkami rażenia;
- dobre warunki do odpoczynku i zachowania higieny osobistej żołnierzy;
- możliwość korzystania z miejscowych źródeł zaopatrzenia;
- korzystanie z łączy telefonicznych ministerstwa łączności i telekomunikacji;
- łatwość opuszczenia rejonu.

I tak, przestrzegając zasad rozśrodkowania wojsk, aby rozmieścić kompanię potrzeba 10–12 zabudowań wiejskich, do rozmieszczenia batalionu wystarcza niewielka wieś – 50–60 budynków.

Jeśli z różnych powodów wojska nie mogą być rozmieszczane w miejscowościach, to przy rozmieszczaniu ich w kompleksach leśnych nie należy wybierać do tego celu obszarów położonych w głębi lasu. W takim wypadku pododdziały należy rozmieszczać na obrzeżach wzdłuż dróg i przesiek. Z uwagi na zagrożenie pożarowe przygotować należy dodatkową ilość dróg wyprowadzających z rejonu oraz wyznaczyć odwody przeciwpożarowe w ilości zależnej od stopnia zagrożenia. Z analizy możliwości ich dotarcia w zagrożony rejon, przy wielkości rejonu oddziału 150 km^2, a związku taktycznego 1000 km^2 wynika, że powinien być zorganizowany przynajmniej jeden taki odwód w oddziale, jeśli natomiast zagrożenie pożarowe jest bardzo duże (suche, upalne lato), wówczas takie odwody powinny być organizowane w każdym batalionie.

W celu zapewnienia wojskom pomyślnych warunków przebywania w rejonach oraz zmniejszenia skutków uderzeń przeciwnika, organizuje się zabezpieczenie bojowe. Obejmuje ono te same przedsięwzięcia, co w innych rodzajach działań

taktycznych, lecz ich wymiar i sposób organizowania jest specyficzny dla tego rodzaju działań. Jednym z najistotniejszych rodzajów tego zabezpieczenia jest ***ubezpieczenie***. Organizuje się go w celu niedopuszczenia do uderzenia przeciwnika naziemnego na wojska będące w rejonach rozmieszczenia, a także dla uniemożliwienia przenikania elementów rozpoznania w głąb rejonu oraz obrony przed niespodziewanym oddziaływaniem ze strony grup dywersyjno-rozpoznawczych.

Ubezpieczenie postoju powinno być realizowane etatowymi siłami oddziału (związku taktycznego). Gdy w pobliżu wyznaczonego (wybranego) rejonu ześrodkowania mają swój rejon odpowiedzialności wojska obrony terytorialnej, wówczas część zadań ubezpieczenia mogą one realizować po wcześniejszym uzgodnieniu z kompetentnymi organami terenowymi oraz nawiązaniu łączności i zorganizowaniu współdziałania.

Organizowaniem ubezpieczenia postoju dowództwo oddziału zajmuje się jednocześnie z organizowaniem przemieszczenia. W tym czasie określa się, jakie siły, i jakie będą organizować elementy ubezpieczenia postoju. Zadania uszczegóławia dowódca, na wniosek przedstawiciela grupy rekonesansowej. W praktyce szkoleniowej często stosuje się wariant, że rolę ubezpieczeń postoju przejmują zorganizowane na czas marszu ubezpieczenia marszowe. Rozwiązanie takie jest wygodne, gdyż nie wymaga dodatkowych zabiegów (wyznaczanie pododdziału, stawiania zadania organom współdziałania) po zajęciu rejonu ześrodkowania. Wystarczy, że jeden z przedstawicieli grupy rekonesansowej wskaże miejsce zorganizowania ubezpieczeń, a maszerująca awangarda (szpica czołowa) stanie się oddziałem czat lub czatą. Nie jest to jednak zawsze możliwe. Często, szczególnie w trakcie trwania działań wojennych, awangardy mogą być angażowane do odpierania uderzeń przeciwnika naziemnego na drogach marszu, wówczas do organizowania ubezpieczeń postoju należy wyznaczyć inny pododdział.

Elementami ubezpieczenia postoju są:

- oddziały czat;
- czaty (*Załącznik 16*).

Nie wyczerpuje to jednak elementów ubezpieczeń organizowanych przez wojska przebywające w rejonach ześrodkowania, występują również ubezpieczenia bezpośrednie organizowane siłami pododdziałów.

Jeżeli oddział (związek taktyczny) wchodzi do rejonu w pobliżu rubieży styczności wojsk, wówczas na kierunek zagrożony przerwaniem się przeciwnika naziemnego, wysyła się oddział czat. Skład pododdziałów tworzących oddział czat powinien gwarantować skuteczne stawianie oporu do czasu, gdy ubezpieczane wojska nie zorganizują przeciwdziałania. Wynika stąd, że muszą się tam znaleźć obok pododdziałów ogólnowojskowych także pododdziały inżynieryjne, przeciwlotnicze i przeciwchemiczne. Zapewnią one samodzielność taktyczną oraz skutecznie wesprą w razie potrzeby walkę pododdziałów ogólnowojskowych.

Oddział czat, w sile wzmocnionego batalionu, powinien być wysłany na odległość do 15 km od ubezpieczanych wojsk. Szerokość pasa ubezpieczeń może wynosić do 10 km. Do realizacji przewidywanych zadań, oddział czat może przyjąć następujące ugrupowanie:

- rubież bojowa czat;
- odwód oddziału czat;
- środki ogniowe pozostające w dyspozycji dowódcy.

Skład i ilość czat oraz rejony ich rozwinięcia określa dowódca oddziału czat, w zależności od istniejącego zagrożenia oraz warunków terenowych w wyznaczonym pasie ubezpieczeń. Czaty organizują obronę i rozpoznanie w wyznaczonych pasach, których szerokość może wynosić od 2 do 5 km (w zależności od składu wojsk tworzących czatę). Obronę w zasadzie organizują systemem plutonowych punktów oporu (stanowisk oporu drużyn).

Luki między czatami oraz między punktami oporu osłania się ogniem i zaporami inżynieryjnymi, a przed przedni skraj obrony wysyła się ubezpieczenia bezpośrednie (placówki, czujki, podsłuchy).

Odwód oddziału czat rozmieszcza się na kierunku spodziewanego największego zagrożenia w celu pogłębienia obrony, a także wykonania kontrataku. Do odwodu przeznacza się siły do kompanii.

W ubezpieczeniu wojsk w rejonach ześrodkowania istotną rolę obok ubezpieczeń postoju odgrywają ubezpieczenia bezpośrednie. Organizują je pododdziały oraz elementy ubezpieczenia postoju. Najczęściej organizowane są:

- placówki;
- czujki;
- podsłuchy;
- patrole;
- wartownicy.

Istotnym elementem zabezpieczenia bojowego wojsk przebywających w rejonach ześrodkowania jest ***maskowanie***. Ma ono na celu ukrycie sił i środków przed rozpoznaniem przeciwnika, wprowadzenie go w błąd co do położenia wojsk, utrudnienie przeciwnikowi skutecznego oddziaływania ogniem. Współczesne środki rozpoznania umożliwiają rozpoznanie z bardzo dużą dokładnością ze znacznych odległości. Mamy tu na uwadze zarówno rozpoznanie kosmiczne, jak i przy pomocy bezpilotowych środków rozpoznania oraz rozpoznanie dźwiękowe i elektroniczne. Maskowanie zatem musi być tak pomyślane, aby stworzony przez nie obraz wprowadzał w błąd co do faktycznego składu i rozmieszczania wojsk przebywających w rejonach.

Do przedsięwzięć maskowania bezpośredniego zaliczyć można:

- rozśrodkowanie wojsk;
- ukrycie pojazdów (środków walki) w budynkach stałych;

• ustawienie w pożądanym rejonie obiektów pozornych emitujących energię cieplną i elektromagnetyczną;
• wykorzystywanie łączy cywilnych, a także rozwijanej łączności przewodowej;
• ograniczenie swobody poruszania się wojsk po zajętym terenie;
• stosowanie zaciemnień;
• wykorzystanie naturalnych warunków maskowniczych terenu.

Przebywanie wojsk w rejonach, nawet z dala od rubieży styczności wojsk, nie zabezpiecza ich przed oddziaływaniem środków napadu powietrznego przeciwnika. W ramach izolacji rejonów działań bojowych będzie wykonywał uderzenia właśnie na zaplecze. Dlatego wojska w rejonach ześrodkowania, aby przetrwać, obok przestrzegania zasad maskowania, muszą organizować ***powszechną obronę przeciwlotniczą***, która ma na celu samoobronę wojsk przed uderzeniami z powietrza. Do głównych jej zadań, podobnie jak w innych rodzajach działań taktycznych, należy:
• ostrzeganie ZT (oddziału) lub alarmowanie wojsk o zagrożeniu z powietrza;
• prowadzenie zorganizowanego ognia do celów powietrznych niespecjalistycznymi środkami;
• rozśrodkowanie wojsk;
• przygotowanie schronów i ukryć przeciwlotniczych;
• likwidacji skutków napadu powietrznego.

W skład systemu alarmowania wojsk na szczeblu oddziału i pododdziałów wchodzą posterunki obserwacyjne i obserwatorzy, a także korzysta się z sygnałów ostrzegania przekazywanych w sieciach łączności radiowej. Celem alarmowania wojsk jest uniknięcie lub zmniejszenie strat od środków napadu powietrznego przez wcześniejsze ich uprzedzenie o mogącym nastąpić ataku z powietrza.

Do walki z przeciwnikiem powietrznym każdy dowódca wydziela pododdział dyżurny, gotowy w każdej chwili do podjęcia walki z atakującym przeciwnikiem środkami niespecjalistycznymi.

Maskowanie i rozśrodkowanie wojsk należą do tych przedsięwzięć, które wykonuje się w ramach niemal wszystkich rodzajów zabezpieczenia bojowego działań. Dlatego przedsięwzięcia te spełniają istotną rolę w zachowaniu żywotności wojsk przebywających w rejonach ześrodkowania.

2.2.2.3. Luzowanie

Luzowanie to *szczególny rodzaj manewru taktycznego mający na celu stworzenie ugrupowania bojowego zapewniającego pomyślne prowadzenie dalszej walki – jest zmianą wojsk przeprowadzoną w styczności z przeciwnikiem, w czasie której wojska przekazują sobie rejon działań wraz z zadaniem co najmniej okresowego utrzymania go, po czym zluzowane wojska wychodzą z przekazanego rejonu.*

Luzowanie może wystąpić tak w natarciu, jak i w obronie, zarówno w styczności, jak i bez styczności z przeciwnikiem.

W obronie luzowanie jest postrzegane jako zamiana pododdziałów, które z racji poniesionych strat nie mogą wykonać lub kontynuować otrzymanego zadania.

W natarciu – jako jeden ze sposobów przechodzenia wojsk do działań zaczepnych, a mianowicie natarcia z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem, po uprzednim (przegrupowaniu) luzowaniu.

Biorąc pod uwagę obecne uwarunkowania należy stwierdzić, że na współczesnym polu walki, przy braku ustabilizowanej linii styczności wojsk, ogniskowości prowadzonych walk, konieczność luzowania wystąpi raczej na niższych szczeblach: batalion, kompania, pluton.

W literaturze wojskowej określono pięć sposobów luzowania:

- przez natarcie;
- przez obronę w głębi luzowanych wojsk;
- pozycyjne (tradycyjne);
- przez zmianę struktury obrony;
- załogowo.

W obecnych warunkach i na przyszłym polu walki najczęściej będą stosowane: luzowanie przez natarcie i przez obronę w głębi luzowanych wojsk.

Pierwszy sposób polega na tym, że luzujący przyjmuje rejon luzowania w wyniku natarcia „z ograniczonym celem". Celem tym mogą być obiekty położone przed frontem luzowanego pododdziału. Taki sposób, oprócz zapewnienia prawie jednoczesnego wyjścia luzowanego pododdziału, ogranicza przeciwnikowi możliwości oddziaływania ogniowego, jak też zdezorganizuje mu dotychczasową strukturę obrony. Odległość tego uderzenia od przedniej linii obrony luzowanych wojsk nie może być znaczna. Uzależniona jest ona od możliwości obrońcy w wydzieleniu sił do realizacji tego przedsięwzięcia. Ważny jest również cel, jaki chcemy osiągnąć w wyniku takiego działania. Wadą tego sposobu może być to, że obrońca na kierunku uderzenia musi mieć przewagę nad przeciwnikiem, co w obronie może być trudne do realizacji. Jednak wykonanie uderzenia na wybranym odcinku może zażegnać kryzys obrońcy, umożliwiając dalsze utrzymanie nakazanego rejonu. Do wykonania uderzenia broniący się może wykorzystać oprócz swego odwodu część sił z pasywnych kierunków, aby stworzyć przewagę na kierunku, gdzie zamierza dokonać luzowania. Dodatnimi cechami analizowanego sposobu luzowania są:[62]

- możliwość szybkiego i bezpiecznego wyprowadzenia zluzowanych wojsk z rejonu luzowania;
- maskowanie (ukrycie) zamiaru dalszej walki (np. ukrycie przejścia z natarcia do obrony);
- możliwość przeprowadzenia luzowania czołgami i BWP (bez spieszania) w każdym miejscu i czasie;
- utrudnianie przeciwnikowi podjęcia przeciwdziałania (w natarciu) albo „wymuszenie" przeciwdziałania (w obronie);

[62] J. Pająk, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki,* Warszawa 1990, s. 106.

• zaskoczenie przeciwnika i narzucenie mu swojej woli przez utrzymanie lub przejęcie inicjatywy;

• uproszczenie dowodzenia (nie ma potrzeby podporządkowywania wojsk, nawet w wypadku przeciwdziałania przeciwnika).

Do słabszych stron luzowania przez natarcie należą:

• niekorzystne ugrupowanie luzujących wojsk do dalszej walki po uchwyceniu rejonu luzowania;

• posiadanie dużej liczby sił do uzyskania przewagi zapewniającej szybkie opanowanie rejonu luzowania atakiem w jednolitym ugrupowaniu pancernym;

• bezwzględna potrzeba posiadania co najmniej pełnych zapasów amunicji przez luzujące wojska;

• trudność w luzowaniu po zapadnięciu zmroku, wynikająca z nieznajomości terenu oraz samodzielnego organizowania utrzymania rejonu;

• możliwość stosowania tego sposobu tylko wówczas, gdy warunki maskujące i drogowe zapewniają rozwijanie wojsk z marszu;

• organizowanie luzowania z mapy (często bez rekonesansu, z koniecznością „spowolnienia" go dla sprecyzowania zadań) i wcześniejsze zatrzymanie natarcia luzowanego.

Z przytoczonych ujemnych i dodatnich cech luzowania wynika, że obrońca przez takie działanie uzyska zmniejszenie strat w pododdziałach luzowanych oraz zachowa strukturę i trwałość obrony.

Drugi sposób luzowania, możliwy współcześnie do zastosowania, to luzowanie przez obronę w głębi luzowanych wojsk. Zakłada on świadomą utratę terenu. Luzujące wojska zajmują rejony obrony (rejony luzowane) w głębi ugrupowania luzowanych wojsk. Oznacza to, że wynikiem tego sposobu będzie zamierzona, czasowa utrata terenu, który w określonej sytuacji taktycznej ma relatywnie mniejsze znaczenie. Przy czym obiekty terenowe, mające ważne znaczenie z punktu widzenia obrońcy, muszą być bezwzględnie utrzymane, nawet jeśli broniące je pododdziały zostaną okrążone. W takiej sytuacji nacierający będzie musiał zaangażować część sił do blokowania obiektów. Część pododdziałów przeciwnika może wówczas znaleźć się w niekorzystnym położeniu, co pozwoli obrońcy na skuteczniejsze ich rażenie.

Ważne jest, aby w tym sposobie luzowania określić głębokości cofnięcia przedniej linii obrony. Powinna ona być wypadkową skuteczności obrony pododdziałów wyznaczonych do luzowania, tempa natarcia przeciwnika i jego możliwości w przeciwdziałaniu luzowaniu, czasu potrzebnego na organizację obrony, możliwości wykorzystania struktury obrony luzowanego. Istotny wpływ ma również uzgodnienie z sąsiadami rubieży, na której jest organizowana obrona, aby to nie kolidowało z wykonywanymi przez nich zadaniami. Ten sposób luzowania ma niewątpliwie jedną podstawową zaletę, a mianowicie – rozbudowa inżynieryjna rubieży, na której ma być zatrzymane natarcie będzie łatwiejsza, gdyż istnieje

możliwość gruntownego jej przygotowania. Zakres wykonanych prac inżynieryjnych zależy przede wszystkim od czasu, którym luzowany będzie dysponował. Sposób ten wymaga również szczegółowych uzgodnień luzującego z luzowanym. Dotyczy to kierunków wycofywania się, znaków rozpoznawczych, jak też podziału zadań w rażeniu przeciwnika. Z przeprowadzonej analizy wynika, że luzowany oddając teren powinien prowadzić działania opóźniające i po przekroczeniu przedniej linii obrony zorganizowanej przez luzującego przechodzić do odwodu. Należy stwierdzić więc, że do cech dodatnich przedstawionego sposobu luzowania zaliczyć należy:

- szybkość i bezpieczeństwo zajmowania rejonów luzowania przez luzujące wojska;
- znaczna samodzielność i swoboda w organizowaniu luzowania i systemu obrony;
- możliwość zaskoczenia przeciwnika;
- łatwość wyjścia wojsk spod uderzenia przy niewielkiej utracie terenu;
- uniknięcie związania „podwójnych" sił podczas luzowania.

Z kolei ujemne cechy takiego luzowania to:

- utrata części bronionego do tej pory terenu;
- konieczność organizowania luzowania wspólnie z luzowanym;
- trudności z wykorzystaniem systemu obrony luzowanych wojsk;
- trudności stosowania takiego luzowania w nocy, w terenie o słabym systemie dróg[63].

Luzowanie pozycyjne (sposobem tradycyjnym) może mieć zastosowanie w niewielu sytuacjach. Wystąpić może wówczas, gdy pododdział jest w okrążeniu, poniósł duże straty i na kierunku jego obrony przewiduje się uderzenie przeciwnika. Czynnik czasu odgrywa tu istotną rolę, gdyż istnieje potrzeba zapoznania luzującego ze strefami ognia, zadaniami wykonywanymi przez luzowanych i przejęciem zadań.

Luzowanie przez zmianę struktury obrony polega na tym, że część pododdziałów luzujących będzie zajmowała nowe rejony obrony (punkty oporu) w innych miejscach. Wymagać to będzie również manewru siłami przed frontem obrony, aby omawiany sposób znalazł zastosowanie. Wątpliwy jest również korzystny efekt zluzowania tam, gdzie istnieje możliwość powstania znacznych luk w ugrupowaniu, które umożliwiają przeniknięcie przeciwnika w nasze ugrupowanie obronne.

Z przedstawionych sposobów luzowania wynika, że współcześnie mogą znaleźć zastosowanie dwa z nich, pozostałe jeśli wystąpią, to w sporadycznych przypadkach.

Dowódcy wszystkich szczebli w czasie organizowania i prowadzenia luzowania winni:

---

[63] Por. tamże, s. 130.

• zachować w tajemnicy zamiar luzowania i prowadzić maskowanie operacyjne;
• odpowiednio wcześniej nawiązać kontakt z luzowanymi wojskami;
• zorganizować ubezpieczenie luzowania;
• ustalić przebieg luzowania i przemieszczanie wojsk;
• uregulować sposób przejęcia odpowiedzialności za kierowanie operacją[64].

Regulamin działań wojsk lądowych rozgranicza dwie formy luzowania. Obie dokonywane przez wymianę wojsk bezpośrednio na pozycjach. Pierwsza z nich zakłada wykonanie tego zamierzenia całością sił w całym rejonie obrony. Natomiast druga dopuszcza luzowanie etapami. Pomimo, że jego wadą jest wydłużenie czasu luzowania, to zapewnić może większą skrytość działań. Można więc przyjąć, że ta forma luzowania powinna być zasadnicza, gdyż prognozować należy, że obrona jest zamierzeniem wydłużonym w czasie. Jednak z drugiej strony odtwarzanie zdolności bojowej przez luzowanego wydłuży się z uwagi na wychodzenie częściami. Nie będzie zatem można użyć tych sił do walki na innym kierunku. Dlatego sposób ten należałoby traktować jako możliwy, ale nie zasadniczy.

Przeprowadzenie luzowania nakłada na dowódców, luzującego i luzowanego, określenie linii rubieży przejęcia odpowiedzialności, rubieży kontrolnych, jak i zorganizowania sprawnie działającej regulacji ruchu. Te przedsięwzięcia i precyzyjne określenie terminów ich realizacji, pozwoli na sprawne przeprowadzenie luzowania niezależnie od sposobu jego realizacji.

Reasumując należy stwierdzić, że *Regulamin działań wojsk lądowych* spowodował, że luzowanie znalazło miejsce w klasyfikacji działań taktycznych. Zostały ujednolicone sposoby prowadzenia luzowania, w którym wyróżniamy tylko trzy jego rodzaje. Jednak mimo tych uproszczeń pozostało wiele problemów nurtujących nasze siły zbrojne. Otóż samodzielność pododdziałów w tego rodzaju działaniach może okazać się problematyczna, jak też wsparcie ogniowe pododdziałów osłony. Ponadto brak czytelności w stosowaniu linii koordynacyjnych, punktów kontrolnych i innych elementów synchronizujących i koordynujących walkę przez długi jeszcze czas będzie sprawiał nam trudności w rozumieniu sposobu luzowania. Należałoby więc z większą niż dotychczas uwagą śledzić literaturę sojuszniczą, uczestniczyć w ćwiczeniach i innych zamierzeniach szkoleniowych, aby jak najszybciej poznać dzielące nas różnice i uwzględnić je podczas wypracowywania koncepcji luzowania w różnych uwarunkowaniach.

2.2.3. Działania pokojowe

Zmieniający się charakter środowiska międzynarodowego, wykazuje rosnącą liczbę złożonych, wielostronnych, wewnątrzpaństwowych oraz międzypaństwowych konfliktów. Zarówno jedne, jak i drugie mogą stanowić zagrożenie dla re-

[64] Tamże, s. 294.

gionalnego oraz międzynarodowego bezpieczeństwa. W konfliktach tych obok regularnych armii bierze udział policja i uzbrojona ludność. W rezultacie prowadzi to do upadku instytucji państwowych, nagminnego łamania prawa i porządku publicznego. Narasta eskalacja chaosu i przestępczości, a ludność cywilna ucieka z regionu, w którym toczy się konflikt.

Działania międzynarodowe zmierzające do przywrócenia pokoju, osiągnięcia narodowego porozumienia oraz odtworzenia rządu, muszą obejmować polityczne, dyplomatyczne, wojskowe i humanitarne wysiłki.

Artykuł pierwszy Karty NZ stanowi, że głównym celem ONZ jest „utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa". Chociaż nie ma w niej odniesień do działań na rzecz wsparcia pokoju, to można znaleźć trzy rozdziały wiążące się z nimi, tj. rozdział VI, który zajmuje się pokojowym rozwiązywaniem sporów, rozdział VII, który odnosi się do działań z użyciem siły i środków zaradczych oraz rozdział VIII, który dotyczy porozumień regionalnych.

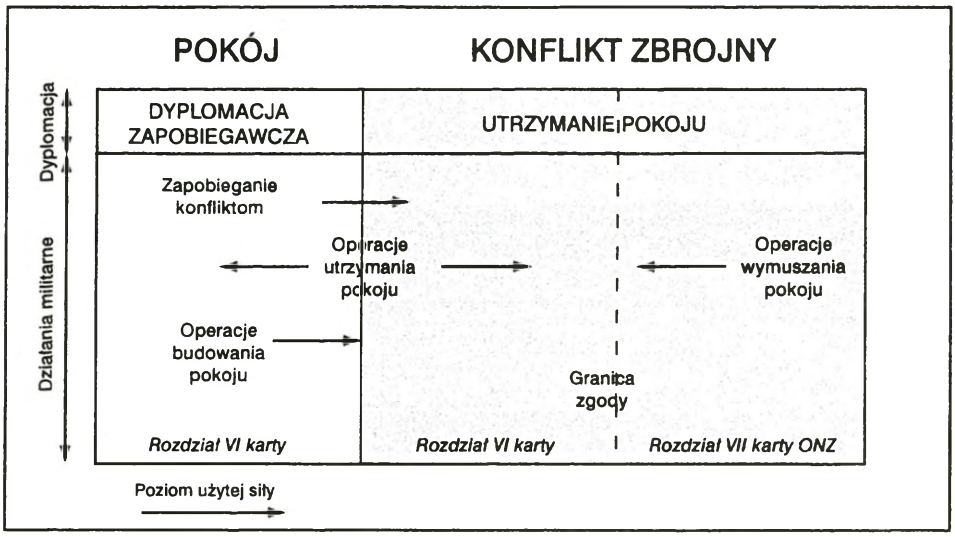
Z początkiem lat 90., dążąc do rozszerzenia swej roli w promowaniu pokoju i stabilności, ONZ przeszła wiele znaczących zmian w sposobach prowadzenia operacji pokojowych, począwszy od nieuzbrojonych lub lekko uzbrojonych misji obserwacyjnych i utrzymania pokoju do rozwinięcia wielowymiarowych i wielonarodowych operacji. Dodatkowo ONZ uznała, że w wielu złożonych operacjach może zachodzić potrzeba szukania pomocy regionalnych lub innych organizacji, w tym NATO, dysponujących odpowiednimi możliwościami.

Decyzja NATO z 1992 roku, dotycząca wspierania działań ONZ/OBWE, poszerzyła zakres zadań Sojuszu o udział sił wojskowych w operacjach, określanych ogólnie w języku politycznym jako „Peacekeeping". Zgodnie z zatwierdzoną wojskową terminologią NATO przyjęto termin – Działania na rzecz wsparcia pokoju – ang. Peace Support Operations (PSO). Swym zakresem obejmują całą wojskową działalność wspierającą ONZ bądź OBWE. Są działaniami prowadzonymi przez NATO lub angażującymi jego siły i środki.

Zgodnie z definicją Sojuszu są wielofunkcyjnymi, bezstronnymi operacjami, prowadzonymi zgodnie z mandatem ONZ lub OBWE. Ich celem jest wspieranie tych organizacji w osiąganiu długoterminowego, politycznego porozumienia lub tworzeniu warunków określonych w mandacie. Obejmują swym zakresem działania sił militarnych, dyplomatycznych oraz organizacji humanitarnych.

Istotą ich jest dążność do utrzymania międzynarodowego pokoju przez funkcjonowanie sił w zakresie prewencji, ograniczania, rozwiązywania, monitorowania i wygaszania konfliktów międzynarodowych oraz budowy nowego, bezpiecznego życia po ich zakończeniu. Ich ideę przedstawia rys. 7.

Zasady stosowane w działaniach na rzecz wsparcia pokoju, nie różnią się zasadniczo od zasad stosowanych w innych rodzajach działań. Jednakże specyfika i odmienny charakter operacji pokojowych, wymaga innej ich interpretacji i nabiera szczególnego znaczenia.

Rys.7. Idea działań na rzecz wsparcia pokoju

Cechą charakterystyczną działań na rzecz wsparcia pokoju jest udział, oprócz wojsk, innych komponentów. Wymusza to prowadzenie wspólnych działań, z ogromną ilością różnych międzynarodowych organizacji rządowych i pozarządowych. Właściwa koordynacja i współdziałanie z nimi stanowi jedno z trudniejszych zadań dla sił NATO.

Wojska uczestniczące w operacji pokojowej powinny unikać faworyzowania stron, gdyż mogą zostać posądzone o stronniczość, co z kolei negatywnie wpłynie na ich wiarygodność, tym samym utrudni wykonanie zadania. Wszelkie oskarżenia należy natychmiast eliminować, jednocześnie podejmując działania demonstrujące bezstronny statut sił pokojowych. Nieprzestrzeganie tej zasady może doprowadzić do utraty zgody. W przypadku sił przygotowanych do operacji utrzymania pokoju może to być równoznaczne z ich wycofaniem z rejonu konfliktu, a co gorsze, niewykonaniem zadania. Utrata zgody w przypadku sił pokojowych przygotowanych do operacji wymuszania pokoju, nie jest zagrożeniem w realizacji zadań.

Ważnym zagadnieniem są zasady użycia siły, wywierające wpływ na wszystkie aspekty prowadzonej operacji. Każde inne użycie siły niż w samoobronie, choćby w celu zagwarantowania swobody manewru, musi być wyszczególnione i określone w mandacie. Precyzyjne użycie sił jest decyzją taktyczną dowódcy oddziału i powinno odpowiadać na zagrożenia występujące w rejonie odpowiedzialności i rozładowywać trudną sytuację. Złe użycie niekorzystnie wpływa na bezstronność

i wiarygodność wojsk, prowadzi do utraty zgody, tym samym naraża na niepowodzenie całą operację. Często skuteczniejszą alternatywą są negocjacje.

Siły pokojowe muszą być niezależne z punktu widzenia zdolności, możliwości, wyposażenia i logistyki. Tylko wtedy mogą odpowiednio postępować w sytuacji eskalacji działań. Zasady użycia siły oraz mechanizmy ich wprowadzania muszą być na tyle elastyczne, aby umożliwiały dowódcom podjęcie odpowiednich działań w zależności od zmian sytuacji.

Wyrazem profesjonalizmu wojsk biorących udział w operacji jest poszanowanie praw wszystkich stron konfliktu, w tym lokalnego społeczeństwa. Siły pokojowe działają według ram zawartych w statucie porozumienia – ang. Status of Forces Agreement (SOFA) – oraz innych porozumień respektujących prawa i zwyczaje państwa-gospodarza.

Celem SOFA jest ustalenie legalnej pozycji sił pokojowych i ich członków na obszarze państwa-gospodarza oraz określenie stosunków tych sił z rządem i obywatelami danego państwa. Jest ono ustalane do każdej nowej operacji i na bieżąco uaktualniane w czasie jej trwania.

Ważne jest zdobycie i utrzymanie swobody manewru zarówno w czasie, jak i obszarze prowadzonych działań. Doświadczenia wskazują, że lokalne warunki konfliktu ograniczają tę swobodę.

Powstałe ograniczenia należy zdecydowanie i szybko rozwiązywać za pomocą negocjacji. Jeżeli one nie odniosą skutku, należy podjąć zdecydowane działania zmierzające do rozwiązania problemu. Może się okazać, że jedynym sposobem w tej sytuacji będzie użycie siły.

Odzwierciedleniem charakteru prowadzonej operacji jest współpraca, wyrażająca się we wspólnej realizacji celów przez wojsko oraz organizacje cywilne. Ważna jest koordynacja i współpraca obejmująca działania wszystkich zaangażowanych organizacji: politycznych, militarnych, dyplomatycznych, administracyjnych i humanitarnych oraz rządowych i pozarządowych. Relacje te powinny bazować na zasadach przedstawionych w AJP 01 w rozdziale 21, dotyczącym współpracy militarno-cywilnej CIMIC. Każdy dowódca powinien szczegółowo znać swoją rolę i zadania oraz podporządkować się celom politycznym.

W działaniach na rzecz wsparcia pokoju może pojawić się potrzeba stosowania działań ofensywnych. Siły pokojowe muszą być przygotowane do stosowania wszystkich dostępnych sposobów i metod, umożliwiających przejęcie i utrzymanie inicjatywy. Muszą rozpoznać, kiedy użycie sił oraz prowadzenie działań ofensywnych jest niewłaściwe, a wręcz szkodliwe. Nie mogą jednak pozostawać neutralne w stosunku do pojawiających się problemów. Nałożone ograniczenia często powodują, że nie można natychmiast rozpocząć działań. Taka sytuacja wymusza ciągłą kontrolę zdarzeń w rejonie odpowiedzialności. Odpowiednia procedura postępowania pozwala przewidzieć i zapobiec rozpoczęciu działań o charakterze wojennym.

Raz zdobyta inicjatywa powinna być stale rozwijana. Szczególnie ważne jest przejęcie inicjatywy na szczeblu operacyjnym i taktycznym, gdyż umożliwia ono działanie szczebla politycznego.

Zakres zadań realizowanych w działaniach na rzecz wsparcia pokoju jest szeroki, od obserwacji do działań ofensywnych, i może obejmować:

- kontrolę respektowania postanowień pokojowych, porozumień o przerwaniu ognia lub zawieszeniu broni;
- pomoc w osiąganiu porozumień na drodze pokojowej;
- udział w zapobieganiu konfliktom poprzez zapobiegawcze rozmieszczenie sił;
- zapewnienie lub ograniczenie swobody manewru, ang. Freedom of Movement (FOM);
- nadzorowanie oraz wspieranie w rozminowywaniu i usuwaniu materiałów wybuchowych, ang. Explosive Ordnance Disposal (EOD);
- demilitaryzację i demobilizację obszaru;
- wspieranie organizacji pomocy humanitarnej oraz ludności cywilnej, w tym uchodźców;
- przywracanie praw człowieka;
- pomoc w planowaniu i nadzorowaniu wyborów;
- przywracanie porządku publicznego i zasad prawa;
- koordynowanie działań wspierających ekonomiczną odnowę i odbudowę.

Działania na rzecz wsparcia pokoju, z wojskowego punktu widzenia przyjmują dwie zasadnicze formy, tj. operacji utrzymania pokoju oraz operacji wymuszania pokoju.

Zarówno jedne, jak i drugie różnią się od wojny tym, że są złożonymi działaniami, w których nie ma wskazanego przeciwnika.

Działania militarne są bez wyjątku częścią szerszej strategii zmierzającej do osiągnięcia celów politycznych. Stałe lub długoterminowe rozwiązanie konfliktu jest możliwe jedynie na szczeblu politycznym. Rola działań militarnych polega na stworzeniu i stałym utrzymywaniu bezpiecznego środowiska działań, w którym różnego rodzaju organizacje znajdą warunki do rozwiązywania zasadniczych przyczyn wybuchu konfliktu.

Podział działań na ***głębokie, bliskie (w styczności), tyłowe*** również obowiązuje w działaniach na rzecz wsparcia pokoju. Tłumaczy się to tym, że w środowisku, w którym działa duża ilość różnego rodzaju organizacji, podział taki jasno określa ramy działania, koordynuje oraz synchronizuje wysiłki w ogólnym planie operacji.

Działania głębokie na szczeblu operacyjnym wskazują i uzasadniają powód interwencji. Obejmują działania zmierzające do rozwiązania problemów politycznych oraz organizowania akcji pomocy humanitarnej.

Na szczeblu taktycznym umożliwiają bądź wymuszają rozpoczęcie negocjacji oraz dalsze ich prowadzenie. Na wszystkich szczeblach działania głębokie polegają

na rozpoznaniu i wyodrębnieniu walczących ugrupowań oraz oddziaływaniu na międzynarodową opinię publiczną. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku, powinny być prowadzone z dużym wyprzedzeniem.

Działania bliskie obejmują kontrolę zdarzeń zachodzących w rejonie działania oraz natychmiastową reakcję na nie. Polegają na stosowaniu odpowiednich metod oraz podejmowaniu działań umożliwiających rozwijanie współpracy i osiągnięcie porozumienia.

Działania tyłowe dotyczą ochrony i osłony działań własnych sił, ich utrzymania i zabezpieczenia. Dużą rolę spełnia tu państwo oraz media, które informują opinię publiczną państwa zaangażowanego w danej operacji pokojowej. Ochrona wojsk zależy od skali i poziomu zagrożeń oraz strat ponoszonych w trakcie realizacji zadań.

2.2.3.1. Operacje utrzymania pokoju

Operacje utrzymania pokoju są prowadzone w ramach VI rozdziału Karty NZ za zgodą wszystkich stron konfliktu. Ich celem jest nadzorowanie oraz ułatwianie wprowadzania porozumień pokojowych. Polegają głównie na rozdzieleniu zwaśnionych stron, zapobieganiu wrogim działaniom oraz inicjowaniu dialogu między walczącymi stronami. Siły pokojowe działają w wyznaczonym rejonie, w którym społeczeństwo, jak też walczące ugrupowania, są nawzajem wymieszane. Stwarza to trudność w wyznaczeniu i przeprowadzeniu dzielącej te strony granicy.

W pierwszym etapie działania sił pokojowych polegają na zmuszaniu stron konfliktu do zaprzestania działań o charakterze wojennym. Kolejnym krokiem jest zainicjowanie dialogu między nimi. Ogromną uwagę przywiązuje się do uzyskania aprobaty ze strony lokalnej ludności. W tym celu wojsko oraz organizacje pozarządowe wspierają społeczeństwo, koncentrując się na ochronie wojsk własnych oraz organizacji rządowych i lokalnej ludności.

Do charakterystycznych cech tego rodzaju operacji można zaliczyć:

- wspieranie społeczeństwa lub wybranych grup społecznych;
- czasowe przejęcie władzy oraz odbudowa lokalnych władz cywilnych;
- działanie w konfliktach wewnątrzpaństwowych i międzypaństwowych;
- zaangażowanie różnych sił, włączając w to ONZ oraz organizacje cywilne prowadzące pomoc humanitarną i finansową;
- dynamiczny charakter przejawiający się w tym, że zarówno mandat, jak i związane z nim zadania mogą ulegać zmianie;
- trudne do zdefiniowania walczące ugrupowania, prowadzące działania nieregularne w bardzo różnorodnych warunkach i formie;

Siły pokojowe w okresie przemian, tzw. pomoc w okresie przejścia ang. Transition Assistance, realizuje szeroki zakres zadań:

a. Zadania obserwacyjne obejmujące:

- obserwowanie linii przerwania ognia i linii demarkacyjnych (zatwierdzonych przez walczące strony);
- potwierdzanie wycofywania się wojsk z rejonu konfliktu;
- monitorowanie zdarzeń w rejonie konfliktu (sygnałów informujących o wzroście napięcia lub prowadzeniu przygotowań do rozpoczęcia konfliktu);
- współpracę lub wspieranie organizacji pozarządowych w kontrolowaniu przestrzegania praw człowieka oraz nadzorowaniu przeprowadzanych wyborów;
- inspekcjonowanie rejonów i obiektów, w związku z kontrolą przestrzegania i realizowania postanowień zawartych w porozumieniach między stronami konfliktu (jednostki wojskowe, magazyny broni itp.);

b. Zadania rozdzielenia sił obejmujące:

- ustalenie rejonów i pozycji w celu obserwacji stron konfliktu;
- ustalenie zasad kontroli i nadzoru nad głównymi drogami i kluczowym terenem w celu niedopuszczenia do uzyskania przewagi którejś ze stron;
- wyznaczenie i ciągłe kontrolowanie linii demarkacyjnych w celu uniknięcia nieporozumień oraz pogwałcenia ustalonych porozumień;
- otwarcie dróg dla pomocy humanitarnej;
- utworzenie wspólnych komisji z legalnymi władzami reprezentującymi strony zaangażowane w konflikt w celu rozpoznania powodów powstania konfliktu oraz warunków powrotu do stanu normalności;
- znalezienie sposobów rozwiązania powstałych problemów na najniższych szczeblach;
- eskortowanie konwojów z pomocą humanitarną;
- monitorowanie przerwania ognia;
- ustalenie stref bezpieczeństwa oraz czasu i rejonów rozpoczęcia demobilizacji.

c. Pomoc w przemianach obejmująca:

- nadzorowanie wycofania, przenoszenia, demobilizacji i rozbrojenia wojsk i sił paramilitarnych stron konfliktu;
- lokalizowanie i konfiskowanie składów oraz dostaw broni i amunicji;
- nadzorowanie i pomoc w lokalizowaniu i identyfikowaniu pól minowych oraz podejmowanie, jeżeli wymaga tego sytuacja, akcji rozminowywania;
- pomoc w zaprowadzaniu i odbudowywaniu administracji cywilnej;
- wprowadzanie tymczasowych zasad prawnych, wspieranie działań organów władzy i policji cywilnej;
- nadzorowanie postanowień o przerwaniu ognia oraz przebiegu linii demarkacyjnych;
- koordynowanie i ochrona przedsięwzięć pomocy humanitarnej;
- pomoc w przenoszeniu, przemieszczaniu, przekazywaniu uchodźców i przesiedleńców.

2.2.3.2. Operacje wymuszania pokoju

Wśród państw zachodnich panuje opinia, że tylko NATO posiada możliwości rozmieszczania, kierowania, nadzorowania i kontrolowania działań prowadzonych przeciwko siłom zagrażającym pokojowi i bezpieczeństwu.

Z tego też względu należy przewidywać, że operacje wymuszania pokoju będą najczęściej prowadzonymi działaniami NATO, wspierającymi wysiłki pokojowe. Użycie regularnych wojsk w tego rodzaju działaniach stwarza pewne niebezpieczeństwo. Dlatego musi być jasno określona granica między celami politycznymi a militarnymi. Ważna jest też koordynacja działań dyplomatycznych, ze wspierającymi je działaniami militarnymi.

Podkreśla się, że celem operacji wymuszania pokoju nie jest pobicie lub zniszczenie „jednej ze stron" (nie używa się słowa przeciwnik). Jako cel stawia się zmuszenie jednej lub wszystkich stron konfliktu do podporządkowania się określonym regułom postępowania.

Głównym zadaniem operacji wymuszania pokoju jest powstrzymanie aktów przemocy oraz stworzenie warunków do rozpoczęcia działań przez organizacje cywilne, których celem jest naprawa zasadniczych przyczyn konfliktu. Działania te mają doprowadzić i umożliwić przejście do operacji budowania pokoju lub utrzymania pokoju.

Wojska biorące w nich udział stosują siłę lub grożą jej użyciem, wymuszają lub przekonują walczące strony do współpracy na zasadach zawartych w mandacie. Mogą występować jako neutralny uczestnik lub być jedną z zaangażowanych stron konfliktu.

Opcja, w której siły pokojowe występują jako neutralny uczestnik jest często nazywana **„przywracaniem pokoju"** – ang. Peace restoration.

Wstępnymi warunkami uzyskania stabilizacji i normalizacji sytuacji jest przestrzeganie zasady prawa i porządku. Celem stabilizacji jest odbudowa cywilnego, demokratycznego rządu oraz publicznego życia po zakończonym konflikcie. Przywracanie pokoju obejmuje bezstronne działania o charakterze policyjnym prowadzone przez wojsko. Działania te narzucają uzgodnienia zawarte w mandacie, jak również zasady prawa i porządku w państwie. Dowódca po wypełnieniu zadań przekazuje władzę zatwierdzonemu i kompetentnemu rządowi cywilnemu. Przykładem takich działań było rozmieszczenie wojsk IFOR w Bośni (1996).

Przywracanie pokoju jest fazą wymuszania pokoju, poprzedzającą operacje utrzymania pokoju. Ma wpływ na powstrzymanie konfliktu oraz wystarczającą siłę na rozdzielenie walczących ugrupowań. Przy małym zagrożeniu wystarczą działania militarne o charakterze policyjnym.

W przypadku prowadzenia działań przeciwko grupom rebelianckim, powodzenie tego etapu zależy od odseparowania i ochrony społeczeństwa oraz stopniowego odrzucania i eliminowania sił blokujących proces pokojowy.

Druga opcja zakłada, że siły pokojowe opowiadają się po jednej z walczących stron, jasno deklarując swój wybór.

Z reguły operacje wymuszania pokoju nie są w stanie rozwiązać zasadniczych problemów, w których wyniku doszło do wybuchu konfliktu. Tworzą wstępne warunki pokojowego rozwiązania problemu. Ostateczne kryterium dotyczy sukcesu politycznego, a nie militarnego. Mogą przebiegać w warunkach konfliktu międzypaństwowego bądź wewnątrzpaństwowego. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku strony konfliktu mogą prowadzić działania regularne i nieregularne. Po zakończeniu działań bojowych, siły pokojowe podejmują próbę przejścia do operacji budowania pokoju.

Wymuszanie pokoju, prowadzone na terytorium walczących stron konfliktu, może mieć charakter krótkotrwały lub długotrwały, zwany interwencją. Zgodnie z Kartą NZ interwencja może zostać podjęta wtedy, gdy zatwierdzi ją Rada Bezpieczeństwa, a jest to możliwe tylko w sytuacji zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa[65].

Działania w operacjach wymuszania pokoju są podobne do realizowanych w operacjach utrzymania pokoju. Dodatkowo obejmują akcje przeciwko regularnym i nieregularnym działaniom walczących stron. Można do nich zaliczyć:

- gromadzenie informacji (szczególnie obejmujących działania militarne);
- obserwowanie, monitorowanie i prowadzenie dochodzeń;
- rozdzielanie stron;
- nadzorowanie;
- patrolowanie;
- kontrolowanie;
- eskortowanie i ochrona konwojów;
- działania odgradzające i poszukiwawcze;
- działania ofensywne i obronne.

Szczególnie w konfliktach wewnątrzpaństwowych ważne jest uzyskanie lub odzyskanie zgody. Do działań promujących osiągnięcie zgody, stanowiących zasadniczy aspekt operacji utrzymania pokoju, zaliczyć można:

- negocjacje i mediacje;
- działania łącznikowe;
- współpracę cywilno-wojskową;
- informowanie prasy i opinii publicznej;
- informowanie lokalnej społeczności;
- utrzymywanie kontaktów z lokalną społecznością.

Zadania realizowane w operacjach wymuszania pokoju to:

a. Odbudowa zasad prawa i porządku.

---

[65] Zgodnie z artykułem 39 Karty, to Rada Bezpieczeństwa ustala i rekomenduje, jakie środki zastosować zgodnie z artykułami 41 i 42.

Realizowana jest w warunkach chaosu trwającego konfliktu, w sytuacji braku porozumienia stron konfliktu. Działania kryminalnych (rebelianckich) grup, których nie można odróżnić od reszty lokalnej społeczności. W takiej sytuacji działania wojskowe mogą polegać na przeciwstawianiu się oraz zwalczaniu działań rebelianckich, terrorystycznych, kryminalnych, nadzorowaniu wyborów.

b. Wspomaganie działań pomocy humanitarnej.

Polega na stworzeniu stabilnego i bezpiecznego środowiska dla działań organizacji humanitarnych. Działania te gwarantują dotarcie pomocy na miejsce przeznaczenia. Obejmują one: zabezpieczenie swobody manewru, ochronę ludzi i transportu, zapobieganie akcjom ludobójstwa oraz ewakuację ludności.

c. Zapewnienie lub zakaz swobody manewru.

Są to działania, których celem jest ochrona własnych linii komunikacyjnych w rejonie operacyjnym lub odcięcie linii komunikacyjnych jednej lub wszystkich stron konfliktu.

d. Ustalenie i kontrolowanie rejonów bezpieczeństwa.

W przypadku wyznaczenia rejonów odpowiedzialności, za ich bezpieczeństwo odpowiada wojsko. Mogą dotyczyć rejonów dla uchodźców, przesiedleńców, mieszkańców lub wojsk jednej ze stron konfliktu.

Pierwszym z etapów realizacji tego zadania jest demilitaryzacja przewidzianego rejonu.

e. Separacja walczących stron.

Stanowi ona wstępny warunek rozpoczęcia negocjacji pokojowych. Z taktycznego punktu widzenia separacja walczących stron polega na rozmieszczeniu sił w celu wzmocnienia linii demarkacyjnych i stref zdemilitaryzowanych. Konieczne może być zniszczenie lub opanowanie obiektów należących do jednej lub obu walczących stron.

2.2.3.3. Pozostałe rodzaje działań pokojowych

Zapobieganie wybuchom konfliktów, zgodnie z rozdziałem VI Karty NZ, obejmuje działania o charakterze inicjatyw dyplomatycznych oraz prewencyjnego rozwinięcia sił. Ich celem jest zapobieganie nasilaniu się sporów mogących doprowadzić do wybuchu konfliktu zbrojnego. Zadania wojskowe w tym przypadku mogą obejmować:

a. Prewencyjne rozmieszczenie sił posiadających dostateczne zdolności odstraszania w celu zapobiegnięcia wybuchowi działań wojennych. Może przyjąć formę: prowadzenia ćwiczeń i przelotów samolotów, rozmieszczanie morskich lub desantowych sił na pozycjach, rozmieszczanie powietrznych lub lądowych sił w sąsiedztwie lub w rejonie kryzysu. W tym wypadku jest niezbędny jasno określony mandat przez odpowiednie organizacje międzynarodowe, a także zgoda kraju-gospodarza. Działania prowadzone przez te siły mogą mieć podobny charakter do działania sił rozdzielających.

b. Wczesne ostrzeganie o potencjalnym konflikcie na obszarze zainteresowania NATO jest możliwe do spełnienia dzięki działaniom monitorującym, prowadzonym rutynowo przez członków Sojuszu.

c. Nadzór polega na monitorowaniu wszelkich działań w powietrzu, na lądzie i na morzu środkami będącymi w dyspozycji NATO. Przejrzyste prowadzenie działań nadzorujących powinno mieć odstraszający charakter.

Budowanie pokoju obejmuje działania wspierające polityczne, ekonomiczne, społeczne i militarne struktury. Ich celem jest umocnienie i utrwalenie rozwiązań politycznych oraz usunięcie przyczyn konfliktu. Polegają na identyfikowaniu i wspieraniu struktur, które będą zmierzały do konsolidacji pokoju, promowaniu zaufania i dobrobytu oraz wspieraniu odbudowy ekonomicznej. Działania wojskowe powinny skupiać się na zabezpieczeniu trwałego i bezpiecznego otoczenia dla działań organizacji rządowych i pozarządowych, edukacji i szkoleniu regionalnych sił zbrojnych, pomocy dla uchodźców lub osób wysiedlonych, nadzór nad przemieszczaniem lub demobilizacją walczących regularnych i nieregularnych sił.

Zadania wojskowych komponentów pokoju mogą dotyczyć:

a) nadzorowania wycofywania sił z linii demarkacyjnych;

b) zapewnienia wycofania ciężkiego uzbrojenia na tymczasowe lub ostateczne pozycje;

c) monitorowania granic zewnętrznych;

d) nadzorowania wymiany jeńców oraz przemieszczania uchodźców;

e) pomocy w odbudowie cywilnej infrastruktury;

f) pomocy w rozminowywaniu;

g) wsparcia ustanawiania nowych struktur politycznych;

h) pomocy w ustanawianiu lub przywracaniu administracji cywilnej, prawa i porządku.

Operacje humanitarne mogą poprzedzać lub towarzyszyć działaniom humanitarnym prowadzonym przez wyspecjalizowane organizacje cywilne. Tworzenie pokoju obejmuje działania dyplomatyczne prowadzone po rozpoczęciu konfliktu, których celem jest ustanowienie porozumienia o wstrzymaniu ognia lub szybkiego zawarcia porozumienia pokojowego. Mogą obejmować misje mediacyjne i rozjemcze, a także naciski dyplomatyczne (izolowanie lub sankcje). Wojskowe wsparcie operacji tworzenia pokoju może polegać na wsparciu sztabowym w procesie planowania lub w formie bezpośredniego wykorzystania sił i środków wojskowych.

Jednym z podstawowych warunków użycia wojsk w działaniach pokojowych jest zgoda i wyrażana chęć pełnej współpracy wszystkich stron konfliktu z siłami ONZ.

Powołanie operacji zapobiegania konfliktom, utrzymania i budowania pokoju, zależy od uzyskanej zgody i porozumienia stron zaangażowanych w konflikcie. Zgoda taka nie jest potrzebna w przypadku operacji wymuszania pokoju. Różnica między operacjami utrzymania pokoju a operacjami wymuszania pokoju, nie pole-

ga na stopniu użytej siły, lecz istnieniu rzeczywistego poziomu zgody walczących stron na wypełnianie zadań mandatowych.

Zgoda na prowadzenie działań na szczeblu taktycznym wynika przede wszystkim z rozwoju sytuacji lokalnej. Na podstawie doświadczeń stwierdzono, że jest wzmacniana przez miejscową opinię publiczną. Można więc sądzić, że poziom zgody może ulegać częstym zmianom, przez co jej zdefiniowanie może okazać się trudne. Zgoda liderów rządów (szczebel strategiczny), jak również liderów walczących stron (szczebel operacyjny) jest zwykle rezultatem oficjalnych porozumień, w których ramy zgody są jasno określone i stabilne. Oficjalne porozumienia i osiągnięta zgoda na szczeblach politycznym, strategicznym i operacyjnym nie zawsze jest tożsama ze stanem rzeczywistym, który ma miejsce w rejonie działań szczebla taktycznego.

Jedną z podstawowych zasad działania sił pokojowych jest przenoszenie osiągniętej zgody z poziomu operacyjnego na poziom taktyczny i odwrotnie.

Dowódca operacyjny, uzyskawszy porozumienie z liderem jednego z walczących ugrupowań co do warunków działania, natychmiast stwarza podwładnym warunki do wykorzystania uzyskanej zgody. Wiadomość o porozumieniu powinna dotrzeć wszystkimi możliwymi sposobami do liderów niższego szczebla, a więc ugrupowań spotykających się bezpośrednio w terenie z jednostkami sił pokojowych szczebla taktycznego. Dla dowódców szczebla operacyjnego najcenniejsze są porozumienia osiągane bezpośrednio w terenie przez szczebel taktyczny.

Nie można wykluczyć, że w wyniku różnorodnych, niezamierzonych działań może dojść do zerwania zgody. Doświadczenia z prowadzonych operacji wskazują, że można do nich zaliczyć:

- opowiadanie się po stronie któregoś z walczących ugrupowań (brak bezstronności),
- użycie nadmiernej siły,
- użycie nielegalnych metod działania lub działań wykraczających poza mandat,
- podjęcie nieprzekonywających działań,
- okazywanie niewystarczającego szacunku dla lokalnych ugrupowań,
- brak wzajemnego zrozumienia.

3. TAKTYKA DZIAŁAŃ W RÓŻNYCH SYTUACJACH POLA WALKI

3.1. Działania taktyczne w specyficznych środowiskach walki

Współcześnie problemy związane z wykorzystaniem środowiska walki, a szczególnie warunków terenowych i atmosferycznych, stały się jednym z istotnych elementów doktryn militarnych wielu armii świata. Świadczy to o randze tego problemu i pryncypialnym podejściu do analizy tych czynników w prowadzeniu działań bojowych.

Warunki terenowe, obejmujące przede wszystkim szczególne właściwości rzeźby i pokrycia, w połączeniu z klimatem stały się jednym z wyznaczników dla określenia specyfiki działań w poszczególnych środowiskach.

Specyficzne środowiska obejmują bardzo szerokie spektrum warunków terenowych i pogodowych. Pomimo ich rozpiętości można dostrzec szereg cech wspólnych opisujących zbieżne właściwości działań bojowych w trudnych środowiskach walki.

Specyficzne środowiska sprzyjają działaniom obronnym, a możliwości prowadzenia natarcia są znacznie ograniczone. W trudnym terenie mogą skutecznie walczyć nawet jednostki o mniejszych lub obniżonych możliwościach bojowych (np. formacje obrony terytorialnej)[66].

Dostrzegalną zasadą, przedstawianą w literaturze przedmiotu[67], jest dążenie do omijania trudnych warunków terenowych w wypadku prowadzenia działań zaczepnych. Walki w omawianych warunkach są długotrwałe, wiążą się z zaangażowaniem dużych sił oraz z ponoszeniem znacznych strat w ludziach i sprzęcie. Tylko w sytuacjach koniecznych należy decydować się na prowadzenie walki w tym trudnym terenie, planując jednocześnie warianty szybkiego opuszczenia tego rejonu[68].

Możliwość prowadzenia skutecznych działań w specyficznych środowiskach walki zależy od przeprowadzenia realistycznej oceny charakterystycznych dla danej sytuacji warunków terenowych i występujących tam warunków pogodowych, które są ściśle wzajemnie powiązane. Uzyskanie sukcesu będzie często możliwe jedynie w sytuacji podjęcia niekonwencjonalnej decyzji i działań, w ramach precy-

---

[66] Por. M. Huzarski. *Zagadnienia taktyki...* s. 109.

[67] P. O'Sullivan, *Terrain and tactics*, New York 1991, C. von. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995.

[68] Przykładami mogą być przeciwuderzenie Niemców w Ardenach w 1944 r. czy operacja zaczepna armii irańskiej przez błota Hoveyzy w 1985 r.

zyjnie skalkulowanego ryzyka, oraz nietypowego wykorzystania posiadanych sił i środków[69].

Cechą wspólną jest też relatywnie zwiększony teren działań tak w walce zaczepnej, jak i obronnej. W obronie w trudnym terenie (pasma gór, kompleksy leśne, przeszkody wodne), teren biernie „walczy" z przeciwnikiem. W działaniach zaczepnych obszar ich prowadzenia musi być odpowiednio większy, aby umożliwić szerokie stosowanie manewrowych form działania. Powyższe konstatacje leżą u podstaw decyzji związanych z poszerzaniem obszarów odpowiedzialności.

Konsekwencją zwiększenia obszarów prowadzenia działań bojowych, zwłaszcza pasów (rejonów) obrony, będzie konieczność zaakceptowania luki w ugrupowaniu bojowym oraz występowanie rejonów wymagających dozorowania i patrolowania. Łączy się z tym wzrost znaczenia zapór inżynieryjnych, w tym szczególnie zapór minowych[70]. W tych warunkach częstym zjawiskiem będzie walka z oddziałami obejścia przenikającymi w głąb bronionego obszaru.

Cechą charakterystyczną działań w tych środowiskach pola walki będzie powolne tempo, ogniskowy charakter działań, konieczność wykonywania manewru siłami i środkami oraz dowóz i ewakuacja z wykorzystaniem niewielkiej ilości dróg. W tych okolicznościach dużo zależeć będzie od inicjatywy, umiejętności i jakości dowodzenia, zwłaszcza na niższych szczeblach.

Możliwości obserwacji i prowadzenia ognia, zwłaszcza na dalsze odległości, są z reguły w tych warunkach znacznie ograniczone. Szczególnego znaczenia nabiera więc ogień prowadzony na krótkich odległościach, w tym szczególnie z granatników przeciwpancernych i broni strzeleckiej pododdziałów piechoty.

Działania bojowe w tych środowiskach prowadzi się zazwyczaj na izolowanych kierunkach, niekiedy znacznie od siebie oddalonych. Dotyczy to również zgrupowań artylerii i odwodów (ogólnych i specjalnych). Trudny teren bowiem nie pozwala na swobodę manewru scentralizowanymi odwodami, wydłużając znacznie czas reakcji. Skutecznym rozwiązaniem zapobiegającym trudnościom manewrowym i konieczności mnożenia odwodów specjalnych jest organizowanie ich z sił aeromobilnych[71].

W działaniach bojowych w specyficznych środowiskach walka rozpada się na wiele małych ognisk, a jej wyniki często zależą od utrzymania inicjatywy. W tych warunkach szczególnie istotne w prowadzeniu obrony jest wykonywanie zwrotów zaczepnych, nawet na bardzo niskim szczeblu dowodzenia. Mogą one być wykonywane przy znacznie ograniczonym lub bez wsparcia ogniowego.

W działaniach w specyficznych środowiskach występuje zwiększone zapotrzebowanie na prowadzenie działań w wymiarze powietrzno-lądowym.

---

[69] Por. A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, Warszawa 1998, passim.

[70] Por. M. Huzarski. *Zagadnienia taktyki*... s. 110.

[71] S. Korzeniowski, *Jednostki kawalerii powietrznej*... s. 49.

W warunkach tych będzie występować częsta zmiana priorytetów użycia i roli rodzajów wojsk. Specyficzne warunki środowiska z reguły nie pozwalają na swobodne i samodzielne użycie formacji wojsk pancernych. Zwiększa się więc rola wojsk zmechanizowanych, które chcąc wykonać postawione zadanie, w większości sytuacji będą musiały działać w ugrupowaniu pieszym. Pomimo że ciężar działań w tych obszarach będzie spoczywał na piechocie, to powodzenie prowadzonych przez nią walk będzie zależał od efektywnego współdziałania wszystkich rodzajów wojsk. Wozy bojowe wojsk zmechanizowanych i czołgi oraz inne środki wsparcia z reguły powinny być użyte w sposób zdecentralizowany.

Priorytetowe znaczenie w tych warunkach odgrywa zabezpieczenie logistyczne i bojowe, wobec których z reguły będą stawiane znacznie zwiększone wymagania.

Przygotowując nasze siły zbrojne do walki w specyficznych środowiskach, uwzględniać należy również konieczność zapewnienia ścisłej współpracy sił operacyjnych z siłami obrony terytorialnej, administracją rządową i samorządową oraz innymi organizacjami (np. obroną cywilną, strażą graniczną itp.). Może to w znacznym stopniu zwiększyć nie tylko możliwości właściwej oceny terenu i warunków pogodowych, ale również wpłynąć na wykorzystanie zalet terenu w interesie prowadzonych działań czy możliwość uzyskania zaskoczenia (np. dzięki wykorzystaniu miejscowych przewodników).

3.1.1. Teren lesisty (lesisto-jeziorny)

W Polsce lasy występują na całym obszarze, od sosnowych lasów nadmorskich porastających wydmy, poprzez mieszane lasy nizinne, po świerkowe lasy na pogórzu i w górach. Rozmieszczenie lasów w Polsce nie jest równomierne. Porastają one praktycznie wszystkie elementy rzeźby terenu występujące na obszarze kraju.

Działania bojowe w lesie znacznie różnią się od działań w warunkach normalnych. Specyfika środowiska leśnego powoduje potrzebę stosowana innej taktyki niż w otwartym terenie. Środowisko leśne zawiera zespół różnorodnych czynników, które wpływają na organizację i prowadzenie działań bojowych. O właściwościach lasu i jego wpływie na prowadzenie działań bojowych decyduje przede wszystkim wielkość kompleksu leśnego, jego rodzaj i stopień zagospodarowania. O różnorodności tej stanowią również: gęstość i wysokość lasu (wiek), właściwości klimatyczne i glebowe, obecność jezior, bagien i rzek.

Teren lesisty (lesisto-jeziorny) komplikuje użycie sprzętu bojowego i kanalizuje działania wojsk, maskuje, ale zarazem ogranicza manewr. W nim też szczególnie trudne będzie prowadzenie obserwacji i rozpoznania, orientacja w terenie, dowodzenie pododdziałami, synchronizacja działań, wsparcie ogniowe, wykorzystanie środków ogniowych do ognia na wprost na duże odległości, a także ubezpieczenie skrzydeł i styków oraz realizacja zadań logistycznych. Mniejsza jest także skuteczność prowadzonego ognia.

Las wpływa również dodatnio na prowadzenie działań bojowych, szczególnie w wypadku prowadzenia działań obronnych. Nie tylko znacznie ogranicza prowadzenie obserwacji, ułatwia maskowanie wojsk, ale też w znacznym stopniu redukuje użycie technicznych środków rozpoznania. W tych warunkach istnieje możliwość skrytego rozmieszczenia i wykonania manewru wojskami oraz mylenia i uzyskania zaskoczenia. Tereny leśne stwarzają dogodne warunki obejścia punktów oporu przeciwnika, przenikania przez jego ugrupowanie bojowe, wykonywania niespodziewanego uderzenia na jego skrzydła i tyły. Małe siły mogą mieć nieproporcjonalny do swojej wielkości i możliwości wpływ na walkę.

Właściwości terenu lesistego zmieniają się w zależności od pory roku i warunków pogodowych. Wiosną i jesienią zwiększa się wilgotność i miękkość gleby, a bagniste odcinki stają się trudne do przejścia, pogarsza się stan dróg leśnych. W lecie, zwłaszcza podczas suchej i upalnej pogody, występuje zwiększone niebezpieczeństwo pożarów. Podczas długotrwałej suszy poszycie leśne jest bardzo wrażliwe na najdrobniejsze nawet czynniki mogące spowodować pożar, mogą one wybuchać samoistnie. Drogi leśne latem są z reguły w dobrym stanie, większa jest możliwość przemarszów przez odcinki bagniste i łatwiejsze maskowanie. W zimie las niemal uniemożliwia maskowanie przed rozpoznaniem z powietrza. Ruch wojsk jest utrudniony przez pokrywę śnieżną i zaspy. Łatwiejsze w zimie jest jedynie przejście przez zamarznięte tereny bagniste.

Słabo rozwinięta sieć dróg utwardzonych, duża gęstość lasu i jego wiek, podmokłe gleby i łęgi, bagna i jeziora połączone rzekami lub kanałami obniżają tempo ruchu pododdziałów, ograniczają swobodę manewru, zmuszają wojska do przemieszczania się tylko po wytyczonych drogach i przesiekach leśnych.

Możliwość przejazdu przez las na przełaj jest w większości wypadków znikoma i może być brana pod uwagę tylko w odniesieniu do pojazdów gąsienicowych, w szczególności czołgów. Większe masywy leśne, zwłaszcza gęste, ze starodrzewem o odległości między drzewami do 6 m, są prawie nieprzejezdne na przełaj dla pojazdów kołowych i gąsienicowych[72]. W tej sytuacji coraz powszechniej do walki i do szybkiego przerzutu sprzętu oraz elementów ugrupowania bojowego w terenach leśnych wykorzystuje się śmigłowce.

Szczególnie dogodne warunki do skrytych działań przeciwnika w połączeniu ze specyfiką przegrupowania w lasach (obszarach lesisto-jeziornych) sprawiają, że muszą one być szczególnie starannie przygotowane. Maszerujące kolumny mogą zostać zatrzymane lub porozrywane przez zaskakujące uderzenia nawet niewielkich sił. Przeciwnik, atakując małymi grupami z bliskich odległości, może niszczyć czołowe elementy, tarasować uszkodzonymi i zniszczonymi pojazdami drogi i stwarzać sprzyjające okoliczności do uderzeń lotnictwa na zatrzymane kolumny.

---

[72] Orientacyjnie można przyjąć, że czołgi mogą przebić w lesie przejście dla kolumn, jeżeli średnica drzew, mierzona w centymetrach na wysokości około 1,5 m, nie przekracza połowy ogólnego ciężaru czołgu mierzonego w tonach.

Planując drogi marszu przez kompleksy leśne należy dążyć do tego, aby maszerujące wojska przebywały w tym obszarze jak najkrócej. Duże kolumny dzieli się na mniejsze (zgrupowania marszowe), a odległości między kolumnami zwiększa, dostosowując je do oddalenia, w jakim występują możliwe drogi obejścia. W trakcie wykonywania przegrupowania zwiększa się ilość elementów ubezpieczeń, głównie czołowych, powinno też działać więcej patroli bocznych. Znajdujące się w każdej kolumnie marszowej grupy torujące powinny zostać wzmocnione i dodatkowo wyposażone w sprzęt do rozminowania i rozgradzania. W kolumnach marszowych wyznacza się też większą liczbę obserwatorów do prowadzenia obserwacji okrężnej, zwiększa się liczbę dyżurnych środków ogniowych, z pododdziałów ogólnowojskowych wydziela się grupy przeciwpożarowe wyposażone w sprzęt do gaszenia pożarów. W trakcie marszu należy unikać postojów i odpoczynków w lesie, a jeżeli jest taka potrzeba, to organizować je na skraju większych polan, w miejscach gwarantujących szybkie i bezpieczne ich opuszczanie.

Powodzenie działań bojowych w lesie zależy od właściwej oceny wpływu lasu na użycie rodzajów wojsk, środków rażenia i bojowego sprzętu technicznego.

Walka w terenie lesistym (lesisto-jeziornym), z powodu charakterystycznych cech tego terenu, będzie prowadzona na wielu oddzielnych kierunkach, których osie z reguły będą stanowić drogi i dukty umożliwiające przekroczenie tego terenu.

Niezmiernie istotne zadanie w warunkach terenu lesistego (lesisto-jeziornego) będzie spełniał system rozpoznania. Prowadzenie rozpoznania naziemnego wymaga więcej czasu niż w terenie otwartym, a także zaangażowania znacznie większych sił. Planując kierunki i rejony rozpoznania, szczególną uwagę należy zwrócić na czynniki wpływające na wybór rejonów (miejsc) stanowisk bojowych, takich jak: sieć dróg, wyręby, gęstość i głębokość lasu, możliwość wykonania manewru itp. Szczególnie ważne, stosownie do ukształtowania terenu lesistego i jego właściwości, będzie rozmieszczenie technicznych środków rozpoznania oraz środków walki elektronicznej.

Rozmieszczone w lesie wojska stosunkowo łatwo można podejść, zaskoczyć. Zorganizowany system ubezpieczeń musi eliminować możliwość skrytego działania pododdziałów rozpoznawczych przeciwnika i uniemożliwić wykonanie niespodziewanych uderzeń. Dlatego należy organizować więcej elementów ubezpieczających, działających na mniejszych odległościach niż w terenie otwartym.

W terenie lesistym (lesisto-jeziornym) rażenie ogniowe organizuje się tak, aby zapory, drogi, przesieki oraz przesmyki między jeziorami znajdowały się pod ostrzałem, a węzły dróg i polany były przestrzeliwane ogniem krzyżowym. Las ogranicza ostrzał i obserwację, utrudnia wykrycie i zniszczenie celów. Pnie drzew ograniczają zasięg ognia płaskotorowego i zmniejszają powierzchnię rażenia odłamkami pocisków i granatów. Z drugiej zaś strony skuteczność konwencjonalnej amunicji o zwiększonej sile działania przeciwko nie zabezpieczonej sile żywej jest większa, na skutek odłamkowego działania wybuchów w koronach drzew.

Ze względu na problemy w obserwacji i trudności wskazywania celów, broń dalekiego zasięgu traci większość swoich walorów, broń przenośna staje się ważniejsza, pozwala na szybkie i dokładne reagowanie, gdy pojawiają się nowe cele. W tej sytuacji większe znaczenie ma ogień z bliskich odległości, szczególnie z broni strzeleckiej i przenośnych zestawów przeciwpancernych.

Piechota jest lepiej przystosowana do prowadzenia różnorodnych działań bojowych w lesie, najszybciej i najłatwiej może pokonywać wszelkie przeszkody i zapory. Rola piechoty i znaczenie jej ognia w walce w lesie są szczególnie duże, ponieważ istnieją określone trudności użycia większych pododdziałów czołgów i artylerii. Las ułatwia walkę piechoty i zwalczanie czołgów przeciwnika za pomocą przenośnych zestawów przeciwpancernych. Ograniczenia obserwacji i ostrzału powodują, że pododdziały piechoty będą walczyć na oddzielnych kierunkach (obszarach), często w oderwaniu od sił głównych, dlatego do walki w lesie należy je usamodzielnić przez wzmocnienie, jeżeli warunki na to pozwolą, czołgami i artylerią samobieżną oraz saperami.

W terenie lesistym (lesisto-jeziornym) będzie mniej sprzyjających warunków do masowego użycia czołgów. Pododdziały (oddziały) czołgów przydziela się zwykle do odwodu, a do walki wprowadza na otwartych odcinkach terenu i w rzadkim lesie. Część czołgów powinno się przydzielać pododdziałom piechoty jako czołgi bezpośredniego wsparcia, szczególnie w działaniach w zagospodarowanym i oczyszczonym lesie, gdzie będą przeważnie działać wzdłuż dróg i przesiek. Czołgi wspierające (wzmacniające) pododdziały piechoty powinny działać w ugrupowaniu bojowym kompanii i plutonów piechoty, nie powinny się od niej odrywać, gdyż potrzebują bezpośredniej osłony. W zależności od wielkości drzew, gęstości lasu, poszycia i gruntu, czołgi (pojazdy opancerżone) będą w stanie przetrzeć drogę gąsienicami, chociaż będzie to proces powolny.

Swoistym problemem w niektórych kompleksach leśnych, z racji występowania różnego typu pokrycia i rzeźby terenu, staje się rozmieszczenie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego. Odnosi się to szczególnie do: odwodów przeciwpancernych i oddziałów zaporowych, oddziałów (pododdziałów) artylerii przeciwlotniczej oraz pododdziałów i urządzeń logistycznych. Często będzie występować konieczność dublowania niektórych elementów, szczególnie odwodów specjalnych.

Oddziały (pododdziały) artylerii, prowadząc działania w lesie, napotykają duże trudności w wykonywaniu manewru, wyborze stanowisk ogniowych i punktów obserwacyjnych, rozpoznawaniu celów i obserwowaniu skutków ognia. W związku z tym należy decentralizować dowodzenie artylerią, a większą jej część przydzielać do brygad i batalionów. Część artylerii przydziela się pododdziałom piechoty do prowadzenia ognia na wprost, głównie armaty przeciwpancerne, ale też przeciwpancerne pociski kierowane. Odwody przeciwpancerne tworzy się w mniejszym składzie, ale w większej liczbie, wyznaczając każdemu z nich zwykle jeden kierunek działania.

Stanowiska ogniowe wybiera się możliwie w największym zakresie poza obszarem leśnym lub na jego skraju, a wewnątrz lasu – na polanach, porębach i na pogorzeliskach. Ponieważ oczyszczenie terenu na stanowiska ogniowe, budowa dróg dojazdu i urządzanie punktów obserwacyjnych wymaga wiele pracy, oddziały i pododdziały artylerii powinny zostać wzmocnione pododdziałami wojsk inżynieryjnych lub piechoty, które jednocześnie mogą w tych trudnych warunkach ubezpieczać i chronić te siły.

Podczas strzelania z zakrytych stanowisk ogniowych, szczególne znaczenie ma ogień prowadzony z haubic i moździerzy. Wysoka trajektoria lotu pocisków moździerzowych czyni je bardzo przydatnymi do działań w lasach, ponieważ mogą prowadzić ogień z przesiek czy też niewielkich wyrębów. Drzewa wpływają na ograniczenie możliwości strzelania pod małymi kątami, powodują też przedwczesną detonację pocisków. Punkty obserwacyjne urządza się na wysokich drzewach, jak najbliżej czołowych pododdziałów piechoty. Szeroko należy stosować wysunięte i boczne punkty obserwacyjne. Obserwatorzy artyleryjscy powinni być przydzieleni do wysuniętych pododdziałów, a ogniem częściowo kierować będą musieli podlegli dowódcy. W warunkach terenu lesistego często będzie konieczne prowadzenie ognia nieobserwowanego.

Podczas obrony w terenie lesistym (lesisto-jeziornym) wojska obrony przeciwlotniczej powinny realizować osłonę wojsk broniących rejonów zamykających prawdopodobne dogodne kierunki natarcia przeciwnika (przesmyki między jeziorami i masywami leśnymi) oraz odwodów i artylerii na stanowiskach ogniowych. Elementy ugrupowania bojowego zazwyczaj rozwija się wzdłuż dróg, na przesiekach i polanach leśnych, na skraju lasu, w terenie przylegającym do jezior i w przesmykach między nimi. Na kierunkach skrytego podejścia przeciwnika powietrznego powinny być organizowane zasadzki przeciwlotnicze i pododdziały wędrowne. Powinny one też być rozwinięte w rejonach możliwych do desantowania sił przeciwnika.

W natarciu w tym terenie wojska obrony przeciwlotniczej powinny przede wszystkim realizować osłonę sił głównych, oddziałów nacierających wzdłuż dróg, wojsk wykonujących obejście i oskrzydlenie przeciwnika oraz działających w rejonach przesmyków międzyjeziornych. Przeciwlotnicze środki ogniowe rozmieszcza się w pobliżu punktów ciężkości, na kierunku działania odwodu, wzdłuż dróg manewru, w rejonach rozwinięcia artylerii.

Na kierunkach możliwego użycia śmigłowców przeciwnika, w ugrupowaniu pierwszorzutowych sił należy rozwinąć manewrowe, mieszane (rakietowo-artyleryjskie) pododdziały przeciwlotnicze, które mogą również działać w charakterze zasadzek przeciwlotniczych.

Wojska inżynieryjne będą skupiać wysiłek na naprawie lub budowie nowych dróg, przystosowaniu dróg leśnych i przesiek do ruchu sprzętu bojowego, a w działaniach obronnych – na budowie zapór. Las dostarcza dostateczną ilość materiałów budowlanych na urządzenie rejonów zajmowanych przez wojska i budowę zapór.

Działania pododdziałów wojsk inżynieryjnych, związane z zapewnieniem manewrowości sił własnych i przeciwdziałaniem manewrowości sił przeciwnika, będą w tym terenie znacznie większe niż w otwartym terenie. Przejezdność wszystkich dróg i sieci ścieżek musi być utrzymywana w sposób ciągły, a tam, gdzie to możliwe, doskonalona w celu usprawnienia ruchu. Wojska inżynieryjne mogą być także potrzebne do budowy rejonów lądowania i stref zrzutów. Są one najlepiej przygotowane do likwidacji skutków uderzeń ogniowych przeciwnika i walki z pożarami.

W lesie bojowe środki chemiczne i toksyczne środki przemysłowe dłużej zachowują swoją skuteczność. Tworzą się miejsca zastoju skażonego powietrza, a parowanie ciekłych środków trujących następuje bardzo wolno. Jeśli chemiczne środki trujące słabo przenikają korony drzew, to rozprzestrzenianie się środka trującego będzie zmniejszone, a czas trwania skażenia wzrośnie. W lesie, w sytuacji użycia broni masowego rażenia, dłużej niż w warunkach normalnych powietrze i teren są skażone środkami promieniotwórczymi lub trującymi. Przekroczenie lub obejście stref skażonych w lesie jest bardzo trudne, dlatego oddziały i pododdziały potrzebują większego wzmocnienia siłami i środkami obrony przeciwchemicznej.

W walce w lesie szerokie zastosowanie mają miotacze ognia i środki zapalające. W natarciu pododdziały lekkich miotaczy ognia działają w ugrupowaniu bojowym piechoty, niszczą siłę żywą i sprzęt bojowy przeciwnika znajdujący się w różnych ukryciach, a w obronie biorą udział w odpieraniu ataków. Ciężkich miotaczy ognia zwykle używa się w sposób scentralizowany, wspólnie z odwodem przeciwpancernym, na kierunkach zagrożonych przez czołgi przeciwnika. Miotacze ognia i środki zapalające mogą spowodować pożary lasu w rejonach, w których jest to niepożądane. Aby temu zapobiec, miotaczy ognia należy używać w miejscach o dużej wilgotności i przy wietrze w kierunku przeciwnika lub przed skrajem lasu, na polanach i porębach.

Jednym z najtrudniejszych zadań w terenie lesistym (lesisto-jeziornym) jest zabezpieczenie logistyczne. Pododdziały i urządzenia logistyczne w tym terenie powinny zostać rozmieszczone i przygotowane do działania na poszczególnych kierunkach działania wojsk. Z reguły, szczególnie w pododdziałach działających na samodzielnych kierunkach lub broniących cieśnin i przesmyków między jeziorami, gromadzi się dodatkowe zapasy środków bojowych i materiałowych.

W celu usprawnienia dowozu i ewakuacji, w terenie lesistym, logistyczne jednostki transportu samochodowego wzmacnia się pojazdami gąsienicowymi, drogi oznakowuje znakami drogowymi widocznymi w dzień i w nocy, a podmokłe odcinki dróg usprawnia, wykorzystując etatowe nawierzchnie składane oraz środki podręczne.

Bardzo ważnym problemem w warunkach tego środowiska jest organizacja obrony i ochrony jednostek oraz urządzeń logistycznych. Organizuje się dodatkowe elementy ubezpieczeń, wykonuje zawały leśne oraz buduje zapory inżynieryjne, przygotowuje ukrycia dla ludzi, sprzętu i środków zaopatrzenia. Przygotowany

być powinien plan walki i wyznaczone zadania dla całego stanu osobowego. W wypadku dużego zagrożenia działalnością grup dywersyjno-rozpoznawczych oraz grup z rozbitych zgrupowań przeciwnika, organizuje się konwojowanie kolumn logistycznych.

Do ewakuacji, w celu wyszukiwania i wynoszenia rannych, wydziela się dodatkowe grupy żołnierzy z noszami. Rannych i chorych gromadzi się w pobliżu dróg i miejsc, do których może dojechać transport sanitarny. Do ewakuacji, w miarę możliwości, powinno wykorzystywać się transport powietrzny (śmigłowce).

W walce w terenie lesistym (lesisto-jeziornym) jest utrudniona orientacja i utrzymanie planowanego kierunku działania. Ograniczona jest też widoczność, a zmrok znacznie szybciej zapada. To wszystko będzie oddziaływać psychologicznie na pododdziały, szczególnie zaś te, które będą prowadzić działania w tych warunkach przez dłuższy okres. Walka w lesie, z powodu trudności z nadzorowaniem jej przebiegu, stawia znaczne wymagania w odniesieniu do odporności psychicznej wojsk, a zwłaszcza dowódców. Ponadto teren lesisty (lesisto-jeziorny), a bagnisty w szczególności, w większym stopniu negatywnie wpływa zarówno na morale i wydolność żołnierzy, jak też na efektywność wykorzystania uzbrojenia i sprzętu bojowego.

3.1.2. Teren górzysty

Teren górzysty to obszar o wysokości powyżej 600 metrów n.p.m., który charakteryzuje się stromymi nachyleniami, głębokimi dolinami i obejmuje miasta, osiedla, płaskowyże między grzbietami górskimi wraz z przejściami przebiegającymi przez nie oraz typowe góry.

Do ważnych z wojskowego punktu widzenia cech terenów górzystych należą: znaczne różnice wysokości, zapewniające bardzo dobrą obserwację lub całkowite maskowanie rozległych obszarów terenu; głębokie pofałdowanie i trudna ich dostępność; mała liczba odcinków i kierunków dogodnych do działań wojsk; brak dostatecznej liczby dróg i trudność poruszania się po bezdrożach; duża ilość pól martwych i skrytych podejść; trudność orientacji; nagłe i częste zmiany warunków pogodowych; szybki prąd rzek oraz nagłe i częste zmiany poziomu wód; ekranizujące działanie skał; przewaga gleby kamienistej utrudniającej prace inżynieryjne i ograniczającej użycie maszyn inżynieryjnych.

Duże różnice wysokości względnych zapewniają bardzo dobre warunki obserwacji w górach. Dominujące nad dolinami i płaskowyżami wzniesienia (szczyty), zapewniają bardzo dobre warunki do prowadzenia walki obronnej. Zasięg widoczności nie jest jednak jednakowy we wszystkich kierunkach, a zróżnicowana rzeźba tego terenu powoduje powstawanie wielu pól zakrytych i martwych, co w znaczący sposób wpływa na organizację systemu ognia.

Z wojskowego punktu widzenia, szczególnie istotnym elementem rzeźby terenu w górach, rzutującym na możliwość pokonania określonych odcinków terenu, jest nachylenie zboczy oraz rodzaj występujących gruntów i roślinności. Wymie-

nione czynniki decydują o dostępności terenu i przejezdności dla wozów bojowych i innych pojazdów. Zbocza o nachyleniu ponad 30°, najczęściej kamieniste i zalesione, są niedostępne zarówno dla pojazdów kołowych, jak i gąsienicowych.

Średnia prędkość marszu (przemieszczania się) spieszonej piechoty po drogach z kątem wznoszenia i spadu do 10° wynosi 4–5 km/h, do 20° – 2,5–3 km/h, do 30° – 1,5–2 km/h, odpowiednio średnia prędkość pojazdów kołowych do 10° wynosi do 15 km/h, powyżej 10° – 7–8 km/h.

Podczas marszu wąwozem wzdłuż górskiej rzeki lub nawet suchym korytem należy zawsze pamiętać o możliwości niespodziewanego i nagłego podwyższenia się poziomu wody, która nie tylko zaleje drogę, ale zagrozi bezpieczeństwu maszerujących wojsk. Zatopienie wąwozu może być niekiedy spowodowane umyślnie przez spuszczenie wody z jeziora lub sztucznego zbiornika leżącego na wyższym poziomie.

Tereny górskie z dolinami, pokrytymi lasami stokami i wzgórzami, urwiskami i wąwozami ograniczają oraz hamują manewr wojsk. W tych uwarunkowaniach doliny określają kierunek manewru i im są węższe, tym bardziej mogą ograniczyć rozwinięcie wojsk i tym łatwiej je zablokować. Specyficzna rzeźba i ukształtowanie terenu powoduje, że w jego obrębie znajduje się wiele obszarów o kluczowym znaczeniu dla działania wojsk, np. szczyty i grzbiety górskie, wyjścia z dolin czy przełęcze. Panowanie nad tymi obszarami będzie zazwyczaj decydować o powodzeniu w walce.

Bardzo duży wpływ na prowadzenie działań w obszarach górzystych mają występujące tam warunki klimatyczne i pogodowe. W górach pogoda jest niestabilna i zmienia się bardzo szybko. Również często występują anomalie klimatyczne, do których można zaliczyć padający śnieg w miesiącach letnich, szczególnie w wyższych partiach gór, czy też spadek temperatury poniżej zera. Powoduje to konieczność przygotowania i odpowiedniego wyposażenia wojsk do działania w bardzo trudnych, zróżnicowanych warunkach.

Szczególnie trudne warunki występują w okresie zimowym, powodowane ujemnymi temperaturami, występowaniem silnych mrozów, szczególnie w nocy oraz intensywnymi opadami śniegu. Warunki zimowe w górach utrzymują się długotrwale, szczególnie w wyższych partiach. Niesie to za sobą potrzebę realizacji wielu dodatkowych, pracochłonnych przedsięwzięć, związanych z zapewnieniem sprawności bojowej żołnierzy. Utrudnia to również użycie niektórych typów uzbrojenia oraz utrzymanie pojazdów mechanicznych w gotowości eksploatacyjnej. Swego rodzaju cechą pozytywną niskich temperatur występujących w górach są ułatwienia związane z dłuższym przechowywaniem produktów żywnościowych, ale jednocześnie utrudniają one ich przygotowanie do spożycia.

Czas zalegania pokrywy śnieżnej w górach jest znacznie dłuższy i zależy od bezwzględnej wysokości. Ponadto odbijanie od śniegu promieni słonecznych od-

działuje ujemnie na organizm ludzki, komplikuje obserwację, użycie artylerii, lotnictwa i bojowego sprzętu technicznego.

Gwałtowne spadki temperatury powodują zamarzanie strumieni i potoków górskich oraz przyległego do nich terenu. Może to ułatwić pokonanie terenu, zwiększając możliwości manewrowe, szczególnie ciężkiego sprzętu. Jest to ułatwieniem dla obu walczących stron. Z kolei dodatnie skoki temperatury powodują, że topniejąca pokrywa śnieżna powoduje raptowne podwyższenie poziomu wody, zwiększa prędkość prądu rzek i strumieni, które nagle i gwałtownie wylewając, mogą zniszczyć odcinki dróg i szlaków kolejowych, mosty oraz napotkane na drodze urządzenia i pojazdy.

W okresach topnienia śniegu poziom wody w rzekach w dzień szybko się podnosi, a w nocy znacznie opada. Gdy poziom wody podnosi się, nawet płytkie rzeki górskie stają się nie do przebycia nie tylko w bród czy wpław, ale również dla desantowych środków przeprawowych. Silny prąd i wzburzone wody mogą również zniszczyć zbudowane na podporach pływających mosty. Z tego powodu do przeprawy przez rzeki górskie buduje się mosty wiszące lub mosty na odpowiednio umocnionych podporach stałych.

W tych warunkach często samodzielną walkę będą prowadzić plutony, drużyny czy patrole. Bardzo dużo więc będzie zależeć od wyszkolenia, inicjatywy i odporności fizycznej oraz psychicznej ich dowódców. Siły piechoty, szczególnie we współdziałaniu ze śmigłowcami, mogą opanować i utrzymywać ważny (kluczowy) teren, który góruje nad podejściami. Często małe siły wielkości kompanii czy nawet plutonu mogą zatrzymać lub opóźnić znacznie większe siły przeciwnika poprzez opanowanie i blokowanie przełęczy lub zajęcie stanowisk ogniowych na grzbiecie górskim. Z powodu ograniczeń manewrowości pojazdów lądowych, stosowanie śmigłowców może mieć decydujące znaczenie dla manewru w skali taktycznej, rozpoznania, wsparcia ogniowego, uzupełnienia i ewakuacji żołnierzy.

Czołgi i wozy bojowe podczas działań w górach napotykają na duże trudności. W ich obszarze jest bardzo mało kierunków, na których mogą one działać na ogólnie przyjętych zasadach. Zwykle muszą działać wzdłuż nielicznie występujących tu dróg. Na drogach górskich wozy bojowe będą z reguły poruszać się z małą prędkością, z trudem pokonując ostre zakręty, co będzie powodować szybkie zużycie materiałów pędnych. W tych warunkach użycie wojsk zmechanizowanych i pancernych będzie zwykle ograniczone do nielicznych dróg przebiegających w dolinach, a działania bojowe będą mogły prowadzić jedynie niewielkie siły ich czołowych pododdziałów, i to najczęściej na bardzo wąskim froncie. Bardziej masowe użycie pododdziałów zmechanizowanych i czołgów będzie możliwe tylko w szerokich dolinach, na płaskowyżach oraz tam, gdzie pochyłość zboczy nie przekracza 30°. Czołgi w górach, przydzielone do pododdziałów piechoty, działają małymi grupami po drogach i dnach dolin i wąwozów. Ich zasadniczym zadaniem w tych warunkach będzie zapewnienie bezpośredniego wsparcia atakującej piechocie, niszczenie

ukrytych pomiędzy skałami i trudnych do zwalczenia dla piechoty środków ogniowych przeciwnika.

Specyfika terenu górzystego znacząco wpływa również na kolejny czynnik walki zbrojnej, jakim jest rażenie, a szczególnie rażenie ogniowe. Chcąc uniemożliwić manewr przeciwnikowi, należy oddziaływać ogniem na jego siły w dolinach, na serpentynach i ścieżkach oraz na stromych stokach wzniesień. Konieczne jest więc tworzenie specyficznego, różniącego się od klasycznego, systemu ognia. Jednym z zasadniczych problemów, który trzeba będzie rozwiązać, jest pokrycie ogniem dużej ilości pól martwych i zakrytych. Nieodzowne będzie rozmieszczanie środków ogniowych w sposób nieszablonowy, również w terenie trudno dostępnym i na przeciwstokach, zaplanowanie ogni sztyletowych, krzyżowych i skrzydłowych.

Szczególnie efektywnym sposobem walki w górach jest organizowanie zasadzek ogniowych. Ich celem powinno być niszczenie przeciwnika w ciaśninach terenowych oraz w lukach i na skrzydłach walczących wojsk. Należy je szeroko stosować w połączeniu z zaporami inżynieryjnymi, szczególnie minowymi (grupy min, miny kierunkowego działania), zawałami i niszczeniem dróg.

W rażeniu przeciwnika wykorzystującego do manewru pola martwe i zakryte duże znaczenie będzie miała artyleria do ognia pośredniego, a zwłaszcza moździerze. Na skutek charakteryzującego je stromego toru lotu pocisku mogą razić przeciwnika na przeciwstokach, w wąskich jarach i wąwozach. Często w tych warunkach ogień będą prowadzić plutony, a nawet pojedyncze działa. W warunkach górskich można rozmieszczać działa na różnych wysokościach i prowadzić ogień na wprost nad głowami własnych wojsk i organizować ogień wielowarstwowy o znacznej gęstości.

Stanowiska ogniowe artylerii wybiera się w dolinach, jeśli wzdłuż nich przebiegają główne kierunki prowadzenia ognia. Jeżeli natomiast artyleria będzie prowadzić ogień ponad grzbietem górskim, to wybór stanowisk ogniowych w dolinach jest niewskazany, ponieważ za grzbietem tworzą się rozległe pola martwe. Aby temu zapobiec, często wyznacza się stanowiska ogniowe w pobliżu szczytów lub na stokach położonych naprzeciw, wówczas jednak jest utrudniony dowóz amunicji. Dla zapewnienia ciągłości wsparcia zawczasu przygotowuje się kilka zapasowych stanowisk ogniowych, urządza się do nich drogi dojazdu i gromadzi amunicję. Stanowisk ogniowych nie należy wybierać w pobliżu dróg, gdyż ułatwia to przeciwnikowi ich wykrycie. Jest to jednak warunek trudny do spełnienia, z powodu braku odpowiednich rejonów rozwinięcia artylerii i wobec trudności w ruchu na przełaj. W celu dezinformacji przeciwnika wydziela się działa wędrowne.

Brak widoczności, zmienne warunki atmosferyczne i zakrycie rejonów leżących pomiędzy wzniesieniami terenowymi utrudnia rozpoznanie celów, obserwację i prowadzenie ognia. Aby je pokonać, konieczne będzie zwiększenie liczby obserwatorów, zorganizowanie szerokiej, wielowarstwowej sieci obserwacji oraz wykorzystanie obserwatorów na śmigłowcach. Większą część artylerii należy przydzie-

lić oddziałom, zgrupowaniom taktycznym, by zwiększyć ich samodzielność, część należy wykorzystać do prowadzenia ognia na wprost. Oddziały obejścia wyznaczone do przenikania na tyły wzmacnia się artylerią, moździerzami i środkami przeciwpancernymi. Broń ta powinna być lekka, posiadać niewielkie wymiary, co pozwoli ją przenosić w warunkach trudnego górskiego terenu.

Ogień artyleryjski może wywołać osunięcie się ziemi lub lawin w warunkach zimowych. Skalisty teren będzie zwiększać skuteczność oddziaływania amunicji na nie osłoniętą siłę żywą oraz obniżać użyteczność ognia o płaskim torze strzału. Porywiste i wirujące wiatry mogą obniżyć skuteczność zasłon dymnych stawianych za pomocą środków artyleryjskich.

W terenie górzystym nie maleje rola ognia przeciwpancernego. Część środków przeciwpancernych powinna zostać przydzielona do poszczególnych zgrupowań taktycznych w celu ich usamodzielnienia. Z pozostałych należy utworzyć odwód (odwody) przeciwpancerny, którego głównym zadaniem będzie uniemożliwienie przeciwnikowi wprowadzanie do walki w dogodnych rejonach (łagodne zbocza, kotliny itp.) zgrupowań pancerno-zmechanizowanych.

W górach obronę przeciwlotniczą realizuje się prowadząc działania bojowe na wybranych kierunkach z uwzględnieniem ugrupowania osłanianych wojsk. Użycie sił obrony przeciwlotniczej powinno mieć z reguły charakter zdecentralizowany. Podczas natarcia w górach zasadniczy wysiłek obrony przeciwlotniczej powinien zostać skupiony na osłonie sił działających na poszczególnych kierunkach, zgrupowań artylerii, rejonów załadowania desantu oraz odwodów. Do osłony zgrupowań taktycznych i sił obejścia należy wydzielić mobilne, w warunkach tego terenu, pododdziały (grupy) przeciwlotnicze wyposażone w przenośne zestawy rakietowe. Na możliwych kierunkach skrytego przelotu lotnictwa (śmigłowców) przeciwnika powinno się organizować zasadzki przeciwlotnicze.

W terenie górzystym jednym z zasadniczych zadań wojsk inżynieryjnych jest zarówno przygotowanie i utrzymanie dróg oraz ścieżek do ruchu wojsk własnych, jak też działania ograniczające mobilność sił przeciwnika. Kolejnym ważnym zadaniem jest budowa zapór i wykonywanie niszczeń nie tylko na drogach (kierunkach) prawdopodobnego natarcia przeciwnika, ale również na skrzydłach i w lukach. Trudne warunki glebowe (skały) będą też wymagały wykorzystania tych sił do rozbudowy fortyfikacyjnej.

Dowodzenie w terenie górzystym wymaga wyzwalania inicjatywy podległych dowódców. Rozmieszczenie stanowisk dowodzenia, z powodu trudności z przegrupowaniem i łącznością, powinno być tak zaplanowane, aby zniwelować negatywne właściwości terenu. Stosowanie śmigłowców w dowodzeniu oraz do spełniania funkcji kontrolnych powinno być szeroko praktykowane.

Trudne warunki terenowe i drogowe powodują, że siły i urządzenia logistyczne rozmieszcza się w pobliżu sił głównych, wzdłuż dróg. Dla zabezpieczenia działań

na izolowanych kierunkach jednostki logistyczne dzieli się na części i rozmieszcza za poszczególnymi zgrupowaniami, organizując dodatkowo odwód logistyczny.

W trakcie organizowania dostarczania zaopatrzenia oraz ewakuacji technicznej i medycznej należy uwzględnić czas niezbędny na pokonywanie stromych wzniesień. W warunkach górskich należy dokładnie rozpoznać drogi dowozu i ewakuacji, ustalić prędkość jazdy dla każdego rodzaju transportu na poszczególnych odcinkach. Należy również przewidzieć konieczność organizowania punktów przeładunkowych, przystosowanych do czasowego składowania środków zaopatrzenia, gromadzić dodatkowe zapasy amunicji, paliw, żywności i wody. W dostarczaniu zaopatrzenia wykorzystuje się również transport juczny oraz grupy tragarzy.

W terenie wysokogórskim żołnierzy wyposaża się w ciepłą odzież, okulary przeciwsłoneczne, środki przeciwodmrożeniowe itp. Zaopatruje w wodę konsumpcyjną oraz w sprzęt i wyposażenie ułatwiające pokonywanie stromych wzniesień i stoków, zboczy skalnych, jarów, potoków oraz odcinków terenu pokrytych lodem i śniegiem.

Działalność służby zdrowia w warunkach górskich powinna zostać ukierunkowana na zapobieganie przeziębieniom i chorobom zakaźnym, odmrożeniom, oparzeniom i udarom słonecznym, oślepieniom i chorobie wysokogórskiej. Punkty opatrunkowe wyposaża się w sprzęt ratownictwa wysokogórskiego do ewakuacji rannych i chorych. Wykorzystanie transportu jucznego wymaga również zorganizowania zabezpieczenia weterynaryjnego.

Działania w terenie górzystym są dla wojsk jednymi z najbardziej wyczerpujących działań bojowych, wymagają wszechstronnego zabezpieczenia. Wszystkie rodzaje wojsk muszą uwzględniać specyfikę działania w tych warunkach. Ma to niezwykle istotne znaczenie w procesie przygotowania oraz prowadzenia walki. Dostrzegać należy również, że warunki górskie mogą jednocześnie ułatwiać i utrudniać, w zależności od etapu walki, prowadzenie działań bojowych. Z doświadczeń historycznych wynika[73], że ułatwiają one głównie prowadzenie działań obronnych, zdecydowanie zaś trudniej jest w nich nacierać lub wykonywać marsze.

3.1.3. Teren zabudowany (zurbanizowany)

Wzrastające wciąż rozmiary obszarów miejskich i przemysłowych, coraz szerszy rozmach operacji wojskowych, wiążą się z coraz większym prawdopodobieństwem prowadzenia w nich działań bojowych. Potrzeba rozumienia i doskonalenia metod i technik działania w tych obszarach staje się więc coraz ważniejsza.

Jeżeli miasta (miejscowości) zajmują ponad 50% powierzchni danego terenu, to pod względem operacyjno-taktycznym jest to obszar (rejon) zabudowany. Wsie, miasta, tereny przemysłowe i aglomeracje miejskie będą wywierały wpływ na planowanie i prowadzenie działań bojowych w zależności od ich struktury, gęstości

[73] Por. A. Kowalczyk, *Afganistan 80-89*, Warszawa 1993; Z. Czarnotta, Z. Moszumański, *Czeczenia 94-95*, Warszawa 1995.

i rozciągłości. W inny sposób będą planowane działania w terenie gęsto zabudowanym, a w inny w terenie o zabudowie luźnej.

W Polsce są 833 miejscowości o statusie miasta (średnio 1 miasto przypada na 375 km^2 oraz 56 851 miejscowości nie mających statusu miasta (jedna taka miejscowość przypada na 5,45 km^2 powierzchni kraju) – daje to średnią odległość między nimi 2 km. Ogólnie tereny zabudowane zajmują około 11% powierzchni kraju.

Cechą charakterystyczną środowiska zabudowanego jest występowanie dużej liczby ludności. W rejonach tych będą występować obiekty obrony cywilnej, schrony przeciwlotnicze oraz składy z żywnością i wodą. Stwarzać to będzie nie tylko trudne do rozwiązania problemy związane z koniecznością zabezpieczenia odpowiednich warunków bytowania ludności cywilnej, ale również określone zagrożenia, np. epidemiologiczne.

Charakter terenu zabudowanego, jego swoiste cechy, są pierwszym elementem oceny środowiska w sytuacji prowadzenia działań bojowych w tym rejonie. Następnym krokiem jest ocena wpływu specyficznych właściwości terenu zabudowanego na prowadzenie działań bojowych z uwzględnieniem charakteru tych działań. Szczególnie istotną kwestią jest rozważenie wpływu skutków prowadzenia działań na pozostającą w tych obszarach ludność cywilną.

Ocena warunków działań, analiza szczególnie ważnych obiektów, powinna być prowadzona w trakcie analizy warunków działań. Mapy wojskowe, będące zwykle podstawowym narzędziem taktycznej analizy terenu, w sytuacji analizy terenów zabudowanych z reguły nie zapewniają wystarczającej dokładności, potrzebne są szczegółowe plany i to najczęściej znacznie powiększone. Należy jednak pamiętać, że w obszarach tych, zgodnie z tendencjami rozwojowymi, stale powstają nowe budynki i burzone są istniejące. Tak więc jakiekolwiek mapy obszaru zabudowanego, włączając mapy i plany miast publikowane przez dane miasto czy organa samorządowe, będą zawierały nieścisłości i mogą stać się przestarzałe w bardzo krótkim czasie.

Sieć dróg, trasy tranzytowe, nasypy kolejowe, systemy podziemnych ciągów i budowli komunikacyjnych, system kanałów i przejść kanalizacyjnych, naziemny i podziemny system wodny, ciągi handlowe, rejony przemysłowe, stacje paliwowe, miejsca magazynowania gazów i innych toksycznych środków przemysłowych, stacje elektryczne i transformatory, ośrodki masowego przekazu (radio, telefon) – to budowle użyteczności publicznej o ogromnym znaczeniu i wpływie na działania bojowe w tych rejonach.

Pomimo coraz większych możliwości sił lądowych w poruszaniu się po bezdrożach, istnieje zawsze potrzeba wykorzystania dróg jako osi przegrupowania wojsk. Sieć drogowa w obszarach zabudowanych, zazwyczaj gęsta i dobrze rozbudowana, może zostać wykorzystana jako czynnik łagodzący trudności związane z pokonywaniem terenów podmokłych, obszarów leśnych, terenów górzystych i przeszkód wodnych znajdujących się wokół tych obszarów. Sieć drogowa prze-

biegająca przez nie, stwarza dobre warunki do prowadzenia szeroko zakrojonych przegrupowań wojsk. W związku z tym obszary zabudowane będą często wyznaczać linie komunikacji walczących wojsk. Wynika stąd, że na przyszłym polu walki decydujące może być utrzymanie tych rejonów.

Sieć drogowa wywiera też istotny wpływ na przebieg walk wewnątrz rejonu zabudowanego. Szczególne znaczenie mają drogi tranzytowe i nasypy kolejowe, które zapewniają dogodne warunki ruchu pomiędzy poszczególnymi częściami miast, stanowiąc jednocześnie dogodne punkty do rozmieszczenia przeszkód. Te ułatwiające ruch obiekty będą zazwyczaj wyznaczać zasadnicze kierunki natarcia, będąc jednocześnie rejonami kluczowym i dla nacierającego. Obrońca na te rejony (obiekty) musi zwrócić szczególną uwagę, a ich utrzymanie będzie często warunkować trwałość obrony. Zniszczenie tych obiektów może w zasadniczy sposób wpłynąć na możliwości prowadzenia skutecznego manewru.

Specyficzną odmianą sieci drogowej, a zarazem jej uzupełnieniem w terenach zabudowanych, są podziemne ciągi komunikacyjne oraz systemy kanałów i przejść. Dla obrońcy będą one stanowić dogodne i trwałe ukrycia, stwarzając możliwości wykonania skrytego manewru. Nacierający będzie z reguły wykorzystywał je jako dogodne trasy infiltracji oraz drogi podejścia dla małych pododdziałów. Ważne jest, aby być świadomym taktycznych uwarunkowań związanych z istnieniem podziemnych budowli i ciągów komunikacyjnych.

Budowy, fabryki i obiekty handlowe, takie jak magazyny, cegielnie, składy kolejowe, mogą służyć jako podstawowe źródło materiałów do budowy przeszkód i barykad w sytuacji, gdy brakuje gruzu w dostatecznej ilości. Obiekty te stanowią potencjalne źródło pozyskania odpowiedniego materiału i maszyn do wzmocnienia istniejących rumowisk, przeszkód lub blokad dróg.

Właściwe wykorzystanie wszystkich urządzeń i budowli obszarów zabudowanych zapewnia dobre warunki ochrony przed obserwacją i oddziaływaniem ogniowym, utrudnia rozpoznanie, ułatwia stosowanie forteli i mylenie przeciwnika oraz uzyskanie zaskoczenia. Położone wyżej lub bardzo wysokie budowle zapewniają doskonały wgląd w teren.

Należy jednak pamiętać, że w wyniku prowadzonych działań bojowych, w krótkim okresie radykalnie może się zmienić teren w tym obszarze. Przypadkowe albo zamierzone burzenie budynków może zmieniać topografię obszaru i pozbawiać charakterystycznych punktów orientacyjnych. Niszczący skutek ognia może tworzyć przeszkody dla ruchu wojsk, manewr jest więc utrudniony i może zostać łatwo zakłócony. Pośrednim skutkiem rażenia jest też powstawanie dodatkowych pozycji obronnych. Poważnie zniszczone rejony zabudowane będą więc stanowić znaczącą przeszkodę w ruchu wojsk.

W związku z charakterystycznymi warunkami panującymi w obszarze zabudowanym, należy dostrzegać następujące ograniczenia prowadzenia działań w tym terenie:

- dokładna znajomość rejonu zabudowanego zapewnia przewagę obrońcy;
- konieczny jest staranny wybór stanowisk ogniowych w celu uzyskania możliwości prowadzenia skutecznego ognia w warunkach ograniczonej obserwacji oraz wielu martwych i zakrytych pól ostrzału;.
- stanowiska ogniowe przeciwnika są trudne do zlokalizowania, a jego siła i zamiary trudne do określenia;
- tempo natarcia w terenie zabudowanym będzie wolniejsze;
- możliwości ruchu są ograniczone, a im więcej budynków będzie zniszczonych, tym więcej będzie możliwości ukrycia dla obrońcy, a atakującemu będzie trudniej nacierać;
- wystąpić mogą trudności w prowadzeniu ognia z broni bezodrzutowej;
- w bezpośredniej walce ograniczone zastosowanie ma artyleria do ognia pośredniego i czołgi, które powinny być wykorzystywane w rejonach bardziej otwartych. Trudniejsze będzie wzajemne wsparcie ogniowe;
- należy liczyć się z możliwością wypalania budynków. Zależnie od ich konstrukcji może się okazać możliwe „wypalenie obrońcy" i odwrotnie, budynki wykorzystywane przez nacierającego będą przedmiotem ataku prowadzonego w podobny sposób;
- walka uliczna jest wyczerpująca fizycznie i psychicznie, powodzenie jest mierzone niewielkimi zdobyczami terenowymi. Utrzymanie efektywności bojowej może wymagać częstej wymiany pododdziałów biorących udział w bezpośredniej walce.

Powyższe ograniczenia powodują, iż walka prowadzona na obszarze zabudowanym wymaga znacznych sił i czasu. Ponieważ grupy domów, kwartały i inne miejskie zabudowania rozdzielają działania wojsk, szybko rozpadną się one na pojedyncze, bezpośrednie starcia. Walka może być prowadzona oddzielnie o każdą dzielnicę miasta, kwartał lub nawet pojedyncze zabudowanie czy kondygnację. Zmusza to do prowadzenia jej na oddzielnych kierunkach w celu opanowania bądź utrzymania poszczególnych budynków (obiektów) lub zabudowań przystosowanych do obrony.

Walka w obszarach zabudowanych będzie więc prowadzona przede wszystkim przez piechotę, która ma większe możliwości manewru niż inne rodzaje wojsk i łatwiej może korzystać z istniejących ukryć. W krótkim czasie może przystosować budynki do obrony, szybko pokonywać zapory i małymi pododdziałami lub grupami przedostawać się przez wyrwy w ścianach, przez okna i piwnice, po dachach i przejściami podziemnymi oraz prowadzić walkę wewnątrz budynków.

Pomimo że ciężar działań w rejonach zabudowanych spoczywa na piechocie, jej powodzenie będzie zależało od współdziałania wszystkich rodzajów wojsk i służb. Szczególnie istotne jest wykorzystanie pododdziałów czołgów, które pod bezpośrednią osłoną piechoty zapewnić mogą dokładne, bezpośrednie wsparcie ogniowe.

W działaniach w rejonach zabudowanych czołgi mogą być użyte do:

- niszczenia stanowisk ogniowych i sił przeciwnika wewnątrz budynków, bezpośrednio przed szturmem piechoty;
- niszczenia zapór i barykad;
- blokowania ogniem ruchu sił przeciwnika;.
- ograniczania ogniem dróg manewru przeciwnika;
- zabezpieczenia skrzydeł;
- tworzenia wyrw w budynkach, aby umożliwić wtargnięcie piechocie do budynku;
- oczyszczania rumowisk, gdy będą wyposażone w urządzenia spycharkowe.

Użycie artylerii w rejonach zabudowanych jest przedsięwzięciem skomplikowanym. Najlepsze rezultaty osiąga się, gdy środki artylerii do ognia bezpośredniego zostaną użyte w składzie pierwszorzutowych pododdziałów i wykorzystane do bezpośredniej walki z siłami przeciwnika. Użycie artylerii do ognia pośredniego jest znacznie trudniejsze. Bliskość przeciwnika i własnych pododdziałów zwiększa zagrożenie ze strony ognia własnych wojsk. Utrudniona jest również obserwacja i korygowanie ognia. Wykorzystanie powietrznych punktów obserwacyjnych może pomóc pokonać ten problem. Pamiętać też należy, że ubocznym skutkiem artyleryjskiego wsparcia ogniowego jest tworzenie się przeszkód (rumowisk), które będą musiały być później pokonywane.

W walce w mieście szeroko zastosowane powinny być śmigłowce, które mogą być użyte do następujących zadań: wzrokowego i fotograficznego oraz telewizyjnego rozpoznania; zapewnienia wsparcia ogniowego; kierowania ogniem pośrednim artylerii lub bezpośrednim wsparciem lotniczym; wysadzania małych grup i organizowania punktów obserwacyjnych na dachach wysokich budynków; przerzutu odciętych grup i zmiany stanowisk bojowych wojsk; rozmieszczania urządzeń łączności; ewakuacji rannych; dostarczania zaopatrzenia. Uzbrojenie współczesnych śmigłowców pozwala na bardzo efektywne użycie ich do obezwładniania i niszczenia przeciwnika znajdującego się w budynkach.

W walce w terenie zabudowanym w celu zapewnienia skutecznej osłony przeciwlotniczej konieczne może się okazać rozwinięcie części pododdziałów obrony przeciwlotniczej wyposażonych w przenośne zestawy rakietowe na dachach budynków.

Zadaniami wsparcia bojowego realizowanego przez wojska inżynieryjne w walce w tym terenie są: zabezpieczenie rejonów oraz dróg marszu, ich doskonalenie i utrzymywanie, aby umożliwić ruch; wzmacnianie budynków; oczyszczanie sieci dróg dla piechoty (z min, min-pułapek, rumowisk i zapór); stosowanie materiałów wybuchowych do niszczenia punktów oporu i fortyfikacji; oczyszczanie pól ostrzału. Szczególnie ważnym zadaniem wojsk inżynieryjnych w walce w tym terenie są: w obronie działania przeciw mobilności, a w natarciu działania przeciw przeszkodom.

Szerokie zastosowanie w mieście będą miały niewątpliwie miotacze ognia. Współczesne miotacze ognia są zdolne w krótkim czasie zniszczyć siłę żywą i sprzęt bojowy ukryty w budynkach i podziemnych urządzeniach przez wzniecanie pożarów. Najczęściej miotaczy ognia będzie się używać do zwalczania czołgów i piechoty przeciwnika, wsparcia atakujących (kontratakujących) oddziałów (pododdziałów) oraz do podpalania budynków zdobytych przez przeciwnika.

Istotnym czynnikiem prowadzenia walki w terenie zabudowanym jest fakt, że może ona spowodować znaczne straty wśród ludności cywilnej oraz duże zniszczenia infrastruktury. Do największych związanych z tym niebezpieczeństw zaliczyć należy możliwość powstania dużego zagrożenia epidemiologicznego. W związku z tym w planowaniu i prowadzeniu walki w rejonach zabudowanych musi być rozważany wpływ działań na ludność cywilną. Powinna zostać nawiązana i stale utrzymana ścisła współpraca pomiędzy władzami cywilnymi, dowódcami obrony terytorialnej a dowódcami taktycznymi na wszystkich szczeblach. W ramach możliwości, poza priorytetami wynikającymi z wykonywania zadania bojowego i zabezpieczenia materiałowego walczących wojsk, dowódca taktyczny powinien zabezpieczyć lub pomóc w zapewnieniu:

- ewakuacji;
- żywności i opieki medycznej;
- utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa;
- zapobiegania przed niespodziewanymi skutkami działań wojennych;
- utrzymania podstawowych usług.

Wiele większych miast jest zlokalizowanych wzdłuż kanałów i rzek, które często stwarzają warunki do tworzenia się mgły, szczególnie w obszarach położonych niżej. Obiekty przemysłowe i komunikacyjne są najbardziej zagrożone przez mgłę z powodu ich bliskości do dróg wodnych.

Powszechnym zjawiskiem jest również inwersja warstw powietrza ponad miastami, szczególnie dla miast rozmieszczonych w niżej położonych „miskach" terenowych lub w dolinach rzecznych. Inwersja utrzymuje kurz, środki chemiczne i inne skażenia zmniejszając widzialność, często tworzy efekt cieplarniany, który powoduje podniesienie temperatury gruntu i powietrza.

Z powyższych rozważań wynika, ze działania w obszarze zabudowanym charakteryzują się:

- potrzebą posiadania maksimum informacji o układzie topograficznym terenu zabudowanego i możliwościach strony przeciwnej;
- ograniczonym polem ostrzału i obserwacji;
- dobrymi warunkami do organizowania ubezpieczeń, ukrycia i maskowania sił i środków;
- obniżonymi możliwościami manewru, szczególnie pododdziałów zmechanizowanych i pancernych;
- intensywnym stosowaniem broni krótkiego zasięgu i granatów ręcznych;

- walką prowadzoną w zwartych kwartałach;
- dużym stopniem zależności sukcesu w walce od inicjatywy i sprawności działań na niższych szczeblach dowodzenia;
- zwiększoną wrażliwością pojazdów na atak z bliskiej odległości;
- zdecentralizowanym użyciem wielu rodzajów wojsk, w tym szczególnie czołgów i artylerii do ognia na wprost;
- trudnościami w dowodzeniu i utrzymaniu łączności w związku z decentralizacją dowodzenia;
- wykorzystaniem większej liczby spieszonych pododdziałów;
- zwiększonymi możliwościami przenikania i obejścia;
- wysokim zużyciem amunicji i innych środków bojowych;
- walką prowadzoną na trzech poziomach; na poziomie ulicy, ponad ziemią na dachach i w budynkach oraz pod ziemią w kanalizacjach i systemach podziemnych przejść i tuneli;
- zaangażowaniem w walkach w rejonie zabudowanym z reguły nieproporcjonalnie dużej ilości wojsk;
- obecnością ludności cywilnej.

Mimo że obszary zabudowane warunkują i ograniczają zastosowanie podstawowych zasad sztuki wojennej, to nie ma konieczności zmiany ich za wszelką cenę. Jednakże wymienione uwarunkowania i ograniczenia wpływają na sposób prowadzenia działań bojowych w tym terenie, stanowią również zasadnicze przyczyny ciągłego dostosowywania aktualnych procedur taktycznych oraz wprowadzania zmian w wyposażeniu wojsk.

3.1.4. Wybrzeże morskie

Pas wybrzeża morskiego charakteryzuje się specyficzną rzeźbą, pokryciem terenu i warunkami klimatycznymi. Przy linii brzegowej rozciągają się piaszczyste plaże i wydmy porośnięte ubogą roślinnością, lasy nadmorskie zaś, rosnące na wydmach, są przeważnie lasami sosnowymi o niskich, zdeformowanych przez wiatr koronach. Niekiedy wąskie plaże kończą się stromymi, wysokimi urwiskami i brzegami niemożliwymi do pokonania bez specjalistycznego przygotowania. Teren jest poprzecinany licznymi, płynącymi w kierunku morza rzekami, których szerokość i głębokość bardzo często zależy od stanu morza. W obszarze tym występują też rynnowe jeziora o różnej szerokości i głębokości i tereny depresyjne o stałym zagrożeniu powodziowym.

Specyfika działań obronnych na wybrzeżu morskim wynika z charakteru przestrzeni, z której może nastąpić zagrożenie – morza. W tych warunkach z jednej strony trudno jest ocenić prawdopodobny kierunek podejścia sił przeciwnika, z drugiej zaś przeciwnik nie ma możliwości ukrycia swojego zgrupowania na morzu. W pasie wybrzeża morskiego istnieje wiele przeszkód wywierających bezpośredni wpływ na prowadzenie działań bojowych. Szczególne znaczenie mają wa-

runki geograficzno-fizyczne strefy nadbrzeżnej oraz wszelkie przeszkody, które będą utrudniać ruch wojsk, zwłaszcza zaś warunki hydrograficzne (zatoki, jeziora, rzeki i ich ujścia do morza, kanały, tereny depresyjne przygotowane do zatopienia itp.). Warunki klimatyczne tego obszaru charakteryzują się występowaniem wielu anomalii, mają także duży wpływ na działania bojowe. Obrona wybrzeża składa się z dwóch głównych składników: obrony na morzu i obrony brzegu.

Obrona na morzu obejmuje działania marynarki wojennej i sił powietrznych mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniu desantem morskim przeciwnika. Obrona będzie prowadzona przez marynarkę wojenną i siły powietrzne wsparte posiadaną artylerią. Będą one obserwować działanie przeciwnika i atakować jego siły, zadając maksymalne straty oraz dezorganizując ruch jego wojsk, zyskując tym samym czas na zorganizowanie obrony na brzegu, na wykrytym kierunku podejścia sił desantowych. Celem tych działań jest zniszczenie zgrupowań desantowych przeciwnika dopóki znajdują się na morzu i są wrażliwe na uderzenia.

Obrona na brzegu powinna być skupiona wokół terenu kluczowego i najbardziej prawdopodobnych miejsc desantowania, z jednoczesnym dozorowaniem innych rejonów wybrzeża. Obrońca z reguły nie będzie posiadał dostatecznych sił do zorganizowania silnej obrony wzdłuż całego wybrzeża. Posiadane siły powinien więc odpowiednio ugrupować, umożliwiając podjęcie skutecznej walki na dowolnym kierunku. Siły organizujące obronę na poszczególnych kierunkach (odcinkach) powinny być zdolne do odparcia uderzenia i niszczenia desantu przeciwnika na plażach. W sytuacji gdy nie będą posiadać dostatecznych sił do realizacji tego zadania, powinny podjąć walkę z desantem w celu zapewnienia dogodnych warunków do szybkiej koncentracji mobilnych odwodów i ich uderzenia na siły desantu, zanim umocnią się na uchwyconym przyczółku.

Specyficzną właściwością obrony wybrzeża jest znaczna szerokość pasa (rejonu) obrony związku taktycznego (oddziału). Ponieważ obrońca musi być przygotowany na lądowanie sił desantu na całej długości rejonu odpowiedzialności, to podstawowym problemem w tych warunkach jest znalezienie odpowiedzi na pytanie: jak ugrupować siły i środki oraz gdzie podjąć rozstrzygającą walkę z desantem morskim. Istotna jest również odpowiedź na pytanie: czy uczynić to bezpośrednio na plaży, czy w głębi oraz określenie skali zagrożenia wynikającego z możliwości wysadzenia przez przeciwnika taktycznych desantów powietrznych w głębi obrony.

Wojska pancerne i zmechanizowane w obronie wybrzeża, oprócz specyfiki związanej z działaniami podczas początkowych etapów lądowania desantu przeciwnika, generalnie działają według ogólnych zasad prowadzenia działań zaczepnych i obronnych. W obronie szczególne znaczenie będzie miała trwałość obrony sił prowadzących obronę na brzegu w rejonie lądowania desantu przeciwnika i manewrowość odwodów w połączeniu z natychmiastowym przejściem do działań w celu zniszczenia desantowanych sił. Niekiedy w obronie siły te we współdziałaniu z marynarką wojenną mogą wykonywać desanty morskie.

Wojska pancerne i zmechanizowane mogą również prowadzić natarcie we współdziałaniu z zespołami marynarki wojennej podczas działania wzdłuż wybrzeża lub z głębi lądu w kierunku wybrzeża. Działania te organizuje się i prowadzi w myśl zasad ogólnych, uwzględniając cechy charakterystyczne danego wybrzeża, wsparcie ze strony okrętów marynarki wojennej, a także ogólną sytuację na morzu. Dodatkowym elementem ugrupowania bojowego nacierających sił może być desant morski.

W działaniach na wybrzeżu morskim oddziały i pododdziały wojsk rakietowych i artylerii rozwija się w ugrupowanie bojowe na prawdopodobnych kierunkach wysadzenia desantów. Dla każdego pododdziału artylerii wyznacza się główny rejon stanowisk ogniowych i dwa, trzy zapasowe. W uzasadnionych sytuacjach pododdziały artylerii mogą być rozmieszczone w głębi, w gotowości do rozwinięcia w jednym z zawczasu przygotowanych rejonów. W celu zwiększenia skuteczności rażenia ruchomych celów nawodnych część artylerii może być użyta do strzelania na wprost i ogniem półpośrednim. Do wykonania tego zadania artylerię rozwija się na tymczasowych stanowiskach ogniowych na brzegu (na wydmach) lub w pobliżu brzegu.

Do zasadniczych zadań wojsk rakietowych i artylerii w tych działaniach należy: wzbranianie rozpoznania wód przybrzeżnych i wybrzeża oraz trałowania min i usuwania zapór przeciwdesantowych, zwalczanie okrętów przeciwnika wchodzących w skład zgrupowania desantowego podczas ich podejścia do wybrzeża oraz w rejonach manewrowania i postoju, zwalczanie środków desantowo-przeprawowych w rejonach zbiórki i formowania w fale podczas podejścia do brzegu, zwalczanie pododdziałów szturmowych desantu morskiego oraz desantowo-szturmowych w celu niedopuszczenia do opanowania odcinków wybrzeża i rozszerzania opanowanych przyczółków, obezwładniania środków wsparcia ogniowego oraz pododdziałów, które wylądowały na brzegu, wzbronienie podejścia i wysadzania kolejnych rzutów desantu, wspieranie kontrataków.

W obronie wybrzeża morskiego wojska obrony przeciwlotniczej powinny realizować osłonę zasadniczych elementów ugrupowania bojowego wojsk broniących rejonów dogodnych do wysadzenia desantów morskich i powietrznych oraz rejonów odwodów. Specyficzną cechą obrony przeciwlotniczej w tych działaniach, ze względu na duży obszar osłony, będzie rozproszenie jej wysiłku. Zadania bojowe będą wykonywane we współdziałaniu z wydzielonymi siłami obrony przeciwlotniczej, marynarki wojennej oraz sił powietrznych. Część środków ogniowych i rozpoznania powinna zostać rozwinięta w rejonach pozycji obronnych, przygotowywanych bezpośrednio na brzegu. Na najbardziej prawdopodobnych kierunkach zagrożenia z powietrza powinny zostać przygotowane tymczasowe stanowiska ogniowe oraz zasadzki przeciwlotnicze. Zasadnicze siły przeciwlotnicze powinny zostać ugrupowane w głębi obrony w celu osłony głównych sił, utrzymywanych w gotowości do wykonania manewru na najważniejsze kierunki (pozycje) obrony

oraz wykonania przeciwuderzenia (kontrataku). Siłom przeciwlotniczym realizującym osłonę wojsk (obiektów) broniących wybrzeża morskiego na szerokim froncie należy wyznaczyć zasadnicze oraz kilka zapasowych rejonów rozwinięcia w ugrupowanie bojowe. Skuteczność osłony przeciwlotniczej w zasadniczym stopniu będzie zależeć od dobrze zorganizowanego i wszechstronnie zabezpieczonego manewru. W tych warunkach wystąpi decentralizacja kierowania ogniem oraz będzie konieczne usamodzielnienie pododdziałów przeciwlotniczych w zakresie zabezpieczenia materiałowo-technicznego.

Działalność wojsk inżynieryjnych podczas przygotowania obrony powinna zostać skupiona na zapewnieniu dogodnych warunków wykonania manewru posiadanymi odwodami. Wsparcie inżynieryjne powinno również dotyczyć rozbudowy stanowisk obronnych, w tym także zapasowych i pozornych. Powinny także rozbudowywać zapory inżynieryjne w przewidywanych rejonach lądowania desantów morskich i powietrznych. Użycie wojsk inżynieryjnych w toku walki jest głównie związane ze wsparciem kontrmobilności i zapewnienia żywotności wojskom własnym. W celu utrudnienia ruchu przeciwnikowi wykonują one zapory inżynieryjne w wodzie (w strefie przybrzeżnej), na plaży i w głębi lądu. Część wojsk inżynieryjnych wyznacza się do wsparcia kontrataków.

Dowodzenie w obronie wybrzeża powinno zapewniać współdziałanie pomiędzy siłami lądowymi, powietrznymi i morskimi. Sprawowane powinno być przez dowódcę wojsk lądowych. Za prowadzenie działań na morzu będzie odpowiedzialny dowódca marynarki wojennej.

Specyficzną cechą zabezpieczenia logistycznego organizowanego w obronie wybrzeża morskiego jest współdziałanie elementów logistycznych sił lądowych z organami logistycznymi marynarki wojennej. Do rozmieszczenia jednostek oraz rozwinięcia urządzeń logistycznych powinny być głównie wykorzystywane obiekty terenowe, znajdujące się w obrębie baz i portów morskich. Jednostki logistyczne dzieli się na części i ugrupowuje stosownie do przyjętego ugrupowania bojowego wojsk. Zasadniczą część sił i środków logistycznych powinno się rozmieszczać w odwodzie, uwzględniając możliwość dokonania szybkiego manewru na zagrożone kierunki.

Ze względu na przewidywane szerokie pasy odpowiedzialności w obronie wybrzeża, skuteczność prowadzonej obrony będzie często zależeć od możliwości manewrowych broniących się wojsk.

3.1.5. Ograniczona widoczność

Noc, mgły, ulewne deszcze i śnieżyce oraz sztucznie wytworzone przez człowieka zawiesiny, powodują powstanie warunków ograniczonej widoczności, które w zasadniczy sposób wpływają na sposób działania wojsk. Noc jest zjawiskiem cyklicznym, występującym stale w ciągu całego roku. Warunki ograniczonej wi-

doczności występują znacznie rzadziej, są zjawiskami pogodowymi, wynikającymi z zaistniałej sytuacji atmosferycznej.

Charakterystyczne właściwości nocy i warunków ograniczonej widoczności w istotny sposób wpływają na przygotowanie i prowadzenie walki. Wiąże się to również z funkcjonowaniem organizmu ludzkiego, który nie jest w jednakowym stopniu przystosowany do działania w dzień i w nocy. Poza tym w tych warunkach skuteczność wykorzystania środków technicznych jest znacznie mniejsza. Może to jednak wpływać nie tylko ujemnie, ale również dodatnio na osiągnięcie celów walki. Każda z walczących stron będzie zatem szukać nowych rozwiązań, aby przezwyciężyć negatywne skutki ograniczonej widoczności i osiągnąć cel walki.

Aby osłabić ujemny wpływ warunków ograniczonej widoczności, wojska są wyposażone w środki techniczne (noktowizory, urządzenia termowizyjne, radiolokatory itp.) oraz środki oświetlające. Urządzenia noktowizyjne: pasywne i aktywne; zastosowane w nich elektronooptyczne przetworniki obrazu (EPO) zapewniają możliwość wizualnego śledzenia pola walki w całkowitych ciemnościach. Odległość obserwacji za pomocą przyrządów noktowizyjnych, w wypadku urządzeń aktywnych, zależy od mocy źródła promieniowania podczerwonego i warunków atmosferycznych, waha się obecnie w granicach od kilkuset metrów do kilku kilometrów. W wypadku urządzeń pasywnych, ich zasięg widoczności zależy głównie od warunków atmosferycznych i naturalnej poświaty nieba.

Grupę o najwyższym stopniu technicznego zaawansowania stanowią urządzenia termowizyjne. Pozwalają one generalnie na wgląd w teren na odległość do 3000 m, a w niektórych wypadkach nawet do 10 000 m. Współcześnie są w nie wyposażone wozy bojowe i czołgi oraz śmigłowce bojowe. Urządzenia te, w sytuacji gdy przeciwnik nimi nie dysponuje, pozwalają uzyskać przewagę techniczną, której wymiernym wyrazem jest 2–2,5-krotne zwiększenie możliwości bojowych, co potwierdziły działania w rejonie Zatoki Perskiej w 1991 r.

Dzięki zastosowaniu urządzeń termowizyjnych i noktowizyjnych można stworzyć prawie normalne warunki prowadzenia samochodów i wozów bojowych w nocy.

Sztuczne oświetlenie oraz środki techniczne do prowadzenia obserwacji w warunkach ograniczonej widoczności umożliwiają w tych trudnych warunkach prowadzenie obserwacji działań sił przeciwnika, ułatwiają prowadzenie walki, pomagają zachować ciągłość dowodzenia i synchronizację działań, zapobiegają (zmniejszają) niebezpieczeństwu pomyłek związanych z kierunkiem i celem działania. Ponadto ułatwiają manewr sił i umożliwiają prowadzenie skutecznego ognia.

Do walk nocnych (w warunkach ograniczonej widoczności) siły z reguły ugrupowuje się w jeden rzut z kilkoma odwodami. Pododdziałom pierwszego rzutu, aby je bardziej usamodzielnić, przydziela się czołgi i artylerię oraz pododdziały inżynieryjne. Z kolei pododdziały czołgów wzmacnia się piechotą. Środki ogniowe pozostające w dyspozycji dowódców rozmieszcza się bezpośrednio za pierwszo-

rzutowym ugrupowaniem oraz w lukach między pododdziałami i na skrzydłach. Dużo uwagi należy poświęcić tworzeniu dostatecznie silnych odwodów, ponieważ podczas działań nocnych (w warunkach ograniczonej widoczności) sytuacja może się szybko i radykalnie zmieniać.

W ramach synchronizacji działań w nocy (w warunkach ograniczonej widoczności) należy uzgadniać kwestie skrytego marszu wojsk ku linii styczności z przeciwnikiem. Złożoność procesu pokonywania obrony przeciwnika sprawia, że dowódcy powinni uzgadniać w szczegółach oświetlenie terenu na całą głębokość zadania bojowego. Dlatego też podczas uzgadniania synchronizacji działań dowódcy batalionów (kompanii), oprócz ogólnych zagadnień, precyzują sposób oświetlenia terenu i obiektów ataku na kierunku swojego działania, wskazując m.in. miejsca ustawienia dozorów świetlnych. Podejmują decyzje co do przydziału i rozmieszczenia w ugrupowaniu bojowym broni z celownikami termowizyjnymi i noktowizyjnymi oraz innych urządzeń obserwacji nocnej, regulując jednocześnie reżimy ich pracy. Dokładnie ustalają i uzgadniają sposoby oznaczania przez pododdziały rubieży zdobytych w toku natarcia.

Jeżeli na odcinku działania pododdziału znajdować się będą zapory inżynieryjne, to jego dowódca powinien ustalić miejsca wykonania przejść i sposób ich oznakowania świetlnego, niewidocznego dla przeciwnika.

Podczas synchronizacji działań z artylerią należy ustalić, jakie cele przed frontem atakujących wojsk obezwładnia artyleria w okresie przygotowania ogniowego ataku, a jakie w czasie ataku i walki w głębi obrony, sposób ustawienia dozorów świetlnych, a także sygnały wskazywania celów, wywoływania, przeniesienia i przerwania ognia.

Ważne miejsce w walce nocnej (w warunkach ograniczonej widoczności) zajmują kwestie maskowania. Należy stosować takie sposoby maskowania, jak:

- okresowe wyłączanie aktywnych przyrządów noktowizyjnych;
- oślepianie noktowizyjne przyrządów przeciwnika;
- wykorzystywanie skrytych podejść do manewru wojsk;
- przesuwanie wojsk drobnymi pododdziałami i w krótkim czasie;
- używanie specjalnych pokryć maskujących itp.

W nocy działalność ogniowa jest z reguły ograniczona, sprowadza się ona do wykonania ogni na żądanie wojsk. Wynika to z jednej strony z chęci wykorzystania zaskoczenia (np. w trakcie skrytego uderzenia nocnego), z drugiej zaś z niewystarczającej skuteczności ognia artyleryjskiego, prowadzonego bez dostatecznego oświetlenia.

Możliwość użycia środków oświetlających i urządzeń termowizyjnych spowodowała wiele zmian w sposobach prowadzenia natarcia w nocy (w warunkach ograniczonej widoczności). Dotyczy to przede wszystkim natarcia z marszu. Należy poświęcić wiele uwagi zorganizowanemu i skrytemu przesunięciu wojsk na rubież ataku. Podczas ogniowego przygotowania ataku należy obezwładnić środki

oświetlające przeciwnika oraz oślepić jego urządzenia noktowizyjne i termowizyjne. Czołgi, działa i przeciwpancerne pociski kierowane z celownikami termowizyjnymi powinny wykrywać i niszczyć środki przeciwpancerne oraz przyrządy noktowizyjne przeciwnika.

Nocą piechota atakuje wyznaczony obiekt przeważnie pieszo. Gdy oświetlenie terenu jest wystarczające, należy atakować na transporterach opancerzonych, wspólnie z czołgami. W toku natarcia załogi czołgów oraz wozów bojowych, wykorzystując przyrządy noktowizyjne, wykrywają środki ogniowe przeciwnika, niszczą je, zapewniając możliwość wykonania zadania.

O kolejności oświetlenia terenu w ugrupowaniu przeciwnika i poszczególnych obiektów ataku decyduje przede wszystkim przełożony. Obiekty i pojedyncze środki ogniowe przeciwnika nie oświetlone przez przełożonego oświetlają pododdziały samodzielnie, stosując naboje (ładunki) i rakiety oświetlające. Obiekty położone w głębi ugrupowania przeciwnika oświetla artyleria i lotnictwo. Aby zapewnić ciągłe oświetlenie terenu, należy na 1 km^2 zużyć średnio trzy pociski oświetlające w ciągu minuty. Dzięki oświetleniu dowódcy uzyskali możliwość obserwowania działań wojsk i szybszego reagowania na przebieg walki.

W ostatnich latach wydatnie wzrosła rola czołgów w natarciu nocnym. Stały się one główną siłą uderzeniową nacierających oddziałów. Wynika to z faktu, że właśnie one są wyposażone w najlepsze urządzenia termowizyjne. Z doświadczeń bojowych wynika, że czołgi z zasady nacierają przed piechotą, odrywając się od niej na 100–150 m. Odległość ta zapewnia, jak dowiodła praktyka, utrzymanie ścisłego kontaktu i ciągłej synchronizacji działań pododdziałów czołgów oraz piechoty w walce nocnej.

Działania nocne stały się bardziej manewrowe, znacznie wzrosła ich skuteczność. Szczególnie istotne znaczenie ma utrzymanie ciągłości działań, przede wszystkim z punktu widzenia uzyskania i utrzymania szybkiego tempa natarcia przez dłuższy czas. Należy nie dopuszczać do przerwy między działaniami nocnymi i dziennymi. W tym celu należy wzmacniać siły rozpoznania, zawczasu wyznaczyć pododdziałom nowe zadania oraz w razie potrzeby wprowadzić do walki dodatkowe siły.

Reasumując należy stwierdzić, że w taktyce prowadzenia natarcia w warunkach ograniczonej widoczności przejawiają się następujące podstawowe tendencje:

- rozszerzanie zakresu zadań rozwiązywanych przez dowódców i sztaby w czasie planowania i organizacji walki;
- doskonalenie ugrupowania bojowego poszczególnych zgrupowań taktycznych w celu zapewnienia im większej samodzielności, siły ognia, manewrowości i odporności;
- znaczny wzrost roli ogniowego obezwładnienia przeciwnika;
- rozszerzenie sposobów prowadzenia natarcia.

Noc ułatwia atakującemu uzyskanie zaskoczenia, wyjście na skrzydła i tyły broniących się wojsk. Obrońcy zaś ułatwia organizowanie zasadzek i skryty manewr. Warunki nocne i ograniczonej widoczności zmuszają do zwiększenia sił i środków rozpoznania oraz ubezpieczenia, zwłaszcza przed przednią linią obrony, w lukach i na skrzydłach broniących się wojsk.

Organizacja walki obronnej w nocy zależy w znacznym stopniu od sposobu przejścia wojsk do obrony, ilości czasu, przygotowania wojsk, warunków atmosferycznych i terenowych. Do obrony w nocy związki taktyczne, oddziały i pododdziały mogą przejść w następujących wypadkach:

- na rozkaz przełożonego;
- w wyniku załamania ich natarcia przez przeciwnika;
- po wykonaniu kontrataku w celu umocnienia się na opanowanej rubieży;
- po opanowaniu nakazanego obiektu w natarciu dziennym;
- w razie przedłużenia się dziennej walki obronnej na okres nocy;
- w celu wzmocnienia rubieży wejścia do walki wojsk do działań zaczepnych.

Związki taktyczne, oddziały i pododdziały pozostające w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem, oprócz typowych przedsięwzięć związanych z prowadzeniem walki obronnej w dzień, na czas nocy organizują posterunki oświetlenia terenu. Na stanowiskach bojowych należy pozostawić dwie trzecie stanu osobowego, a jednej trzeciej zezwolić na odpoczynek.

Ugrupowanie bojowe na czas nocy nie będzie się różniło w zasadzie od ugrupowania sił i środków w dzień, poza bliższym rozmieszczeniem odwodów, zwiększeniem liczby ubezpieczeń bojowych, użyciem części sił odwodów do obrony skrzydeł i luk.

Artyleria i moździerze oraz artyleryjskie środki przeciwpancerne na czas nocy zmieniają stanowiska ogniowe. Dotyczy to szczególnie artylerii przeciwpancernej, która zajmuje stanowiska umożliwiające prowadzenie skutecznego ognia w warunkach ograniczonej widoczności. Zadania ogniowe artylerii podczas obrony prowadzonej w nocy będą większe. Realizuje ona bowiem wiele zadań związanych z oświetleniem terenu, stawianiem dozorów świetlnych i oślepianiem przeciwnika.

System ognia na czas nocy przygotowuje się w miarę możliwości jeszcze za dnia, co umożliwia jego dokładne przygotowanie. Chodzi tu przede wszystkim o precyzyjne przygotowanie danych do strzelania. System ognia na czas nocy powinien uwzględniać zmianę rozmieszczenia środków ogniowych oraz zmiany w kolejności otwarcia ognia i sposobu kierowania nim. Organizując system ognia, należy pamiętać o poważnym utrudnieniu w pełnym wykorzystaniu możliwości ogniowych posiadanych środków bojowych oraz o konieczności przygotowania większej liczby odcinków (rubieży, rejonów) ognia ześrodkowanego. Ponadto należy wydzielić siły i środki ogniowe do wskazywania celów pociskami smugowymi.

W ramach rozbudowy inżynieryjnej obrony, wykorzystując ograniczoną widoczność, należy rozbudować zapory drutowe i minowe, które w tych warunkach

są szczególnie efektywne[74]. Ustawia się je przed przednią linią obrony oraz w lukach i na skrzydłach. Aby uniemożliwić działalność przeciwnika, należy uruchomić system oświetlenia terenu i wskazywania celów.

W czasie prowadzenia obrony w nocy można wyróżnić dwa sposoby rozgrywania walki. Pierwszy – to dążenie do rozpraszania ciemności, zbliżenia do warunków dziennych i tym samym do stosowania metod walki właściwych porze dziennej. Drugi – to wykorzystanie ciemności, ograniczonej widoczności do działań skrytych, cichych, z zaskoczenia. Na współczesnym polu walki wystąpi niewątpliwie sprzężenie obu wymienionych sposobów, z przewagą jednego lub drugiego, zależnie od sytuacji[75].

Najważniejszym warunkiem zapewniającym skuteczność działań obronnych w nocy, jest dokładne rozpoznanie przeprowadzone w dzień. Przekreślenie poczynań przeciwnika i osiągnięcie zakładanego celu obrony w nocy będzie w dużej mierze zależeć od tego czy przeciwnik został rozpoznany prawidłowo w czasie dnia, oraz czy wyniki rozpoznania zostały należycie wykorzystane do przygotowania i prowadzenia działań nocnych. Przyjęta koncepcja prowadzenia działań powinna zapewniać uzyskanie całkowitego zaskoczenia przeciwnika ogniem i sposobem oświetlania oraz manewru sił i środków.

Zapewnić niezawodną obronę w tym okresie doby można jedynie wtedy, gdy obrońca zrealizuje następujące przedsięwzięcia:

- szosy i drogi, które ułatwiają przeciwnikowi przegrupowanie i orientację, będą bronione (strzeżone) oraz zablokowane przeszkodami;
- stanowiska dla elementów ubezpieczenia wybrane tak, aby zapewniały prowadzenie stałej i głębokiej obserwacji;
- podsłuchy wysunięte do przodu, aby mogły odpowiednio wcześnie ustalić czas i kierunki podejścia sił przeciwnika oraz zapewnić oświetlenie i tym samym stworzyć dogodne warunki do otwarcia ognia;
- do ubezpieczeń wojsk zostaną wydzielone i wysunięte posterunki radiolokacyjne, a wyniki ich rozpoznania będą szczegółowo analizowane;
- do prowadzenia obserwacji i walki ogniowej zostaną przygotowane dozory, urządzenia alarmowe i ostrzegawcze;
- ściśle będzie stosowane maskowanie, szczególnie w zakresie używania świateł;
- w celu wykluczenia pomyłkowej walki z własnymi pododdziałami zostaną precyzyjnie wybrane drogi manewru i ustalone znaki rozpoznawcze;
- zostaną przygotowane dodatkowe drogi (relacje) przesyłania meldunków, co umożliwi błyskawiczne i pewne przekazanie informacji;
- działanie sił rozpoznawczych i ubezpieczeń będzie synchronizowane przez przełożonych.

---

[74] *ATP-35(B)*, s. 11–28.

[75] B. Chocha, *Rozważania o taktyce...* s. 190–192.

Ciemność nocna i warunki ograniczonej widoczności osłabiają czujność żołnierzy i wzbudzają przekonanie, że powstały naturalne warunki maskowania. Działania w tych warunkach, szczególnie nocą, są bardziej męczące, powodują nerwowość i osłabiają reakcję organizmu na bodźce zewnętrzne. Zmienia się też perspektywa, a zasięg widzenia maleje od kilku do kilkunastu metrów.

Trudność w zorientowaniu się i zdeformowany obraz elementów otoczenia zmuszają żołnierzy do maksymalnego wytężania wzroku i słuchu, co prowadzi do obniżenia poziomu spostrzegania i refleksu. Ograniczona możliwość odbierania wrażeń wzrokowych potęguje działanie wyobraźni i może spowodować uczucie lęku i bezradności, a nawet halucynacje i wyolbrzymianie niebezpieczeństw.

Ograniczone możliwości wzrokowego kontaktu z innymi żołnierzami (załogami) potęguje poczucie osamotnienia. Wspomniane potęgowanie wyobrażeń, wzmagając napięcie psychiczne i strach mogą powodować panikę. Utrudniona ocena rzeczywistej sytuacji pogłębia to uczucie.

Zachwianie rytmu biologicznego organizmu ludzkiego będzie miało negatywny wpływ na dokładność i terminowość wykonywania czynności podczas przygotowywania i prowadzenia walki w nocy. Skutki tego wpływu rzutują na kolejne etapy pracy, co może doprowadzić do ogromnych strat na polu walki.

3.1.6. Przeszkody wodne

3.1.6.1. Obrona przeszkód wodnych

W Europie wąskie i średnie przeszkody wodne występują średnio co 30 – 40 km. Nie stanowią one już tak trudno przekraczalnych obiektów terenowych, jak w przeszłości, to jednak biorąc pod uwagę fakt powietrzno-lądowej walki sił potencjalnego przeciwnika, ograniczają manewr i kierunkują działania.

Wybór rodzaju obrony i przyjętego ugrupowania bojowego jest zawsze uwarunkowany szeregiem czynników. Należą do nich: otrzymane zadanie, posiadane siły i środki, charakter działania przeciwnika, odwody szczebla nadrzędnego wykonujące zadanie na korzyść obrońcy, charakterystyka przeszkody wodnej i obszarów przyległych do niej, pora roku oraz warunki atmosferyczne. Struktura obrony, która przede wszystkim zależy od przyjętej koncepcji obrony przeszkody wodnej, również w znacznym stopniu jest uzależniona od ukształtowania terenu i samego przebiegu koryta rzeki, szczególnie w przypadku, gdy rzeka (kanał) płynie łukiem w stronę nacierającego, oraz gdy teren po stronie nacierającego góruje nad obszarem obrońcy. Proces organizowania obrony rozpoczyna się od wnikliwej oceny terenu na podejściach do przeszkody wodnej i na własnym brzegu, kształtu linii koryta przeszkody wodnej, pojemności możliwych kierunków użycia określonych zgrupowań ogólnowojskowych i możliwości rozwijania natarcia po stronie broniących. Są to podstawowe czynniki, które należy uwzględnić w przewidywanej koncepcji walki obronnej.

Podczas przygotowania obrony należy też uwzględnić specyfikę prowadzenia walki z forsującym przeciwnikiem[76]. Prowadzenie działań desantowo-szturmowych podczas natarcia z forsowaniem przeszkód wodnych będzie zmuszało obrońcę do poszukiwania skutecznych sposobów przeciwdziałania wszelkim próbom tworzenia w ugrupowaniu broniących się wojsk dodatkowych ognisk walki. W organizowaniu obrony konieczne jest także wykorzystanie wysp i półwyspów.

Działania obronne w rejonie przeszkód wodnych realizuje się dwoma zasadniczymi sposobami. Pierwszy polega na rozmieszczeniu większości (2/3) sił i środków w pierwszym rzucie. Większość sił i środków w pierwszym rzucie ugrupowuje się w zasadzie w obronie wąskich i średnich przeszkód wodnych, gdy warunki terenowe na własnym brzegu utrudniają lub uniemożliwiają manewr, głębokość rejonu obrony nie jest zbyt duża, do organizacji obrony wyznacza się również niewielkie siły i środki. Natomist utrzymanie określonego rejonu będzie realizowane przez maksymalne wykorzystanie środków ogniowych i przez inżynieryjną rozbudowę terenu.

Drugi sposób preferuje użycie 1/3 sił do obszaru sił przesłaniania, organizując mobilne elementy reagujące na poszczególnych kierunkach zagrożeń w sposób manewrowy. W odwodzie utrzymuje się silne pancerno-zmechanizowane zgrupowania taktyczne. Obronę opartą na silnych manewrowych odwodach należy prowadzić wówczas, kiedy postawione zadanie i warunki terenowe pozwalają na rozwinięcie działań na dużą głębokość i sprzyjają realizacji manewru siłami i środkami obrońcy. Wariant ten jest stosowany prawie wyłącznie w wypadku obrony szerokich przeszkód wodnych. Siły główne utrzymuje się w odwodzie ogólnym lub w kilku mniejszych odwodach, w gotowości do wyjścia na określone rubieże (linie) ogniowe lub wykonania kontrataków na zagrożonych kierunkach. Ten rodzaj obrony w państwach Sojuszu jest uważany za podstawowy.

W organizacji obrony przeszkody wodnej lustro wody należy wykorzystać nie tylko jako przeszkodę, lecz także jako czynnik umożliwiający rozczłonkowanie sił przeciwnika (szczególnie podczas forsowania), niszczenie go częściami przez uderzenia ogniowe i kontrataki silnych odwodów.

Najbardziej skuteczna jest obrona zorganizowana na obu brzegach. Na brzegu od strony przeciwnika organizuje się pas sił przesłaniania (covering forces), natomiast na własnym – pas obrony. Przy tym rozwiązaniu zadaniem wojsk organizujących pas sił przesłaniania jest rozpoznanie ugrupowania bojowego przeciwnika i ustalenie prawdopodobnego punktu ciężkości, dezorganizowanie działań na podejściach do przeszkody wodnej oraz obniżanie potencjału bojowego. Trzeba mieć jednak na uwadze fakt, że szczególnie trudnym fragmentem walki jest zapewnienie możliwości wycofania sił z pasa przesłaniania na broniony brzeg, przy jednoczesnym niedopuszczeniu do przekroczenia przeszkody przez przeciwnika.

---

[76] Zob. A. Bujak, *Obrona i forsowanie przeszkód wodnych na szczeblach taktycznych*, Warszawa 1997, passim.

Organizowanie obrony przeszkody wodnej, obrońca powinien rozpocząć od uniemożliwienia przeciwnikowi obsadzenia bronionego brzegu. Szczególną uwagę należy zwrócić na ochronę i utrzymanie urządzeń hydrotechnicznych znajdujących się na przeszkodzie. Zniszczenie zapór wodnych lub przerwanie pracy urządzeń hydrotechnicznych na rzekach i kanałach powoduje zatopienie nie tylko dolin rzek, ale również innych obszarów, zwłaszcza terenów depresyjnych i osuszonych bagien. Oznacza to duże straty zarówno osobowe, jak i w sprzęcie bojowym.

W działaniach bojowych organizowanych w oparciu o przeszkodę wodną wyróżnia się trzy etapy:

1. Walka w pasie sił przesłaniania.
2. Walka o utrzymanie przeszkody wodnej.
3. Walka w głębi obrony własnej.

Oddziały wydzielone do działania w pasie sił przesłaniania, prowadzą walkę na poszczególnych, zawczasu przygotowanych rubieżach (liniach) opóźniania. Ostatnią rubież (linię) opóźniania stanowi rubież (linia) ubezpieczeń bojowych sił głównych obrońcy. Na oddziały walczące w pasie sił przesłaniania nakłada się również obowiązek prowadzenia aktywnego rozpoznania, natomiast w razie wycofania się za przeszkodę wodną – pozostawienia na tyłach przeciwnika specjalnych dozorów rozpoznawczych (do kierowania ogniem artylerii i lotnictwa wojsk lądowych) oraz elementów rozpoznania.

W czasie prowadzenia działań opóźniających przed przeszkodą wodną, w pasie przesłaniania i na rubieży (linii) ubezpieczeń bojowych, do najważniejszych zadań zalicza się: sprawne wyprowadzenie na przeciwległy brzeg wojsk i sprzętu bojowego, zniszczenie mostów i brodów znajdujących się na przeszkodzie oraz uzupełnienie zapór inżynieryjnych w wodzie i na brzegu. Główną uwagę należy zwrócić na zaminowanie miejsc najbardziej dogodnych do budowy punktów przeprawowych przez przeciwnika[77].

Etap walki o utrzymanie przeszkody wodnej rozpoczyna się z chwilą podejścia sił głównych przeciwnika do przeszkody wodnej. W ramach walki o utrzymanie przeszkody wodnej przewiduje się wykonanie powietrzno-lądowych uderzeń ogniowo-elektronicznych na wojska pierwszego rzutu przeciwnika oraz w rejony koncentracji jego środków przeprawowych. Jeżeli przeciwnikowi uda się jednak na wybranych przez niego kierunkach sforsować rzekę, to główny wysiłek broniących się wojsk musi być ukierunkowany na likwidację przyczółków[78]. Kontrataki zmierzające do osiągnięcia tego celu powinny być podejmowane już na najniższych szczeblach organizacyjnych. Jednocześnie należy nasilić uderzenia ogniowe na przeciwnika, szczególnie zaś w tych rejonach, gdzie udało mu się uzyskać lokalne powodzenie doprowadzając do taktycznej izolacji rejonu walki. Kontratak może

[77] Por. A. Bujak, *Problemy wykorzystania terenu w działaniach bojowych*, Warszawa 1996, s. 57–60.

[78] Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie...* s. 110.

mieć szansę powodzenia tylko wówczas, gdy kontratakujące zgrupowanie będzie silniejsze od przeciwnika, który sforsował rzekę, lub gdy powstaną dogodne warunki do wykonania na niego niespodziewanego, zmasowanego uderzenia ogniowo-elektronicznego. Innym, bardziej celowym, rozwiązaniem może się okazać przeniesienie punktu ciężkości na uniemożliwienie nacierającemu powiększenia przyczółka i wzmocnienia go kolejnymi siłami.

3.1.6.2. Forsowanie

Prowadzenie działań zaczepnych na dużą głębokość i w szybkim tempie wiąże się z koniecznością częstego pokonywania przeszkód wodnych. W toku natarcia wojska będą zmuszone pokonywać w ciągu doby średnio 2–3 rzeki i kanały o szerokości od 5 do 50 m, a co drugi dzień walki rzekę o szerokości ponad 50 m. Tak więc pokonywanie przeszkód wodnych należy traktować jako nieodłączną, a zarazem skomplikowaną część działań zaczepnych[79]. Szerokość przeszkody wodnej wywiera najważniejszy wpływ na organizację forsowania, liczbę użytych środków przeprawowych oraz możliwości wsparcia forsujących oddziałów (pododdziałów) z własnego brzegu. Wraz ze wzrostem szerokości przeszkody wodnej zwiększa się czas przeprawy i liczba środków przeprawowych, a tym samym czas przebywania pod ogniem przeciwnika – i w konsekwencji wielkość strat.

Forsowanie ma miejsce wówczas, kiedy przeciwległy brzeg przeszkody wodnej jest broniony przez przeciwnika[80]. To szczególny rodzaj natarcia, które jest połączone z pokonaniem bronionej przez przeciwnika przeszkody wodnej.

Forsowanie przeszkody wodnej może być wykonywane z marszu lub po planowym przygotowaniu. Stąd też wynika podział sposobów forsowania przeszkód.

Forsowanie z marszu (hasty crossing) jest podstawowym sposobem pokonywania przeszkód wodnych przez związek taktyczny (oddział). Forsowanie przeszkody z marszu ma miejsce w toku natarcia, jest wykonywane po krótkotrwałym przygotowaniu, z wykorzystaniem dostępnych środków przeprawowych. Istotą prowadzenia takiego działania jest sforsowanie przeszkody wodnej zanim przeciwnik umocni pozycje obronne na przeciwległym brzegu.

Nacierający forsuje przeszkodę wodną w takim ugrupowaniu, w jakim nacierał, najczęściej na szerokim odcinku. Jego istota polega na rozbiciu sił głównych przeciwnika na podejściach do przeszkody, izolacji odwodów i niedopuszczeniu do zorganizowanego zajęcia pozycji obronnych za przeszkodą wodną. Podczas forsowania przeszkody wodnej z marszu, aby uprzedzić przeciwnika w podejściu do przeszkody wodnej i zdobyciu mostów, przepraw, dogodnych odcinków do forso-

---

[79] Por. A. Bujak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia działań obronnych w aspekcie terenu i klimatu (pk. Kraj)*, Warszawa 1997, s. 85 i n.

[80] *Regulamin DWLąd.*, s. 212.

wania i przyczółków, z pierwszorzutowych oddziałów związku taktycznego wysyła się oddziały wydzielone oraz wysadza desanty taktyczne[81].

Forsowanie po planowym przygotowaniu (zawczasu przygotowane – deliberate crossing) wymaga gruntownego rozpoznania, precyzyjnego planowania, szczegółowych przygotowań oraz ciężkiego i specjalistycznego sprzętu inżynieryjnego. Prowadzone jest ono, gdy nie powiodło się forsowanie z marszu. Forsowanie po planowym przygotowaniu jest realizowane przez związek taktyczny (oddział) w razie niepowodzenia forsowania z marszu lub w czasie przechodzenia do natarcia z położenia w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem broniącym się za przeszkodą wodną. Ten sposób forsowania wymaga często zmiany ugrupowania sił i środków w głąb i wzdłuż linii styczności oraz rozwinięcia systemów walki w pobliżu przeszkody wodnej w celu ogniowego rażenia przeciwnika na przeciwległym brzegu. W takim przypadku forsowanie wykonuje się na wąskim odcinku, przy jednoczesnym wiązaniu sił przeciwnika w całym pasie natarcia. Poprzedza się ogniowym przygotowaniem, w czasie którego (w zależności od terenu i położenia) siły główne zajmują pozycje do ataku (forsowania) lub wychodzą z rejonu wyjściowego i rozwijają się na wyznaczonych rubieżach (liniach).

Skryte forsowanie przeszkody (covert breatching) wodnej jest szczególnym rodzajem jej pokonania. Wykonywane jest przez spieszone wojska na środkach desantowych, w połączeniu z przenikaniem podczas ograniczonej widoczności. Podejmowane jest skrycie w celu osiągnięcia zaskoczenia i obniżenia strat[82]. Połączenie forsowania przeszkody z przedsięwzięciami pozorowania może być sposobem zaskoczenia przeciwnika. Warunki ograniczonej widoczności stwarzają dogodne możliwości do pokonywania przeszkód, uniemożliwiając jednocześnie prowadzenie ognia obserwowanego.

Forsowanie jest realizowane w trzech zasadniczych etapach[83]:

Szturm przyczółka (assault). Realizowany jest w celu rozbicia i opanowania pozycji przeciwnika po drugiej stronie przeszkody wodnej. Rzut szturmowy ma zadanie opanować czołowe pozycje obronne przeciwnika. Wojska forsujące przeszkodę wodną w rzucie szturmowym muszą pokonać opór przeciwnika rozmieszczonego w pobliżu przeszkody. Wydzielone jednostki wojsk własnych, osłaniające szturm w ramach zajmowanego rejonu obrony, odpowiadają za bezpieczeństwo oraz wszechstronne wsparcie sił szturmowych zarówno podczas forsowania przeszkody, jak i walki na przyczółku[84]. Wysadzony w tym czasie desant śmigłowcowy bądź też określona działalność pododdziału desantowo-szturmowego może sprawić, że posiadane przez obrońcę odwody zostaną skierowane do likwidacji nowych

---

[81] Por. A. Bujak, *Powietrzno-lądowy wymiar walki w specyficznych warunkach terenowych*, „Myśl Wojskowa" 1998 nr 2.

[82] Por. *Regulamin DWLąd.*

[83] Por. tamże, oraz *ATP-35(B)*, pkt. 1107.

[84] Por. A. Bujak, J. Biziewski, *Forsowanie Kanału Sueskiego przez wojska egipskie w 1973 roku*, „Myśl Wojskowa" 1994 nr 2.

ognisk walki. Ułatwi to uchwycenie i utrzymanie przyczółków. Podobny cel można też osiągnąć poprzez opanowanie lub blokadę newralgicznych miejsc i utrudnianie manewru w obszarze przeszkody wodnej[85].

Opanowanie przyczółka (build-up). Celem działania wojsk jest rozszerzenie zdobytego terenu na przeciwległym brzegu przeszkody wodnej. Wykorzystując samobieżny sprzęt przeprawowy oraz śmigłowce transportowe i lotnictwo wsparcia, nacierające wojska przerzucają kolejne siły wsparcia ogniowego do opanowania przyczółka. Siły na przyczółku składają się z rzutu szturmowego i sił głównych. Siły główne forsujących wojsk prowadzą rozbudowę inżynieryjną przyczółka.

Umocnienie przyczółka (consolidation). Celem tego etapu jest umocnienie się na przyczółku, z którego będzie można kontynuować działania zaczepne. Wojska inżynieryjne prowadzą intensywną rozbudowę inżynieryjną zdobytego terenu, przygotowują rubieże (linie) obronne i drogi manewru. Wyniki przeprowadzonej analizy pozwalają na przyjęcie założenia, że opanowany przyczółek powinien posiadać następujące cechy:

a) teren (jego wielkość i infrastruktura) pozwalający na zorganizowanie obrony (dla odparcia kontrataków przeciwnika);

b) dogodne wyjścia z wody, warunki do manewru i rejony rozmieszczenia elementów ugrupowania bojowego;

c) dogodne rubieże (linie) do wznowienia działań zaczepnych.

Na wybór rodzaju przepraw podczas forsowania istotny wpływ wywiera nie tylko szerokość przeszkody wodnej, lecz również jej głębokość, prędkość prądu, rodzaj brzegów i warunki atmosferyczne w dniu forsowania. Wszystkie te czynniki decydują o stopniu trudności pokonania przeszkody wodnej. Istotny wpływ ma także charakter doliny i urządzeń hydrotechnicznych. Wąska rzeka, położona w szerokiej i bagnistej dolinie, pozbawiona dostatecznej liczby dojazdów lub posiadająca strome brzegi, urządzenia hydrotechniczne do spiętrzania wody, może poważnie zmniejszyć tempo natarcia.

Wąskie przeszkody wodne oddziały pierwszego rzutu pokonują samodzielnie, z marszu, na wyznaczonych (wybranych) odcinkach forsowania. Ustala je przełożony lub wybiera dowódca w swoim pasie natarcia. W sprzyjających warunkach szerokość odcinka może się pokrywać z szerokością pasa natarcia.

Organizacja forsowania

W celu zapewnienia zorganizowanego forsowania przeszkody wodnej wyznacza się: linię wyjściową do forsowania – średnio w odległości 1–2 km, a podczas zajmowania rejonu wyjściowego do forsowania bezpośrednio przed przeszkodą wodną – w odległości 100–300 m od lustra wody; rejony załadowania na środki desantowo-przeprawowe i rejony uszczelniania czołgów – w odległości poza zasięgiem broni przeciwpancernej środków naziemnych i ze śmigłowców, średnio 5–6 km od prze-

[85] Działania takie akcentowali Egipcjanie w 1973 r. Zob. Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie...* s. 112.

szkody wodnej; rejony wyjściowe dla odwodów, które są wyznaczane w odległościach zapewniających sprawne forsowanie przeszkody wodnej.

Za początek forsowania (godzina „H") przyjmuje się moment odbicia pododdziałów pierwszego rzutu od własnego brzegu lub linii wyjściowej w pobliżu brzegu, w przypadku gdy brzeg jest położony na otwartej przestrzeni obserwowanej przez przeciwnika. Wojska rzutu szturmowego ze składu sił głównych w miarę podchodzenia do przeszkody wodnej forsują ją z marszu, atakują przeciwnika i z chwilą uzyskania powodzenia poszerzają uchwycony przyczółek. Pododdziały wyznaczone do przeprawy pierwszym rejsem załadowuje się na samobieżne środki desantowo-przeprawowe w rejonach zbiórek, z których wychodzą na odcinki forsowania i przeprawiają się na przeciwległy brzeg.

Na odcinku forsowania oddziałów wyznacza się punkty forsowania pododdziałów. W rejonie przeprawy związku taktycznego organizuje się dwa, trzy odcinki forsowania oddziałów[86].

Do budowy mostów pontonowych wojska przystępują po zdobyciu przeciwległego brzegu i po wyjściu oddziałów wydzielonych (szturmowych) na odległość zapewniającą bezpieczeństwo budowy. Zdobyty przyczółek powinien zajmować obszar, z którego przeciwnik nie może oddziaływać na lustro wody ogniem środków strzelających na wprost.

Związek taktyczny podczas forsowania przeszkody wodnej z marszu otrzymuje pas natarcia oraz cel pośredni i końcowy.

Obiektem pośrednim związku taktycznego są pozycje obrony (1–2) pierwszorzutowych oddziałów przeciwnika w pasie natarcia i opanowanie terenu na głębokość rozmieszczenia ich odwodów. Obiekt końcowy stanowić może newralgiczny teren na głębokości tyłów broniącego się związku taktycznego przeciwnika lub rubież dogodna do kontynuowania natarcia w dniu następnym.

W wypadku forsowania po planowym przygotowaniu lub szerokich przeszkód wodnych, związek taktyczny może otrzymać trzy obiekty natarcia. Zazwyczaj w takiej sytuacji cel końcowy będzie rozmieszczony bliżej linii kontaktu bojowego, a obiekty pośrednie mogą się pokrywać z obiektami końcowymi oddziałów.

Oddziały pierwszego rzutu podczas forsowania przeszkód wodnych z marszu otrzymują dwa obiekty oraz kierunek dalszego natarcia. Obiekt pośredni stanowi teren przyczółka na przeciwległym brzegu, rozmieszczony na głębokości pierwszej pozycji obrony przeciwnika. Obiekt końcowy stanowi rejon tyłowy brygady przeciwnika. Kierunek dalszego natarcia wyznacza się na głębokość rozmieszczenia celu końcowego związku taktycznego.

W wypadku forsowania po planowym przygotowaniu lub szerokich przeszkód wodnych oddziałom pierwszego rzutu wyznacza się dwa obiekty. W takiej sytuacji

[86] Liczbę i rodzaje przepraw określa się przyjmując za podstawę ilość posiadanych środków przeprawowych, charakter przeszkody wodnej i ustalony sposób przeprawy wojsk.

zadania są płytsze, niejednokrotnie mogą się pokrywać z obiektami końcowymi pododdziałów.

Oddziałom w odwodzie określa się jeden obiekt i kierunek dalszego natarcia.

Na odcinku forsowania organizuje się przeprawy. Rejon przeprawy jest to pas przeszkody wodnej z przylegającym do niej terenem na brzegu wyjściowym i przeciwległym, odpowiednio przystosowanym do przeprawy wojsk na kilku najbardziej dogodnych odcinkach, w których urządza się główne i zapasowe przeprawy desantowe, promowe, mostowe, a w dogodnych warunkach – przeprawy czołgów pod wodą. Dla zwiększenia żywotności przepraw urządza się przeprawy pozorne. Niezależnie od liczby przepraw głównych zawsze przygotowuje się przeprawy zapasowe.

Przeprawy desantowe są przeznaczone do przeprawiania pododdziałów i oddziałów zmechanizowanych i artylerii na pływających transporterach opancerzonych, samobieżnych środkach przeprawowych.

Przeprawy promowe organizuje się do przeprawiania sprzętu gąsienicowego i kołowego. Do urządzenia przeprawy promowej wykorzystuje się samobieżne promy gąsienicowe, promy mostowo-przewozowe z etatowego parku pontonowego i z miejscowych środków przeprawowych (barki, promy miejscowe itp.). Przeprawy promowe urządza się z zasady na pododdziałowych i oddziałowych odcinkach forsowania o pojemności 1–2 plutonów czołgów lub 1–2 baterii artylerii.

Przeprawy mostowe zapewniają ciągłość ruchu i mają największą przepustowość. Na przeprawach tych buduje się mosty pływające (z parków pontonowych, miejscowych środków pływających, np. barek), mosty kombinowane – składające się z estakad i części pływającej, mosty niskowodne i podwodne – z drewnianych lub metalowych konstrukcji na podporach stałych. Przepustowość przepraw mostowych zależy od typu mostu, dopuszczalnej prędkości ruchu po nim i odległości między pojazdami oraz stanu dojazdów i wynosi 300–400, a przy ruchu ciągłym powyżej 500 pojazdów w ciągu godziny.

Przeprawa czołgów pod wodą może być z załogami lub bez załóg (przeciąganie). Czołgi do przeprawy pod wodą z załogami wyposaża się w specjalny sprzęt umożliwiający załogom przebywanie pod wodą. Przeprawiające się po dnie czołgi mogą holować działa artyleryjskie, moździerze i samochody z odpowiednim obciążeniem. Do przeprawy czołgów pod wodą najodpowiedniejsze są odcinki przeszkody wodnej z dogodnymi i ukrytymi drogami, łagodnymi brzegami oraz z dnem z twardego lub piaszczystego gruntu. Do przeprawy czołgów pod wodą wraz z załogami głębokość przeszkody wodnej nie może przekraczać 5 m, prędkość prądu nie może być większa niż 1,5 m/s, kąt nachylenia brzegu w miejscu wyjazdu 15°, kąt nachylenia dna w kierunku jazdy do 15° oraz wzniesienia do 10°. Na przeprawach czołgów pod wodą wyznacza się i urządza 1–2 trasy na pododdział czołgów. Przyjmuje się, że szerokość trasy 20 m przy przeszkodach o szerokości do 100 m, powiększa się o każde 20 m przy szerokości przeszkody wodnej o 100 m

większej. Granicą górną szerokości przeszkody wodnej przy przeprawie czołgów pod wodą z załogami jest 1000 m. Natomiast bezzałogową przeprawę czołgów pod wodą organizuje się na przeszkodach wodnych o głębokości powyżej 5 m, podczas spływu kry oraz wówczas, gdy załogi czołgów nie są przeszkolone w zakresie przeprawy czołgów pod wodą. Istotą bezzałogowej przeprawy czołgów pod wodą jest ich przeciąganie za pomocą zestawów holowniczych i ciągników na przeciwległy brzeg. Przy tym sposobie załogi czołgów przeprawia się na środkach pływających (desantowych).

Przeprawa w bród może być urządzana jedynie przez płytkie odcinki przeszkody wodnej, pozwalające pokonywać ją bez zastosowania środków przeprawowych. Urządzenie przeprawy polega na jej rozpoznaniu, rozminowaniu i oznakowaniu granic brodu. Dno brodu o słabym gruncie wzmacnia się narzutem kamiennym i innymi materiałami.

Przeprawa po lodzie może być urządzona dla wszystkich rodzajów wojsk. Nośność pokrywy lodowej zależy od jej grubości i stanu, charakteru przeszkody wodnej, zasolenia wody oraz temperatury powietrza. Przy dostatecznej grubości lodu oddziały (pododdziały) przeprawiają się na własnych środkach transportowych po wybranych i oznaczonych trasach. W razie niedostatecznej grubości lodu można go odpowiednio wzmocnić.

Przeprawy zapasowe organizuje się niezależnie od przepraw głównych. Mogą być one uruchomione niezależnie (mechanicznie), w razie uniemożliwienia przez przeciwnika wykorzystania przepraw głównych. Za zorganizowanie przepraw zapasowych odpowiada dowódca organizujący forsowanie.

Przeprawy demonstracyjne to przeprawy wydzielonych sił na wybranych kierunkach, organizowane w ramach maskowania operacyjnego i funkcjonujące równolegle z przeprawami zasadniczymi. Mają one na celu odwrócenie uwagi przeciwnika od przepraw głównych, organizowanych na kierunku głównego natarcia.

Przeprawa pozorna to przeprawa organizowana w ramach maskowania operacyjnego. Ma ona na celu pozorowanie przeprawy rzeczywistej, organizowanej w innym miejscu. Pozorną przeprawę desantową urządzają pododdziały pontonowe w strefach swojej odpowiedzialności z etatowych mostów pozornych lub pododdziały maskowania szczebla operacyjnego z wykorzystaniem odbijaczy kątowych i środków podręcznych. Do pozorowania ruchu wojsk na przeprawie pozornej wyznacza się pododdziały w sile 1/3 rzeczywistego składu bojowego.

Pokonanie przeszkody wodnej ma miejsce wówczas, kiedy jej przeciwległy brzeg nie jest opanowany przez przeciwnika, a znajdują się na nim wojska własne. Sytuacja ta zachodzi najczęściej w wyniku pomyślnego forsowania i uchwycenia przyczółka.

3.1.7. Prowadzenie działań bojowych w zimie

Zima wywierała zawsze określony wpływ na działanie wojsk. W Polsce zima trwa 60–70 dni na Nizinie Śląskiej do 110–120 dni na Pojezierzu Suwalskim. Zimy bywają względnie łagodne i jedynie co kilka lat surowsze. Temperatury poniżej 0°C występują od grudnia do marca. Z rozkładu izoterm wynika, że zimą temperatura spada w miarę przesuwania się na północny-wschód[87]. Poniżej zera temperatury z przerwami utrzymują się od października do kwietnia włącznie i w tym okresie występuje też często oblodzenie dróg[88].

Podstawowym czynnikiem destruktywnym zimy są niskie temperatury. Z obniżaniem temperatury wiąże się zamarzanie gruntu, zbiorników wodnych, bagien itp. Śnieg leżący na powierzchni gruntu czy lodu ogranicza w istotny sposób głębokość jego zamarzania, a w przypadku zbiorników wodnych grubość tworzącego się lodu. Niejednokrotnie też w okresie zimy dochodzi do znacznych wahań temperatur, co powoduje w dzień odwilże, a w nocy gołoledzie. Odwilże i roztopy w czasie dnia powodują grząskość gruntu ograniczając jego przejezdność, natomiast zamarzanie w ciągu nocy powoduje przymarzanie kół i gąsienic do podłoża oraz trudności w uruchamianiu sprzętu, co wydatnie utrudnia prowadzenie działań bojowych.

W Polsce pokrywa śnieżna utrzymuje się przez kilka miesięcy, a jej grubość i trwałość zależą przede wszystkim od szerokości geograficznej danego obszaru i ilości opadów atmosferycznych w okresie zimy.

Pokrywa śnieżna grubości ponad 70 cm stanowi dużą przeszkodę dla pojazdów gąsienicowych, całkowicie zaś eliminuje ruch pojazdów kołowych[89]. Wyniki doświadczeń wskazują, że sprzęt gąsienicowy może poruszać się bez ograniczeń, przy głębokości śniegu do 50 cm, przy grubej pokrywie śniegu ich prędkość zmniejsza się do 8–10 km/h. Maksymalna grubość pokrywy śnieżnej, po której jest możliwe poruszanie się ciężkiego sprzętu gąsienicowego bez realizacji dodatkowych przedsięwzięć, wynosi 60–80 cm[90]. Przy pokrywie śnieżnej o grubości powyżej 50 cm, w niedogodnym terenie i podczas zawiei śnieżnej, wykonanie manewru na większą skalę jest w zasadzie możliwe tylko po odpowiednio przygotowanych drogach. Głęboki śnieg utrudnia poruszanie się w terenie i zmusza nacierające oddziały i pododdziały do trzymania się dróg. Warstwa śniegu grubości 30 cm zmniejsza tempo marszu kolumn pieszych do 2–3 km/h. Pokrywa śnieżna przyczynia się w znacznym stopniu do demaskowania ruchu wojsk, jak też ich obecności. Dlatego zachodzi konieczność stosowania specjalnych siatek i ubrań maskujących oraz malowanie sprzętu na kolor upodabniający go do otoczenia. Maskowanie działań przed rozpoznaniem przeciwnika ma szczególne znaczenie,

---

[87] *Geografia wojenna Polski*, Warszawa 1995, s. 36.

[88] Por. A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne* („Specyfika – 2"), Warszawa, AON 1999, s. 68. [dalej cyt.: *Specyfika – 2*].

[89] T. Wójcik, *Właściwości natarcia wojsk w zimie*, „Myśl Wojskowa" 1986 nr 1.

[90] *Taktyka ogólna*, podręcznik (red. W. Wójcik) Warszawa 1988.

biorąc pod uwagę wyniki badań empirycznych, gdzie stwierdzono, że ślady nart na śniegu są widoczne ze śmigłowca już z wysokości 700 m, nie mówiąc o śladach zostawianych przez sprzęt bojowy.

Duży wpływ na działania bojowe wojsk w zimie mają jednoczesne opady śniegu i zawieje, które bardzo zmieszają zasięg widoczności i utrudniają obserwację pola walki, wpływają także na czas trwania dnia i nocy. Ułatwia to skutecznie przenikanie w ugrupowanie przeciwnika różnych elementów ugrupowania bojowego i odwrotnie.

Dłuższe okresy silnego mrozu zmieniają istotnie przejezdność terenu i możliwości pokonywania przeszkód wodnych. Miękkie podłoże, bagniste odcinki terenu, a nawet całe bagna można często pokonywać bez pomocy technicznych środków już po kilku dniach mrozu[91].

Dla żołnierzy idących pojedynczo w odległości około 5 m jeden za drugim wystarcza zwarta pokrywa lodowa o grubości od 4 do 7 cm.

Niskie temperatury mają także istotny wpływ na eksploatację sprzętu i uzbrojenia. Najbardziej ze wszystkich urządzeń i wyposażenia są zagrożone przyrządy optyczne i sprzęt łączności[92], których nie można narażać na duże wahania temperatury. Padający mokry śnieg i deszcz powodują oblodzenie anten, co z kolei obniża moc promieniowanej energii i wpływa ujemnie na utrzymanie łączności.

Ulega obniżeniu pojemność źródeł zasilania pojazdów mechanicznych i innych urządzeń, przez co bywają kłopoty z rozruchem silników, a tym samym zwiększa się w istotny sposób zużycie paliw. Bardzo niskie temperatury powodują także konieczność dodawania do paliw dodatków zapobiegających krzepnięciu paliwa.

W zimie sprzęt uzbrojenia wymaga szczególnej pielęgnacji i utrzymywania go w stałej sprawności technicznej. Przy niskich temperaturach części ruchome broni oraz przewód lufy należy konserwować szczególnie dokładnie. Równie staranie do walki należy przygotować amunicję, przed załadowaniem jej do magazynków, należy każdą sztukę przetrzeć ściereczką nasączoną środkiem konserwującym.

Zamarznięty grunt powoduje wielokrotne wydłużenie czasu wykonania okopów i ukryć dla sprzętu, a w niektórych rejonach będzie to wręcz niemożliwe. Z kolei użycie materiału wybuchowego wymaga maskowania prac fortyfikacyjnych, ponieważ ziemia będzie widoczna na białym śniegu[93]. Częste używanie materiałów wybuchowych oczywiście zwiększy ich zużycie. Jeżeli grunt zamarznie do głębokości 0,5 m, to pracochłonność przy rozbudowie inżynieryjnej zwiększy się 2,5 razy, a przy głębokości zmarzliny 1,5 m i większej – 3 do 5 razy w porównaniu do gruntu nie zamarzniętego[94].

---

[91] Por. A. Bujak, *Problemy wykorzystania terenu w działaniach bojowych*, Warszawa 1996, s. 78–79.

[92] *Działania bojowe w warunkach zimowych*, „Truppendiest" 1982 nr 6.

[93] W. Hauzer, Z. Ścibiorek, *Działania bojowe dywizji (pułku) w warunkach szczególnych*, Warszawa 1992.

[94] Por. A. Bujak, *Specyfika – 2*, s. 72.

Głęboka i twarda pokrywa śnieżna zmniejsza skuteczność działania min i zapór inżynieryjnych[95]. Zmniejszająca się grubość warstwy śniegu będzie powodowała trudności w ustawieniu min zarówno przeciwpancernych, jak i przeciwpiechotnych, a także trudności w rozpoznaniu pokonywanej zapory przeciwnika. Padający śnieg zasypie zapory drutowe i minowe, a mróz i lód mogą spowodować zdetonowanie zapalników min[96].

Niejednokrotnie ze względu na grubość pokrywy śnieżnej zostanie ograniczona ruchliwość artylerii, zmuszając do wyboru stanowisk ogniowych w pobliżu dróg, co z kolei przyczyni się do zagęszczenia elementów ugrupowania bojowego.

Obronę organizuje się skupiając punkt ciężkości na utrzymaniu węzłów dróg, miejscowości oraz kierunków bardziej dostępnych ze względu na cienką pokrywę śniegu[97]. Kierunki te wymagają większego nasycenia siłami i środkami, a tym samym głębszego ich ugrupowania. Wynika to z przewidywanego sposobu działania przeciwnika, który prawdopodobnie będzie prowadził natarcie wzdłuż dróg.

Przednią linię obrony wybiera się – o ile to tylko możliwe – za naturalnymi przeszkodami trudno dostępnymi dla piechoty i czołgów przeciwnika[98]. Takimi przeszkodami mogą być zasypane śniegiem wąwozy, słabo zamarznięte bagna, jeziora i rzeki o stromych brzegach oraz odcinki terenu z głębokim śniegiem[99]. Jeśli przednia linia obrony przebiega wzdłuż brzegu rzeki, najważniejsze odcinki na własnym brzegu zaminowuje się i przygotowuje do wysadzenia. Wszystkie ukrycia przed przednią linią obrony, które mogą być wykorzystane przez nacierającego przeciwnika niszczy się lub minuje oraz przygotowuje w tych miejscach ześrodkowania ognia artylerii wsparcia bezpośredniego.

Obronę należy organizować w pobliżu lub opartą na zabudowaniach o charakterze stałym, które zawsze stanowią dobrą ochronę i zapewniają maskowanie przed rozpoznaniem przeciwnika prowadzonym z wykorzystaniem urządzeń optoelektronicznych.

Siły główne i odwody powinny być w obronie zimą rozmieszczone na dogodnych kierunkach natarcia przez przeciwnika. Odwód ogólny rozmieszcza się w pobliżu dróg, tak aby miał jak najlepsze warunki manewru w celu wzmocnienia obrony pierwszych rzutów na zagrożonych kierunkach lub wykonania kontrataków. Odwody specjalne umieszcza się w pobliżu węzłów drogowych lub przepraw. Korzystnie jest rozmieszczać odwody skrycie w lasach, osiedlach lub w wąwozach, a na kierunkach ich działania przygotować drogi na przełaj, które należy zamaskować tak, aby przeciwnik nie mógł na podstawie ich rozmieszczenia poznać zamiaru obrońcy.

---

[95] Istnieje szereg przypadków, gdzie zwiadowcy nocą pokonywali pole minowe, natomiast w dzień na skutek wzrostu temperatury to samo pole minowe odzyskiwało swe właściwości.

[96] *Działania bojowe w warunkach zimowych*, „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1989 nr 3.

[97] Zob. A. Bujak, *Specyfika – 2*, s. 79.

[98] *Działania bojowe w warunkach szczególnych*, Warszawa 1964.

[99] Jeżeli przed przednią linią obrony są stoki (lub inne stromizny) to można je polać wodą, aby oblodzone utrudniały natarcie przeciwnika.

Ze względu na potrzeby wykonywania dróg marszu dla odwodu, rośnie ranga oddziałów zabezpieczenia ruchu, wyposażonych w sprzęt przystosowany do odśnieżania i utrzymania dróg manewru, dowozu i ewakuacji[100]. Z tego też względu oddziały zabezpieczenia ruchu powinny być odpowiednio wzmocnione. Konieczność stosowania zmechanizowanego sprzętu inżynieryjnego w okresie zimowym do usuwania śniegu z dróg przemarszu i rozbudowy rejonów, powodować będzie potrzebę wyposażenia tych sił w sprzęt pobrany z gospodarki narodowej, zwłaszcza pługi śnieżne, piaskarki itp.

Głębokość ugrupowania bojowego na kierunkach dogodnych do prowadzenia natarcia przez przeciwnika jest z zasady większa niż w innych porach roku. Wynika to z faktu, że przeciwnik w większości wypadków będzie prowadził natarcie wzdłuż dróg. Na kierunkach trudno dostępnych i pokrytych głęboką warstwą śniegu, głębokość ta może być płytsza.

Zapory minowe mogą być stawiane w innych miejscach niż w ciepłych okresach roku. Ze względu jednak na istnienie pokrywy śnieżnej i potrzebę wywierania odpowiedniego nacisku na miny przeciwpancerne, miny te muszą być ustawiane na stałym twardym podłożu, takim jak worki z piaskiem, deski, skrzynie itp. Głęboki śnieg można utwardzać wodą w celu otrzymania pokrywy lodowej i w ten sposób uzyskania twardego podłoża. Prowadząc działania obronne w warunkach zimowych należy przestrzegać następujących zasad[101]:

- odwody należy rozmieszczać możliwie blisko przedniego skraju, uwzględniając ograniczone możliwości manewru i ruchu;
- do pierwszego rzutu wydzielać możliwie małe siły, tworząc większą liczbę odwodów;
- organizować obronę w pobliżu lub opartą na zabudowaniach o charakterze stałym, które zawsze stanowią dobrą ochronę i zapewniają maskowanie przed rozpoznaniem przeciwnika prowadzonym w podczerwieni[102].

Przy głębokim śniegu i małej liczbie dróg, skuteczniejszy jest sposób przechodzenia do natarcia z położenia w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem lub po zluzowaniu wojsk będących w styczności. Zimowe długie noce sprzyjają rozbudowie inżynieryjnej podstaw wyjściowych do natarcia, ułatwiają manewr i luzowanie wojsk. Przy wyborze punktu ciężkości działań zaczepnych należy kierować się właściwościami terenu, grubością pokrywy śniegu oraz charakterem obrony przeciwnika. Punkt ciężkości natarcia wybiera się w terenie mało pociętym, najmniej pokrytym śniegiem i umożliwiającym wojskom obejście punktów oporu przeciwnika. Ograniczenie przez istniejącą pokrywę śnieżną wyboru kierunków natarcia

---

[100] *Taktyka ogólna*, podręcznik... s. 240.

[101] Por. A. Bujak, *Specyfika – 2*, s. 56, 59.

[102] Promieniowanie cieplne jest możliwe do wykrycia w każdych warunkach pogodowych na odległości do 3000 m, a duża różnica pomiędzy temperaturą otoczenia w zimie, a jakimkolwiek źródłem ciepła zwiększa skuteczność urządzeń rozpoznawczych.

powoduje konieczność prowadzenia działań zaczepnych wzdłuż istniejących dróg i stąd w działaniach taktycznych może być kilka osi natarcia zależnych od ilości dróg w głównym pasie natarcia[103].

Treść zadań związku taktycznego nie ulegnie zmianie, jednak z uwagi na niższe tempo natarcia, krótszy dzień oraz ogromny zakres zabezpieczenia inżynieryjnego i logistycznego, zadania te będą płytsze, a czas ich realizacji dłuższy.

Tempo natarcia wojsk w zimie zależy przede wszystkim od warunków atmosferycznych, pokrywy śniegu, zasp, gołoledzi oraz niskiej temperatury.

Zimą nacierający wydziela silny pierwszy rzut, który rozmieszcza znacznie bliżej linii styczności wojsk. Rozmieszczenie odwodów powinno zapewnić możliwość manewru i przeniesienia wysiłku z jednego kierunku na drugi oraz odparcie kontrataków przeciwnika. Nacierające oddziały i związki taktyczne powinny posiadać w ugrupowaniu bojowym przeważnie dwa odwody ogólne.

Istotnym elementem ugrupowania bojowego na szczeblu związku taktycznego (oddziału), a niekiedy i pododdziału, jest oddział obejścia, który tworzony ze składu oddziałów pierwszorzutowych, wyposażony w narty i środki przeciwpancerne, realizuje zadania na korzyść sił głównych. Zadaniem oddziału obejścia jest wykonanie manewru oskrzydlającego i niespodziewane uderzenie na tyły i skrzydła broniącego się przeciwnika na głównych rubieżach. Oddziały te realizują swoje zadanie w synchronizacji z desantem śmigłowcowym i pododdziałami pierwszego rzutu.

Zimą należy zwrócić szczególną uwagę na wpływ warunków atmosferycznych, a przede wszystkim temperatury na organizm ludzki. W niskiej temperaturze obniża się wydajność i wytrzymałość żołnierzy, występują przeziębienia, zachorowania i odmrożenia, szczególnie jeśli nie stosuje się odpowiednich przedsięwzięć zabezpieczających. Ciepłe umundurowanie chroni żołnierzy przed chłodem, ale równocześnie zmniejsza ich ruchliwość. Żołnierze działający w warunkach zimowych powinni posiadać specjalne zestawy wyposażenia:

- dodatkową bieliznę zapakowaną w torby plastikowe;
- wkładki ocieplające pod hełm lub wełniane czapki;
- maty biwakowe;
- śpiwory;
- krótkie narty, a po intensywnych opadach śniegu – rakiety śnieżne.

Wilgotność powietrza w okresie odwilży ujemnie wpływa na organizm człowieka, przesiąknięte ubranie powoduje dreszcze ciała i sprzyja odmrożeniom.[104] Przesiąknięte wilgocią umundurowanie utrudnia posuwanie się w terenie, powoduje nadmierne wyczerpanie organizmu i zmusza do poszukiwania miejsca dogodnego do ogrzania się i wysuszenia. Wiatr w połączeniu z wilgocią potęguje działanie zimna. Prowadzi to do oziębienia organizmu i w dalszej perspektywie do utraty

---

[103] A. Bujak, *Specyfika – 2*, s. 78.

[104] Doświadczenia wojenne wskazują, że największy procent odmrożeń przypada na okres wahań temperatury, tj. czas między odwilżą a mrozem.

zdolności bojowej na skutek przeziębień, odmrożeń i szeregu infekcji górnych dróg oddechowych. Najbardziej zagrożone utratą ciepła są duże powierzchnie ciała, jak np. plecy i brzuch. Naczynia krwionośne zwężają się w celu zapobieżeniu utracie ciepła, co w konsekwencji prowadzi do zmniejszenia dostaw tlenu i ograniczonej wymiany materii. Taka sytuacja powoduje oziębienie organizmu i odmrożenia. Przy temperaturze poniżej –9°C należy zabezpieczyć przed odmrożeniem ręce i twarz wykorzystując w tym celu specjalne kremy. Po wejściu do pomieszczenia zarówno twarz, jak i ręce należy umyć ciepłą wodą z mydłem.

Zimy nie należy się obawiać i traktować jako przeciwnika, lecz uczynić ją sojusznikiem poprzez odpowiednie wyszkolenie wojsk[105].

3.2. Działania taktyczne w okrążeniu i wyjście z okrążenia

Walka w okrążeniu to jedna z trudniejszych form działań bojowych. Sytuacje, w których wojska prowadzą walkę w izolacji od sił głównych, będą w przyszłości znacznie częstsze niż w wojnach minionych. Wydaje się więc, że tej formy działań nie należy traktować jako specyficznej, lecz postrzegać ją jako normalną sytuację bojową na współczesnym polu walki.

Jednym ze sposobów realizacji celu walki jest wykonanie uderzeń rozcinających, okrążenie zgrupowań przeciwnika, a następnie ich zniszczenie. Również manewr przy wykorzystaniu oddziałów wydzielonych, rajdowych lub w wymiarze powietrzno-lądowym desantów taktycznych celem uchwycenia ważnego obiektu (rubieży), dezorganizacji i izolowania części sił przeciwnika, będzie częstym sposobem osiągania celu walki, powodującym konieczność jej prowadzenia w oderwaniu od sił głównych.

Regulamin działań wojsk lądowych precyzuje, że **okrążenie** jest następstwem niepomyślnego przebiegu operacji (walki), gdy wojska mogą zostać odcięte od swego zaplecza lub okrążone. W działaniach wojsk w okrążeniu wyróżniamy dwa okresy: obronę w okrążeniu i wyjście z okrążenia. „[...] *Okrążenie może być zakończone przez odblokowanie wojsk z okrążenia, przerwanie się okrążonych wojsk, lub poprzez połączenie obu sposobów*"[106].

Do walki w okrążeniu wojska mogą przejść w sposób **wymuszony,** wskutek niepomyślnego przebiegu walki lub **zamierzony,** wynikający z koncepcji rozegrania walki przez przełożonego.

W przypadku wojsk, które znalazły się w okrążeniu w sposób wymuszony, celem działania powinno być:

- niedopuszczenie do ich rozbicia;

---

[105] *Działanie wojsk w warunkach zimowych*, „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1989 nr 3, s. 46.
[106] *Regulamin DWLąd.*, s. 161.

• stworzenie warunków do wyjścia z okrążenia w celu połączenia się z siłami głównymi lub przejścia do działań w rozproszeniu.

Należy przy tym pamiętać, że wymuszona walka w okrążeniu powoduje zawsze ograniczenie swobody działania nie tylko okrążonych wojsk, lecz również nadrzędnego szczebla dowodzenia będącego poza okrążeniem.

Walka w okrążeniu może być również działaniem **zamierzonym**, szczególnie w sytuacji, gdy przewiduje się tylko czasową utratę części bronionego pasa (terenu). Doświadczenia bojowe dowodzą, że na szczeblu taktycznym siły celowo (planowo) pozostawione do walki w okrążeniu nie przekraczają w zasadzie zgrupowania taktycznego w sile wzmocnionego batalionu, stąd czas ich samodzielnej walki jest ograniczony do 1–2 dób. Z reguły siły te są związane z daną miejscowością, obiektem lub środowiskiem walki i mogą prowadzić przede wszystkim działania stacjonarne. Zadania takich zgrupowań taktycznych będą na ogół ograniczone do:

• utrzymania danej miejscowości lub obiektu wraz ze znajdującymi się tam zasobami;

• blokowania szlaków komunikacyjnych;

• służenia jako rejon bazowy dla oddziałów i grup (zgrupowań) rajdowych oraz grup desantowo-szturmowych.

Stąd celem zamierzonej walki w okrążeniu może być między innymi:

• wiązanie znacznych sił przeciwnika;

• utrzymanie przez określony czas ważnych obiektów i rejonów o szczególnym znaczeniu taktycznym lub operacyjnym;

• hamowanie jego tempa natarcia;

• tworzenie warunków do wykonania zwrotu zaczepnego (kontrataku, przeciwuderzenia);

• paraliżowanie działania systemu zabezpieczenia logistycznego przeciwnika, tj. blokowanie głównych dróg dowozu i ewakuacji itp.

Doświadczenia wojen i konfliktów lokalnych wskazują, że okrążenie może mieć miejsce we wszystkich rodzajach działań taktycznych, jednak najczęściej do okrążenia będzie dochodziło podczas prowadzenia obrony. Wynika to głównie z przewagi ogólnej przeciwnika i swobody wyboru przez niego kierunków uderzeń. Niebagatelną rolę odgrywa szerokie stosowanie „manewru pionowego", tzn. desantów powietrznych, działań powietrznoszturmowych i minowania zdalnego, co ułatwia szybsze zamknięcie pierścienia okrążenia.

W działaniach obronnych okrążenie wojsk może zaistnieć w wyniku niepomyślnego przebiegu walki na skrzydłach bądź w pasach (rejonach) działania sąsiadów, gdy przeciwnikowi uda się włamać w głąb obrony i izolować część broniących się punktów oporu (rejonów obrony) od sił głównych (szczebla nadrzędnego). Może ono być również wynikiem wysadzenia w tyłowej strefie działań desantów powietrznych lub morskich, użycia przez przeciwnika środków minowania po-

wierzchniowego, które wspólnie z wojskami nacierającymi od czoła i skrzydeł umożliwią szybkie zamknięcie pierścienia okrążenia.

Walkę w okrążeniu w działaniach obronnych będą prowadzić również oddziały celowo pozostawione w ugrupowaniu przeciwnika do czasowego lub ciągłego wiązania jego sił, paraliżowania poczynań w tyłowej strefie, utrudniania manewru, spowalniania tempa działań.

Do okrążenia może dojść również podczas prowadzenia natarcia. Nastąpić to może w wyniku szybkiego tempa prowadzonych działań na szerokim froncie lub na samodzielnym kierunku. Pomyślnie rozwijająca się sytuacja może uśpić czujność atakującego co do możliwości przeciwnika. Odkryte skrzydła nacierających wojsk, które przeszły do pościgu tworzą dogodne warunki do wykonania niespodziewanych uderzeń przez przeciwnika, pozwolą wyjść na tyły nacierającego zgrupowania i dokonać okrążenia.

W natarciu do czasowej walki w okrążeniu będą również zmuszone takie elementy ugrupowania bojowego, jak: oddział wydzielony, rajdowy czy desant taktyczny, które dla utrzymania opanowanych obiektów będą samodzielnie prowadzić walkę w izolacji (rejonów) do czasu podejścia sił głównych, opóźnianych lub czasowo zatrzymanych przez przeciwnika.

W natarciu z forsowaniem przeszkody wodnej okrążenie może nastąpić w wyniku silnych kontrataków przeciwnika w skrzydła, gdy uda mu się odciąć wojska znajdujące się na przyczółku od przeprawy.

Okrążenie może nastąpić także podczas wycofania wojsk, gdy tempo ich odwrotu będzie wolniejsze od tempa natarcia (pościgu) przeciwnika. Wówczas w okrążeniu mogą znaleźć się ariergardy, a niekiedy nawet oddziały (pododdziały) wchodzące w skład sił głównych wycofującego się zgrupowania.

W złożonej sytuacji taktycznej oraz różnych warunkach geofizycznych mogą zaistnieć jeszcze inne, mniej lub bardziej złożone sytuacje związane z okrążeniem. Jednym ze szczególnych przypadków okrążenia jest „przyparcie"[107] wojsk do nieprzekraczalnego (nieprzejezdnego) obszaru, przeszkody terenowej (jeziora) itp., który powoduje odcięcie określonych sił od głównego zgrupowania broniących się wojsk i zamknięcie ich na ograniczonym terenie.

Do charakterystycznych cech prowadzonych działań w okrążeniu możemy we wszystkich rodzajach walki zaliczyć:

- ograniczony czas na organizację działań;
- ogólną przewagę przeciwnika w siłach i środkach;
- częstą zmianę sytuacji, występowanie różnorodnych form walki;
- szybkie przechodzenie od jednej formy do drugiej;
- nieetatowy skład okrążonych oddziałów (pododdziałów) o różnej przynależności organizacyjnej;

---

[107] W. Mróz, *Okrążenie-przyparcie wojsk w obronie*, „Myśl Wojskowa" 1993 nr 3, s. 42.

• brak bezpośredniej styczności z wojskami walczącymi na zewnętrznym froncie okrążenia;

• konieczność zmiany ugrupowania bojowego nie tylko w czasie organizacji obrony, lecz i jej prowadzenia;

• konieczność reorganizacji systemu dowodzenia;

• niedostatek środków walki i żywności[108].

Należy pamiętać, że izolacja wojsk nie następuje nagle i niespodziewanie. Głównym warunkiem uniknięcia okrążenia jest nieprzerwane śledzenie sytuacji, a w szczególności zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, jego elementów powietrznodesantowych i desantowo-szturmowych. Odpowiednio zorganizowane rozpoznanie i ścisłe współdziałanie z sąsiadami zapewnią w wielu sytuacjach właściwe przeciwdziałanie zagrożeniu okrążenia i izolacji wojsk.

Realizacja i zakres przedsięwzięć zapewniających przeciwdziałanie okrążeniu zależy od konkretnej sytuacji, możliwości broniących się wojsk, ich celu działania, składu i siły włamującego się w ugrupowanie lub dokonującego okrążenia przeciwnika.

Najskuteczniejszym sposobem uniknięcia izolacji, poza realizacją wyżej wymienionych przedsięwzięć, jest rozbicie przynajmniej jednego z nacierających zgrupowań przeciwnika, wykonując kontratak wsparty ogniem artylerii i uderzeniami lotnictwa przełożonego. Należy dążyć do zniszczenia lub – co najmniej – obezwładnienia włamującego się przeciwnika. W wypadku próby okrążenia na styku z sąsiadem należy, jednocząc wysiłek, wspólnym zbieżnym uderzeniem rozbić przeciwnika w rejonie włamania i nie dopuścić go do wyjścia w tyłową strefę działań. Gdy przeciwdziałanie okrążeniu przerasta możliwości broniącego się, przełożony powinien wesprzeć działanie okrążanych wojsk swoimi siłami i środkami.

W wypadku gdy przeciwdziałanie okrążeniu przyjmie niepomyślny przebieg, i gdy przełożony nie zezwoli na wycofanie, broniący się dowódca powinien dążyć do zapewnienia najkorzystniejszych warunków do prowadzenia walki w okrążeniu przez:

• skupienie wysiłku rozpoznania naziemnego i powietrznego na najbardziej zagrożonych kierunkach oraz utrudnienie przeciwnikowi prowadzenia rozpoznania;

• poprawienie w niezbędnym zakresie położenia wojsk w celu oparcia przedniej linii obrony na dogodnych rubieżach terenowych i zapewnienia im swobody manewru;

• dokonanie niezbędnych przegrupowań sił i środków zgodnie z potrzebami przyszłej walki, a zwłaszcza odtworzenie odwodów i rozmieszczenie ich na zagrożonych kierunkach;

• przygotowanie manewru ogniem i pododdziałami artylerii;

---

[108] S. Kołcz, *Charakterystyka działań bojowych wojsk lądowych*, „Myśl Wojskowa" 1994 (wyd. specj.), s. 31.

• dostosowanie sposobu dowodzenia i łączności do potrzeb walki w okrążeniu;
• uzgodnienie nowych problemów koordynacji z sąsiadami, a także synchronizacji między elementami ugrupowania bojowego;
• przyspieszenie ewakuacji rannych i chorych oraz zbędnego sprzętu;
• przegrupowanie elementów tyłowych i rozmieszczenie ich w środkowej części ugrupowania bojowego, a także wprowadzenie surowego reżimu zużycia amunicji, materiałów pędnych i żywności;
• wyznaczenie i przygotowanie lądowisk dla śmigłowców i zrzutowisk dla zrzutów zaopatrzenia[109].

Spełnienie tych warunków wydaje się być podstawą sukcesu w dalszym efektywnym i zorganizowanym prowadzeniu walki w okrążeniu, a tym samym w osiągnięciu zakładanego celu zarówno przez siebie, jak i celu postawionego przez przełożonego. Warunki te są również podstawą do późniejszego zorganizowanego i bezpiecznego wyprowadzenia wojsk z izolacji i połączenia z siłami głównymi.

Walkę oddziału w okrążeniu można podzielić na następujące etapy:

1) działania w celu zapewnienia dogodnych warunków prowadzenia walki w okrążeniu.

2) walka o osiągnięcie celu działań w okrążeniu.

3) walka o wyjście z okrążenia[110].

Działania w okrążeniu rozpoczynają się z chwilą wychodzenia przeważających sił przeciwnika na skrzydła i tyły ZT (oddziału) i przechwycenia przez niego dróg wycofania się z zajmowanego rejonu. Bezpośrednio po zamknięciu pierścienia okrążenia przeciwnik nie będzie miał możliwości likwidacji okrążonych wojsk. Oddziały (pododdziały) powinny wykorzystać każdy mniej aktywny okres działań przeciwnika na poprawę położenia, korektę ugrupowania, umocnienie rejonu obrony pod względem inżynieryjnym, a także doskonalenie systemu ognia oraz współdziałania.

Najbardziej złożone warunki prowadzenia walki w okrążeniu zaistnieją wówczas, kiedy przeciwnik jednocześnie z okrążeniem będzie dążył do rozcięcia związku taktycznego (oddziału) i rozbicia jego częściami. Może to mieć miejsce zwłaszcza wtedy, gdy okrążeni utrzymują ważne rejony i węzły komunikacyjne i nie pozwalają przeciwnikowi wykorzystać ich do rozwinięcia powodzenia.

Warunki obrony w okrążeniu najczęściej będzie narzucać ugrupowanie bojowe w jeden rzut, z silnymi odwodami rozmieszczonymi w kilku rejonach za oddziałami (pododdziałami) pierwszego rzutu. Mocne odwody pozwalają w odpowiednim czasie przeprowadzić manewr na zagrożony kierunek, wykonać kontratak i przejść do natarcia w celu przerwania frontu okrążenia. Takie ugrupowanie przyjmuje się już w chwili zarysowania groźby okrążenia.

---

[109] M. Laszczyk, *Walka w okrążeniu*, Warszawa 1985, s. 31.
[110] Tamże, s. 82.

Tworząc ugrupowanie w obronie okrężnej należy kierować się następującymi względami:

- organizować taką liczbę elementów ugrupowania bojowego, jaka jest niezbędna do utrzymania bronionego rejonu;
- zapewnić każdemu z elementów ugrupowania bojowego maksymalną zdolność do samodzielnego działania;
- przewidzieć możliwości łączenia wysiłku (współdziałania) poszczególnych elementów ugrupowania na korzyść tego, który w danym okresie będzie wykonywał zadanie główne.

Utworzone ugrupowanie bojowe winno zapewnić:

- skuteczną obronę ludzi i sprzętu przed uderzeniami bronią precyzyjną;
- manewr ogniem oraz siłami i środkami na zagrożone lub zamierzone kierunki działań;
- siłę oporu wojsk w ważnych rejonach i na ważnych rubieżach;
- jak najlepsze wykorzystanie terenu.

Należy nadmienić, że walka w okrążeniu oraz walka oddziału o wyjście z okrążenia składa się z wielu cząstkowych zadań realizowanych przez poszczególne elementy ugrupowania bojowego. W toku walki dowódca okrążonego oddziału dla osiągnięcia określonych celów będzie zmuszony do reorganizacji przyjętego ugrupowania.

Zatem podstawowymi elementami ugrupowania bojowego wojsk walczących w okrążeniu mogą być:

- pierwszy rzut;
- odwód;
- zgrupowania artylerii;
- zgrupowania artylerii przeciwlotniczej;
- odwody specjalne (OPpanc, OZap);[111]
- elementów rozpoznania;
- elementów zabezpieczenia logistycznego;
- stanowisko dowodzenia.

Oddział (pododdział) broniący się w okrążeniu ugrupowuje się z reguły w jeden rzut z silnym odwodem. Oddział na bojowych wozach piechoty z reguły broni się w pierwszym rzucie. Oddział (pododdział) czołgów podczas walki w okrążeniu najczęściej wykorzystuje się w odwodzie. Oddziały (pododdziały) mające na swoim wyposażeniu samochody bądź działające pieszo, powinno się wykorzystywać do obrony pasywnych kierunków.

Większą część artylerii okrążonego oddziału wykorzystuje się w sposób scentralizowany i przygotowuje do wykonania manewru w celu odparcia ataków z każdego kierunku. Stanowiska ogniowe artylerii wyznacza się na kierunkach zagrożonych i dokładnie maskuje. W celu podwyższenia efektywności ognia część artylerii

[111] Tamże, s. 59.

może być wydzielona do strzelania na wprost. Biorąc pod uwagę rozciągłość frontu okrążenia oraz możliwość wykonania przez przeciwnika uderzeń jednocześnie z kilku kierunków, a także niewielką gęstość środków prowadzących walkę z czołgami i transporterami opancerzonymi przeciwnika ogniem na wprost, celowe jest tworzenie w okrążeniu kilku, np. dwóch odwodów przeciwpancernych i oddziałów zaporowych. Podczas walki w okrążeniu istotną rolę odgrywają umiejętnie wkomponowane w teren zapory inżynieryjne.

Podczas walk w okrążeniu ważne jest uprzedzanie przeciwnika w działaniach, wyprzedzające niszczenie jego najgroźniejszych środków rażenia i obezwładnianie zgrupowań uderzeniowych. Atak odpiera się ogniem wszystkich środków. W związku z ograniczoną ilością amunicji zwiększa się rola ognia prowadzonego na wprost, jako najbardziej skutecznego i ekonomicznego. Pododdziały broniące się w pierwszym rzucie uporczywie utrzymują punkty oporu, nie dopuszczając do włamania się przeciwnika w głąb obrony. Jeśli przeszedł on do natarcia jednocześnie na kilku kierunkach, to sukces walki w okrążeniu w znacznym stopniu będzie zależał od szybkiego wykonania manewru ogniem oraz siłami i środkami na najbardziej zagrożony kierunek. W celu wzmocnienia obrony na decydujących kierunkach wykorzystuje się odwody, oddziały zaporowe, a także pododdziały z nie atakowanych odcinków.

W razie włamania się przeciwnika w obronę należy ogniem i zaporami zatrzymać jego posuwanie się w głąb i w miarę możności dążyć do odtworzenia poprzedniego położenia lub dokonać odpowiedniego przegrupowania sił, aby dostosować się do dalszych działań w zmienionej sytuacji. Istotną rolę w takich przedsięwzięciach mogą odegrać kontrataki. Podczas walk w okrążeniu muszą być one wyjątkowo precyzyjnie przygotowane i przeprowadzone, aby dawały pełną szansę powodzenia i osiągnięcia założonego celu. Użyty do kontrataku odwód powinien być natychmiast odtworzony z części oddziałów (pododdziałów) broniących się na kierunkach nie atakowanych lub z sił wyprowadzanych z walki na kierunku wykonywanego kontrataku.

Na rozkaz przełożonego lub za jego zgodą oddział może wychodzić z okrążenia. Ten ostatni etap walki w oderwaniu od sił głównych jest działaniem prowadzonym na wybranym kierunku (kilku kierunkach). Jego celem jest przerwanie wewnętrznego pierścienia okrążenia i połączenie się z wojskami poza okrążeniem. Może on nastąpić bezpośrednio po zamknięciu pierścienia okrążenia, gdy przeciwnik nie zdążył jeszcze stworzyć silnego i ciągłego frontu wokół odciętych wojsk lub po osiągnięciu celu obrony okrężnej.

W zależności od zaistniałej sytuacji oraz czynników determinujących działanie, tj. składu i możliwości bojowych przeciwnika, jego charakteru działań, możliwości bojowych wojsk własnych, terenu oraz jego infrastruktury, należy wyróżnić dwa podstawowe sposoby wyjścia oddziału z okrążenia. Pierwszy – samodzielne wyjście okrążonych wojsk oraz drugi – wyjście z okrążenia przy współudziale wojsk walczących na zewnątrz pierścienia okrążenia.

Okrążony oddział będzie samodzielnie wychodził z okrążenia w przypadku, gdy walczące wojska na froncie zewnętrznym oddalą się znacznie od rejonu okrążenia.

Drugi sposób, czyli wyjście oddziału z okrążenia przy współudziale wojsk działających z zewnątrz, wystąpi podczas wykonywania uderzenia w kierunku rejonu okrążonych wojsk. W działaniach obronnych będą to wojska wykonujące kontratak (przeciwuderzenie, przeciwnatarcie), w natarciu zaś oddziały rozwijające powodzenie w głąb ugrupowania przeciwnika lub oddziały wydzielone. W wymienionych sytuacjach okrążony oddział może wykonać uderzenie zbieżne lub czekać na odblokowanie.

Ugrupowanie bojowe oddziału przechodzącego do walki o wyjście z okrążenia będzie w większości przypadków miało charakter wymuszony przez niekorzystną sytuację bojową, w której nastąpiło okrążenie.

W każdych warunkach, a tym bardziej w czasie walki o wyjście z okrążenia, ugrupowanie nie może stanowić niezmiennego „szablonu", łatwego do rozszyfrowania przez przeciwnika. Zawsze jednak powinno zapewnić:

- skuteczną obronę wojsk i utrzymanie ważnych rubieży;
- możliwość wykonania manewru ogniem oraz siłami i środkami na zagrożone lub zamierzone kierunki;
- jak najlepsze wykorzystanie terenu;
- przerwanie pierścienia okrążenia;
- walkę o opanowanie rubieży (obiektu) spotkania i połączenie się z wojskami własnymi lub opanowanie wyznaczonego obiektu przez przełożonego.

Z analizy literatury przedmiotu oraz doświadczeń konfliktów zbrojnych wynika, że ugrupowanie bojowe oddziału podczas wychodzenia z okrążenia powinno się składać z następujących elementów:

- zgrupowania przełamującego (uderzeniowego);
- zgrupowania (pododdziałów) osłony;
- odwodu;
- zgrupowania (pododdziałów) artylerii;
- pododdziałów obrony przeciwlotniczej;
- odwodów specjalnych (OPpanc; OZap;) (*Załącznik 17*).

Zgrupowanie przełamujące jest przeznaczone do wykonania uderzenia na wybranym kierunku, przerwania wewnętrznego pierścienia okrążenia. W jego skład wejdzie większość sił i środków okrążonego oddziału.

Zgrupowanie osłony jest przeznaczone do osłony okrążonych pododdziałów do chwili przerwania pierścienia okrążenia. Jego zadaniem jest nie dopuścić do zamknięcia wyłomu dokonanego przez zgrupowanie przełamujące oraz osłonić skrzydła i tyły sił głównych.

Odwód stanowi wydzieloną ilość sił i środków pozostających w gestii dowódcy przeznaczoną do potęgowania uderzenia zgrupowania przełamującego, wsparcia walki zgrupowania osłony lub wykonywania innych zadań, które wynikną w toku walki.

Zgrupowanie artylerii jest przeznaczone do obezwładniania sił i środków ogniowych przeciwnika na kierunku przełamania wewnętrznego i zewnętrznego pierścienia okrążenia. W miarę możliwości będzie również wspierać walkę zgrupowania osłony.

Pododdział obrony przeciwlotniczej podczas wyjścia z okrążenia jest wykorzystywany do osłony głównych elementów ugrupowania bojowego w czasie pokonywania newralgicznych rubieży terenowych.

Odwody specjalne (Oppanc, Ozap i inne) są wydzielane do zabezpieczenia walki zgrupowania uderzeniowego i osłony oraz realizacji innych zadań wynikłych w toku walki.

Liczba elementów ugrupowania bojowego będzie zawsze pochodną zaistniałej sytuacji i konkretnych potrzeb. Dowódca może organizować doraźne elementy ugrupowania, takie jak: grupa (pododdział) rajdowa, pododdział osłony (ariergarda) itd.

Walka o wyjście z okrążenia to konglomerat wszystkich dotychczas stosowanych sposobów i metod prowadzenia walki. W działaniu tym obrona nieustannie przeplatać się będzie z natarciem, przy częstym stosowaniu przenikania, wycofania, prowadzenia działań demonstracyjnych z jednoczesnym uchylaniem się od uderzeń przeciwnika. Ta specyfika walki o wyjście z okrążenia zmusza do odrzucenia wszelkiego schematyzmu działań oraz wykorzystania w głównej mierze takich zasad sztuki wojennej, jak zaskoczenie, manewr, ekonomia sił.

Specyfika walki o wyjście z okrążenia stwarza pewne wymagania co do wyboru kierunku i czasu działania, a podstawowym z nich jest jak najszybsze osiągnięcie celu przy racjonalnym wykorzystaniu posiadanych sił i środków.

Wychodzący z okrążenia oddział dla osiągnięcia zaskoczenia i zmylenia przeciwnika co do celu walki będzie zmuszony do częstej zmiany kierunku działania własnych elementów ugrupowania bojowego.

Uogólniając rozważany problem wyboru kierunku wyjścia oddziału z okrążenia należy stwierdzić, że:

- kierunek oraz czas działania w warunkach walki o wyjście z okrążenia jest uzależniony od konkretnej, zaistniałej sytuacji operacyjno-taktycznej;
- jeżeli działania o wyjście z okrążenia są powiązane z planem (działania) operacji przełożonego, a wojska walczące poza okrążeniem przechodzą do działań zaczepnych wykonując część zadań na rzecz okrążonych, to kierunek i czas wyjścia określa dowódca szczebla nadrzędnego;
- w wypadku wyjścia oddziału z okrążenia bez udziału przełożonego, decyzję co do sposobu, czasu i kierunku działania może niekiedy podjąć dowódca okrążo-

nego oddziału, jednak w tym przypadku bierze on pełną odpowiedzialność za podjęte działanie;

- w wypadku przebijania się częściami sił lub przenikania, działanie wychodzących zgrupowań powinno odbywać się nocą lub w innych warunkach ograniczonej widoczności przy maksymalnym wykorzystaniu maskujących właściwości infrastruktury taktycznej terenu;
- w każdej sytuacji właściwy wybór kierunku i czasu wyjścia z okrążenia stanowi podstawę koncepcji rozegrania walki i decyduje o ostatecznym sukcesie.

Wobec ogólnej przewagi przeciwnika okrążony musi dokonać takiego skupienia sił i środków w wybranym miejscu, kierunku i czasie, które pozwoli mu uzyskać miejscową swobodę działania i przełamać pierścień okrążenia.

Przełamanie wewnętrznego pierścienia okrążony oddział powinien traktować jako wymuszoną konieczność i stosować go w ostateczności.

Doświadczenia wojenne i rozważania teoretyczne wskazują na to, że w obecnych działaniach, przy zastosowaniu konwencjonalnych środków walki, aby dokonać przełamania blokady uderzeniem czołowym, konieczne jest posiadanie na wybranym kierunku co najmniej trzykrotnej przewagi. Niektóre źródła sugerują konieczność uzyskania nawet pięcio- sześciokrotnej przewagi. Uzyskanie takiej przewagi może zapewnić jedynie szczebel nadrzędny wspierający walkę o wyjście z okrążenia, przejmując (wykonując) wiele zadań, zwłaszcza w zakresie wsparcia ogniowego. W warunkach samodzielnego wychodzenia z okrążenia osiągnięcie takiej przewagi będzie niezwykle trudne, a czasem wręcz niemożliwe. Sytuacja ta zmusza do racjonalnego i ekonomicznego wykorzystania posiadanej artylerii oraz włączania w skład zgrupowań przełamujących pododdziałów czołgów.

W dotychczasowych konfliktach zbrojnych występowały pewne cechy i prawidłowości występujące w większości walk o wyjście z okrążenia. Jak dotychczas, prawie zawsze występowały w niej następujące etapy:

- walka o wyjście poza wewnętrzny pierścień okrążenia;
- działanie na podejściach do wojsk własnych;
- walka o połączenie się z siłami poza okrążeniem.

Pierwszy etap walki o wyjście z okrążenia może przybrać dwie formy – przełamania lub przenikania zorganizowanych grup poza wewnętrzny pierścień okrążenia.

Przełamanie jest najtrudniejszym sposobem i winno być traktowane jako ostateczność. Ma ono szansę powodzenia jedynie przy odpowiednim wsparciu walczącego oddziału przez siły przełożonego działające na froncie zewnętrznym. Prawdopodobieństwo przerwania się zorganizowanych i usamodzielnionych grup na jednym bądź kilku kierunkach istnieje wówczas, gdy w ugrupowaniu przeciwnika są luki lub odcinki bronione niewielkimi siłami. Zwiększa się ono w terenie trudnodostępnym, przylegającym do rejonu obrony.

Niemniej jednak w każdej sytuacji walka o wyjście z okrążenia oddziału będzie poprzedzona wieloma przedsięwzięciami organizacyjnymi. Do jednych z najważ-

niejszych w pierwszej fazie będzie należeć przegrupowanie pododdziałów i przyjęcie właściwego ugrupowania bojowego. Działania te w większości wypadków będą się odbywać w toku prowadzenia jednoczesnych walk obronnych. Do najtrudniejszych zadań w tym okresie będzie należało wydzielenie i utworzenie zgrupowania przełamującego oraz odpowiednie zaopatrzenie go w środki bojowe i materiałowe.

W wyniku przegrupowania oddział winien zająć dogodny rejon na najbardziej ekonomicznej długości frontu obrony okrężnej. Na przednim skraju należy rozmieścić pododdziały osłony, a na planowanym odcinku przełamania pododdziały pierwszego rzutu zgrupowania przełamującego. Odwód zgrupowania przełamującego należy rozmieścić w głębi, w ugrupowaniu przedbojowym, wykorzystując maskujące właściwości terenu. W tym czasie zgrupowanie artylerii powinno osiągnąć gotowość do ogniowego przygotowania i wsparcia zgrupowania przełamującego oraz w miarę możliwości wojsk osłony.

Pozostałe elementy ugrupowania bojowego, tj. odwody i pododdziały logistyczne, jest najkorzystniej rozmieścić w kolumnach, w centrum ugrupowania okrążonego oddziału.

Uderzenie zgrupowania przełamującego na kierunku wyjścia z okrążenia może być poprzedzone działaniami demonstracyjnymi na wybranych odcinkach. Na 1–2 godz. przed uderzeniem właściwym, winno być ono wsparte silnym ogniem artylerii dla zmylenia przeciwnika co do miejsca, czasu i kierunku wyjścia sił głównych.

Jeżeli wyjście oddziału odbywa się w ciągu dnia, to w działaniach demonstracyjnych, przy odpowiednich warunkach meteorologicznych, właściwe jest stosowanie zasłon dymnych.

Najdogodniejszym momentem do rozpoczęcia działań i przełamania pierścienia wydaje się okres zaraz po odparciu ataku przeciwnika, gdy jego system walki jest zdezorganizowany.

Uderzenie w celu przełamania wewnętrznego pierścienia okrążenia powinno być poprzedzone ogniowym przygotowaniem ataku. Wykorzystując jego skutki, zgrupowanie przełamujące zdecydowanym uderzeniem przełamuje wewnętrzny pierścień okrążenia i wyzwala ruch do przodu. W wypadku narastania oporu przeciwnika oraz spadku tempa natarcia należy zdecydowanie potęgować uderzenie zgrupowania przełamującego przez wzmożenie oddziaływania ogniowego (uderzenia lotnictwa, śmigłowców bojowych przełożonego) lub przez wprowadzenie do walki odwodów, zwłaszcza posiadanych pododdziałów czołgów.

Po przełamaniu wewnętrznego pierścienia zgrupowanie przełamujące powiększa wyłom, na skrzydła wysuwa się pododdziały osłony, które umacniają się na dogodnych rubieżach i są w gotowości do odparcia kontrataków przeciwnika.

Artyleria, której manewr z racji małej ilości dróg będzie utrudniony, przesuwa się za zgrupowaniem przełamującym z takim wyliczeniem, aby większością sił i środków wspierać walkę pierwszorzutowych pododdziałów.

Elementy logistyczne w kolumnach wychodzą z okrążenia w ślad za pododdziałami przełamującymi. Rannych i chorych ewakuuje się środkami transportowymi, a uszkodzony sprzęt techniczny i środki materiałowe, których nie można zabrać, należy ukryć lub zniszczyć.

Pododdziały osłony utrzymują zajmowane pozycje, osłaniają walkę zgrupowania przełamującego i wyjście pozostałych elementów z rejonu okrążenia. Na kolejne rubieże osłony wycofują się na rozkaz dowódcy kierującego wyjściem z okrążenia.

Pododdziały osłony w miarę dokonywania wyłomu przez zgrupowanie przełamujące przesuwają się ubezpieczając tyły wojsk. Stawiając opór na kolejnych przygotowanych rubieżach zmniejszają front zajmowanych pozycji obronnych. Z chwilą wejścia w wyłom ostatnich elementów ugrupowania bojowego, pododdziały osłony na rozkaz przełożonego rozpoczynają wycofanie z ostatniej rubieży osłony, odrywając się od przeciwnika przyjmują rolę ariergardy wychodzącego z okrążenia oddziału.

Pododdziały osłony zabezpieczające skrzydła korytarza, odchodzą z zajmowanych rubieży po wyjściu na ich wysokość ostatniego pododdziału osłaniającego tyły. Mogą one następnie wejść w skład ariergardy lub odwodu.

W wypadku gdy przeciwnikowi uda się zamknąć i rozciąć ugrupowanie bojowe oddziału wychodzącego z okrążenia, należy tą częścią sił, która przebiła się poza pierścień wewnętrzny, zmienić kierunek działania i uderzyć w celu połączenia się z pozostającymi w okrążeniu. Niespodziewane uderzenie z dwóch zbieżnych kierunków powinno doprowadzić do ponownego połączenia się całości oddziału.

Po przełamaniu wewnętrznego pierścienia okrążenia na wybranym kierunku i opuszczeniu przez dokonany wyłom całością zgrupowania rejonu okrążenia, przebieg dalszych działań okrążonego oddziału będzie uzależniony od aktualnej sytuacji bojowej.

Z chwilą wywalczenia przez wychodzący oddział swobody manewru, wychodzące wojska mogą wykonywać marszu ubezpieczony. Wobec możliwości jednoczesnego napotkania przeciwnika od czoła oraz pościgu zgrupowania okrążającego konieczne jest zorganizowanie silnych ubezpieczeń (przednich, tylnych oraz bocznych). Działanie to jest potocznie nazywane metodą działania wędrującego kotła[112].

W warunkach znacznej przewagi przeciwnika i niemożności wyjścia całością sił z okrążenia celowe jest działanie oddziału metodą przenikania. Sposób postępowania w tym przypadku może zakładać wywalczenie miejscowej przewagi całością sił i przerwanie wewnętrznego pierścienia okrążenia, a następnie działanie samodzielnych, zawczasu zorganizowanych i przygotowanych grup (pododdziałów) na szerokim froncie w kierunku wojsk własnych. Takie przenikanie pododdziałów często było stosowane w konflikcie wietnamskim.

---

[112] M. Laszczyk, *Walka w okrążeniu*... s. 151.

Obecnie przenikający oddział wyposażony w przenośne zestawy przeciwpancerne, środki obrony przeciwlotniczej, lekkie moździerze wychodząc z okrążenia może jednocześnie wykonywać dodatkowe zadania określone przez przełożonego bądź powstałe w wyniku zaistniałej sytuacji.

Mogą one polegać między innymi na:

- niszczeniu stanowisk dowodzenia lub urządzeń logistycznych znajdujących się na kierunku działania;
- paraliżowaniu komunikacji, ruchu wojsk i zaopatrzenia;
- niszczeniu lotnisk, lądowisk śmigłowców, węzłów komunikacyjnych drogowych i kolejowych.

Takie połączenie działań, czyli walka o wyjście z okrążenia z wykonywaniem innych zadań, jest niezwykle efektywne. Powinny być one zawsze, w miarę możliwości, ujmowane w planach walki i realizowane nawet bez wyczekiwania na rozkazy przełożonych.

Niezależnie od przyjętego sposobu działania, dowódca okrążonego oddziału powinien utrzymywać łączność z pododdziałami oraz nieprzerwanie kierować ich walką. W okresie tym działanie okrążonego oddziału w miarę zbliżania się do wojsk własnych winno być wspierane przez szczebel nadrzędny poprzez realizację zadań osłony z powietrza, wsparcie (wzmocnienie) ogniem artylerii z chwilą wejścia w jej zasięg oraz wzmocnienie wysiłkiem uderzeń śmigłowców bojowych.

Podobnie jak w poprzednich fazach walki o wyjście z okrążenia, tak i w tej ostatniej sposób działania będzie uzależniony od sytuacji operacyjno-taktycznej oraz charakteru i treści zadań postawionych przez przełożonego.

W sytuacji gdy wojska własne walczące poza okrążeniem wznawiają lub prowadzą działania zaczepne, a wychodzący z okrążenia oddział zachował dostatecznie dużą zdolność bojową, wówczas końcowa faza walki będzie podporządkowana celowi działania (uderzenia) przełożonego.

Zgodnie z otrzymanym zadaniem, okrążony oddział może rozwinąć wyjście z okrążenia w natarcie, mając na celu opanowanie ważnego obiektu, a następnie utrzymać go do momentu podejścia sił głównych przełożonego. Może również wykonać uderzenie na tyły określonego zgrupowania przeciwnika w celu rozbicia go wspólnie z wojskami nacierającymi od czoła.

Uzgodnienie działań z nacierającymi z zewnątrz zgrupowaniami przełożonego odbywa się za pośrednictwem sztabu przełożonego, który jest odpowiedzialny za koordynację i synchronizację działań.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa obu nacierających zgrupowań winna być ustalona między nimi linia koordynacji (odpowiedzialności) ogniowej, stosuje się ponadto niekonwencjonalne oznaczenia wozów bojowych i pojazdów oraz wykorzystuje umówione sposoby dowodzenia, np. naboje sygnałowe, pociski smugowe.

Podczas podchodzenia do rubieży spotkania, nacierające z zewnątrz pododdziały wysuwają część sił na skrzydła dla osłony korytarza, w który będzie wcho-

dzić okrążony oddział. Wychodzący z okrążenia oddział przechodzi przez szyk ugrupowania nacierających z zewnątrz lub przez wytworzone luki w ugrupowaniu i zajmuje wyznaczony rejon. Po wykonaniu zadania lub po wyjściu z walki oddział będzie zazwyczaj wyprowadzony do odwodu celem odtworzenia zdolności bojowej.

Najtrudniejsza sytuacja zaistnieje w przypadku, gdy siły walczące poza okrążeniem nie mają nawet w ograniczonym zakresie możliwości prowadzenia (wznowienia) działań zaczepnych, jak również, gdy przełożony nie jest w stanie wesprzeć walki okrążonego oddziału. W tym przypadku okrążony oddział musi samodzielnie walczyć o wyjście z okrążenia, najczęściej metodą przenikania przez ugrupowanie przeciwnika na froncie zewnętrznym. Przenikającym pododdziałom należy pozostawić pełną swobodę działania, wymagając jednak jak najszybszego przeniknięcia przez ugrupowanie przeciwnika i połączenia się z siłami walczącymi na zewnątrz pierścienia okrążenia.

W każdym z wymienionych przypadków istnieje zasada, że nie wolno pozostawić w ugrupowaniu przeciwnika uzbrojenia, środków walki, materiałów pędnych w stanie nadającym się do wykorzystania. Gdy nie ma możliwości połączenia z siłami walczącymi poza pierścieniem okrążenia, walkę należy prowadzić do wyczerpania wszelkich możliwości. Jeżeli nie będzie innej możliwości sprzęt bojowy należy zniszczyć lub uszkodzić w stopniu nie nadającym się do wykorzystania. Zdrowi i lekko ranni żołnierze winni pójść w rozproszenie i przedzierać się do wojsk własnych, a gdyby to było niemożliwe, mają obowiązek włączyć się do grup oporu działających na tyłach przeciwnika lub przejść samodzielnie do działań nieregularnych.

4. KOORDYNACJA I WSPÓŁDZIAŁANIE W DZIAŁANIACH TAKTYCZNYCH

4.1. Koordynacja działań rodzajów wojsk na poziomie taktycznym

W działaniach bojowych prowadzonych współcześnie biorą udział, w zależności od skali zjawiska, związki taktyczne, oddziały i pododdziały różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych wyposażone w dużą liczbę skomplikowanych systemów uzbrojenia i sprzętu technicznego dysponującego odmiennymi możliwościami bojowymi. Taka różnorodność specjalistycznych sił i środków walki wymaga odpowiednich przedsięwzięć scalających możliwości poszczególnych uczestników w jeden spójny system. Wspólne wykonywanie zadań jest możliwe dzięki właściwemu ich skoordynowaniu i współdziałaniu.

W wojskach lądowych występuje szereg zróżnicowanych pod względem specyfiki prowadzenia działań i przeznaczenia rodzajów wojsk, które aktywnie uczestniczą w osiąganiu celów walki. Poprzez zorganizowane działania dąży się do maksymalnego wykorzystania wysiłku na zasadzie wzajemnego uzupełniania się. Oznacza to, że uwypukla się cechy dodatnie, a niweluje niedoskonałości lub braki każdego z rodzajów wojsk wchodzących w skład związków taktycznych (oddziałów) ogólnowojskowych. Zaangażowanie tych sił do wykonania zadań połączonych myślą przewodnią jednego dowódcy i podporządkowane jednemu celowi, wymaga dokładnej koordynacji działań[113]. Tak stworzony system, umożliwia bowiem wykonanie nawet najbardziej złożonych zadań, jakie będą musiały realizować walczące wojska na przyszłym polu walki. Przyszłe działania zbrojne stawiają wysoką poprzeczkę przed ich uczestnikami, a sukces jest możliwy tylko po połączeniu ich wysiłków. Jest to konsekwencja postępu naukowo-technicznego i wszelkich wynikających z niego implikacji w walce zbrojnej. Istotnym staje się również wzrost znaczenia jednego z podstawowych czynników walki, jakim jest niewątpliwie informacja.

4.1.1. Istota i cel koordynacji działań

Termin „koordynacja" jest różnie interpretowany, zwłaszcza w kontekście jego szerokiego wykorzystania w wielu opracowaniach powstających w konsekwencji dążeń integracyjnych oraz przemiennego stosowania z pojęciami „synchronizacja", „współdziałanie".

---

[113] W. Lidwa, *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000, s. 85.

W sensie ogólnym koordynacja (łac. coordinatio) – to *uzgodnienie wzajemnego działania; zharmonizowanie, ujednolicenie; koordynacja myśli, czynów, działania*[114].

W interesującym nas ujęciu **koordynacja** jest to: *całokształt przedsięwzięć planistyczno-organizacyjnych realizowanych w procesie przygotowania i prowadzenia walki, zmierzających do stworzenia warunków zsynchronizowanego w czasie i przestrzeni wykonania zadań przez wszystkie rodzaje wojsk oraz wykorzystania ich zróżnicowanych potencjałów i możliwości bojowych.*

Istota koordynacji działań wyraża się w integrowaniu i zespalaniu wysiłków wszystkich podległych dowódcy sił i środków w odpowiednim miejscu (obszarze), we właściwej kolejności i ilości, a polega na:

- określeniu wykonawców i dokonaniu podziału zadań pomiędzy nich zgodnie ze specjalnością i ich możliwościami;
- maksymalnym wykorzystaniu możliwości poszczególnych rodzajów wojsk;
- działaniu poszczególnych wykonawców zbliżającym całość do osiągnięcia założonego celu[115].

W sensie czynnościowym oznacza włączenie do działania jako systemu dynamicznego elementów niezbędnych (powiązanych przyczynowo) celem osiągnięcia zamierzonego wyniku, w odpowiedniej ilości, jakości, we właściwym czasie. Działania koordynowane to takie scalanie czynów wchodzących w skład działania złożonego jednopodmiotowego lub wielopodmiotowego, by owe działania sobie pomagały, a co najmniej nie przeszkadzały. A zatem, działania jednego podmiotu są tak dobierane i ustalane, żeby ze sobą nie kolidowały[116]. Koordynacja jest składową podstawowych funkcji dowodzenia (planowania, organizowania, przewodzenia, kontrolowania), jest więc funkcją centralnego układu kierowniczego, który stara się zespolić działania różnorodnych uczestników walki (swoich podwładnych), aby sprawnie osiągnąć cel główny[117].

Uogólniając powyższe należy stwierdzić, że koordynacja to nic innego, jak wykonywanie określonych czynności (uzgodnień działań) zarówno w procesie planowania, jak i kierowania walką, a zatem stanowi przyczynę, której skutkiem (efektem końcowym, stanem pożądanym) jest osiągnięcie celu działań. Stanem oczekiwanym przez koordynującego jest więc takie uzgadnianie podległych rodzajów wojsk, aby wynik efektów współdziałających ze sobą był większy niż prosta suma efektów działań każdego z osobna[118].

Z istoty koordynacji działań wynikają także następujące warunki, które powinny być spełnione, aby mówić o koordynacji:

---

[114] *Słownik języka polskiego...* s. 1007.

[115] W. Lidwa, *Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej w działaniach na obszarze kraju*, Warszawa 1999, s. 98.

[116] T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s. 106.

[117] W. Lidwa, *Współdziałanie...* s. 90.

[118] Tamże, s. 99.

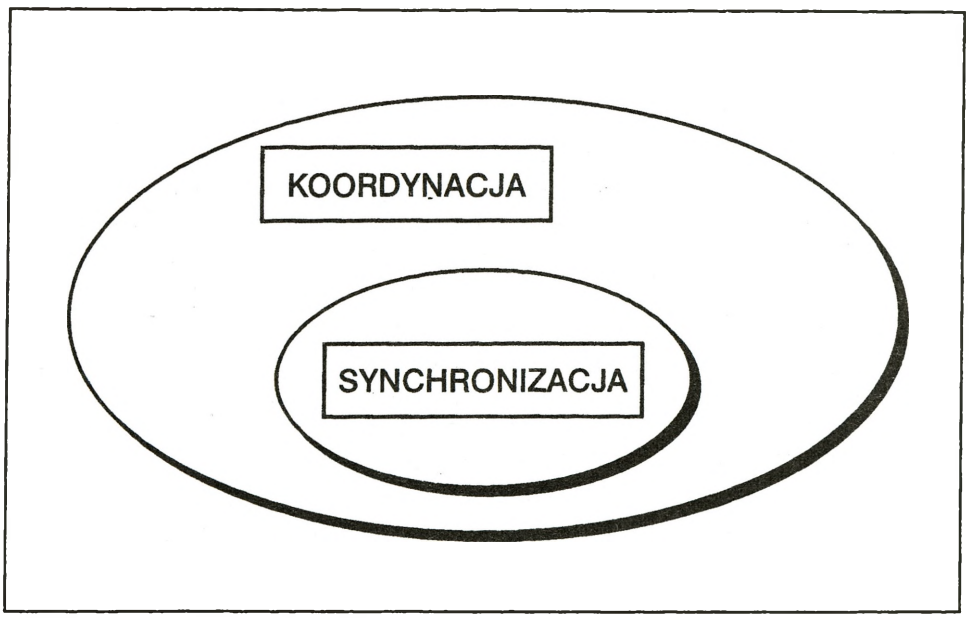
• działania musi prowadzić zespół składający się co najmniej z dwóch podmiotów organizacyjnych i ośrodka nadrzędnego;

• podmioty organizacyjne są hierarchicznie podporządkowane ośrodkowi nadrzędnemu;

• ośrodek nadrzędny ma „władzę" nad ośrodkami podrzędnymi.

Stosownie do tak sformułowanych warunków koordynacji należy stwierdzić, że koordynacja występuje wewnątrz każdej zhierarchizowanej struktury organizacyjnej – zespołu .

Innym terminem, który często przewija się w kontekście **koordynacji**, jest z kolei **synchronizacja**, którą należy rozumieć jako **koordynację dokonaną w czasie**. A zatem synchronizacja stanowi wyższe jakościowo stadium koordynacji. Można również wyciągnąć wniosek, że ***każda synchronizacja jest koordynacją***, *lecz* ***nie każda koordynacja jest synchronizacją***. Oznacza to również, że koordynacja stanowi osnowę, podstawę synchronizacji. W praktyce synchronizacja jest trudniejsza niż koordynacja, gdyż należy uwzględnić więcej zależności związanych czasem. Znaczenie i miejsce synchronizacji względem koordynacji ilustruje *rys. 8.*

Rys. 8. Usytuowanie synchronizacji względem koordynacji

Koordynacja stanowi jedną z dyrektyw sprawnego działania i w sposób zasadniczy determinuje efektywność działań w tak złożonych strukturach organizacyjnych, jakimi są niewątpliwie pododdziały, oddziały i związki taktyczne różnych rodzajów wojsk.

Synchronizacja zazwyczaj wymaga wyraźnej ***koordynacji*** pomiędzy różnymi jednostkami i działaniami prowadzonymi w danym rodzaju walki. Jednakże sama przez się taka koordynacja nie gwarantuje synchronizacji, jeśli dowódcy nie uświadomią sobie rezultatów, jakie należy osiągnąć. Synchronizacja zachodzi w umyśle dowódcy, który musi zrozumiale wyjaśnić podległym dowódcom i sztabom swoją wizję przebiegu działań.

Z kolei współdziałanie należy rozumieć jako: zamierzenia polegające na dokonywaniu ustaleń między jednostką walczącą a sąsiadem lub sąsiadami wykonującymi zadania z boku lub z przodu (poza pasem /rejonem/ działań)[119]. *Współdziałanie* bowiem jest to uzgodniona pomoc autonomicznych uczestników walki na rzecz osiągnięcia wspólnego celu[120].

Współdziałanie zachodzi wówczas, gdy są spełnione następujące warunki[121]:

- występują przynajmniej dwa autonomiczne podmioty;
- określony jest zgodny lub wspólny cel działania;
- podmioty świadomie zgadzają się na udział w osiąganiu celu wspólnego lub celu jednego z nich;
- przynajmniej jedna ze stron musi podejmować działania wspomagające działania drugiej.

Oznacza to, że między jednostkami współdziałającymi nie występuje podległość, lecz równorzędność i jest zachowana ich autonomiczność. Natomiast koordynacja dotyczy działań we własnym ugrupowaniu bojowym. Wszelkie czynności polegają na określeniu i dokonaniu uzgodnień oraz wzajemnych zależności między rodzajami wojsk, z których tworzy się elementy ugrupowania zarówno funkcjonalne, jak i strukturalne. Graficzne zależności, relacje i związki dotyczące koordynacji oraz współdziałania przedstawiono na przykładzie związku taktycznego (*Załącznik 18*).

Z punktu widzenia przeznaczenia i wykonywanych zadań, koordynacja dotyczy zachowania i przestrzegania relacji oraz współzależności zachodzących pomiędzy wojskami walczącymi, wspierającymi i zabezpieczającymi działania taktyczne.

Z istoty koordynacji wynika cel, którym jest dążenie do osiągnięcia takiego skutku działań wspólnych, aby maksymalnie wykorzystać możliwości bojowe poszczególnych rodzajów wojsk przez włączanie ich do walki we właściwym miejscu i czasie, w odpowiedniej liczbie i jakości.

Celami cząstkowymi są również: wyrównanie słabych stron jednych walorami drugich, stworzenie płaszczyzny do współdziałania.

---

[119] M. Huzarski, *Zagadnienia* taktyki... s. 68.
[120] W. Lidwa, *Współdziałanie*... s. 111.
[121] Tamże, s. 108.

Koordynacja zatem dąży do osiągnięcia większego przyrostu skutków działań wyrażającego się w zjawisku synergii, czyli osiągania wspólnie większych korzyści niż wynikałyby one z sumy poszczególnych działań każdego elementu z osobna.

Reasumując, koordynacja działań:

- dąży do określenia zadań dla każdego z elementów ugrupowania zgodnie z ich możliwościami i specyfiką działania;
- stwarza płaszczyznę do współdziałania pomiędzy zróżnicowanymi elementami ugrupowania związku taktycznego (oddziału);
- ułatwia wspólne wykonywanie zadań przez współuczestniczące w działaniach taktycznych elementy ugrupowania.

Koordynacja, synchronizacja i współdziałanie (kooperacja) są pojęciami występującymi w każdym działaniu zespołowym, które zmierza do wspólnego celu.

4.1.2. Właściwości koordynacji działań

Problem umiejętnego stworzenia warunków do wspólnego działania w walce zbrojnej jest dostrzegany we wszystkich armiach świata, stąd też zainteresowanie nim jest znaczne. Procedury związane z efektywnym wykorzystaniem potencjału wszystkich uczestników walki stanowią przedmiot badań, zwłaszcza w miarę rozwoju nowych środków walki i modyfikacji istniejących. Spotyka się różne rozwiązania organizacyjne, które w sposób indywidualny i charakterystyczny rozwiązują złożone problemy prowadzenia wspólnych działań na zinformatyzowanym i zmechanizowanym, powietrzno-lądowym polu walki.

We współczesnych działaniach koordynacja wysiłków zróżnicowanych rodzajów wojsk to szczególnie złożony problem, którego rozwiązanie będzie rzutować na ich efektywność. A zatem można przypuszczać, że koordynacja jest czynnikiem decydującym o rezultatach walki zbrojnej. Dlatego też zasadniczą kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje stworzenie odpowiedniego ugrupowania bojowego, z pozostającego w dyspozycji dowódcy potencjału rodzajów wojsk. Jeżeli bowiem mają one wykonywać zadania zgodnie ze swoimi możliwościami i taktyką działania, to powinny się wzajemnie uzupełniać, być względem siebie komplementarne. Muszą być zatem odpowiednio sterowane i właściwie skoordynowane ze sobą zarówno w okresie przygotowania, jak i prowadzenia działań.

Niezwykle ważne w koordynacji działań staje się zapewnienie każdemu z podległych elementów informacji o działalności innych, tak aby różne elementy ugrupowania mogły ze sobą harmonijnie współpracować.

Znaczący i stale wzrastający wpływ mają w tym względzie systemy informacyjne. Na współczesnym polu walki zautomatyzowane systemy dowodzenia pozwalają bowiem dokonywać właściwej, skutecznej koordynacji działań zróżnicowanych elementów ugrupowania nacierającego związku taktycznego. Podstawą skutecznej koordynacji jest komunikowanie się, a zatem można postawić wniosek, że koordynacja bezpośrednio zależy od uzyskiwania, przetwarzania i przekazywa-

nia informacji. Niebagatelnego znaczenia w działaniach powietrzno-lądowych nabrała również wiedza, a w zasadzie umiejętność i możliwości zdobywania, przetwarzania, przechowywania i dystrybucji informacji w czasie zbliżonym do rzeczywistego. Ilość informacji w zbliżającej się przyszłości ulegnie zwielokrotnieniu. Wykorzystanie i właściwe jej zastosowanie staje się substytutem i warunkiem sine qua non powodzenia we wszelkich dziedzinach działalności ludzkiej, a tym bardziej w walce.

Koordynacja stanowi przyczynę zmierzającą do skutku i wyraża się przede wszystkim w działaniach, które powinny być rozważane przez dowódców i ich sztaby. Zaliczyć zatem do nich należy[122]:

- określenie mechanizmu mającego służyć pokonaniu przeciwnika – co stanowi sedno działań przeciwnika;
- określenie decydujących punktów – zidentyfikowanie punktów, zwykle geograficznych, w swym charakterze takich, że gdy są utrzymane, to zapewniają dowódcy określoną przewagę nad jego przeciwnikami. Decydujące punkty obejmują także fizyczne elementy, takie jak: ugrupowanie przeciwnika, punkty dowodzenia i węzły łączności;
- przekazanie zamiaru dowódcy do jego sztabu i podległych dowódców;
- ustalenie i przekazanie celów głównych do realizacji przez zgrupowania taktyczne;
- rozwijanie procedur kierowania tempem, jako sposobu utrzymania inicjatywy;
- myślenie w kategoriach zmasowanych „rezultatów", a nie w kategoriach masowania sił i środków.
- podział sił (kto);
- określenie rodzaju współdziałających elementów (kto z kim);
- podział zadań między nie (co);
- określenie czasu i przestrzeni (kiedy i gdzie).

Na współczesnym polu walki znaczenie koordynacji działań bojowych wzrasta w miarę komplikowania się struktur organizacyjnych wojsk i organów dowodzenia oraz złożoności procesu działań bojowych. Wynika to z wielu przesłanek, wśród których do najważniejszych można zaliczyć:

1) Podniesienie roli i skali manewru na polu walki, potęgujące zależność skutecznego działania od innych elementów ugrupowania;

2) Wysokie prawdopodobieństwo częstego występowania sytuacji nieprzewidzianych, w których wykonanie zadania zależy od każdego elementu ugrupowania razem i z osobna;

3) Rosnąca specjalizacja pododdziałów i oddziałów rodzajów wojsk oraz potęgujące się uzależnienia od innych;

---

[122] Por. *ATP-35(B)*, s. 31.

4) Wzrost ilości specjalistycznych elementów ugrupowania oraz ich możliwości bojowych, wzmagające konieczność dokładnego powiązania wysiłku z działaniem zgrupowań taktycznych;

5) Wzrost precyzji i skuteczności środków rażenia umożliwiający wyłączanie z walki całych elementów ugrupowania, i związana z tym potrzeba przejmowania zadań – zmian dotychczasowych planów działania;

6) Wzrost znaczenia przestrzennych form działania pociągający za sobą konieczność (a jednocześnie trudność) dokładnego powiązania wysiłków w celu uniknięcia dezorganizacji.

Koordynacja działań rodzajów wojsk (zgrupowań, elementów ugrupowania) wyznaczonych do wykonania konkretnego zadania, będzie miała wówczas sens i znaczenie oraz spełniać będzie swoją rolę, gdy:

- wynika z uwarunkowań konkretnej sytuacji;
- odpowiednio uwzględnia zasady sztuki wojennej;
- zapewnia pełne wykorzystanie możliwości bojowych każdego elementu ugrupowania bojowego;
- uwzględnia specyfikę i odmienny charakter elementów ugrupowania;
- uwzględnia zależności, jakie mogą wystąpić w toku działań.
- będzie prowadzona stała kontrola wykonania zadań;
- będą korygowane odstępstwa od planu walki.

Wiedza o posiadanych siłach, postrzegana przez pryzmat odpowiedzi na pytanie: czym dysponują i co mogą wykonać?, będzie niejednokrotnie decydowała o kształcie koncepcji działania, w tym także o ugrupowaniu związku taktycznego (oddziału) w ogóle.

Osiągnięcie wysokiej efektywności działań zależy od skuteczności koordynacji. Aby osiągnąć wysoką skuteczność działań, koordynacja powinna cechować się następującymi właściwościami[123]: jednością celów; właściwie zdefiniowanym zakresem odpowiedzialności każdego ze zgrupowań; skutecznymi zasadami i procedurami postępowania; metodami działania odpowiadającymi potrzebom; skutecznym i w czasie krótszym od krytycznego podejmowaniem decyzji i rozwiązywaniem problemów; zachowaniem właściwych relacji między każdym ze zgrupowań.

Z kolei do ważnych zasad koordynacji można zaliczyć: jedność dowodzenia, dokładność, ciągłość, kompleksowość, elastyczność.

Jedność dowodzenia to najważniejsza zasada i fundament skutecznej koordynacji. Uprawnienia do koordynacji działań wszystkich rodzajów wojsk zostają przekazane jednemu dowódcy. Oznacza to pełnię władzy do koordynowania działań, ale jest również ściśle związane z odpowiedzialnością, która nie może być przeniesiona na nikogo innego. Umożliwia to jednolite planowanie i realizację postawionych zadań w myśl jasno zdefiniowanego, głównego celu walki.

---

[123] Por. C. Hannoway, G. Hunt, *Umiejętności menedżerskie*, Warszawa 1994, s. 55.

Dokładność w skomplikowanych zjawiskach przebiegających w walce wyrażać się będzie przede wszystkim w precyzyjnym ustalaniu i uzgadnianiu kolejności i czynności głównych wykonawców zadań ze wspierającymi i zabezpieczającymi ich działania. Określanie zadań powinno być powiązane z zadaniami tych wykonawców, którzy realizując swoje zadanie mogą wpływać na efekt i możliwość realizacji zadań przez innych. Dokładność może wpływać na właściwe zespolenie wysiłków, szczególnie istotne jest wyraźne zarysowanie punktów wspólnych w działaniach[124]. Dokładność nie może jednak oznaczać ingerencji w sposób działania podwładnych i utrudniać zachowanie swobody ich działania.

Ciągłość jest jednym z najważniejszych wymogów koordynacji. Walka prowadzona przez oddziały i związki taktyczne składa się z szeregu zróżnicowanych w formie ich wysiłków. Następują one po sobie i przebiegają w zmieniających się warunkach. Oznacza to, że nie może być przerw w sytuacji wymagającej ingerencji. Ciągłość w koordynacji wyraża się systematycznym, uprzedzającym zdarzenia uzgadnianiu i ustalaniu działań od początku do końca walki. Ani planowanie, ani realizacja przedsięwzięć koordynacyjnych nie może obejmować jednego, wybranego fragmentu działań. Koordynacja musi uwzględniać wymóg ciągłości, aby działanie na określonym etapie umożliwiało koordynację wysiłków w następnym[125]. Ciągłość koordynacji zapewnia się przez: dokonywanie uzgodnień i ustaleń na głębokość całego rejonu (pasa) działań związku taktycznego (oddziału); udokładnianie ustaleń i uzgodnień w miarę napływu informacji; utrzymanie stałej gotowości do koordynowania działań przez ośrodki decyzyjne.

Kompleksowość oznacza konieczność uwzględniania w koordynacji działań wszystkich podlegających dowódcy związku taktycznego (oddziału) jednostek (siły i środki) zgodnie z ich możliwościami. Oznacza to również potrzebę włączania wybranych sił w ściśle określonym czasie, jak również ich działanie w określonym czasie. Dotyczy to również koordynowania działań na cały planowany okres, od ich rozpoczęcia do osiągnięcia zamierzonych celów. Na przykład przewidując działanie w natarciu taktycznego desantu śmigłowcowego (TDŚ), zmierzające do opanowania obiektów w ugrupowaniu przeciwnika, należy włączyć do działania desant we właściwym czasie i na określony czas, aby w pełni wykorzystać skutki jego działania przez lądowe zgrupowania uderzeniowe. Istotne jest zatem kompleksowe koordynowanie działań, aby poszczególne zgrupowania mogły ze sobą współdziałać. Kompleksowość polega zatem na: stworzeniu warunków do prowadzenia działań w taki sposób, by wykonanie zadania własnego przez jeden element, przynosiło korzyść pozostałym wykonawcom; sukces osiągnięty przez jednego

[124] Z. Galewski, *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983, s. 55.
[125] Tamże, s. 58.

wykonawcę, musi być wykorzystany przez pozostałych w trakcie wykonywania zadań. Kompleksowość oznacza również, że powinno nastąpić:

- wzajemne uzupełnianie się zróżnicowanych możliwości każdego ze zgrupowań, tworzących razem zwartą całość;
- wykorzystanie walorów jednego zgrupowania w celu uzupełnienia słabych stron innego;
- unikanie nakładania się wysiłków na siebie, dążenie do ich sumowania;
- zapewnienie ciągłości oddziaływania na przeciwnika.

Elastyczność ma na celu zapewnienie dostosowania się do zmieniających się, często nieprzewidywalnych warunków pola walki. W przypadku wystąpienia zdarzeń nie uwzględnionych, należy dążyć do szybkiej korekty działań.

Powyższe wymogi w sposób zasadniczy warunkują skuteczność koordynacji, a tym samym wpływają na efektywność działań związków taktycznych (oddziałów) ogólnowojskowych.

W koordynacji działań szczególne miejsce zajmują swego rodzaju elementy koordynacyjne – „wyznaczniki", względem których dokonuje się lub które wykorzystuje się w procesie koordynacji działań (szczególnie w funkcji kontrolnej). W ATP-35(B) są one określane jako punkty – zwykle geograficzne[126], które w dowodzeniu i kierowaniu działaniami umożliwiają i ułatwiają dokonanie podziału kompetencji, ograniczają strefy i zakres prowadzenia działań, ukierunkowują podległych dowódców w planowaniu i prowadzeniu działań, zapewniają swobodę działania w ramach obszaru odpowiedzialności.

Działania mogą być koordynowane względem[127]:

a) linii;
b) obiektów;
c) punktów;
d) rejonów (obszarów);
e) wysokości (w ramach środków kontroli przestrzeni powietrznej);
f) czasu (jako głównego wyznacznika synchronizacji).

Współczesna walka to coś bardziej złożonego niż jej wcześniejsze odpowiedniki, a jej wynik zależy od właściwego funkcjonowania wszystkich uczestników. Znaczącą rolę w procesie właściwego zespolenia wysiłków odgrywa koordynacja poczynań elementów partycypujących w osiąganiu wyznaczonych celów działania. Jest to swego rodzaju reżyseria działań w myśl scenariusza – planu walki. W nim to się tworzy wizję całości, formułuje koncepcję przestrzenno-funkcjonalną zmierzającą do realizacji określonego celu, a potem scala działania poszczególnych elementów ugrupowania i co jest najistotniejsze, czuwa nad efektem.

---

[126] *ATP-35(B)*, s. 1–7.

[127] *Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej (pk. „INTER")*, kier. M. Huzarski, Warszawa 1999, s. 136.

4.1.3. Koordynacja działań w obronie

W zależności od celu, rodzaju oraz innych uwarunkowań, w prowadzeniu obrony zwykle można wyróżnić trzy etapy[128]. Pierwszy – walka przed przednią linią obrony, określana też jako działania sił przesłaniania (działania osłonowe). Rozpoczyna się on od linii przejęcia odpowiedzialności przez związek taktyczny (oddział) i trwa do linii przejęcia odpowiedzialności przez oddział (pododdział) pierwszego rzutu broniących się sił. Drugi etap – walka o utrzymanie przedniej linii obrony – obejmuje działania od linii przejęcia odpowiedzialności przez pierwszorzutowe oddziały (pododdziały) i sięga do tylnej granicy ich rejonu obrony. Ostatnim, trzecim, etapem prowadzenia obrony jest walka w głębi obrony. Rozpoczyna się ona od tylnej granicy pierwszorzutowych oddziałów (pododdziałów) i sięga do tylnej granicy pasa obrony związku taktycznego (oddziału). Oznacza to, że etap ten jest prowadzony w pasie tyłowym związku taktycznego (rejonie tyłowym oddziału).

Analizy i oceny wykorzystania wysiłków różnych rodzajów wojsk wskazują, że w poszczególnych etapach walki istotną rolę odgrywają przedsięwzięcia koordynacyjne, które służą do zespalania działań w decydujących miejscach obrony (rejonach kluczowych, punktach ciężkości) w celu wytworzenia odpowiedniej koncentracji, sterowania działaniami przeciwnika, utrzymania inicjatywy, kierowania i kontroli działania wojsk zgodnie z koncepcją rozegrania walki.

Patrząc przez pryzmat rodzajów wojsk biorących udział w obronie prowadzonej przez związek taktyczny (oddział), należy stwierdzić, że istotną rolę w koordynacji ich wysiłków odgrywa podział działań na działania: w głębi, w styczności, w pasie tyłowym. Zgodnie ze swoim przeznaczeniem i specyfiką, każdy z rodzajów wojsk (jako element ugrupowania strukturalny lub funkcjonalny) wykonuje zadania w poszczególnych pasach (rejonach) działań. Istotne z punktu widzenia koordynacji staje się zachowanie ciągłości i spójności tych działań.

Charakter działań obronnych, ich złożoność oraz całokształt zabezpieczenia wymaga od dowódcy związku taktycznego (oddziału) podjęcia wielu przedsięwzięć organizacyjnych oraz uzgodnień ze wszystkimi rodzajami wojsk, wspierającymi i zabezpieczającymi przygotowanie i prowadzenie działań. Uzgodnienia te mają miejsce przeważnie na stanowisku dowodzenia związku taktycznego (oddziału).

Dowódca związku taktycznego (oddziału) samodzielnie lub poprzez swój sztab (odpowiednie komórki lub zespoły funkcyjne na zasadzie delegowania uprawnień) uzgadnia wysiłki będących w jego dyspozycji sił i środków w następującym zakresie:

- śmigłowców (lotnictwa wojsk lądowych), artylerii i środków przeciwpancernych w zakresie rażenia ogniowego zgrupowań przeciwnika w pasie odpowiedzialności obronnej związku taktycznego, podczas walki w poszczególnych etapach obrony;

[128] Por. *Regulamin DWLąd.*, s. 94.

• oddziałów, pododdziałów działających przed przednią linią obrony, śmigłowców i artylerii oraz oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu – na czas walki wydzielonych sił w pasie sił przesłaniania;

• oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu, śmigłowców oraz odwodów podczas walki o utrzymanie przedniej linii obrony oraz w wypadku włamania się przeciwnika w głąb pierwszej pozycji;

• oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu i odwodów, śmigłowców, artylerii i odwodów specjalnych w czasie wykonywania zwrotów zaczepnych.

W zależności od sytuacji taktycznej dodatkowo określa się: zabezpieczenie skrzydeł, styków i luk w ugrupowaniu; przedsięwzięcia związane z odtwarzaniem zdolności bojowej w przypadku poniesienia przez walczące wojska dużych strat.

Ponadto w koncepcji prowadzenia walki obronnej (zamiarze dowódcy) zawarte są najistotniejsze problemy koordynacji działań, które określają[129]:

• rejony lub pozycje obrony oddziałów (pododdziałów);

• linie rozgraniczenia;

• przebieg przedniego skraju obrony;

• przebieg pozycji ryglowych, rubieży ogniowych odwodów (pododdziałów zmechanizowanych i czołgów);

• kierunki uderzeń i linie rozwinięcia wojsk do wykonania kontrataku;

• rejony stanowisk ogniowych artylerii związku taktycznego (oddziału) oraz zadania realizowane przez nią na korzyść oddziałów (pododdziałów) w poszczególnych okresach rażenia przeciwnika i kolejnych etapach walki obronnej;

• kierunki działania i rubieże rozwinięcia odwodu przeciwpancernego;

• rejony stanowisk ogniowych (startowych) środków (pododdziałów) OPL oraz zadania realizowane przez nie na kierunku obrony związku taktycznego (oddziału);

• rejony rozmieszczenia, kierunki działania oraz odcinki minowania oddziału zaporowego;

• inne zadania realizowane na korzyść związku taktycznego (oddziału) przez wojska inżynieryjne (zapory, niszczenia, pozostawiane przejścia oraz sposób ich zamknięcia po wycofaniu wojsk wykonujących zadania przed przednią linią obrony;

• rejony rozwinięcia stanowisk dowodzenia, elementów systemu rozpoznania i walki elektronicznej;

• rubieże i zadania realizowane przez własne śmigłowce;

• inne elementy zamiaru dowódcy związku taktycznego (oddziału), mające istotny wpływ na realizację zadania.

Przedstawione uzgodnienia (określenia) mają swoje uwarunkowania i należy zawsze mieć na uwadze fakt, że w każdej sytuacji operacyjno-taktycznej ich spektrum może być inne. Szczególną rolę w tym względzie odgrywa dowództwo

[129] W. Kaczmarek, *Metodyka...* s. 44.

i sztab, jako organy decyzyjne (koordynacyjne) działań zróżnicowanych sił i środków będących w ich dyspozycji.

Reasumując należy stwierdzić, że w celu skoordynowania wykonania zadań w pasie (rejonie) odpowiedzialności obronnej związku taktycznego (oddziału), mogą być wyznaczane następujące wyznaczniki (punkty odniesienia):

- punkty koordynacyjne (CP);
- linie przejęcia odpowiedzialności (HL);
- linie rozgraniczenia;
- linie przechwytywania;
- przedni skraj obrony (FEBA);
- linia najdalej wysuniętych wojsk własnych (FLOT);
- linie wyjściowe do wykonania zwrotów zaczepnych (SL);
- punkty kontrolne;
- punkty decyzyjne;
- linia koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL);
- linia skoordynowanego ognia (CFL);
- linie ograniczenia ognia (RFL);
- obszar (rejon) nieograniczonego oddziaływania ogniowego (FFA);
- obszar (rejon) ograniczonego oddziaływania ogniowego (RFA);
- obszar (rejon) zakazany dla działalności ogniowej (NFA);
- obszar koordynacji przestrzeni powietrznej (ACA);
- sektory;
- linie oświetlania;
- rejony ześrodkowania, rozmieszczenia;
- rejony zastrzeżone;
- rejony odpowiedzialności podwładnych;
- strefy zapór i rejony zastrzeżone;
- strefy niszczeń;
- drogi manewru;
- inne, w zależności od potrzeb.

Istotnym wyznacznikiem koordynacyjnym jest czas, a ściślej obowiązujące terminy lub przedziały czasowe niezbędne do koordynowania i synchronizowania działań.

Przedstawione wyznaczniki są zwykle określane w procesie planowania działań obronnych, stanowią tym samym „punkty" odniesienia w kierowaniu i koordynowaniu działaniami w toku ich prowadzenia przez podległe elementy ugrupowania. Dowódca taktyczny prowadzi działania w granicach określonych przez dowódcę wyższego szczebla. Stosownie do tego każda jednostka otrzymuje pas (rejon) odpowiedzialności, w którym prowadzi walkę obronną z przeciwnikiem. Zakres ustaleń koordynacyjnych powinien umożliwiać podległym dowódcom samo-

dzielną realizację zadań, z zachowaniem swobody działań w ramach osiągania celu obrony związku taktycznego (oddziału).

4.1.4. Koordynacja działań w natarciu

Zjawiska i procesy zachodzące w walce, w tym szczególnie dotyczące koordynacji działań w natarciu są nieco inne niż w obronie.

Niewątpliwie należy do nich podział pasów natarcia ze względu na obszary i związane z tym kompetencje w prowadzeniu działań. Analiza takiego stanu rzeczy wskazuje, że ma to istotne znaczenie w koordynacji i synchronizacji działań wszystkich podmiotów walki w całym pasie natarcia. Wnioski z badań wskazują, że musi być osiągnięta ścisła synchronizacja działań w głębi, w styczności i na tyłach zwłaszcza że elektronizujące się, precyzyjne, powietrzno-lądowe pole walki umożliwia operowanie siłami, środkami lub wysiłkiem w całym jego obszarze i czasie.

Działania w głębi prowadzi się na własnym obszarze odpowiedzialności związku taktycznego (pasa natarcia), ale w ugrupowaniu przeciwnika[130]. Wiążą się one przede wszystkim z wykryciem i rozpoznaniem przeciwnika. Prowadzone są w celu zagwarantowania przewagi działań w styczności oraz ochrony swoich wojsk. Celem istotnym wydaje się być również pozbawienie swobody przeciwnika, przechwycenie i utrzymanie inicjatywy. Osiągnąć to można przez jednoczesne oddziaływanie na całą głębokość obrony przeciwnika[131], aby zakłócić lub zerwać synchronizację pomiędzy jego elementami ugrupowania bojowego.

Atakowanie przeciwnika w głębi jego obrony jest prowadzone na korzyść sił walczących w styczności. Dąży się do rozbijania jego elementów ugrupowania, opóźniania podejścia odwodów, izolacji strefy starcia i niedopuszczenia nowych sił oraz dezorganizacji wsparcia i dowodzenia. Stosownie do przewidywanego charakteru i potrzeb, powyższe zamierzenia podczas działań w głębi obejmują:

- osaczenie przeciwnika z powietrza lub ogniem pośrednim (w tym rajdy śmigłowców szturmowych);
- wykonywanie desantów śmigłowcowych i prowadzenie działań powietrzno-szturmowych;
- obserwację i wskazywanie celów;
- przeciwdziałanie elektroniczne na systemy dowodzenia, kierowania i łączności;
- zwalczanie artylerii.

Niektóre działania mogą wystąpić także jako część działań w styczności i wtedy ich prowadzenie musi być zsynchronizowane poprzez ustalenie priorytetów, szczególnie dla zgrupowań uderzeniowych, lądowych i powietrznych oraz jednostek wspierających ich działania.

---

[130] M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 133.

[131] M. Huzarski, *Zmiany w teorii taktyki ogólnej wojsk lądowych*, (*pk. „KLAMRA"*), Warszawa 1998, s. 56.

Działania w styczności polegają na zwalczaniu przeciwnika w bezpośredniej walce w celu wykonania postawionego zadania. Sprowadzają się one do uchwycenia obiektów, których opanowanie pozwoli pokonać stronę przeciwną. W bezpośrednim starciu dąży się do wyeliminowania obiektów i zgrupowań, które decydują o sile przeciwnika. Wymaga to pokonania lub obejścia obrony przeciwnika, stosując różne formy natarcia i skupiania wysiłków w punkcie ciężkości. Jest to najistotniejszy z punktu widzenia nacierających zgrupowań uderzeniowych, zwłaszcza lądowych, obszar działań. Pomimo bowiem powietrzno-lądowego charakteru współczesnej walki, to w styczności następują zasadnicze rozstrzygnięcia związane z natarciem, a prowadzone walki powinny być krótkotrwałe, dynamiczne, zdecydowane, narzucające obrońcy wolę nacierającego.

Działania na tyłach zmierzają do stworzenia swobody manewru zarówno siłom bezpośrednio zaangażowanym w walce, jak i niezaangażowanym, zabezpieczając potrzeby podtrzymania działań bojowych. Są one niezbędne do utrzymania tempa natarcia, jego ciągłości i dynamizmu.

Działania zaczepne opierają się na ruchu wojsk połączonym z rażeniem, przebiegają szybko i co z tym się wiąże wpływają na wydłużenie linii komunikacyjnych. Z tego powodu zwiększy się dystans pomiędzy wojskami (zgrupowaniami uderzeniowymi) bezpośrednio zaangażowanymi w walce a siłami zabezpieczenia logistycznego. Działania tyłowe trzeba więc podejmować zarówno w celu zapewnienia im możliwości nadążenia za walczącymi wojskami, jak również w celu działań nad zabezpieczeniem i utrzymywaniem dróg manewru, dowozu i ewakuacji[132]. Obszary tyłowe będą także interesować przeciwnika prowadzącego aktywną obronę, jako że najprawdopodobniej stanowią one cel jego działań w głębi. Jest to szczególnie istotne wobec założeń i prawdopodobnego charakteru obrony, jaką może prowadzić potencjalny przeciwnik na dynamicznie zmieniającym się polu walki. Dlatego też należy zapewnić bezpieczeństwo w tych rejonach, aby jednostki i urządzenia logistyczne mogły kontynuować wsparcie prowadzonych działań zaczepnych, stwarzając tym samym odpowiednie warunki do utrzymania swobody działań zarówno podczas ataku, jak i w czasie następującym po nim.

Przeprowadzone analizy i oceny wskazują, że taki podział ma istotne znaczenie w koordynacji i synchronizacji działań. Kompleksowe, zgrane w czasie oddziaływanie na przeciwnika oraz zespolenie wysiłków wszystkich rodzajów wojsk (zgrupowań), ułatwia osiągnięcie zakładanych celów natarcia, zwłaszcza wobec wymogów powietrzno-lądowego charakteru walki.

W przeciwieństwie do obrony, gdzie dokonuje się podziału pasa obrony na rejony działań, w natarciu wobec szybkiej zmiany sytuacji i dynamizmu oraz zdecydowanego ruchu wojsk trudno jest dokonać takiego podziału. Stosownie do tego granice działań w styczności przebiegają według zaangażowania w walce. Siły i środki oddziaływające na wojska walczące w styczności, niezależnie od tego,

[132] Por. *Regulamin DWLąd.*, s. 103; *ATP-35(B)*, s. 103.

gdzie się znajdują, są w obszarze kompetencji działań w styczności. Oznacza to, że nawet obiekty umiejscowione w głębi ugrupowania przeciwnika, a oddziałujące w sposób ogniowo-elektroniczny, znajdują się w strefie (obszarze) działań w styczności. Stosownie do tego dokonuje się podziału na zasadzie kompetencji i ma on charakter ogólny, a jego interpretacja i zastosowanie są uzależnione od koncepcji natarcia przyjętej przez związek taktyczny (oddział). Ma to swoje uzasadnienie, szczególnie wobec zdecydowanego ruchu wojsk stanowiącego obok rażenia istotę natarcia.

Z punktu widzenia potrzeb koordynacji w sposób decydujący ułatwia i umożliwia bardziej skuteczne koordynowanie działań i wysiłków sił i środków rodzajów wojsk związku taktycznego (oddziału).

Wiedza o posiadanych siłach, postrzegana przez pryzmat odpowiedzi na pytanie: czym dysponują i co mogą wykonać?, decyduje o kształcie koncepcji działania, w tym także o ugrupowaniu związku taktycznego (oddziału) w natarciu. Tak więc ścisła współpraca między dowódcami powinna sprowadzić się do ustalenia pewnych przedsięwzięć realizowanych przez rodzaje wojsk będące w składzie związku taktycznego (oddziału), wykonującego zadanie w ramach natarcia.

W natarciu wyróżnia się następujące etapy[133]:

- podejście i rozwinięcie;
- atak i przełamanie obrony;
- walka w głębi obrony przeciwnika.

Każdy z powyższych etapów natarcia ma określone znaczenie dla wykonania zadania i stwarza problemy w koordynowaniu działań.

Podejście i rozwinięcie jest szczególnie trudnym etapem w działaniach zaczepnych[134]. Wymaga on szeregu istotnych ustaleń i uzgodnień pomiędzy zróżnicowanymi elementami ugrupowania bojowego. Rozpoczyna się od rejonu rozmieszczenia utworzonych zgrupowań uderzeniowych i trwa do wyjścia na linię ataku. W celu koordynacji działań wyznacza się szereg linii koordynacyjnych. Kolejny etap rozpoczyna się od wyjścia zgrupowań uderzeniowych na linię ataku i trwa do rozbicia i opanowania obiektów przeciwnika na głębokość jego pierwszorzutowych oddziałów (zwykle są to obiekty pośrednie związku taktycznego). Następny etap natarcia rozpoczyna się w momencie opanowania obiektów pośrednich i trwa do opanowania obiektów głównych nacierającego związku taktycznego.

Charakter działań zaczepnych i potrzeby koordynacji wskazują, że ustalenia i uzgodnienia powinny dotyczyć następujących problemów:

- drogi podejścia i linie rozwinięcia zgrupowań uderzeniowych;
- kierunek uderzenia oraz linię ataku oddziałów (zgrupowań uderzeniowych);
- obiekty pośrednie związku taktycznego (oddziału);
- obiekty główne;

---

[133] Por. *Regulamin DWLąd.*, s. 109–110.

[134] Etap ten nie występuje w natarciu z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem.

- punkty ciężkości;
- linie rozgraniczenia;
- pasy natarcia;
- rejony rozwinięcia artylerii związku taktycznego (oddziału) oraz zadania realizowane przez nią na korzyść oddziałów (zgrupowań uderzeniowych), w tym kolejność oraz obiekty uderzeń ogniowych;
- rejony rozmieszczenia i kierunki przemieszczania odwodów oraz innych elementów ugrupowania nacierającego związku taktycznego (oddziału);
- linie rozwinięcia środków wyznaczonych do strzelania na wprost (zarówno artyleryjskie, jak i ze składu pododdziałów zmechanizowanych i pancernych);
- rejony rozmieszczenia środków obrony przeciwlotniczej oraz osłonę nacierających zgrupowań uderzeniowych;
- zadania realizowane na korzyść związku taktycznego (oddziału) siłami i środkami wojsk inżynieryjnych (przejścia w zaporach własnych i przeciwnika, terminy ich wykonania, sposób oznakowania itp.);
- rubieże i obiekty uderzeń śmigłowców szturmowych, pasy i korytarze przelotu desantów (zgrupowań powietrznych);
- rejony zastrzeżone;
- inne istotne elementy decyzji dowódcy, które mogą wywierać wpływ na działania związku taktycznego (oddziału).

Szeroki zakres ustaleń wymaga podjęcia wielu przedsięwzięć organizacyjnych oraz uzgodnień ze wszystkimi rodzajami wojsk: (elementami ugrupowania) walczącymi, wspierającymi i zabezpieczającymi prowadzenie natarcia.

Reasumując powyższe fakty, w działaniach zaczepnych istotne są następujące wyznaczniki służące koordynacji oraz synchronizacji natarcia:

- rejony ześrodkowania, rejony wyjściowe do natarcia;
- linie rozgraniczenia;
- linie rozwinięcia;
- linie ataku (wejścia do walki);
- obiekty ataku;
- linie wyjściowe do natarcia;
- kierunki uderzeń;
- osie przemieszczania się odwodów;
- punkty ciężkości;
- linie bezpieczeństwa;
- linie kontaktu bojowego;
- punkty koordynacyjne, punkty decyzyjne;
- punkty kontrolne, punkty spotkań;
- linie przechwytywania;
- linia koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL);
- linia skoordynowanego ognia (CFL);

- linie ograniczenia ognia (RFL);
- obszar (rejon) nieograniczonego oddziaływania ogniowego (FFA);
- obszar (rejon) ograniczonego oddziaływania ogniowego (RFA);
- obszar (rejon) zakazany dla działalności ogniowej (NFA);
- obszar koordynacji przestrzeni powietrznej (ACA);
- sektory;
- linie oświetlania;
- rejony ześrodkowania, rozmieszczenia;
- rejony odpowiedzialności podwładnych;
- strefy zapór i rejony zastrzeżone;
- strefy niszczeń;
- drogi manewru;
- inne, w zależności od potrzeb.

Przedstawione zakresy uzgodnień oraz wyznaczniki przydatne do koordynacji i synchronizacji działań, nie wyczerpują w pełni wszystkich możliwych wariantów. Niemożliwe jest bowiem dokonanie szczegółowego ich wyliczenia, gdyż są one uzależnione od konkretnych sytuacji i uwarunkowań. Ich gama rozszerza się wraz z angażowaniem coraz większej ilości zróżnicowanych uczestników natarcia i stanowi zasadniczą treść pracy dowództw i sztabów szczebla taktycznego.

4.2. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej na poziomie taktycznym

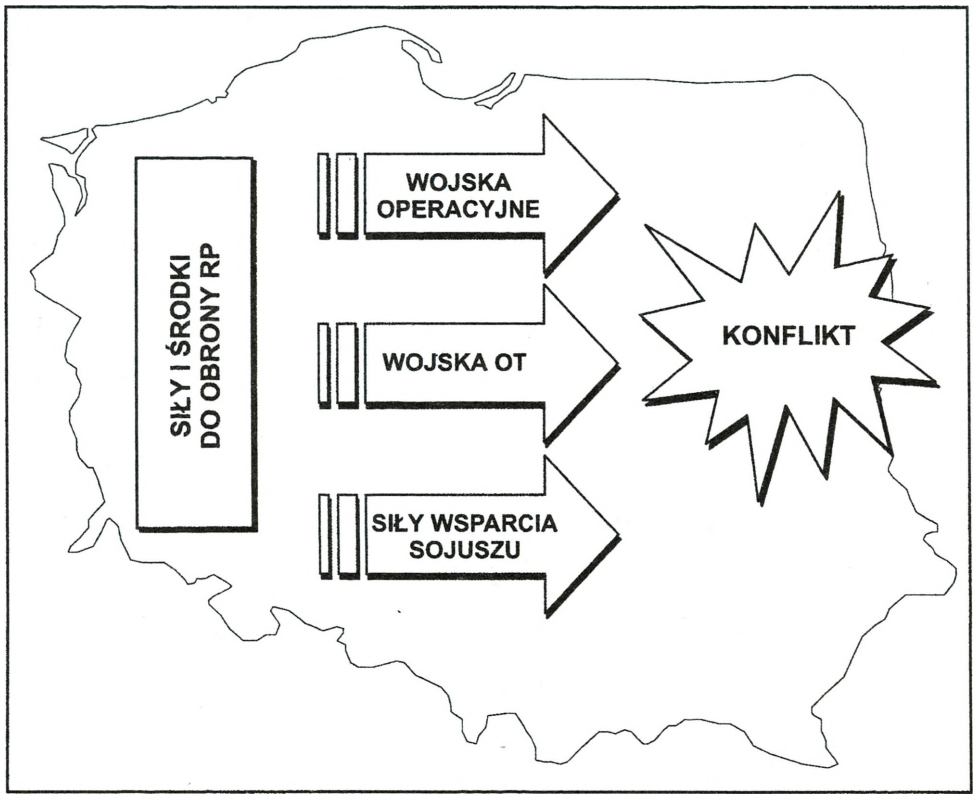
Pełnoprawna obecność Polski w Sojuszu, choć w istotny sposób zwiększa poczucie naszego bezpieczeństwa, to jednak nie daje gwarancji wykluczenia sytuacji konfliktowych, grożących integralności terytorialnej państwa. Oznacza to, że nadal głównym zadaniem sił zbrojnych Rzeczypospolitej jest przede wszystkim obrona suwerenności i niepodległości własnego kraju.

Doświadczenia historyczne, a głównie wnioski z wojen i współczesnych konfliktów wskazują, że skuteczność zapewnienia bezpieczeństwa kraju wzrasta przez racjonalne wykorzystanie atutów własnego terytorium. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w założeniach obronnych państwa, gdzie postrzega się potrzebę łączenia wysiłków wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

Polska, jako państwo posiadające obronną doktrynę militarną, ma możliwość przygotowania zawczasu oraz wykorzystania sił, środków i sposobów walki zbrojnej zapewniających skuteczne przeciwstawienie się agresji przeważających sił przeciwnika. Wynika to *z atutów, jakie stwarza obrona własnego terytorium oraz z naturalnej przewagi obrony przed natarciem*[135]. Do sił, które mogą być skutecz-

[135] Przewaga obrony (dobrze pojętej) jest bardzo duża, o wiele większa niż się sądzi. C. von Clausewitz, *O wojnie*, t. 1, s. 28.

nie wykorzystane w obronie państwa można zaliczyć: wojska operacyjne, siły obrony terytorialnej, siły wsparcia Sojuszu Północnoatlantyckiego, niemilitarne ogniwa obronne oraz przygotowane społeczeństwo do wsparcia sił zbrojnych, a także stawiania czynnego i biernego oporu (*Rys. 9*).

Rys. 9. Siły i środki wojsk lądowych do obrony RP w przypadku konfliktu

Lądowy komponent sił zbrojnych, składający się z wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, występuje w wielu krajach europejskich, w tym także wśród członków NATO. Ich rola i znaczenie w systemach obronnych państw są zróżnicowane. Wynika to z przyjętych strategii obronnych, położenia geopolitycznego, tradycji itp. Wszędzie jednak spełniają one istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa w okresie zagrożenia, kryzysu i wojny.

Prognozy dotyczące zagrożenia naszego kraju i adekwatne do nich założenia doktrynalne sprawiają, iż rodzi się potrzeba stałego analizowania możliwości

i sposobów działań, w tym użycia i działania wojsk lądowych. Stosownie do wypracowanej koncepcji operacji obronnej stawiane są odpowiednie zadania zarówno dla wojsk operacyjnych, jak i wojsk obrony terytorialnej.

Wojska operacyjne w obecnym kształcie mają ograniczone możliwości samodzielnego wykonywania zadań obronnych w przypadku agresji potencjalnego przeciwnika. Prowadzona restrukturyzacja naszych sił zbrojnych oraz pojawienie się w strukturze wojsk lądowych nowego komponentu – jednostek obrony terytorialnej – wymusza potrzebę wypracowania założeń wspólnych działań. Istnieje zatem konieczność uzupełnienia wysiłku wojsk operacyjnych działaniami masowej terytorialnej formacji zbrojnej. Użycie tych wojsk pozwoli wojskom operacyjnym skupić wysiłek na rozstrzygających kierunkach do osiągnięcia celu walki.

Ocena potrzeb wojsk operacyjnych narodowych i sojuszniczych oraz możliwości i uwarunkowań ich wsparcia przez siły obrony terytorialnej wskazuje, iż obszarem wspólnych działań obu komponentów w przyszłych działaniach na obszarze kraju może być:

1) tworzenie dogodnych warunków do rozwinięcia, przegrupowania i wsparcia działań narodowych wojsk operacyjnych:

a) zabezpieczenie rozwinięcia i przegrupowania wojsk operacyjnych w rejony i pasy obrony;

b) prowadzenie działań opóźniających i obronnych na drugorzędnych kierunkach uderzeń przeciwnika;

c) skuteczna obrona miast i terenów lesisto-jeziornych oraz górzystych;

d) rozbudowa inżynieryjna rubieży i rejonów na rzecz wojsk operacyjnych oraz ochrona i obrona urządzeń logistycznych oraz transportów;

e) udział zarówno w zabezpieczeniu logistycznym, jak też przedsięwzięciach zabezpieczenia bojowego.

2) zabezpieczenie przyjęcia i wsparcia działań wojsk NATO:

a) przygotowanie infrastruktury dla wojsk NATO poprzez zapewnienie ochrony i obrony rejonów, lotnisk oraz miejsc przejęcia, bazowania, a także dróg przegrupowania sił NATO;

b) zabezpieczenie przegrupowania ruchu wojsk w wyznaczonych ciągach komunikacyjnych;

c) prowadzenie rozbudowy inżynieryjnej terenu (z wykorzystaniem potencjału układu niemilitarnego) dla potrzeb wojsk Sojuszu, głównie w głębi operacyjnej i strategicznej.

3) udział w militarnej osłonie strategicznej własnego terytorium w przypadku wojny koalicyjnej poza granicami kraju:

a) wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie działań wydzielonych wojsk operacyjnych przewidzianych do zadań poza terytorium Polski;

b) ochrona i obrona oraz zapewnienie bezpiecznego funkcjonowania ważnych obiektów infrastruktury obronnej na obszarze kraju.

Osiągnięcie celu walki wojsk operacyjnych znacznie wzrośnie przez umiejętne wykorzystanie walorów bojowych wojsk obrony terytorialnej. Połączenie wysiłku wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej oraz racjonalne i zgodne z ich przeznaczeniem wykorzystanie współdziałających sił znacząco podwyższą skuteczność działania i możliwość wykonania zadania.

W prognozowanym rozwoju działań taktycznych wzrośnie zakres i potrzeba efektywnej koordynacji wysiłków wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. Szeroki zakres zadań, które mogą być wykonywane przez siły obrony terytorialnej na korzyść wojsk operacyjnych powoduje, iż organizacja działań w warunkach współdziałania obu komponentów wojsk lądowych stanie się koniecznością na przyszłym polu walki. Wykonywanie zadań w tym samym obszarze przez tak odmienne rodzaje wojsk lądowych, rodzi jednak potrzebę precyzyjnego podziału ich zakresu zadań, określenia zasad współdziałania oraz sposobów prowadzenia walki.

4.2.1. Istota i cel współdziałania

Sukces w działaniu zespołowym, a takim niewątpliwie jest walka zbrojna, możliwy jest tylko przy połączeniu wysiłków wszystkich uczestniczących w niej podmiotów. To połączenie wysiłków nosi zwykle miano współdziałania. Jest ono rozumiane jako kooperacja pozytywna, działanie wieloprzedmiotowe, którego uczestnicy wzajemnie sobie pomagają[136]. Najbardziej znaną definicję teorii walki zawiera *Leksykon wiedzy wojskowej*, w którym *„współdziałanie polega na uzgodnionym ześrodkowaniu wysiłków i działań* [...] *co do zadań, czasu i miejsca* [...] *w myśl ogólnego zamiaru osiągnięcia celu operacji*"[137]. Podobnie współdziałanie określił Z. Galewski, jako *„uzgodnione w czasie i przestrzeni wysiłki wszystkich uczestników walki na rzecz osiągnięcia wspólnego celu"*[138].

Reasumując powyższe wyjaśnienia można stwierdzić, że współdziałanie wojsk operacyjnych z jednostkami wojsk obrony terytorialnej to uzgodniona pomoc w osiąganiu wspólnych celów. Wyrażać się to będzie ze strony wojsk terytorialnych pomocą walczącemu związkowi taktycznemu (oddziałowi) w realizacji zadań na polu walki poprzez wzajemne świadczenie określonych usług o charakterze wsparcia działań, zapewnienia swobody działania, poprzez działania militarne w odniesieniu do miejsca i czasu w myśl przyjętej koncepcji walki.

W świetle powyższego **współdziałanie polega na uzgodnionym co do celu, czasu i miejsca użyciu sił i środków tych dwóch części sił zbrojnych w celu jak najlepszego wykonania określonego zadania.** Jego **istotą jest wspólne, skoordynowane działanie wykonawców w realizacji ustalonego celu**. Zapewnia to efektywne wykorzystanie możliwości wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej

---

[136] T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia...* s. 273.

[137] *Leksykon wiedzy wojskowej...* s. 496. Por. *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa 1977, s. W-14.

[138] Z. Galewski, *Współdziałanie na polu walki...* s. 13.

oraz sił układu niemilitarnego, a także warunków terenowych podczas wykonywania zadań w ramach operacji obronnej.

Z istotą współdziałania wiąże się jego cel. Na skutek udzielania sobie pomocy przez uczestników walki z przeciwnikiem, wynik wspólnego działania będzie inny, niżby wojska operacyjne i obrony terytorialnej działały autonomicznie. Zatem współdziałanie wojsk obu komponentów wojsk lądowych spełni swój cel, gdy zostanie uzyskany efekt większy niż sumaryczny wynik indywidualnego działania poszczególnych uczestników wspólnych działań. Dlatego też motywem współdziałania jest pewność uzyskania korzyści w porównywaniu z działaniami samodzielnymi.

W sytuacji gdy w rozległym obszarze odpowiedzialności ograniczonymi siłami trzeba realizować szereg zadań, warunkiem sukcesu jest uzyskanie pozytywnego efektu współdziałania. Dlatego podczas ewentualnych działań wojennych wojska związku taktycznego (oddziału) i jednostki obrony terytorialnej powinny maksymalnie wykorzystywać swe możliwości bojowe, eliminować lub minimalizować niekorzystny wpływ swego działania na czynności współdziałającego oraz wyrównywać słabe strony swoich wojsk walorami współdziałających.

Spełnienie tych wymogów pozwoli osiągnąć cel współdziałania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, który polega na uzyskaniu przyrostu skutków działania, czyli pełnym wykorzystaniu walorów bojowych obydwu komponentów wojsk lądowych do zwielokrotnienia ich możliwości bojowych w działaniach na obszarze kraju.

4.2.2. Właściwości współdziałania

Współdziałanie organizuje się po to, aby łatwiej, szybciej, jak najmniejszym nakładem sił i środków osiągnąć zakładany cel działania[139]. Organizowane jest zawsze wtedy, gdy jest niemożliwe lub niecelowe wykonywanie zadania przez jednego sprawcę (jeden podmiot). Zatem od funkcjonowania tego zespołu oczekuje się zwykle, aby jego działanie przynosiło lepsze efekty niż działanie pojedynczych podmiotów osobno.

Niezależnie od skali konfliktu ogólnowojskowe związki taktyczne, oddziały (narodowe i sojusznicze) muszą się liczyć z ewentualnością i być przygotowane do działania w różnych obszarach Rzeczypospolitej. Stanowią one mobilną część sił zbrojnych i są przeznaczone do wykonywania najważniejszych zadań bojowych mających na celu odparcie uderzeń agresora w dowolnym rejonie i na każdym kierunku zagrożenia. Wymaganiom współczesnych działań wojsk operacyjnych wychodzą naprzeciw wojska obrony terytorialnej, które są stosownie do potrzeb operacyjnych rozmieszczone na terytorium naszego kraju. Wojska operacyjne mogą oczekiwać, iż każdorazowo w rejonie ich przyszłych działań na terytorium RP będą się znajdowały wojska obrony terytorialnej. Współdziałanie przyjmie wów-

[139] W. Lidwa, *Współdziałanie*... s. 96.

czas formę wsparcia lub podporządkowania. Oznacza to, że związek taktyczny (oddział) wojsk operacyjnych, któremu wyznaczono pas działania w rejonie odpowiedzialności sił obrony terytorialnej, a wykonuje główne zadanie, każdorazowo może liczyć, iż zostanie wzmocniony lub wsparty siłami wojsk obrony terytorialnej, bo to on będzie ponosił odpowiedzialność za wykonanie zadania i to on jest organizatorem współdziałania.

Zasadniczymi wariantami wzmocnienia lub wsparcia działań związku taktycznego wojsk operacyjnych na terytorium kraju siłami obrony terytorialnej może być wzmocnienie:

- brygadą obrony terytorialnej;
- pułkiem obrony terytorialnej;
- batalionem obrony terytorialnej;
- siłami obrony terytorialnej będącymi w pasie działania związku taktycznego wojsk operacyjnych;
- zgrupowaniami sił obrony terytorialnej np.: bot, bfort, boo.

W przypadku kiedy we wspólnym obszarze wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej główne zadanie wykonywałby dowódca wojsk obrony terytorialnej, wówczas on kieruje wspólnym działaniem w tym obszarze. Dlatego też dowódca, dążąc do jego realizacji, powinien w odpowiedni sposób wykorzystać siły i środki będące w jego dyspozycji. Znajomość stanu i możliwości posiadanych sił oraz wiedza o sposobie wykorzystania ich walorów bojowych w działaniach taktycznych, mogą decydować o trafnym i efektywnym wykorzystaniu ich w koncepcji prowadzenia walki. Należy tu podkreślić, iż wykorzystanie walorów sił obrony terytorialnej musi być zgodne ze sztuką prowadzenia walki przez ten rodzaj wojsk.

Obrona terytorialna jest jedną z form prowadzenia obrony powszechnej przez państwo i realizuje swoje zadania przez siły obrony terytorialnej, których trzonem są wojska obrony terytorialnej złożone ze związków taktycznych, oddziałów i samodzielnych pododdziałów (występujących we wszystkich rodzajach sił zbrojnych). Jednostkom wojsk obrony terytorialnej wyznacza się rejony odpowiedzialności, których granice są takie same zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny.

Rejon odpowiedzialności jest taką samą stałą częścią terytorium państwa, jak obszar, region i obwód, tyle że przyporządkowywaną jednostkom wojskowym obrony terytorialnej na zasadach potrzeb planu operacyjnego. Powierzchnia jego zależy od wielkości oraz charakteru zadań konkretnej jednostki wojsk obrony terytorialnej (*Tabela 1*)[140].

---

[140] R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 290.

Tabela 1

Rejony odpowiedzialności w zależności od struktur wojsk obrony terytorialnej

Lp.	Struktura wojsk obrony terytorialnej	Powierzchnia rejonu odpowiedzialności
1	pluton	~ 24 km^2
2	kompania	96–144 km^2
3	batalion	400–600 km^2
4	pułk	1200–1800 km^2
5	brygada	2000–3000 km^2

Wojska obrony terytorialnej prowadząc działania bojowe mogą je podejmować w formie działań regularnych i nieregularnych. Wszelkie działania bojowe wojsk obrony terytorialnej są prowadzone w stałych, o niezmiennych granicach, rejonach odpowiedzialności. W niektórych sytuacjach operacyjno-taktycznych dużego zagrożenia ofensywnymi działaniami przeciwnika (uderzenie skrzydłowe, desant, działania dywersyjne itp.) część sił może być doraźnie wykorzystana do manewrowego przeciwdziałania zagrożeniu poza ich własnymi rejonami odpowiedzialności. Jednak działania takie należy traktować jako doraźne (tymczasowe), mające charakter wsparcia przedsięwzięć innych zasadniczych sił, które przejmą zadania przeciwdziałania lub czasowego wsparcia sił już tam działających. Charakter tych działań jest głównie obronny i opiera się na obiektach i rubieżach.

Nie można traktować przykładowo brygady obrony terytorialnej jako manewrowego potencjału, który można przesunąć w koncepcji obrony dowódcy związku taktycznego do pasa sił przesłaniania czy na obsadzenie kolejnej rubieży opóźniania, czy też użyć jako odwodu związku taktycznego. Dowódca wojsk operacyjnych własne siły musi niejako wkomponować w istniejącą już infrastrukturę obronną w ramach posiadanych obszarów odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej. Całościowe użycie jednostki wojsk obrony terytorialnej jako elementu ugrupowania związku taktycznego czy to w pierwszym rzucie, czy odwodzie, musi być uzasadnione i wypływać zarówno z zaistniałej sytuacji operacyjno-taktycznej, jak też przemyśleń opartych na znajomości użycia wojsk terytorialnych.

Kolejną właściwością współdziałania jest zakres uprawnień do jego realizacji. Wojewódzkie sztaby wojskowe (WSzW) i regionalne sztaby wojskowe (RSzW) są organizatorami współdziałania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej z organami administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Współdziałanie to może być realizowane na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym.

Współdziałanie taktyczne wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej, realizującymi zadania na obszarze województwa, organizuje szef WSzW wspólnie z dowódcami związku taktycznego (oddziałów) lądowych wojsk operacyjnych. Polega ono na sprecyzowaniu zadań i ustaleniu odpowiedzialnych za ich realizację stosownie do rozkazów, zarządzeń i wytycznych dowódcy okręgu wojskowego. W celu zapewnienia jasnego podziału kompetencji między dowództwami operacyjnymi i terytorialnymi należy przyjąć, że organizatorem współdziałania w strefie bezpośrednich działań bojowych powinien być dowódca wojsk operacyjnych, a poza tą strefą – szef WSzW.

Podczas wykonywania wspólnych zadań, współdziałanie wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej polega na: zapoznaniu uczestników walki z celem działań, zadaniem i koncepcją jego wykonania; wkomponowaniu zadań obrony terytorialnej w plan walki i uzgodnieniu sposobu ich wykonania; podziale zadań cząstkowych między wojska operacyjne i obrony terytorialnej; ustaleniu sposobu wzajemnego wspierania się w walce; ustaleniu sposobu dowodzenia i zaopatrywania. Osiąga się to poprzez określenie:

- rozmieszczenia pozycji i rubieży obrony;
- zakresu prac fortyfikacyjnych i wykonawców;
- rozmieszczenia w terenie zapór i węzłów niszczeń;
- dróg manewru;
- źródeł zaopatrzenia oraz stacjonarnych obiektów infrastruktury logistycznej, przeznaczonych do wykorzystania przez wojska operacyjne i obrony terytorialnej (warsztaty remontowe, szpitale itd.);
- organizacji łączności;
- zakresu zadań zabezpieczających, realizowanych przez organy terytorialne na rzecz wojsk operacyjnych[141].

Osiągnięciu pożądanego efektu stale towarzyszy dążność w poszukiwaniu prawidłowości rządzących zjawisk, próby porządkowania zjawisk oraz ustalenie zasad postępowania. Nie ominęło to także problematyki współdziałania, gdzie w literaturze przedmiotu znaleźć można kilka pozycji poruszających tę kwestię, a nawet takich, które problematykę współdziałania ujmują w pewne ramy, zwane regułami[142].

Doświadczenia bojowe i wnioski z dotychczasowych badań dowodzą, że wypracowane w minionych latach zasady organizacji współdziałania, generalnie są

---

[141] *Regulamin DWLąd.*, s. 46.

[142] W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 372–373. W opracowaniu tym przyjęto następujące reguły: 1) Współdziałanie „klasycznych" sił i środków walki organizować na korzyść tych pododdziałów, jednostek i związków ogólnowojskowych, które odgrywają główną rolę w wykonaniu zadania bojowego. 2) Koordynację wysiłku wojsk prowadzić przede wszystkim pod kątem maksymalnego wykorzystania skutków uderzeń jądrowych. 3) Koordynując wysiłek uwzględniać walory bojowe, możliwości oraz silne i słabe strony różnych rodzajów wojsk i ich wzajemne uzupełnianie się. 4) Współdziałanie opierać na wzajemnym wsparciu i możliwości zamiany pododdziałów i oddziałów rodzajów wojsk oraz sąsiadów.

nadal aktualne[143]. Jednakże nowe uwarunkowania przygotowania działań taktycznych sprawiają, że konieczne stało się ich rozwinięcie. Na tej podstawie wypracowano wymogi praktycznego postępowania podczas przygotowania wspólnych działań wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, które posiadając walor uniwersalności, dadzą się zastosować do każdej sytuacji zaistniałej podczas zwalczania przeciwnika. Analizując dorobek współczesnych teoretyków wojskowych zajmujących się tą problematyką[144], można współdziałanie ująć w pewne prawidłowości w odniesieniu do wspólnego wykonywania zadań przez wojska operacyjne i obrony terytorialnej:

- instytucjami kompetentnymi do nawiązywania współdziałania są odpowiadające szczeble dowodzenia;
- obszar odpowiedzialności okręgu należy podzielić na obszary odpowiedzialności wojsk operacyjnych (korpusów) i obrony terytorialnej (terytorialnych organów dowodzenia (WSzW);
- współdziałanie przygotowuje się na rzecz tych sił (OT lub operacyjnych), które w danym obszarze odgrywają decydującą rolę;
- wojska obrony terytorialnej zapewniają swobodę działania wojskom operacyjnym – należy uwzględnić ich walory bojowe;
- współdziałanie organizować co do celu działania, miejsca i czasu wykonywania zadań;
- wymiana informacji stanowi podstawę skuteczności współdziałania;
- współdziałającym stronom zapewnić swobodę realizacji zadań;
- współdziałanie uzgadniać tak, aby powstawały wzajemne powiązania zapewniające lepsze zaangażowanie w wykonawstwo zadań.

Wszelkie wspólne działania, by mogły być efektywne, muszą być na tyle skonkretyzowane, aby ich dowódcy zrozumieli rolę, jaką mają do spełnienia we wspólnych działaniach. Dane te powinny dotyczyć zadań, czasu i miejsca ich wykonania, tylko bowiem wtedy działania można nazwać wspólnymi, jeśli zostały wyraźnie osadzone w czasie i przestrzeni[145].

Osiągnięcie efektu synergii podczas wspólnych działań jest między innymi rezultatem pełnego wykorzystania specjalnych predyspozycji współdziałających wojsk. Doświadczenia wyniesione z ćwiczeń z udziałem wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej wskazują, że zespolenie działań tak różnych pod względem możliwości taktyczno-ogniowych komponentów wojsk lądowych, opierać się powinno na maksymalnym wyzyskaniu predyspozycji każdego z partnerów. Ta pod-

---

[143] Por. Z. Galewski, *Współdziałanie...* s. 26. J. Marczak, *Współdziałanie we współczesnej walce*, „Myśl Wojskowa" 1980 nr 3, s. 38. K. Gąsiorek, *Główne założenia współdziałania wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej*, „Myśl Wojskowa" 1994 nr 4, s.78.

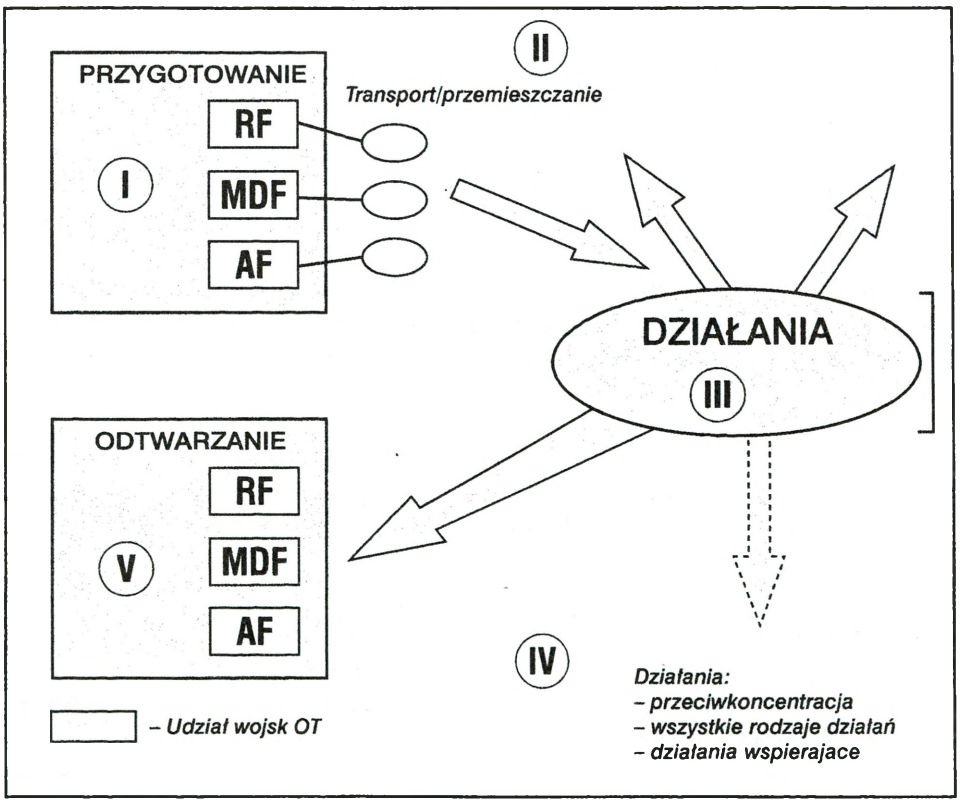
[144] W. Lidwa, *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000; Z. Ścibiorek, S. Święcicki, *Współdziałanie wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej*, Warszawa 1998; G. Sobolewski, *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej*, rozprawa doktorska, Warszawa 2000.

[145] Por Z. Galewski, *Współdziałanie...* s. 27.

stawowa właściwość powinna charakteryzować współdziałanie pomiędzy oboma komponentami wojsk lądowych.

4.2.3. Treści współdziałania

W zależności od przewidywanego przebiegu działań wojennych wojska operacyjne i obrony terytorialnej będą współdziałać również podczas wykonywania zadań szczegółowych, które wynikają z głównych zadań sił zbrojnych w poszczególnych etapach działań (*Rys. 10*).

Rys.10. Miejsce sił OT we współczesnym modelu operacji

Podczas koncentracji wojsk operacyjnych w rejonach wyjściowych do operacji obronnej, manewrowe jednostki obrony terytorialnej (głównie brygady obrony terytorialnej) powinny prowadzić działania osłonowe wspólnie z siłami Straży Granicz-

nej oraz batalionami fortecznymi i ochrony obiektów, dyslokowanymi w strefie nadgranicznej. Ich celem powinno być umożliwienie wojskom operacyjnym przeprowadzenia mobilizacji oraz przyjęcia ugrupowania stosownie do zamiaru operacji. Zadania osłony wykonywane na korzyść wojsk operacyjnych polegają na zapobieganiu przenikania sił dywersyjnych i rozpoznawczych przeciwnika na obszar kraju oraz ochronie rejonów ześrodkowania. W tym okresie jednostki obrony terytorialnej powinny też przygotowywać zapory i niszczenia na prawdopodobnych kierunkach uderzeń przeciwnika oraz rozbudowywać rejony i rubieże obrony.

Efektywne wykorzystanie potencjału bojowego będzie zależało od sprawnego i terminowego **przemieszczenia** związków taktycznych i oddziałów na kierunek zagrożenia. Wymagać to będzie doskonałej organizacji tego przedsięwzięcia, tym bardziej że sieć drogowa będzie wykorzystywana nie tylko przez przemieszczające się wojska. Dlatego nieodzowny jest sprawnie funkcjonujący system kierowania ruchem wojsk. W każdych warunkach powinien on osiągnąć gotowość do działania przed rozpoczęciem przegrupowania wojsk w okresie poprzedzającym ich operacyjne rozwinięcie.

Z uwagi na potrzebę osłony istotnych dla przemieszczania wojsk obiektów drogowych i komunikacyjnych, część zadań z tym związanych przejąć powinny jednostki obrony terytorialnej podporządkowane WSzW i RSzW, głównie bataliony obrony obiektów. Jednostki te rozwijane na bazie miejscowych zasobów żołnierzy rezerwy, mogą ochraniać obiekty drogowe o istotnym znaczeniu dla ruchu (węzły drogowe i kolejowe, mosty na przeszkodach wodnych, wiadukty, tunele itp.).

W ramach wsparcia działań wojsk operacyjnych podczas przemieszczania, treścią współdziałania będzie wykonywanie przez wojska terytorialne typowych przedsięwzięć zabezpieczających, do których możemy zaliczyć (*Załącznik 19*):

- zabezpieczenie rejonów rozmieszczenia i dróg przemieszczania przed niespodziewanym atakiem grup dywersyjnych, sabotażowych i innych grup zakłócających prawidłowy przebieg marszu;
- organizowanie patroli i włączanie ich w skład ubezpieczeń marszowych i ubezpieczeń postoju;
- organizowanie posterunków ochronnych w newralgicznych miejscach na drogach marszu wojsk operacyjnych (mosty, przeprawy itp.);
- organizowanie przedsięwzięć przeciwdywersyjnych i posterunków kontroli ruchu drogowego;
- prowadzenie rozpoznania rejonów ześrodkowania wojsk;
- zwalczanie grup dywersyjno-rozpoznawczych atakujących obiekty komunikacyjne, kolumny maszerujących wojsk i wojska w rejonach ześrodkowania.

Zapewnienie płynności ruchu zarówno po wojskowych drogach samochodowych, jak i drogach manewru, przekracza możliwości przemieszczających się wojsk operacyjnych, dlatego niezbędne wydaje się połączenie wysiłków organów kierowania ruchem wojsk z zadaniami jednostek obrony terytorialnej oraz etato-

wych sił regulacji ruchu związków taktycznych (oddziałów) w jeden spójny system umożliwiający sprawne kierowanie ruchem i bezpieczny pobyt wojsk w rejonach. Nie bez znaczenia pozostanie także podział kompetencji w tym zakresie, co powinno zminimalizować siły przewidziane **do realizacji tych zadań bez obniżenia jakości ich wykonania.**

Sprawne przegrupowanie wojsk operacyjnych do wyznaczonych pasów i rejonów odpowiedzialności, to istotny, ale zaledwie początkowy etap działań taktycznych w operacji obronnej. Pierwsza część tej operacji, w zależności od zagrożenia oraz zamiaru jej rozegrania, będzie prowadzona w pasie przygranicznym jako **działania opóźniające**. Pas ten będzie częścią strefy osłony, gdzie przewiduje się użycie sił obrony terytorialnej i wydzielonych oddziałów wojsk operacyjnych. W całokształcie problematyki obronnej siły te będą spełniać wyjątkowo ważną rolę. Ich skład i sposób działania powinien zmusić przeciwnika do ujawnienia zamiaru, określając kierunki jego głównych uderzeń, a ponadto maksymalnie opóźnić uderzenie jego sił głównych.

Dla wydzielonych wojsk operacyjnych, działających w strefie osłony, działania te będą nosiły charakter planowych działań opóźniających, których celem będzie odsunięcie w czasie podjęcia rozstrzygającej walki z przeciwnikiem do momentu, kiedy potencjały wojsk nacierających i broniących się nie osiągną porównywalnych parametrów, a warunki terenowe obszaru rozstrzygającego starcia umożliwią skuteczne wykorzystanie możliwości broniących się wojsk. Działania te mogą być efektywne tylko wówczas, jeśli w pełni zostaną wykorzystane możliwości wojsk obrony terytorialnej i manewrowych wojsk operacyjnych (*Załącznik 20*).

Aby skutecznie zrealizować zadania przy znanym powietrzno-lądowym charakterze działań zaczepnych przeciwnika, siły wydzielone do prowadzenia działań opóźniających cechować musi zdolność do szybkiego przenoszenia wysiłku, a więc duża manewrowość, porównywalna z manewrowością sił nacierających.

Z powyższego wynika, że do działań opóźniających najbardziej predysponowanymi są zgrupowania taktyczne, których trzon stanowią – z uwagi na swą ruchliwość taktyczną – pododdziały (oddziały) zmechanizowane i pancerne. Gdzie więc w tym rodzaju walki jest miejsce dla formacji cechującej się terytorialnością działań?

Odpowiedź inna niż twierdząca, świadczyłaby o złym pojmowaniu istoty i przeznaczenia tych wojsk. W strefie osłony bez wątpienia znajdą się rejony odpowiedzialności, a często i obiekty poddane ochronie wojsk obrony terytorialnej. Działanie w nich licznych wojsk obrony terytorialnej zwiąże walką znaczne siły przeciwnika, a poprzez wcześniejsze inżynieryjne przygotowanie terenu znacznie ułatwi wojskom operacyjnym manewrowe działanie.

Prowadzenie rozpoznania, fortyfikacyjna rozbudowa terenu, budowa zapór i niszczeń, ubezpieczenia, obrona wytypowanych obiektów, a także prowadzenie działań nieregularnych na tyłach nacierających wojsk, to znaczący wkład w osiągnięcie celu działań opóźniających. Tak pojmowana rola wojsk obrony terytorial-

nej w działaniach opóźniających nie zmniejsza znaczenia mobilnych wojsk operacyjnych, lecz istotnie ogranicza zakres ich zadań, pozostawiając te o kluczowym znaczeniu dla osiągnięcia celu prowadzonych działań.

Korzyści, jakie oferują siły obrony terytorialnej dla zwiększenia skuteczności działań wojsk operacyjnych podczas prowadzenia działań opóźniających, mogą być następujące:

- poprzez rezygnację z kierunków drugorzędnych na rzecz wojsk obrony terytorialnej zostanie wzmocniony opór wojsk operacyjnych na kierunkach spodziewanych głównych uderzeń przeciwnika;
- zwiększone mogą być pasy działań wojsk operacyjnych;
- zmieni się sposób i forma oddziaływania na przeciwnika, który będzie narażony na uderzenia ze skrzydeł i od wewnątrz z terenu czasowo przez niego opanowanego;
- zwiększyć można ilość pozycji opóźniania;
- wzrośnie możliwość koncepcyjnych rozwiązań prowadzenia działań opóźniających.

Walka w strefie osłony, działania opóźniające i obrona pozycyjna powinny doprowadzić do powstrzymania przeciwnika i stworzenia warunków do wykonania zwrotu zaczepnego. Na skuteczność tych działań istotny wpływ będą wywierały zadania wykonywane przez wojska obrony terytorialnej w rejonach odpowiedzialności.

Rejony te są stałe zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Tak więc *wojska operacyjne wchodząc do wyznaczonego pasa (rejonu) nie wchodzą na „ziemię niczyją", lecz na ziemię będącą obszarem działań wojsk obrony terytorialnej*[146].

Jeśli siły te przejmą na siebie część zadań zabezpieczających i wspomagających, to wojskom operacyjnym pozostaną do wykonania zadania o kluczowym znaczeniu dla trwałości obrony. Mamy tu głównie na uwadze obronę kierunków czołgodostępnych, a także aktywne działania wspierające realizację zadań przez wojska obrony terytorialnej.

Podczas prowadzenia **działań obronnych** wojska obrony terytorialnej – ze względu na przestrzenność rozmieszczenia – mogą wykonywać zadania w ugrupowaniu wojsk operacyjnych oraz poza ich ugrupowaniem. W przypadku organizacji obrony przez wojska operacyjne w warunkach wzmocnienia ich siłami obrony terytorialnej koncepcja prowadzenia obrony powinna być oparta na jak najefektywniejszym wykorzystaniu walorów posiadanych sił i środków. Dlatego też wojska obrony terytorialnej są predysponowane do wykonywania pewnych zadań w stosunku do efektywniejszego wykorzystania wojsk operacyjnych w innych przedsięwzięciach (*Załącznik 21*). Zadania, które mogą być domeną wojsk obrony terytorialnej (do których są predysponowane) w przypadku przygotowywania i prowadzenia obrony są następujące:

---

[146] W. Lidwa, *Działania taktyczne wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z obroną terytorialną*, materiały z konferencji, Warszawa 1997, s. 11.

• wsparcie w przystosowaniu terenu i wykorzystaniu jego walorów w myśl koncepcji prowadzenia działań obronnych poprzez budowę zapór i przygotowanie niszczeń fortyfikacyjnych rejonu obrony, przygotowanie i obsadzenie kolejnych rubieży w głębi obrony;

• prowadzenie działań obronnych na kierunkach pomocniczych, zabezpieczając jednocześnie skrzydła i luki;

• skuteczna obrona miejscowości, terenów lesisto-jeziornych i górzystych w pasie obrony;

• udział w lokalizacji, blokowaniu i likwidacji desantu przeciwnika oraz prowadzenie działań przeciwdywersyjnych;

• udzielenie informacji o terenie (istniejącej już infrastrukturze obronnej) w pasie obrony związku taktycznego, jak również po stronie przeciwnika;

• prowadzenie działań nieregularnych;

• udział w zapewnieniu swobody manewru poprzez utrzymanie dróg manewru, zabezpieczeniu rubieży wejścia do walki, wykonywaniu przejść w zaporach przeciwnika itp.;

• ochrona i obrona ważnych obiektów w pasie obrony wojsk operacyjnych;

• udział w zabezpieczeniu logistycznym, i przedsięwzięciach zabezpieczenia bojowego.

Prowadzenie obrony w warunkach współdziałania z siłami obrony terytorialnej pozwala uzyskać większe nasycenie sił w rejonach kluczowych obrony. Uzyskana w ten sposób spoistość obrony i umiejętna koncentracja ognia oraz właściwe wkomponowanie w teren zapór inżynieryjnych w połączeniu z oddziaływaniem elektronicznym powinno być tym czynnikiem, który wraz z pododdziałami broniącymi pierwszej pozycji obronnej załamią natarcie przeciwnika przed przednią linią obrony. Natomiast kierunki pomocnicze, mało prawdopodobne do prowadzenia natarcia przez przeciwnika, z powodzeniem mogą być bronione przez wojska obrony terytorialnej samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi.

Takimi obiektami są miasta i miejscowości w pasie obrony wojsk operacyjnych, gdzie wojska terytorialne dysponują formacjami typu batalionów fortecznych. Posiadanie takiego atutu pozwala odciążyć wojska operacyjne oraz zapewnia skuteczną obronę obiektów miejskich. O skuteczności obrony miast przez wojska terytorialne przekonuje nas zarówno wiele przykładów historycznych, jak też niedawna, uporczywa obrona Groznego przez bojowników czeczeńskich, którzy mimo tak długotrwałej ofensywy i przeważających sił wojsk rosyjskich uzyskiwali dużą skuteczność obrony. Innymi rejonami, gdzie wojska terytorialne skutecznie i z powodzeniem mogą prowadzić działania obronne są tereny górzyste i lesisto-jeziorne. Mogą one także skutecznie bronić mostów na przeszkodach wodnych, węzłów komunikacyjnych, czy też innych obiektów o dużym znaczeniu dla prowadzenia obrony przez wojska operacyjne. W przypadku przeważających sił przeciwnika i niemożności prowadzenia działań regularnych, wojska terytorialne mają

możliwość elastycznego przejścia do działań nieregularnych i skutecznego dezorganizowania uderzeń agresora na jego tyłach.

Charakter działania potencjalnego przeciwnika skłania, iż należy liczyć się z koniecznością prowadzenia równoległej walki z grupami desantowo-szturmowymi, taktycznymi desantami powietrznymi przeciwnika lub jego grupami dywersyjnymi, oddziałami wydzielonymi, obejścia, czy też oddziałami rajdowymi. Są one obecnie nieodłącznym komponentem nacierających zgrupowań pancerno-zmechanizowanych. Analiza założeń teoretycznych i wnioski z praktyki szkoleniowej oraz doświadczenia bojowe świadczą o tym, że nacierający używa wyżej wymienionych elementów ugrupowania na elementy ugrupowania i obiekty w głębi broniących się wojsk. Wytwarzając ognisko walki wewnątrz, przeciwnik zmierza do rozproszenia wysiłku broniących się wojsk, by tym samym stworzyć sobie warunki do pokonania przedniej linii obrony i późniejszego kontynuowania natarcia w szybszym tempie.

Jednym z podstawowych wymogów zapewnienia trwałości obrony jest jej odporność na uderzenia zgrupowań powietrzno-manewrowych przeciwnika. Powietrzno-lądowy charakter natarcia sprawia, że obok zwalczania przeciwnika od czoła, część sił i środków wojsk operacyjnych należy skierować do realizacji zadań związanych z blokowaniem, a następnie rozbiciem desantu powietrznego. W tych sytuacjach coraz częściej dostrzega się wojska terytorialne jako liczącego się partnera lądowych wojsk operacyjnych. Wojska te bowiem mogą odciążyć inne rodzaje sił zbrojnych od realizacji zadań drugoplanowych. Takim przedsięwzięciem podczas walki obronnej będzie np. walka z desantem przeciwnika. Wiele argumentów przemawia za tym, iż połączenie wysiłku wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej może stanowić skuteczny odwód przeciwdesantowy, wymaga to jednak dobrej koordynacji i synchronizacji działań. Oznacza to, iż rolę odwodu przeciwdesantowego obrony wojsk operacyjnych może spełniać część sił obrony terytorialnej, które w swojej specyfice działania znają taktykę blokowania (izolacji), a następnie zwalczania desantu przeciwnika. W przypadku większych sił desantowych przeciwnika mogą blokować i zabezpieczać jego likwidację przez wojska operacyjne. Podobną rolę wojska terytorialne mogą spełniać w przypadku użycia przez przeciwnika oddziałów wydzielonych, oddziałów obejścia, czy też oddziałów rajdowych itp.

Każda walka obronna powinna być prowadzona z zastosowaniem klasycznej reguły „tarczy i miecza". Rolę tarczy spełniają typowe działania defensywne wojsk operacyjnych połączonych z działaniem wojsk terytorialnych, które mają za zadanie przyjąć cios przeciwnika i jednocześnie poprzez swoje działanie stworzyć warunki do wykonania zwrotu zaczepnego, czyli użycia miecza jako elementu rozstrzygającego w operacji obronnej. Clauzewitz w swoich rozważaniach określał to jako „błyskawiczny miecz odwetowy jako najświetniejszy punkt obrony. Dodawał

też, iż *kto się go nie domyśli w porę, a raczej, kto go nie włączy zaraz do pojęcia obrony, ten nigdy nie pojmie jej przewagi*"[147].

Działania zaczepne, poprzedzone działaniami opóźniającymi i obronnymi, mają doprowadzić do rozbicia przeciwnika i odzyskania utraconego terenu, czyli do osiągnięcia celu operacji obronnej. Warunkiem koniecznym jest jednak posiadanie zarówno silnej defensywy, jak też siły do wykonania uderzenia.

Zakładając, że poprzez natarcie odzyskiwać będziemy utracony obszar, to rolę wojsk obrony terytorialnej w tym rodzaju walki widzieć można w dwóch aspektach: zapewnieniu swobody podejścia i rozwinięcia wojsk podczas przechodzenia do natarcia z marszu oraz współdziałania z wojskami obrony terytorialnej prowadzącymi działania nieregularne i walczącymi w okrążeniu w głębi ugrupowania przeciwnika (*Załącznik 22*).

Pierwsze z przedstawionych zadań może stworzyć stosunkowo komfortową sytuację wojskom operacyjnym, polegającą na przygotowaniu i utrzymaniu dróg podejścia przez rejony odpowiedzialności, osłonie tych dróg, a także wykonaniu niektórych prac inżynieryjnych na rubieżach rozwijania, w rejonach stanowisk ogniowych środków wsparcia oraz przed rubieżą ataku. W tworzonym ugrupowaniu do natarcia pozwoli to na zmniejszenie sił wydzielonych do ubezpieczenia przemieszczających się wojsk i technicznego utrzymania dróg. Łatwiej będzie można rozstrzygnąć wiele problemów logistycznych. Jeśli zaś chodzi o prowadzenie natarcia, to na jego przebieg niewątpliwy wpływ wywrą działania prowadzone w głębi ugrupowania przeciwnika. Zaangażowanie go w walkę z wojskami okrążonymi i prowadzącymi działania nieregularne, spowoduje zmniejszanie ilości sił i środków na przedniej linii obrony, co zapewne nie pozostanie bez wpływu na jej pokonanie i późniejsze rozwijanie natarcia.

Przypuszczać należy, że nacierającym wojskom będzie można określać obiekty do opanowania głębiej niż dotychczas. Będą okoliczności sprzyjające częstszemu stosowaniu oddziałów wydzielonych i desantów taktycznych, głównie w celu rozsadzenia obrony od wewnątrz i tworzenia warunków dla dynamizowania swych działań zaczepnych. To zapewne wpłynie na potrzebę tworzenia większej liczby odwodów. Wiązałoby się to jednak z koniecznością pełnego usamodzielnienia tworzonych zgrupowań. Sygnalizowany zaledwie problem wymaga szczegółowego rozpatrzenia, aby działanie obydwu składników sił zbrojnych dawało efekt synergiczności.

Przedstawiona problematyka stanowi rozległe pole do twórczej dyskusji, której owocem powinno być nowe spojrzenie na tematykę prowadzenia działań taktycznych w warunkach współdziałania z siłami obrony terytorialnej. Potrzeba nowego spojrzenia na tę problematykę wynika także z konieczności zbliżenia poglądów dotyczących roli poszczególnych składników sił zbrojnych do koncepcji obowiązujących w NATO.

---

[147] Por. C. von Clauzewitz, *O wojnie*... s. 101.

5. KIERUNKI ROZWOJU TAKTYKI OGÓLNEJ W WYMIARZE NARODOWYM I SOJUSZNICZYM

Przeobrażenia strukturalno-organizacyjne, jakie od dłuższego już czasu przechodzi wojsko polskie, nasza obecność w strukturach NATO oraz zmiany zachodzące w technice wojskowej, wymuszają wiele zmian w teorii i praktyce prowadzenia działań bojowych, w tym również przez wojska zmechanizowane i pancerne.

Powstaje wiele nowych dokumentów normatywnych, prowadzi się szerokie badania porównawcze, których celem jest opracowanie podręczników i regulaminów, możliwie najlepiej przystających do wymogów współczesnego i przyszłego pola walki. Myślą przewodnią prowadzonych badań jest dążność do wykrycia różnic między zasadniczymi wyznacznikami procesów przygotowania i prowadzenia walki, uznawanych w siłach zbrojnych poszczególnych państw i w konsekwencji przygotowanie wniosków do opracowania dokumentów odpowiadających wymogom funkcjonowania polskich związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów w strukturach NATO. Wiele uwagi zwraca się na to, aby z jednej strony opracowywane dokumenty pozostawały w zgodzie ze stosownymi dokumentami normatywnymi Sojuszu, aby wojska jednolicie interpretowały zasady dowodzenia i działań bojowych, stosowały te same procedury przy rozwiązywaniu problemów działań taktycznych wojsk lądowych. Z drugiej zaś, aby w trakcie ich tworzenia zostały uwzględnione osiągnięcia polskiej sztuki wojennej, która ma wielowiekowe tradycje i w dużym stopniu jest oparta na empirii.

Rzeczywistość jednoznacznie wskazuje, że nie ma czegoś takiego, jak jednolita taktyka NATO. Istnieją oczywiście bardzo duże podobieństwa i zbieżności (dotyczy to także naszej taktyki), ale każde państwo członkowskie posiada własne, narodowe zasady działania na szczeblu taktycznym.

Strategia to domena zainteresowania kierownictwa Sojuszu, sztuka operacyjna stanowi obszar zainteresowania i działania zintegrowanych struktur wojskowych, a taktyka pozostaje w gestii narodowej.

Wynikiem takiego podejścia jest funkcjonowanie, obok dokumentów normatywnych ATP-35 czy też AJP-1, narodowych regulaminów działań taktycznych uwzględniających narodową mentalność, doświadczenie historyczne czy narodowe interesy. Dlatego nawet w zintegrowanych strukturach NATO do szczebla dywizji stosuje się narodowe zasady działania.

Jeśli za prawdziwą uznamy tezę, iż z jednej strony taktyka jest naszą narodową sprawą, z drugiej zaś w zasadniczych kanonach musi być spójna z taktyką naszych sojuszników, to w konsekwencji musimy zadawać sobie pytanie: W jakim kierunku (kierunkach) ewoluuje taktyka i jakie determinanty te kierunki kreślą?

Wiele argumentów wskazuje na postęp techniczny jako determinantę podstawową. Czy tak jest w istocie? Czy racji nie mają ci, którzy twierdzą, że zasadnicze zmiany w taktyce, a więc w charakterze i sposobach walki, wywołuje przede wszystkim myśl ludzka tworząca koncepcje rozwiązywania złożonych problemów pola walki?

Wojskowe teorie wypływają z historycznych obserwacji i systematycznego studiowania technologii, organizacji, strategii, taktyk i procedur od starożytności do teraźniejszości. Kształci to dowódców i teoretyków, a także zapewnia podstawę do rozwoju teorii i w konsekwencji poszczególnych doktryn.

Większość parających się problematyką sztuki wojennej podziela opinię, że współcześnie dokonują się głębokie i nieuniknione zmiany w działaniach wojennych. Obecnie dyskusja skupia się nad podaniem bardziej szczegółowej definicji owej ewolucji, określając rozmiary i typ zmian, jakie ona przyniesie ze sobą w najbliższym okresie i w późniejszym terminie. Duży wysiłek włożono w określenie, jak technologia będzie zmieniać przebieg działań wojennych, natomiast stosunkowo rzadko podejmuje się problem, jak ta rewolucja technologiczna wpłynie na zmiany w teorii działań wojennych. Wykorzystanie nowej technologii wymaga korespondującej rewolucji w teorii wojskowej, która przedstawia działania zbrojne na szerszej płaszczyźnie.

Prognozując warunki dotyczące prowadzenia walki zbrojnej należy przewidywać, iż przyszłe operacje zmuszą do nieograniczonego rozszerzenia przestrzeni działań zbrojnych – głębokość, szerokość, wysokość pola walki – spowodowanego przez wzrost zasięgu, dokładności i zdolności rażenia nowych systemów broni. Przewidywania te likwidują bezpieczne obszary na polu walki, intensyfikując niebezpieczeństwo i zagrożenie. Przyszłe konflikty mogą składać się z pojedynczych lub ciągłych uderzeń trwających godziny, dni lub nawet miesiące, rzadziej zaś z szeregu bitew lub kampanii. Wymiernymi przykładami potwierdzającymi tą tezę są operacje na Grenadzie, Panamie, na Bałkanach i uderzenie w Kuwejcie.

Informatyzacja przekształca dowodzenie i kontrolę na taktycznych, operacyjnych i strategicznych poziomach. Informacyjne poziomy przedstawiają niezhierarchizowane dowodzenie działaniami zbrojnymi. Procesy organizacyjne i emisja informacji zostaną ukierunkowane w taki sposób, aby inni mogli wykorzystać ją w czasie rzeczywistym. Znajomość sytuacji wkrótce stanie się automatyczna i przekaz komend będzie natychmiastowy. Wykorzystanie informatyki w niedalekiej perspektywie dotrze do każdego czołgu, BWP systemu broni z dokładnymi danymi, poprzez wszystkie stałe i automatyczne podłączenia, które zaktualizują i przekażą dane.

Paradoksalnie, zalew informacją stawia wielkie wymagania wobec procesu jej zbierania i przetwarzania zmuszając bardziej podejmujących decyzje do polegania częściej na własnej intuicji i clausewitzowskiej rozwadze niż kiedykolwiek wcześniej.

Bez rzeczywistych ograniczeń dowódcy będą mogli zdecydować, w jaki sposób wprowadzić podczas operacji zgrupowania pancerno-zmechanizowane, a także, jak i kiedy to zrobić.

Rozważne i celowe użycie tego rodzaju broni podniesie poziom przewagi i tempa, pozwoli atakować „newralgiczny punkt" przeciwnika, wprowadzając chaos w jego szeregach, gdzie poziom jego taktycznych, operacyjnych i strategicznych błędów będzie decydująco wzrastał.

Analizując warianty wykorzystania jednostek pancerno-zmechanizowanych oraz ich zdolność do realizacji coraz bardziej skomplikowanych zadań, trzeba dostrzegać konieczność ich wsparcia. Wnioski ze współczesnych konfliktów zbrojnych, a także ćwiczeń z wojskami prowadzonymi u nas i u naszych sojuszników sugerują, że do tego celu są bardzo przydatne śmigłowce. Użycie uzbrojonych śmigłowców do wsparcia walki rzutu lądowego staje się powszechne. Z konfliktów lokalnych wynika, iż wsparcie to będzie szczególnie skuteczne, z chwilą przechodzenia formacji pancernych i zmechanizowanych do ataku, w trakcie spadku skuteczności ognia artylerii. Pozwoli to wyeliminować część środków przeciwpancernych, głównie czołgów i bojowych wozów piechoty oraz poważnie ograniczy potrzebę stosowania przełamania w natarciu.

Specjalistyczne systemy do zwalczania broni pancernej posiadają zdolność identyfikacji celów z odległości około 10 km oraz praktycznego ich niszczenia z odległości 6 km. Parametry te wskazują, że przy skuteczności ognia czołgów i innych środków opancerzonych, sięgającej 3 km, nie są w stanie nawiązać ze śmigłowcami bezpośredniej walki. Oczekiwać więc należy, że czołgi i bojowe wozy piechoty powinny działać w rozproszeniu i ciągłym ruchu, stosując pułapki termiczne oraz dymy do maskowania własnego położenia i oślepiania przeciwnika.

Powietrzno-lądowy charakter walki spowoduje konieczność odpierania uderzeń jednocześnie w całym obszarze odpowiedzialności. Wymusi to usamodzielnienie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego i ciągłą ich gotowość do podjęcia walki nie tylko ze zgrupowaniami lądowymi, ale także z przeciwnikiem powietrznym.

Usprawnienia wynikające z lawinowego postępu technologicznego i z ciągle rozwijającej się teorii działań zbrojnych powodują zmianę struktur organizacyjnych wojsk, w tym wojsk lądowych zawierających w sobie wojska zmechanizowane i pancerne.

Z. Ścibiorek w książce pt. *„Wojna czy Pokój"* twierdzi, iż przyszła struktura wojsk lądowych będzie miała racjonalnie niską hierarchię, pozwalającą w czasie pokoju na przygotowanie i utrzymanie w należytej sprawności zasadniczych elementów rodzajów wojsk i służb, na bazie których tworzone będą struktury do odpowiednich zadań[148].

[148] Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Wrocław 1999, s. 81.

Z kolei M. Huzarski w swojej książce *„Zagadnienia taktyki wojsk lądowych"* twierdzi, iż „[...] przyszłe jednostki będą mniejsze niż obecnie, ale o znacznie podwyższonych możliwościach mobilnych i zdolnościach do autonomicznych działań"[149].

Przytoczone wyżej poglądy oraz analizy rozwiązań tego problemu u sojuszników zachodnich, pozwalają w konkluzji stwierdzić, iż podstawową jednostką szczebla taktycznego, zdolną do wykonywania samodzielnych zadań, będzie batalion broni połączonych, mający w swoim składzie organiczne pododdziały piechoty i czołgów, które z czasem będą ustępować uniwersalnym wozom bojowym. Bataliony te będą charakteryzować się znacznie podwyższonym potencjałem bojowym, w porównaniu z batalionami, które posiadamy obecnie.

Całkowicie usamodzielnione bojowo i silne bataliony, będą zatem podstawowym modułem wojsk lądowych. Realne stanie się wówczas tworzenie różnorodnych zgrupowań do realizacji określonych zadań. Będzie to możliwe przede wszystkim na szczeblu brygady, ale jeśli zaistnieją określone potrzeby, również na szczeblu korpusu będzie można stworzyć dodatkowe zgrupowanie do wykonania konkretnego zadania lub stanowiące odwód.

Uniwersalny charakter oddziałów ogólnowojskowych, których podstawę strukturalną będą nadal stanowiły pododdziały pancerno-zmechanizowane spowoduje, że będą one mogły być użyte do walki w różnych środowiskach pola walki. Bez dodatkowych sił i środków będą mogły z powodzeniem realizować zadania defensywne i ofensywne oraz uczestniczyć w różnego rodzaju akcjach i misjach poza granicami kraju. Stosunkowo szybko i bez podejmowania nadzwyczajnych przedsięwzięć będą mogły być włączone w skład sojuszniczych sił szybkiego reagowania.

Przedstawione dotychczas spostrzeżenia pozwalają przyjąć wielce prawdopodobną hipotezę istnienia sprzężenia zwrotnego między zmieniającą się naturą walki, metodami i technikami jej prowadzenia a środkami walki.

Taktyka, analizując zjawiska walki zbrojnej, tworzy bazę do powstania nowych teorii jej prowadzenia. Te z kolei – wprowadzane do praktyki – stanowią źródło doświadczeń wywierających istotny wpływ na powstanie nowych, doskonalszych odmian. Intelekt i technika stanowią więc podstawowe, choć nie jedyne, wyznaczniki zmian w taktyce. Spróbujmy zatem określić rolę, jaką aktualnie spełnia ***postęp techniczny*** w zmianach zachodzących w taktyce walki wojsk zmechanizowanych i pancernych.

Nie ulega wątpliwości, że elektronika na współczesnym polu walki stała się wszechobecna i stanowi podstawę procesów dowodzenia. Jest także znaczącym składnikiem rażenia ogniowego i elektronicznego. Doświadczenia powojennych konfliktów zbrojnych, w tym głównie w Zatoce Perskiej, pozwalają wnioskować, że ofensywa elektroniczna może załamać system dowodzenia przeciwnika, pozba-

[149] M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki*... s. 125.

wiając dowódców kontaktu z podwładnymi, a skuteczne środki walki, jakimi bez wątpienia są czołgi i BWP, uczynić bezużytecznymi.

Elektroniczne środki transmisji danych zmieniają obraz pola walki. Dowodzenie wojskami dzięki różnym, niezawodnym środkom przekazu spełnia wymóg ciągłości oddziaływania szybkości przekazywania danych oraz zapewnia ich skrytość. Informacja w walce jest niezbędna wszystkim jej uczestnikom, a nie tylko organom dowodzenia. Coraz doskonalsze środki rozpoznania powodują, że pole walki nie stanowi tajemnicy dla walczących. Dokładność i szybkość rozpoznania oraz przekazywania jego wyników sprawia, że wiadomość o obiektach dociera do zainteresowanych ośrodków w czasie rzeczywistym, umożliwiając w ten sposób skuteczne rażenie środkami ogniowymi spiętymi w jeden system ze wspomnianymi środkami rozpoznania. Pociąga to za sobą rozliczne skutki dla walczących zgrupowań pancerno-zmechanizowanych. Będą one zmuszone ograniczać pracę środków emitujących energię elektromagnetyczną, rozśrodkowywać swe ugrupowanie, a poszczególne jego elementy usamodzielnić, czyniąc je zdolnymi do podjęcia skutecznej walki ze środkami napadu powietrznego i zgrupowaniami naziemnymi. Zadaniami o kapitalnym znaczeniu będzie maskowanie i mylenie.

Postęp techniczny w obszarze możliwości rażenia ogniowego przejawia się głównie wzrostem parametrów, takich jak:

- zasięg oddziaływania;
- precyzja rażenia;
- przebijalność;
- szybkość reakcji ogniowej.

Precyzja rażenia spowoduje, że do zniszczenia celu trzeba będzie użyć znacznie mniej amunicji. Pozwoli to ograniczyć ilość środków transportowych, co uczyni wojska bardziej manewrowymi. Zmusi to także do rozśrodkowania wojsk oraz rozczłonkowania kolumn marszowych na samodzielne grupy marszowe powodując mniejszą opłacalność uderzeń ogniowych. Sprawi zwiększenie tempa działań i manewrów. Wojskom broniącym się umożliwi zwiększenie obszarów obrony, a nacierającym poszerzenie pasów natarcia.

Z kolei rozśrodkowanie wojsk, będące odpowiedzią na wzrost skuteczności rozpoznania i rażenia, niesie ze sobą groźbę powstania znacznych luk w ugrupowaniu bojowym, co będzie sprzyjać wnikaniu w głąb obrony oddziałów wydzielonych i rajdowych. Siły te będą zespalać działania z walczącymi w głębi desantami taktycznymi i grupami desantowo-szturmowymi oraz tworzyć w ugrupowaniu strony przeciwnej ogniska walki. Sprzyjać to będzie koncepcji bicia przeciwnika częściami.

Nowe generacje środków przeciwpancernych, których system kierowania, zasięg i przebijalność uczyniły nieopłacalne dalsze zwiększanie grubości pancerzy, spowodują, że niszczenie tych środków zostanie powierzone piechocie, a zastosowanie pancerzy reaktywnych lub użycie do ich budowy lekkich stopów metali wpłynie na zmniejszenie wagi wozów bojowych i czołgów, czyniąc je bardziej manewrowymi.

Postęp techniczny, jako determinanta zmian w taktyce, stawia przed nią nowe wyzwania, których efektem muszą być stopniowe przeobrażania tej specjalności.

Wyzwania te, to między innymi:

- zwiększenie dynamiki działań i ruchliwości na polu walki;
- pełne wykorzystanie technicznych środków rażenia;
- zapewnienie skuteczności działań przy zwiększonym obszarze odpowiedzialności;
- przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika;
- maskowanie i mylenie;
- ogniskowość walki;
- skracanie czasu reakcji;
- zwiększona samodzielność elementów ugrupowania działających wojsk.

Wymienione do tej pory determinanty nie wyczerpują listy możliwych czynników wywierających wpływ na przeobrażenia w taktyce. Kolejnym istotnym czynnikiem jest ***środowisko walki.***

Przyspieszony rozwój gospodarczy zwiększy stopień zurbanizowania i zagęszczenia terenu, powodując systematyczne zmniejszanie się obszaru terenu otwartego. Przy powiększonym obszarze działań oddziałów i związków taktycznych oraz tworzonych zgrupowaniach broni połączonych, charakterystyczne stanie się przeplatanie odcinków terenu o różnych właściwościach taktycznych. Fakt ten implikuje konieczność znajomości działania w różnych środowiskach pola walki: forsowania rzek i kanałów o umocnionych brzegach, pokonywania obrony opartej na gęstej zabudowie pojedynczych osiedli, małych miasteczek i dużych aglomeracji, pokonywanie masywów leśnych czy prowadzenie działań w terenie górzystym. Każde z tych środowisk walki będzie wymagać innej taktyki działania, innego specjalistycznego sprzętu oraz profesjonalnego wyszkolenia.

Środowisko walki, jako czynnik zmian w taktyce, będzie wywierać stopniowy, lecz systematyczny (uwarunkowany tempem zmian środowiska) wpływ na taktykę wojsk lądowych, głównie w zakresie:

- zmiany zasad rozmieszczania wojsk w terenie;
- przyjęcia jako reguły działań w terenie zabudowanym;
- zwiększania samodzielności pododdziałów w walce.

Obserwując chociażby walki w Groznym widzieliśmy, że działania prowadzone w terenie zabudowanym wymagają umiejętności stosowania nieszablonowych sposobów, dokładnego rozpoznania oraz zastosowania odpowiednio dobranych środków rażenia. W takich warunkach ani przewaga ilościowa, ani techniczna nacierającego nie ma decydującego znaczenia.

Kolejnym istotnym determinantem, mającym swoją praktyczną wymowę, jest przynależność do sojuszów.

We wstępnej części rozdziału uzasadniano, że zobowiązania płynące z tego faktu sięgają sfery strategicznej i operacyjnej, nie można jednak nie dostrzegać, iż

w jakimś stopniu dotyczą również taktyki, począwszy od konieczności dostosowania niektórych rozwiązań teoretycznych do wymogów Sojuszu, łącznie z udziałem wydzielonych sił w misjach pokojowych oraz uczestnictwa w ewentualnych działaniach w interesie jego członków. Wszystko to powoduje potrzebę poszukiwania skutecznych sposobów przygotowania wojsk do wykonywania zadań również poza granicami kraju. Charakter tych zadań diametralnie odbiega od dotychczas przewidywanych, a warunki terenowe i klimatyczne wymuszają znaczną rozpiętość przygotowań. Taktyka działania w operacjach wymuszania pokoju, utrzymania pokoju, a taktyka walki w klasycznym rozumieniu, to działania znacznie różniące się od siebie. Wszystko to wpływa na przeobrażenia, jakie zachodzą w taktyce.

Wnioski i spostrzeżenia przedstawione w powyższym rozdziale pozwalają na wygenerowanie poniższej konkluzji: Dynamiczne, wieloaspektowe podejście do teorii taktyki wymaga odpowiednich zmian w powstającej literaturze przedmiotu.

Podręczniki, regulaminy oraz instrukcje dotyczące filozofii walki zbrojnej, doskonalą i kształcą personel wojskowy wszystkich rodzajów służb. Muszą się zatem jasno odnosić do zmieniającej się rzeczywistości oraz polecanych, odpowiednich rozwiązań taktycznych, technik i procedur. Powinny uwypuklać wieloaspektowe podejście do problemów działań zbrojnych oraz podkreślać, że wojny nie zdarzają się w próżni (oderwaniu od rzeczywistości).

Zmiany wykreowane przez kompetentnych teoretyków i praktyków sztuki wojennej powinny doprowadzić do postrzegania walki zbrojnej jako procesu bardzo trudnego, kształtowanego ciągle przez środki, środowisko i wymiary przyszłej wojny. Aby być na bieżąco z tymi zmianami jest potrzebne podejście w sposób całkowity i wielopoziomowy do teorii sztuki wojennej, która jest związana z rozwojem praktycznej doktryny walki zbrojnej. Tak więc teoria musi raczej przedstawiać walkę jako fenomena złożonego z ciągłych zmian zachodzących w sposób dynamiczny na aktywnych poziomach, niż jako zamknięty system. Dzięki rewolucyjnym odkryciom w technologii komputerowej i zmianie w naukowym myśleniu, mamy środki do kontynuacji, rozwoju i wieloaspektowego podejścia do wojny. Czyniąc to, utrzymujemy ciągłość ewolucji sztuki wojennej, a w niej również taktyki.

ZAKOŃCZENIE

Zapowiedzianym na wstępie zamysłem autorów niniejszego podręcznika było przedstawienie wiedzy obejmującej zakres taktyki ogólnej. Sądzimy, że stworzyliśmy udokumentowane podstawy teoretyczne tej wiedzy, z uwzględnieniem nowych uwarunkowań wskazujących na potrzebę akcentowania aspektów narodowych oraz wymagań sojuszniczych.

Układ rozdziałów i podrozdziałów oraz zawarta w nich wykładnia wiedzy taktycznej stanowi pewną całość o uporządkowanej strukturze. W porównaniu do poprzednich opracowań podręcznikowych, oprócz stosownych zmian, wprowadziliśmy także nowe treści, do których należy zaliczyć m.in. działania pokojowe, działania w różnych sytuacjach pola walki czy też koordynację wysiłków.

Uważamy, iż zachowaliśmy właściwe relacje między treściami podręcznika a zapisami (postanowieniami) *Regulaminu działań wojsk lądowych* oraz *Doktryny taktycznej Sojuszu ATP-35(B)*. Dążyliśmy przy tym, aby prezentowana wykładnia problematyki taktycznej dotyczyła kwestii uznawanych jako aktualne i istotne, a stosowana klasyfikacja i terminologia były zgodne z dorobkiem narodowym oraz kompatybilne z sojuszniczymi postanowieniami normatywnymi.

Zdajemy sobie sprawę z możliwych niedoskonałości podręcznika i oczekujemy krytycznych odniesień, które zostaną przedyskutowane i twórczo wykorzystane w nowych opracowaniach dydaktycznych oraz perspektywicznie w nowej jego edycji.

W 2001 roku zamierzamy wzbogacić treści pisane o wyraz graficzny zaprezentowany w znowelizowanym *Albumie szkiców taktycznych*.

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa zwarte

AAP-6, *Słownik terminów i definicji NATO*, MON, Warszawa 1998.

Aponowicz A., *Współdziałanie*, MON, Warszawa 1970.

Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Bellona, Warszawa 1997.

Bartczak B., *Właściwości działań artylerii pułku (dywizji) w nocy*, ASG WP, Warszawa, 1989.

Bieżuński Z., *Przeciwdesantowa obrona wybrzeża morskiego,* AON, Warszawa, 1991.

Biziewski J., *Pustynna Burza*, ALTAIR, Warszawa 1994.

British Army doctrine publication 1998.

Brzozowski J., *Działania bojowe w rejonach zurbanizowanych we współdziałaniu z jednostkami wojsk obrony terytorialnej*, AON, Warszawa 1998.

Bujak A., *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, Toruń 2000.

Bujak A., Śliwa Z., *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, AON, Warszawa 1999.

Bujak A., *Wpływ środowiska walki na działania bojowe*, WSO, Poznań 2000.

Chocha B., *Rozważania o taktyce*, MON, Warszawa 1982.

Clausewitz C., *O wojnie*, Lublin 1995.

Cordesman A., Wagner A., *The lessons of modern war*, Mansell Publishing Limited, Londyn 1991.

Czarnotta Z., Moszumański Z., *Czeczenia 94–95*, ALTAIR, Warszawa, 1995.

Tactical Land Forces Doctrine ATP-35(B).

Doktryna wojsk lądowych ATP-35(B), Warszawa 1995.

Drost M., Gąsiorek K., *Współdziałanie w obronie powszechnej*, AON, Warszawa 1995.

Dupuy T. N., *Internacional and defense encyclopedia*, Brassey's, Washington 1993

Działania taktyczne wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z obroną terytorialną, red. W. Lidwa. Materiały z konferencji. AON, Warszawa 1998.

Działania taktyczne wojsk lądowych, AON, Warszawa 1995.

Fm 100-5 Operations the army's field manual.

FM 34-130 Intelligence preparation of the battlefield, Department of the Army, Washington 1994.

Galewski Z., *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983.

Geografia wojenna Polski, AON, Warszawa 1995.

Harkavy R. E., *The lessons of recent wars in the third world*, Lexington 1985.

Heisbourg F., *Wojny*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.

Huzarski M., *Działania taktyczne w terenie lesisto-jeziornym*, Orzysz 1997.

Huzarski M., *Obrona związku taktycznego*, AON, Warszawa 1996.

Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999.

Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 1998.

Jakubczak R., *Przygotowanie i prowadzenie działań wojsk obrony terytorialnej w rejonach odpowiedzialności*, AON, Warszawa 1996.
Kaczmarek W., *Działania taktyczne związku taktycznego (oddziału) w specyficznych środowiskach pola walki*, AON, Warszawa 1995.
Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna – jaka?*, BUWiK, Warszawa 1995.
Kaczmarek W., *Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego*, AON, Warszawa 1997.
Koncepcja rozwoju obrony terytorialnej, MON, Warszawa 1998.
Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1965.
Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938.
Kowalczyk A., *Afganistan 80–89*, ALTAIR, Warszawa 1994.
Koziej S., Łaski W., Sznajder R., *Teren i taktyka*, MON, Warszawa 1980.
Lach Z., Łaszczuk A., Nowak Z., *Ocena terenu według NATO*, Warszawa 2000.
Leksykon wiedzy wojskowej, MON, Warszawa 1971.
Lidwa W., *Wpływ zadań obrony terytorialnej na przeobrażenia w taktyce ogólnej*, Warszawa 1998.
Lidwa W., *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000.
Lidwa W., *Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej w działaniach na obszarze kraju*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1999.
Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski na przełomie XX i XXI wieku*, MON, Warszawa 1995.
Mazurkiewicz J., *Właściwości organizacji łączności w warunkach szczególnych*, AON, Warszawa 1994.
Middeldorf E., *Taktyka w kampanii rosyjskiej*, MON, Warszawa 1961.
Montain operations, [w:] Army Field Manual, vol. IV – Operations Special Environments, British Army Doctrine Publication 1998.
Night, multi-service and adverse weather combat operations, [FM 90-22], Ford Monroe, Virginia 1991.
Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985.
Operation Desert Sabre, *The planning process and tactics employed Br 1 st Armoured Division*, 1993.
Parzewski J., *Tworzenie systemu zapór minowych w obronie lądowej wybrzeża morskiego RP*, AON, Warszawa 1994.
Przebieg działań wojennych w Czeczenii (cz. I), Towarzystwo Wiedzy Obronnej Oddział WOW, [w:] Biuletyn Informacyjny nr 6, Warszawa-Cytadela 1995.
Przebieg oraz doświadczenia i wnioski z wojny w rejonie Zatoki Perskiej, AON, Warszawa 1991.
Regulamin działań wojsk lądowych, DWLąd., Warszawa 1999.
Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry, Warszawa 1993.
Riper P., Scales R., *Preparing for war in the 21st century*, Parameters, United States Strategic Institute 1997.
River crossing operations, *FM 90-13*, Department of the Army 1992.
Scales R., *Future warfare*, Carlisle Barracks 1999.
Schwarzkopf H. N., *Nie trzeba bohatera*, Ryton, Warszawa 1993.
Sobolewski G., *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej*, rozprawa doktorska, Warszawa 2000.

Staszak D., *Właściwości użycia artylerii do ognia pośredniego w porażeniu ogniowym przeciwnika podczas obrony wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.
Sullivan G. R., Dubik J. M., *Land warfare in the 21st century*, Carlisle Barracks, Pensylwania 1993.
Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
Szeremietiew R., *Obronić Polskę*, Bellona, Warszawa 1997.
Ścibiorek Z., *Aktywność w obronie*, „SUKCES", AON, Warszawa 1996.
Ścibiorek Z., *Działania opóźniające*, Bellona, Warszawa 1996.
Ścibiorek Z., Kałużny K., *Marsz dywizji i pułku na obszarze kraju*, AON, Warszawa 1992.
Ścibiorek Z., Lidwa W., Płonka I., *Taktyka piechoty górskiej*, AON, Warszawa 1994.
Ścibiorek Z., *Rozważania o obronie*, Bellona, Warszawa 1993.
Ścibiorek Z., Święcicki S., *Współdziałanie wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej*, AON, Warszawa 1998.
Ścibiorek Z., *Zasady prowadzenia działań opóźniających przez oddziały i pododdziały ogólnowojskowe (OPÓR I)*, AON, Warszawa 1996.
Tomaszewski A., *Wojska lądowe w strategicznej operacji obronnej*, Toruń 1996.
Użycie batalionu piechoty i czołgów na współczesnym polu walki, Warszawa, CDO WP 1984.
Wiatr M., *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999.
Właściwości obrony związku taktycznego w nocy, AON, Warszawa 1993.
Zajdziński W., *Jednostki górskie państw obcych w działaniach bojowych w górach*, AON, Warszawa 1994.
Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 1998.

Artykuły

Amerykańskie doświadczenia z wojny w Wietnamie, „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1974 nr 1.
Cygankow P., *Rozwój taktyki natarcia w nocy*, „Myśl Wojskowa" 1979 nr 2.
Czarnota Z., Moszumański Z., *Przeciwnicy „rozstawiają figury"*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2000 nr 5.
Daniel C., *Wpływ terenu lesisto-jeziornego na zadania i ugrupowanie bojowe wojsk w natarciu*, „Myśl Wojskowa" 1982 nr 2.
Działania bojowe wojsk lądowych w górach (Według poglądów amerykańskich), „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1973 nr 6.
Frost R., *„Street smart" soldiers – aspects of training for urban operations*, „Internationale Defense Review" 1988 nr 3, vol. 21.
Gander T., *Bofors coastal defence artillery*, „Jane's Defence Weekly" 1985 nr 12, vol. 4.
Gander T., *Szwedzkie potężne siły antyinwazyjne. Sweden's powerful anti-invasion force*, „Jane's Defence Weekly" 1986 nr 24, vol. 6.
Garstka J., *System zapór i niszczeń w obronie przeciwdesantowej wybrzeża morskiego*, „Myśl Wojskowa" 1994 nr 3.
Gąsiorek K., *Główne założenia współdziałania wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej*, „Myśl Wojskowa" 1994 nr 4.
Gotz R., *Force XXI: USArmy in der zukunft*, „Truppenpraxis" 1998 nr 7–8.
Grant S., *Tomorrow`s battelfield*, „Jane`s Defense Weekly" 1997.

Grau L., Nawroz M., *The Soviet experience in Afganistan*, „Military Review", September-October 1995.

Gwarda K., *Charakterystyka lasów oraz ich wpływ na działania bojowe wojsk*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1980 nr 12.

Hansen, Evans, *Użycie jednostek wojsk lądowych w górach na dużych wysokościach*, „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1967 nr 1.

Haucke W., *Das Gefecht bei Nacht*, „Kampftruppen" 1975 nr 3.

Hewish M., *Obrona wód przybrzeżnych i wybrzeży*, „Internationale Defense Review" 1986 nr 9, vol. 19 „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1989 nr 1.

Hewish M., Hammick M., Boatman J., *Fighting the dark: policy on 24h combat still lacking*, „Internationale Defense Review" 1992 nr 6, vol. 25.

Hewish M., Pengelley R., *Warfare in the global city*, „Janes International Defrnse Review" 1998 nr 6.

J. B., *Prowadzenie operacji zbrojnych w warunkach szczególnych (według poglądów rosyjskich)*, „Wojskowy Przegląd Zagraniczny" 1999 nr 1(233).

Janicki L., *Wykorzystanie terenu w działaniach nocnych i warunkach ograniczonej widoczności*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1973 nr 10.

Kiziewicz J., Specyfika prowadzenia natarcia w miejscowościach i osiedlach, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1975 nr 2.

Kowalski A., *Właściwości prowadzenia działań bojowych w nocy w terenie lesisto-jeziornym i górzystym*, „Myśl Wojskowa" 1981 nr 5.

Kratz H. A., *Kampf zwischen Beton*, „Wehrausbildung" 1992 nr 5.

Lasswell J. A., *Wall to wall. Sea dragon's next phase explores urban warfighting tactics for the 21st century*, „Armed Forces Journal, International", January 1998.

Lis J., *Właściwości obszarów górskich i ich wpływ na prowadzenie działań bojowych*, „Myśl Wojskowa" 1970 nr 3.

Matczyński W., *Rozpoznanie artyleryjskie w terenie górzystym*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2000 nr 5.

O teorii obrony wybrzeża, „Wojennaja Mysl" 1994 nr 4.

Panton J., *Company team offensive operations in urban terrain*, „Armor" 1993 nr 11–12.

Pecorov S., *Podgotovka k vedeniju boevych dejstvij v gorode*, „Zarubeznoe Voennoe Obozrenie" 1990 nr 5.

System obrony terytorialnej III Rzeczypospolitej Polskiej, „Zeszyty Naukowe AON" 1989 nr 1(30)/A.

Śliwa Z., *Jeszcze o działaniach w górach*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1999 nr 10.

Śliwa Z., *Wybór przedniego skraju w obronie przeszkód wodnych*, „Myśl Wojskowa" 1996 nr 6.

Wawrzyniak R., *Planowanie manewru w terenie górzystym*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1989.

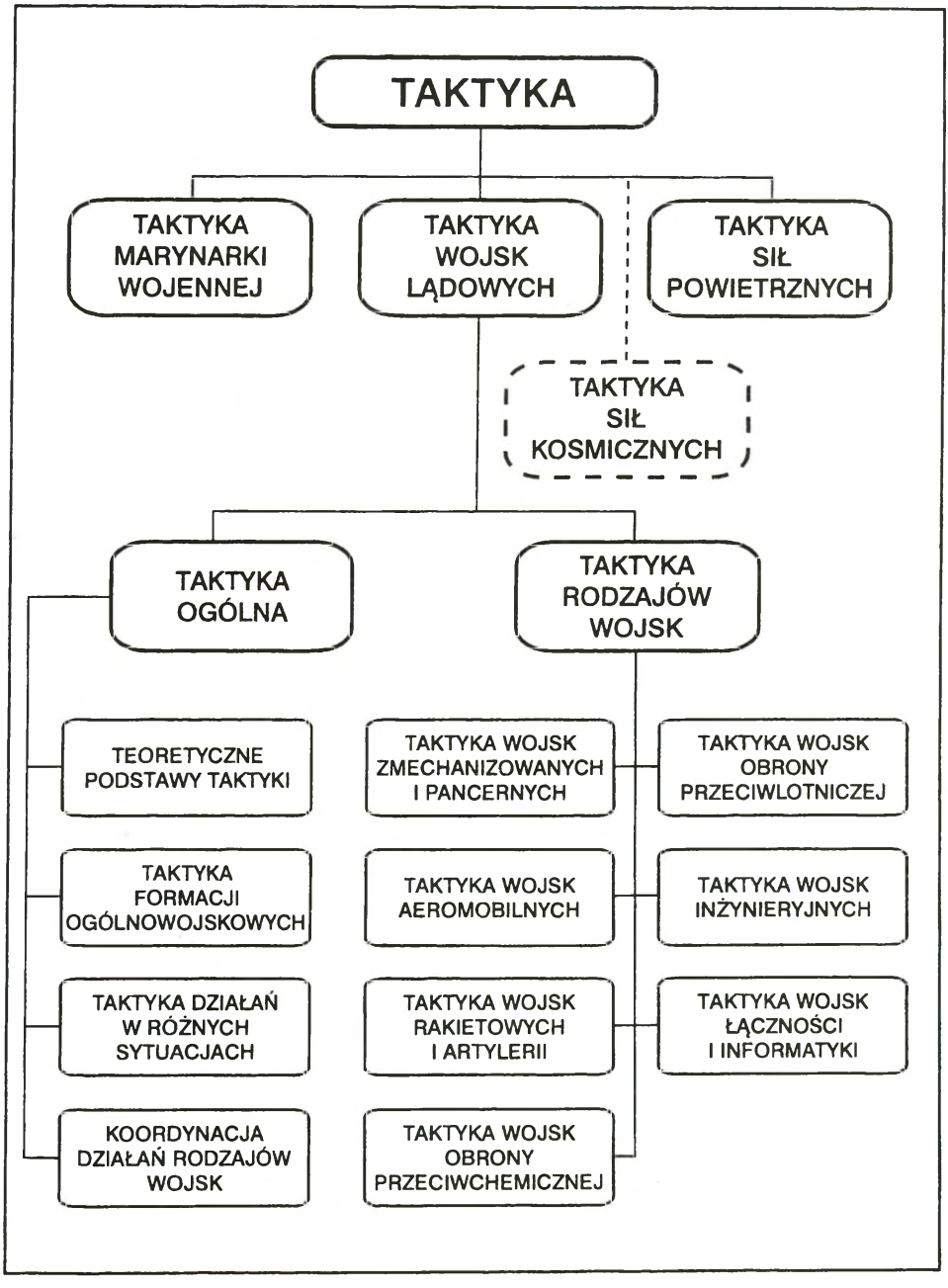
Winokur Z., *Zabezpieczenie świetlne walki w nocy*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1983 nr 3

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

1. Klasyfikacja taktyki wojsk lądowych
2. Struktura taktyki formacji ogólnowojskowych
3. Klasyfikacja działań taktycznych
4. Porównanie zgodności zasad walki
5. Wojska aeromobilne w działaniach obronnych
6. Wojsk aeromobilne w działaniach zaczepnych
7. Podział pasa odpowiedzialności obronnej dywizji
8. Podział rejonu odpowiedzialności obronnej brygady, batalionu i kompanii
9. Etapy prowadzenia natarcia przez ZT
10. Cele działań opóźniających
11. Działania opóźniające w ćwiczeniu ŚOW – „ORION 97"
12. Działania opóźniające w ćwiczeniu „TATRY 96"
13. Organizacja przemieszczania wojsk
14. Ugrupowanie marszowe ZT (wariant)
15. Ugrupowanie marszowe brygady zmechanizowanej (wariant)
16. Ubezpieczenie rejonu ześrodkowania
17. Ugrupowanie oddziału do wyjścia z okrążenia
18. Zależności, relacje, obszary koordynacji oraz współdziałania (schemat ideowy)
19. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT podczas wykonywania marszu
20. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach opóźniających
21. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach obronnych
22. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach zaczepnych

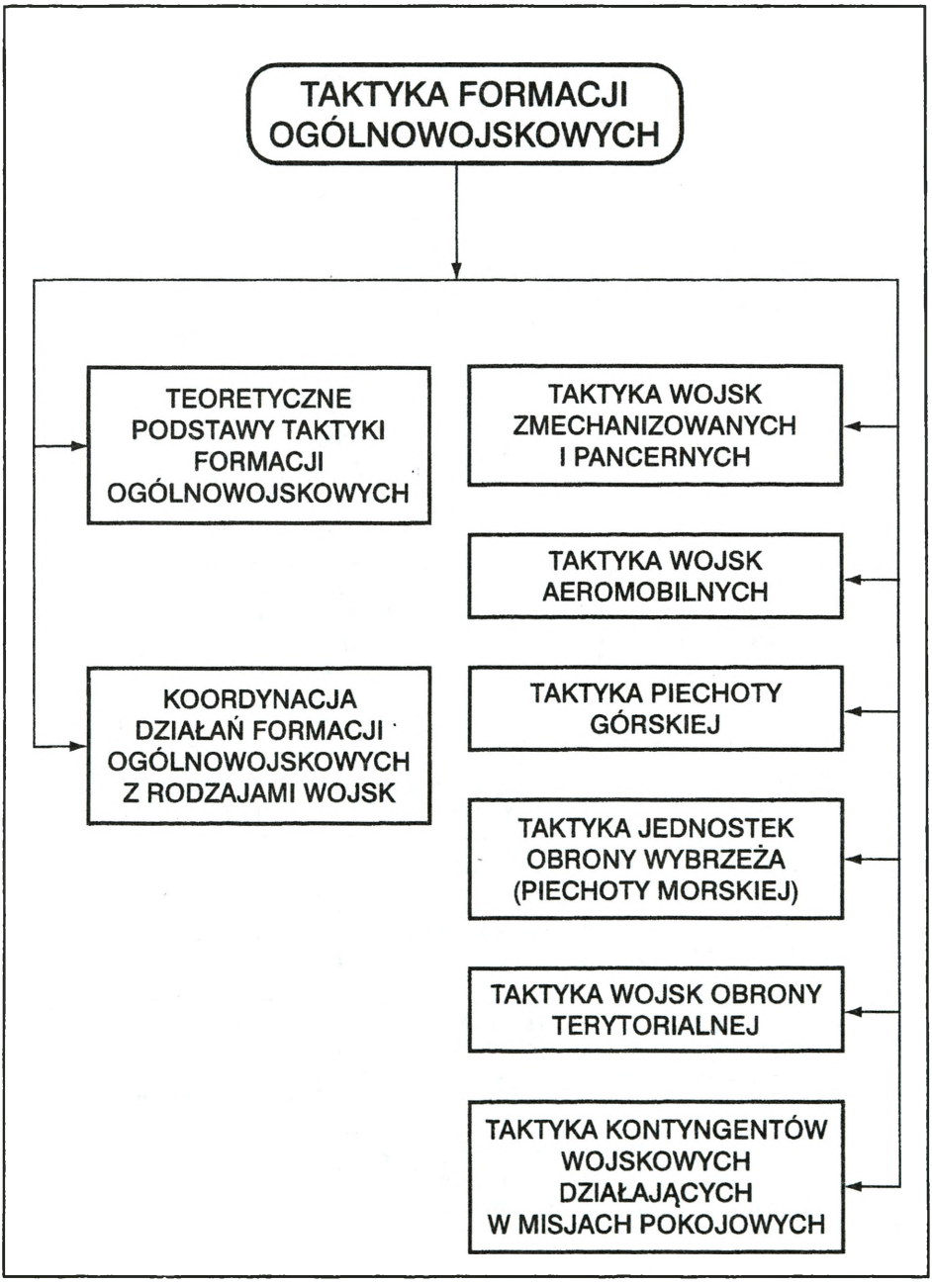
Załącznik 1

KLASYFIKACJA TAKTYKI WOJSK LĄDOWYCH

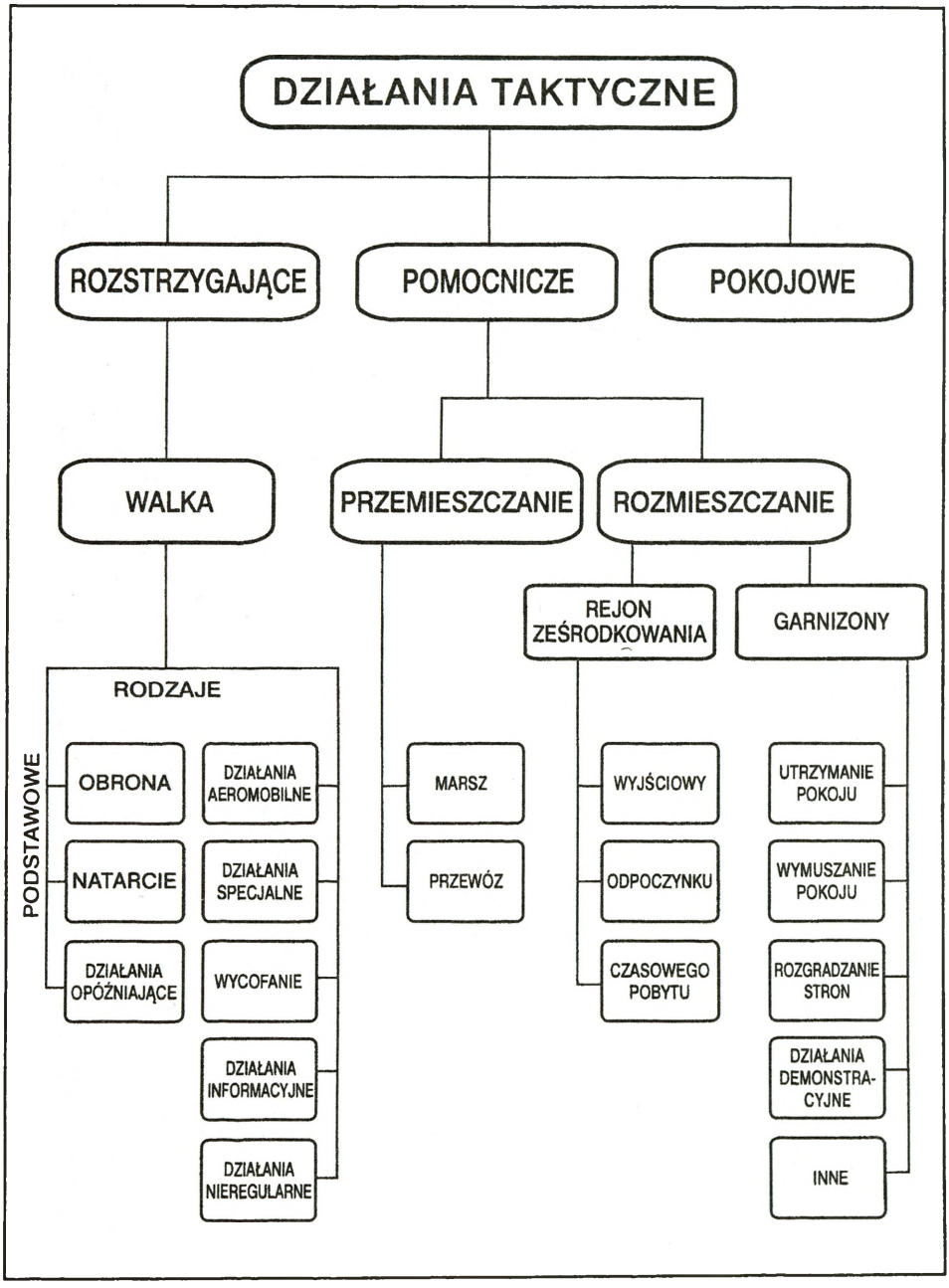
Załącznik 2

STRUKTURA TAKTYKI FORMACJI OGÓLNOWOJSKOWYCH

Załącznik 3

KLASYFIKACJA DZIAŁAŃ TAKTYCZNYCH

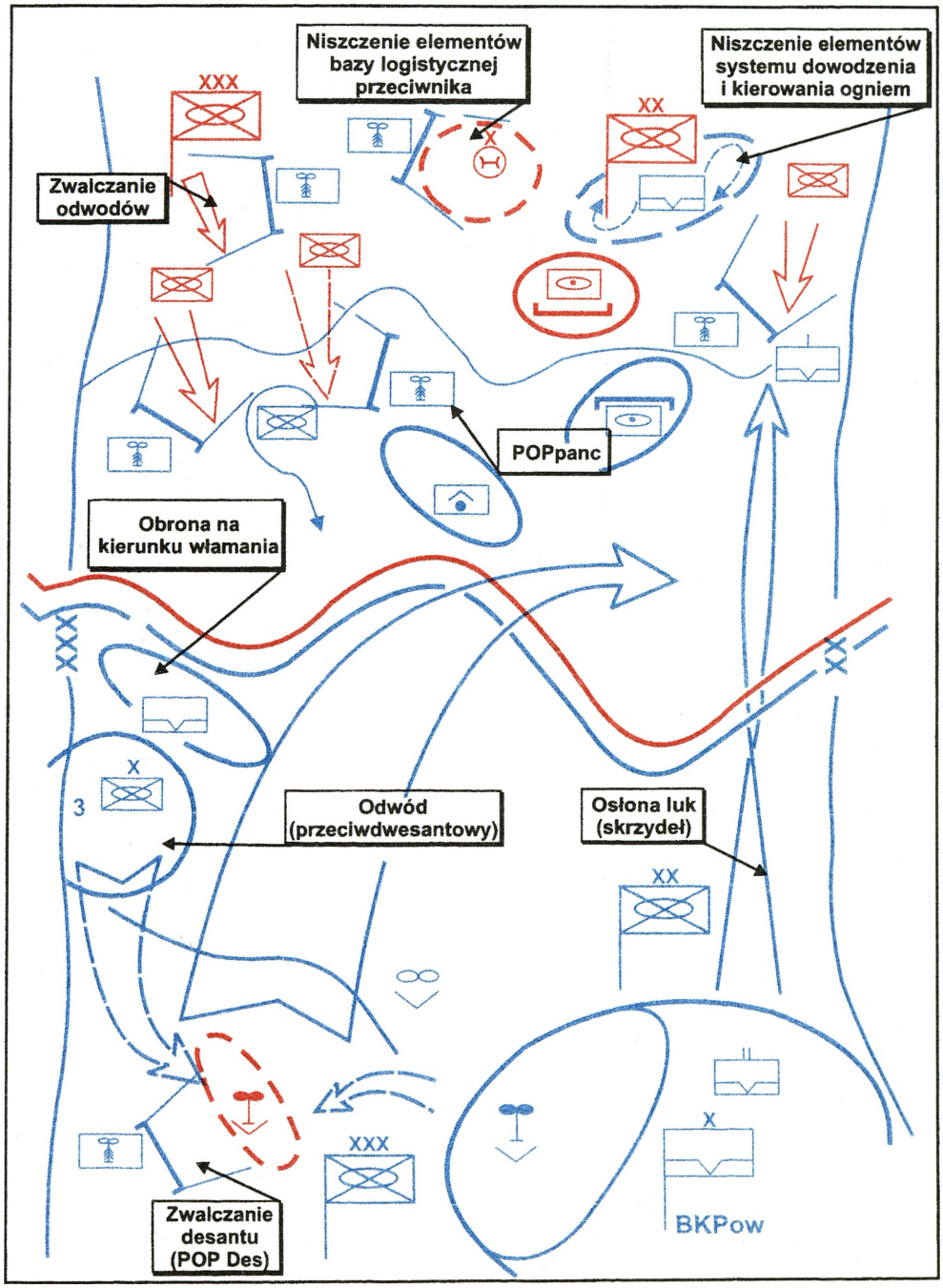
Załącznik 4

PORÓWNANIE ZGODNOŚCI ZASAD WALKI

	Państwo – Dokumenty normatywne – Sojusz					
	AJP-1 (A) NATO	ATP-35 (B) NATO	FM-100-5 (USA)	HDv-100/100 (RFN)	WNP (ROSJA)	RDzTWZiP batalion-kompania (POLSKA)
1	**Troska o morale**	**Czynniki ludzkie (przywódctwo, morale, inicjatywa, elastyczność, wytrzymałość)**			**Morale**	**Czynniki ludzkie (przywódctwo, morale, inicjatywa, elastyczność, wytrzymałość)**
2	Założenia (celowość)	Wybór i sprecyzowanie celu	Cel	Osiąganie celu	Przestrzeganie celu	Celowość
3		Swoboda działania		Swoboda działania		
4		Działania zaczepne	Ofensywa			
5		Koncentracja wysiłku	Zmasowanie	Punkt ciężkości	Koncentracja wysiłku	
6	Ekonomia wysiłku	Ekonomia sił	Ekonomia sił	Ekonomia sił	Ekonomiczne użycie sił	Ekonomia sił
7		Mobilność				
8		Manewr	Manewr	Manewr	Manewr i szybkie tempo działań	Manewr
9	Zaskoczenie	Zaskoczenie	Zaskoczenie	Zaskoczenie	Zaskoczenie i zabezpieczenie	Zaskoczenie
10		Rozpoznanie				
11	Prostota	Prostota	Prostota	Prostota		
12	Utrzymanie operacji	Podtrzymanie sił		Odwody		
13	Elastyczność	Elastyczność				
14	Współpraca			Współdziałanie	Współdziałanie	
15		Zabepieczenie log.		Zaopatrywanie mat.		Zachowanie zdolności bojowej
16	Bezpieczeństwo	Ubezpieczenie i ochrona tajemnicy	Bezpieczeństwo	Zachowanie tajemnicy	Ochrona skuteczności bojowej własnych wojsk	
17			Jedność dowodzenia	Energiczne dowodzenie		
18	Inicjatywa			Ryzyko		
19				Mylenie		
20				Maskowanie i ukrycie		
21		Zabepieczenie log.		Przewaga		
22					Aktywność walki	Aktywność
23	Jedność wysiłków				Unicestwienie	

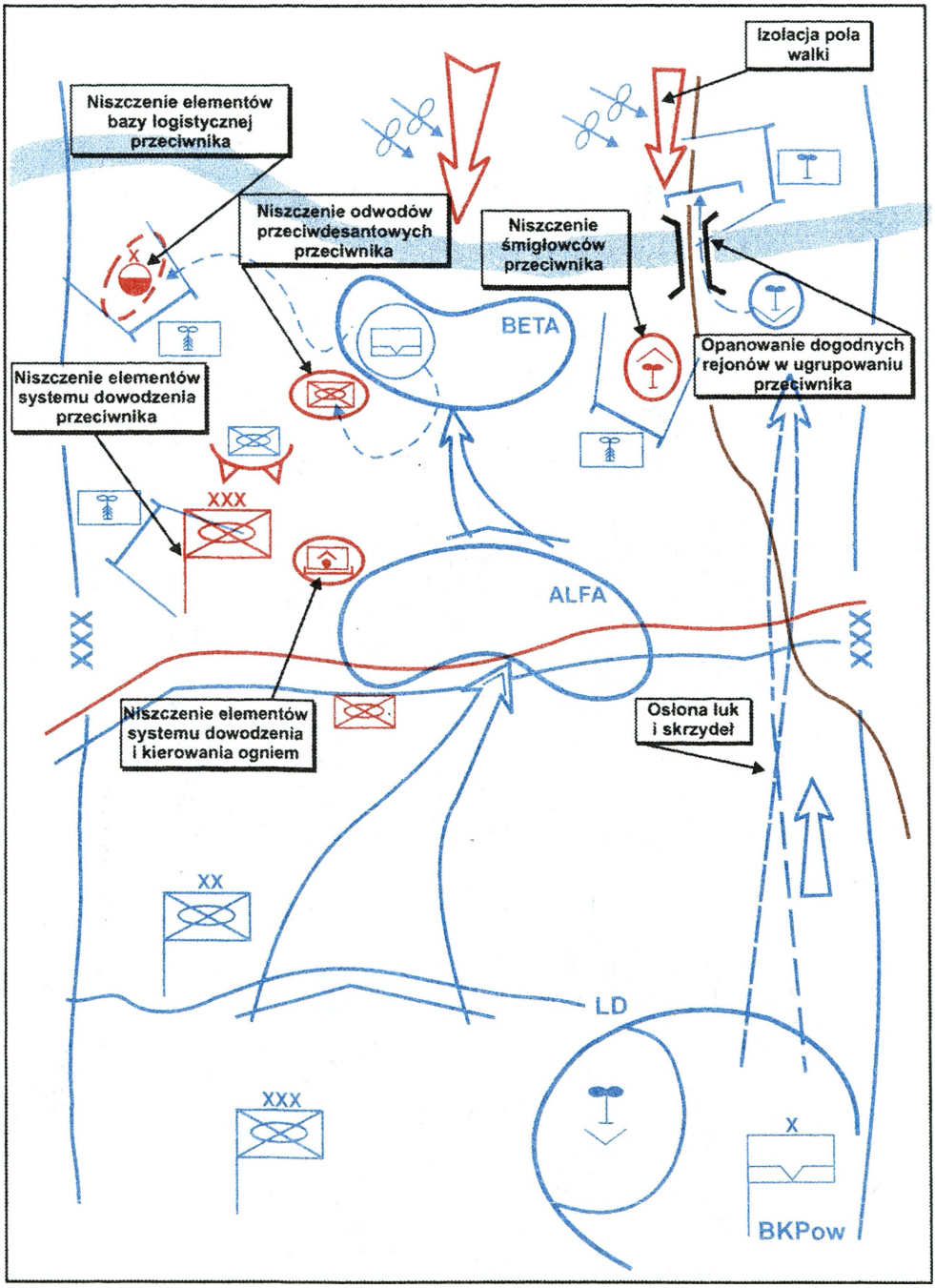
Załącznik 5

WOJSKA AEROMOBILNE W DZIAŁANIACH OBRONNYCH

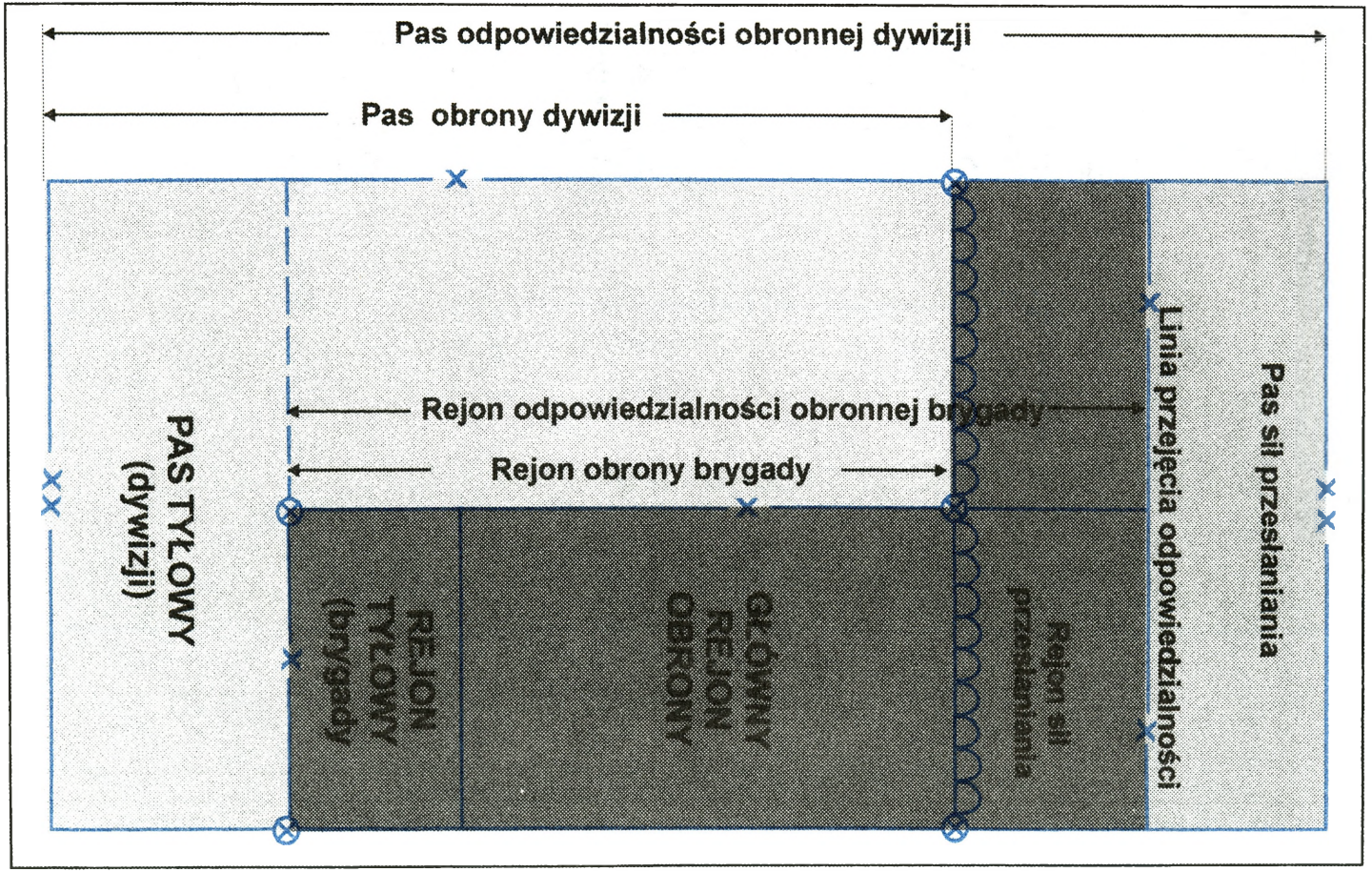
Załącznik 6

WOJSKA AEROMOBILNE W DZIAŁANIACH ZACZEPNYCH

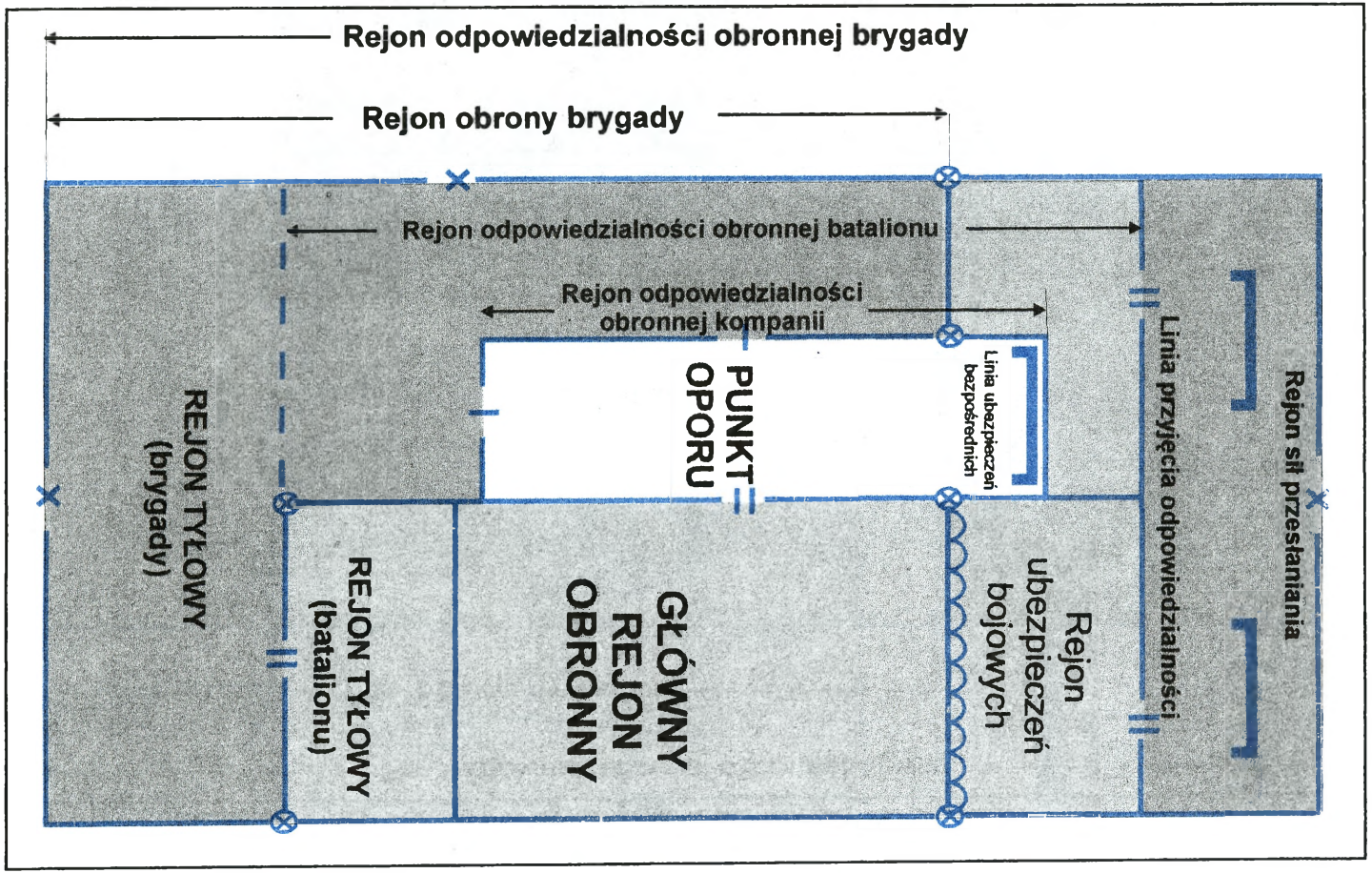
Załącznik 7

PODZIAŁ PASA ODPOWIEDZIALNOŚCI OBRONNEJ DYWIZJI

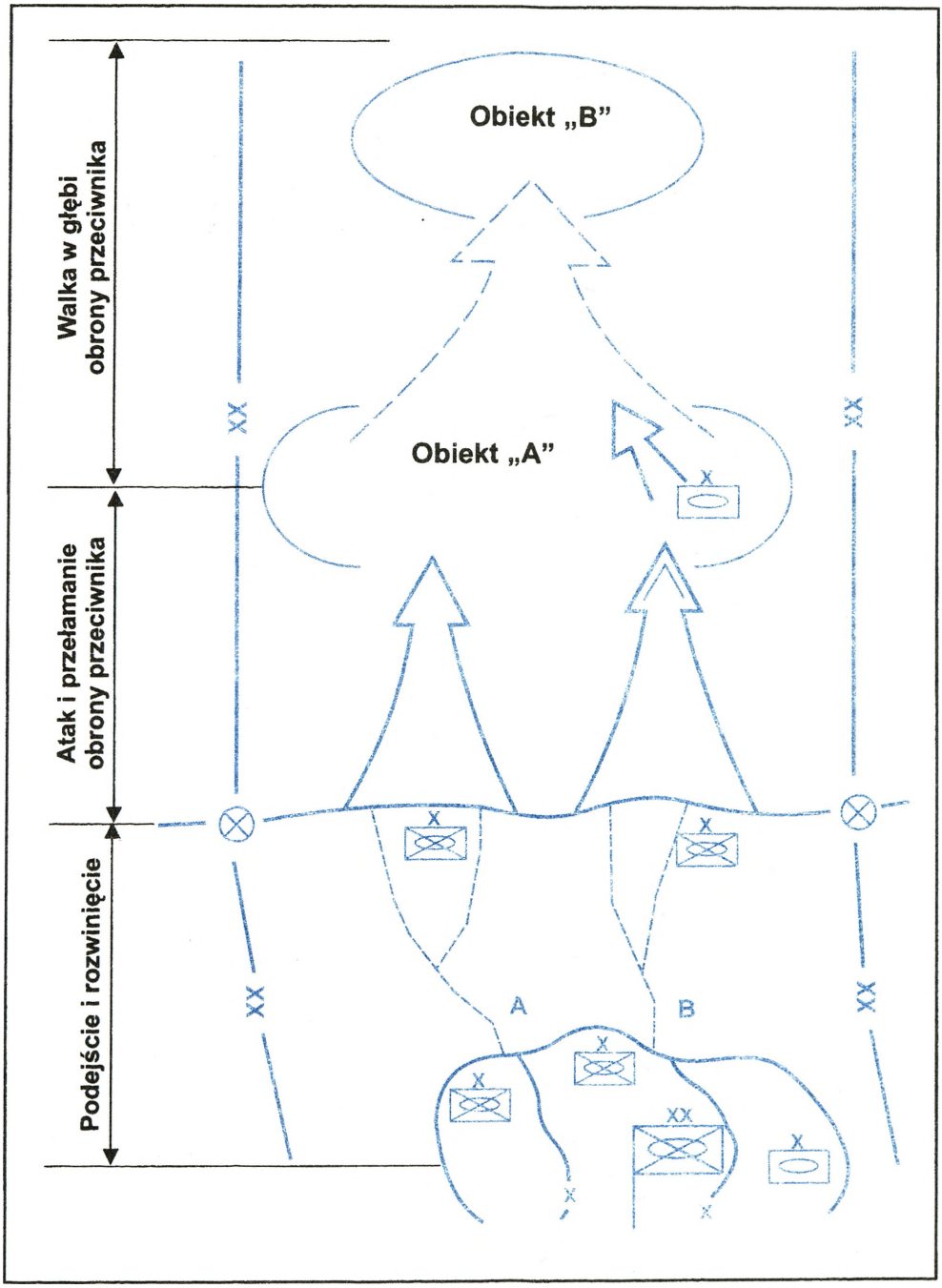
Załącznik 8

PODZIAŁ REJONU ODPOWIEDZIALNOŚCI OBRONNEJ BRYGADY, BATALIONU I KOMPANII

Załącznik 9

ETAPY PROWADZENIA NATARCIA PRZEZ ZT

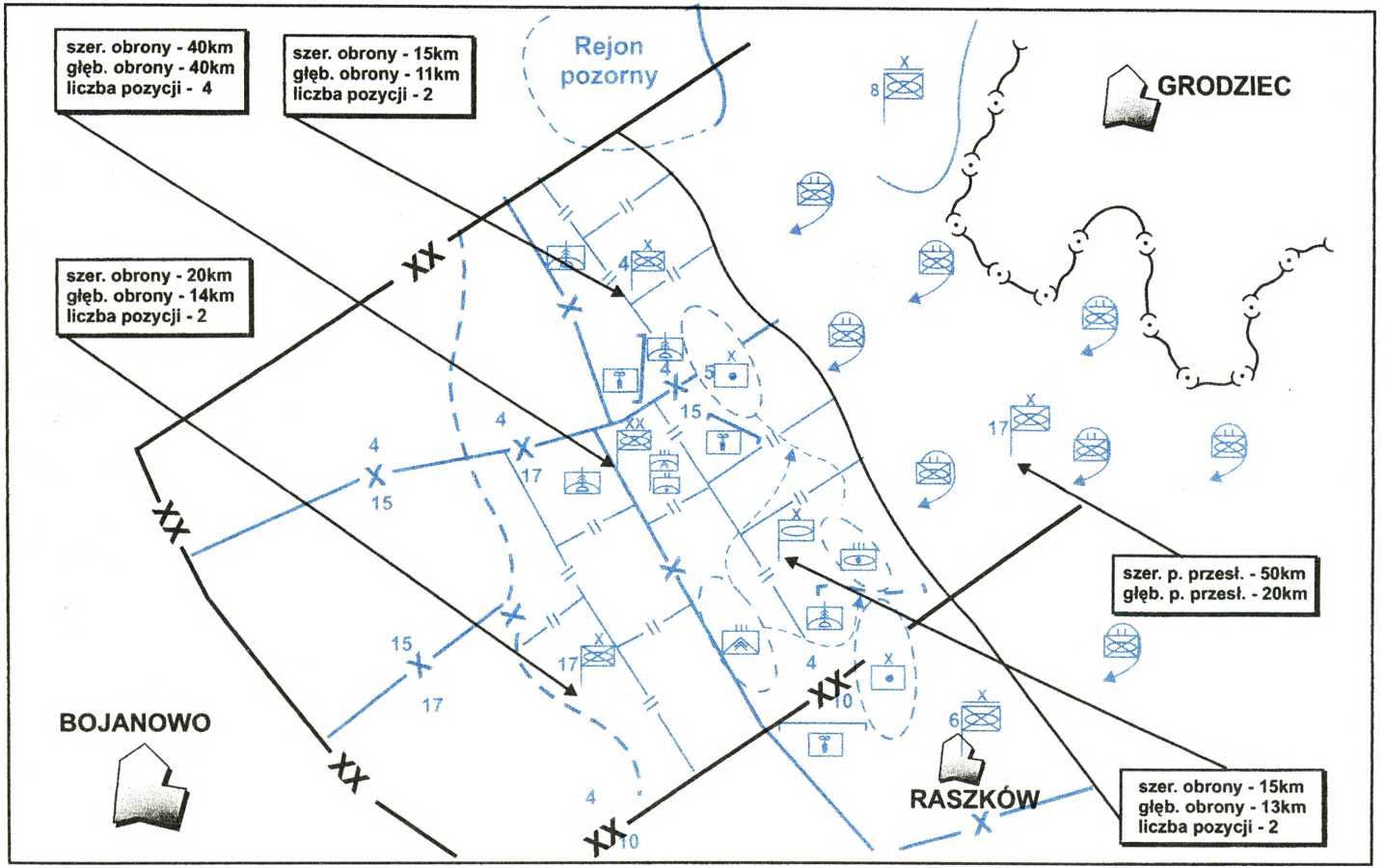
Załącznik 10

CELE DZIAŁAŃ OPÓŹNIAJĄCYCH

Państwo – Dokumenty normatywne – Sojusz			
ATP-35 (B) – NATO	**FM-100-5 (USA)**	**HDv-100/100 (RFN)**	**RDzTWZiP (POLSKA)**
1. Spowolnienie przemieszczania się przeciwnika: a) obniżenie możliwości zaczepnych przeciwnika, b) uzyskanie czasu na późniejsze oddziaływanie. 2. Wmanewrowanie przeciwnika do rejonu, gdzie będzie on podatny na ataki. 3. Uniknięcie walki w niepożądanych warunkach. Ustalenie głównego wysiłku przeciwnika. s. 146	Zyskanie czasu dla: – odtworzenie obrony; – osłony broniącej się lub wycofującej jednostki; – ochrony skrzydła jednostki wojsk własnych; – udziału w wysiłkach na rzecz ekonomii sił. s. 289	1. Zyskanie czasu. 2. Skierowanie nieprzyjaciela w określonym kierunku. 3. Osłabienie sił nieprzyjaciela. 4. Wprowadzenie wojsk w wypadku zagrożenia zniszczeniem przez przeważającego nieprzyjaciela. s. 265	1. Zadanie przeciwnikowi znacznych strat bez wdawania się w przewlekłe walki. 2. Zyskanie czasu kosztem stopniowej utraty terenu. 3. Skierowanie przeciwnika w określonym kierunku i tym samym przejęcie inicjatywy. 4. Wyprowadzenie wojsk w wypadku zagrożenia rozbiciem ich przez przeciwnika. 5. Ustalenie punktu ciężkości natarcia przeciwnika. s. 123

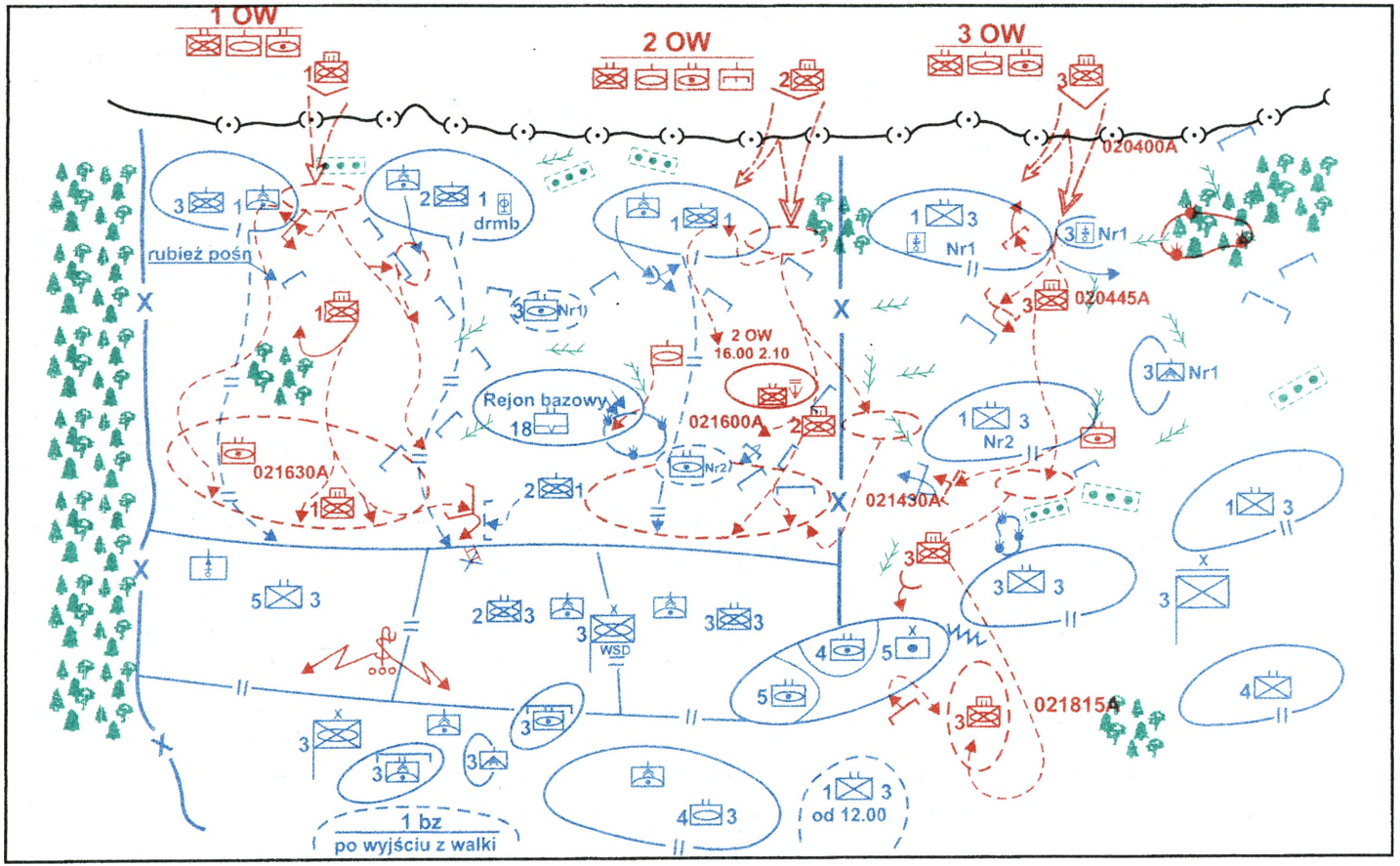
Załącznik 11

DZIAŁANIA OPÓŹNIAJĄCE W ĆWICZENIU ŚOW "ORION -97"

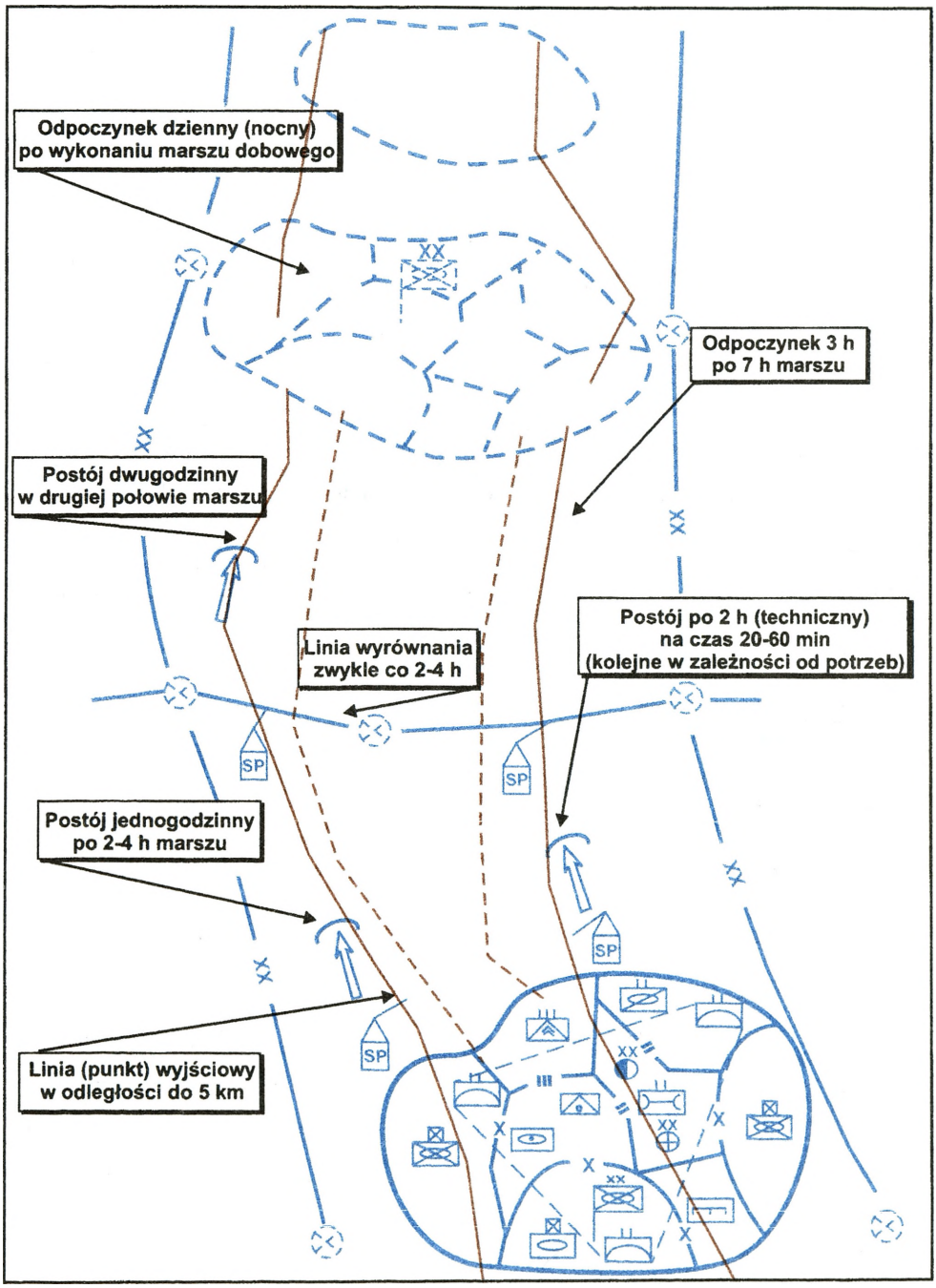
Załącznik 12

DZIAŁANIA OPÓŹNIAJĄCE W ĆWICZENIU „TATRY 96”

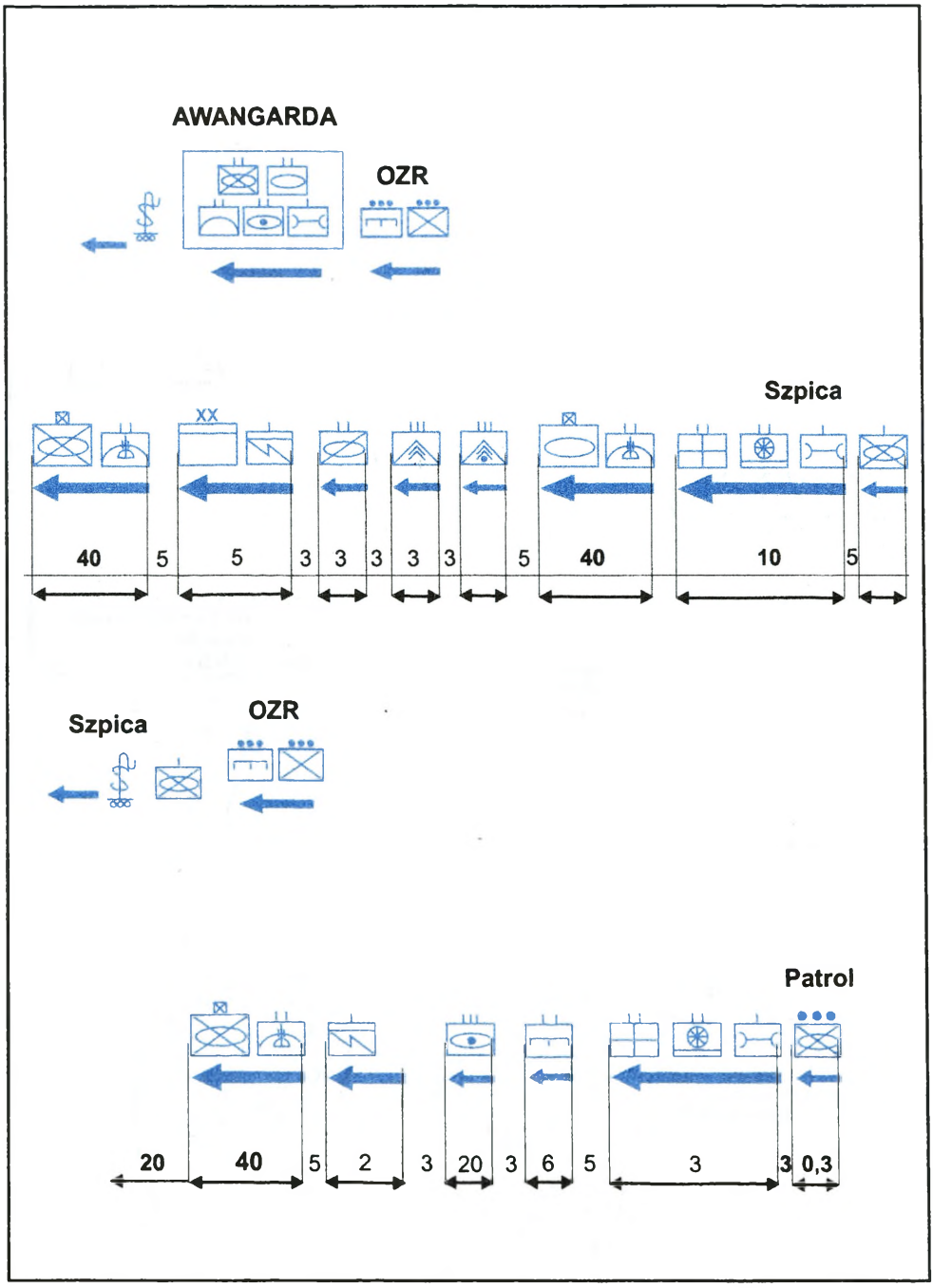

Załącznik 13

ORGANIZACJA PRZEMIESZCZANIA WOJSK

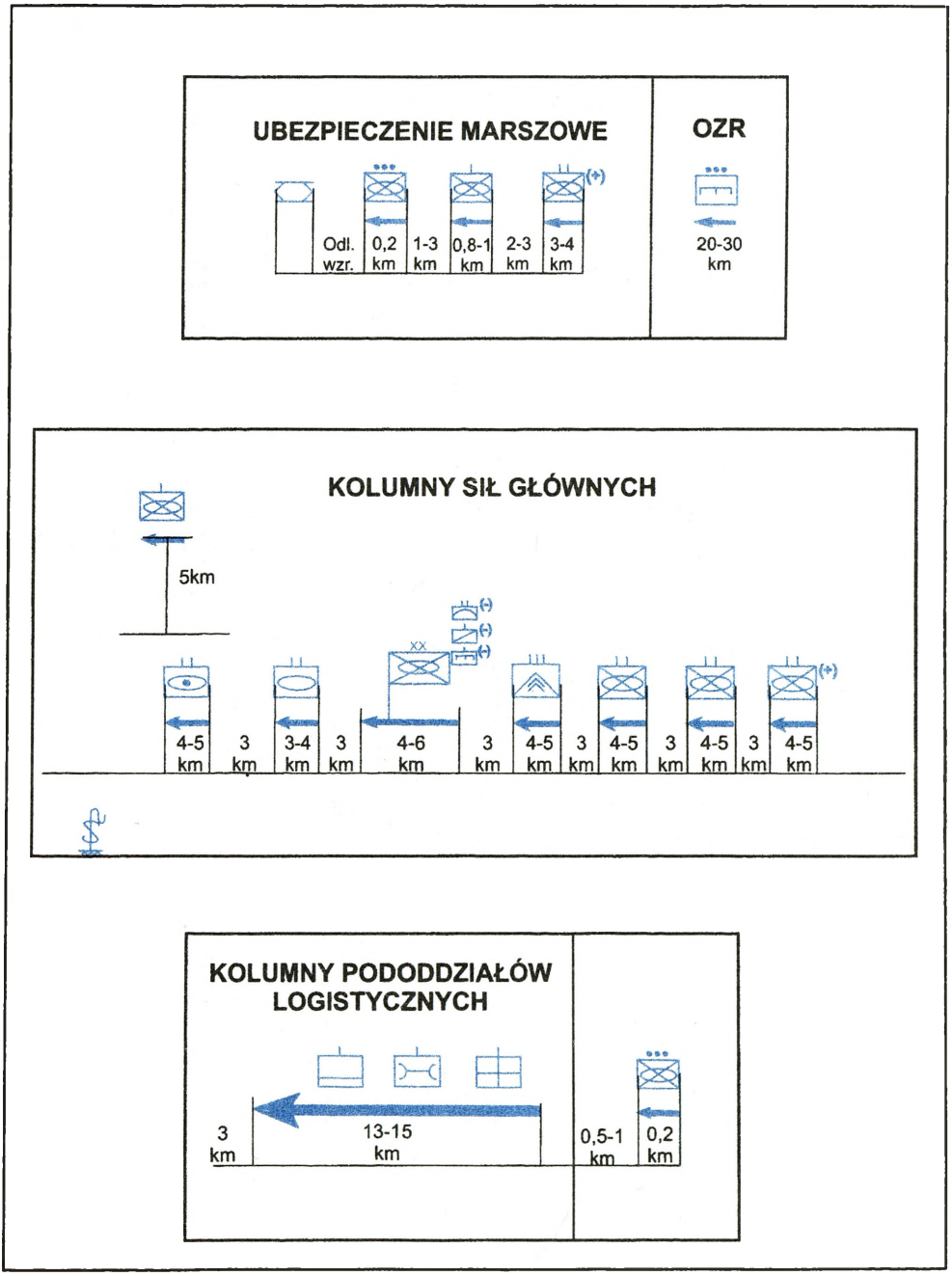

UGRUPOWANIE MARSZOWE ZT (wariant)

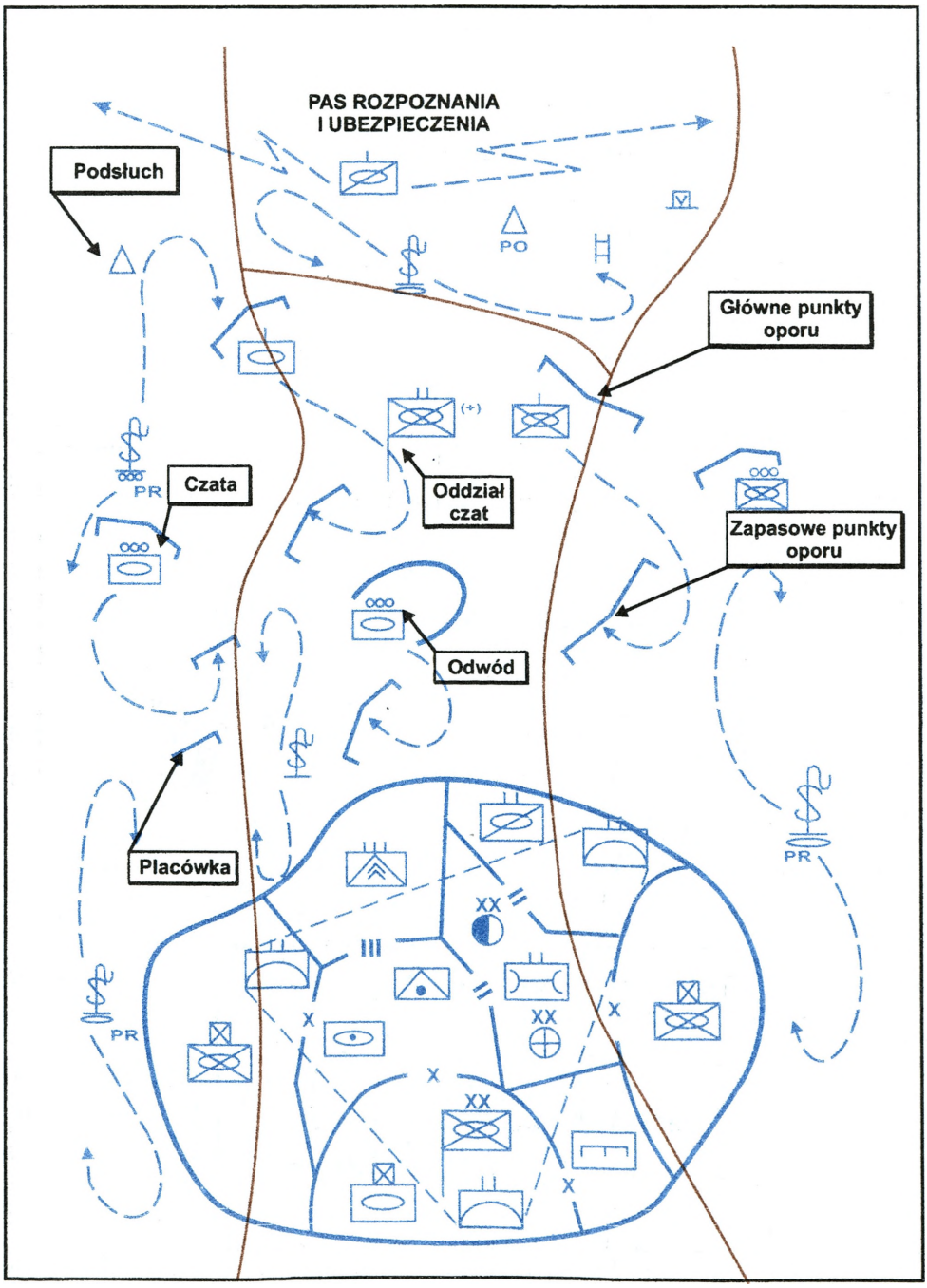
Załącznik 15

UGRUPOWANIE MARSZOWE BRYGADY ZMECHANIZOWANEJ
(wariant)

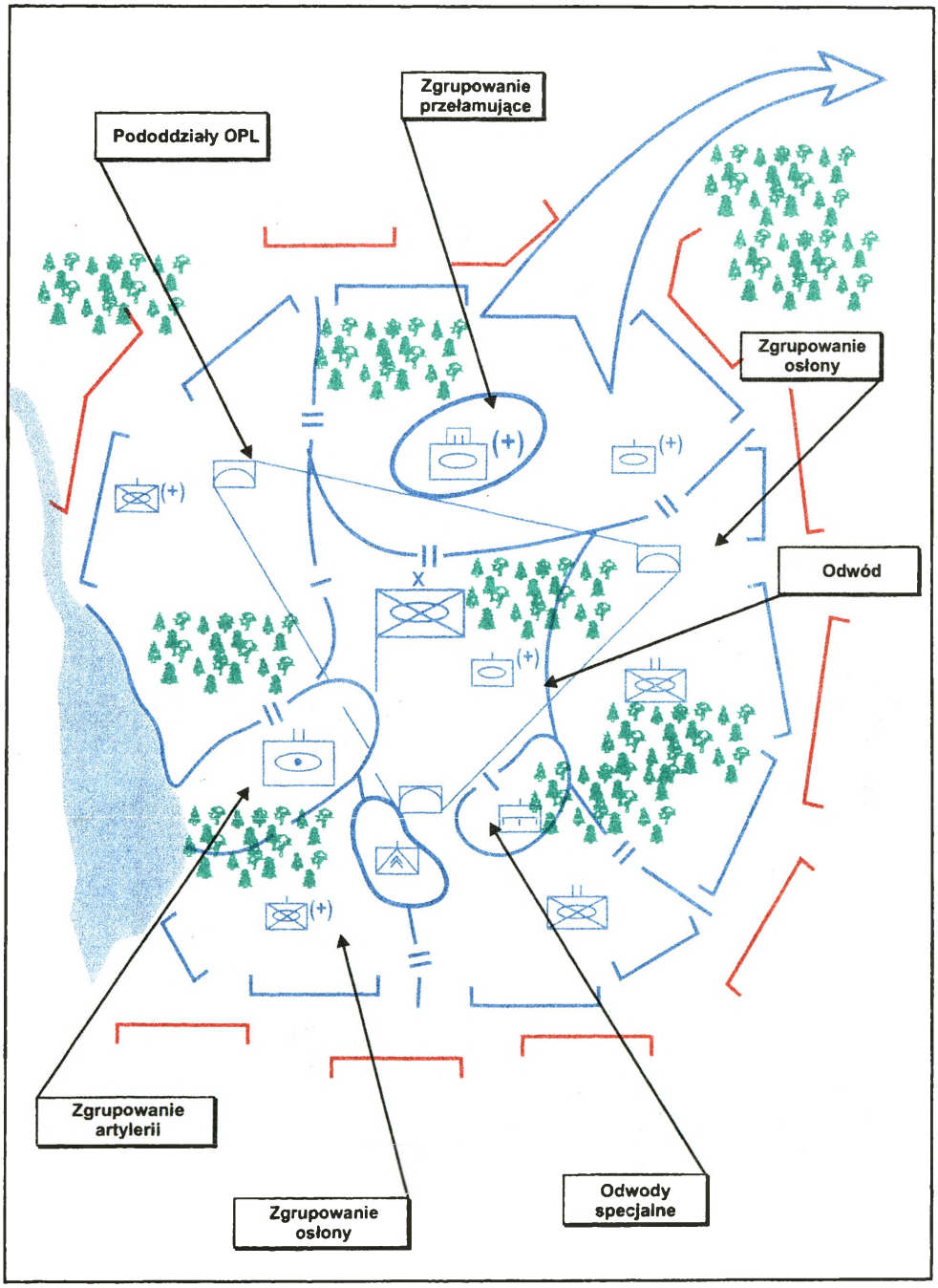
Załącznik 16

UBEZPIECZENIE REJONU ZEŚRODKOWANIA

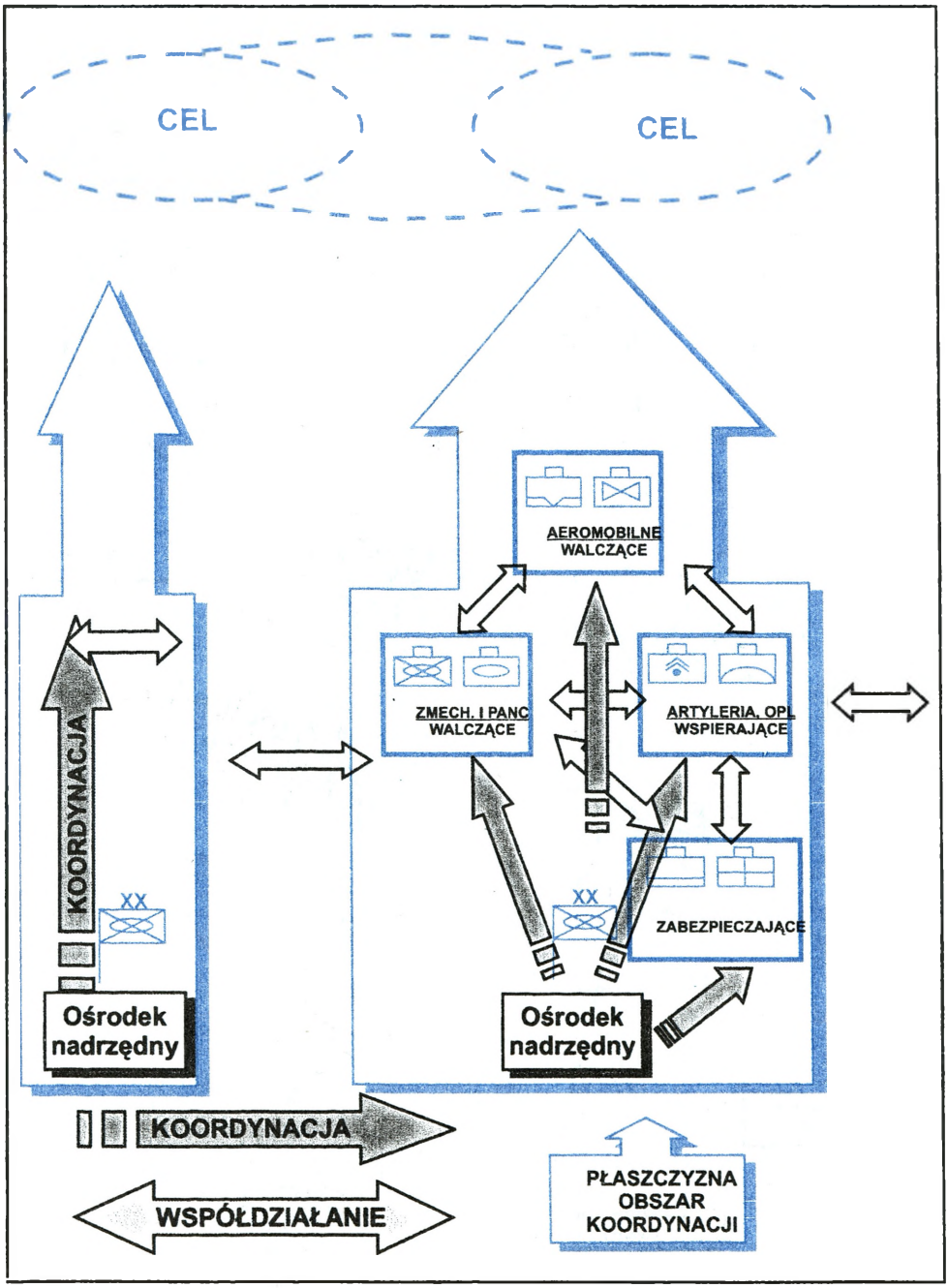
Załącznik 17

UGRUPOWANIE ODDZIAŁU DO WYJŚCIA Z OKRĄŻENIA

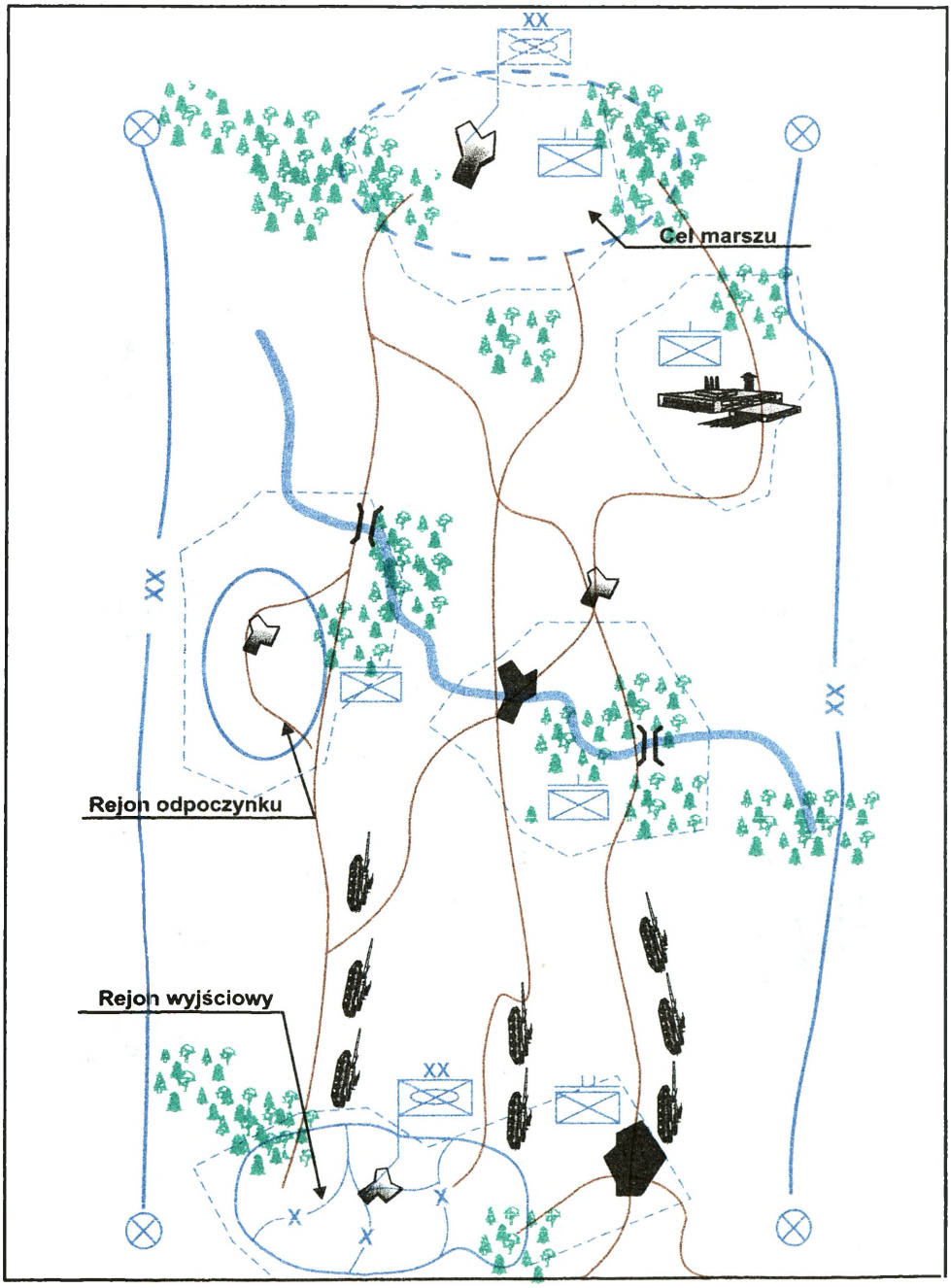
Załącznik 18

ZALEŻNOŚCI, RELACJE, OBSZARY KOORDYNACJI ORAZ WSPÓŁDZIAŁANIA (SCHEMAT IDEOWY)

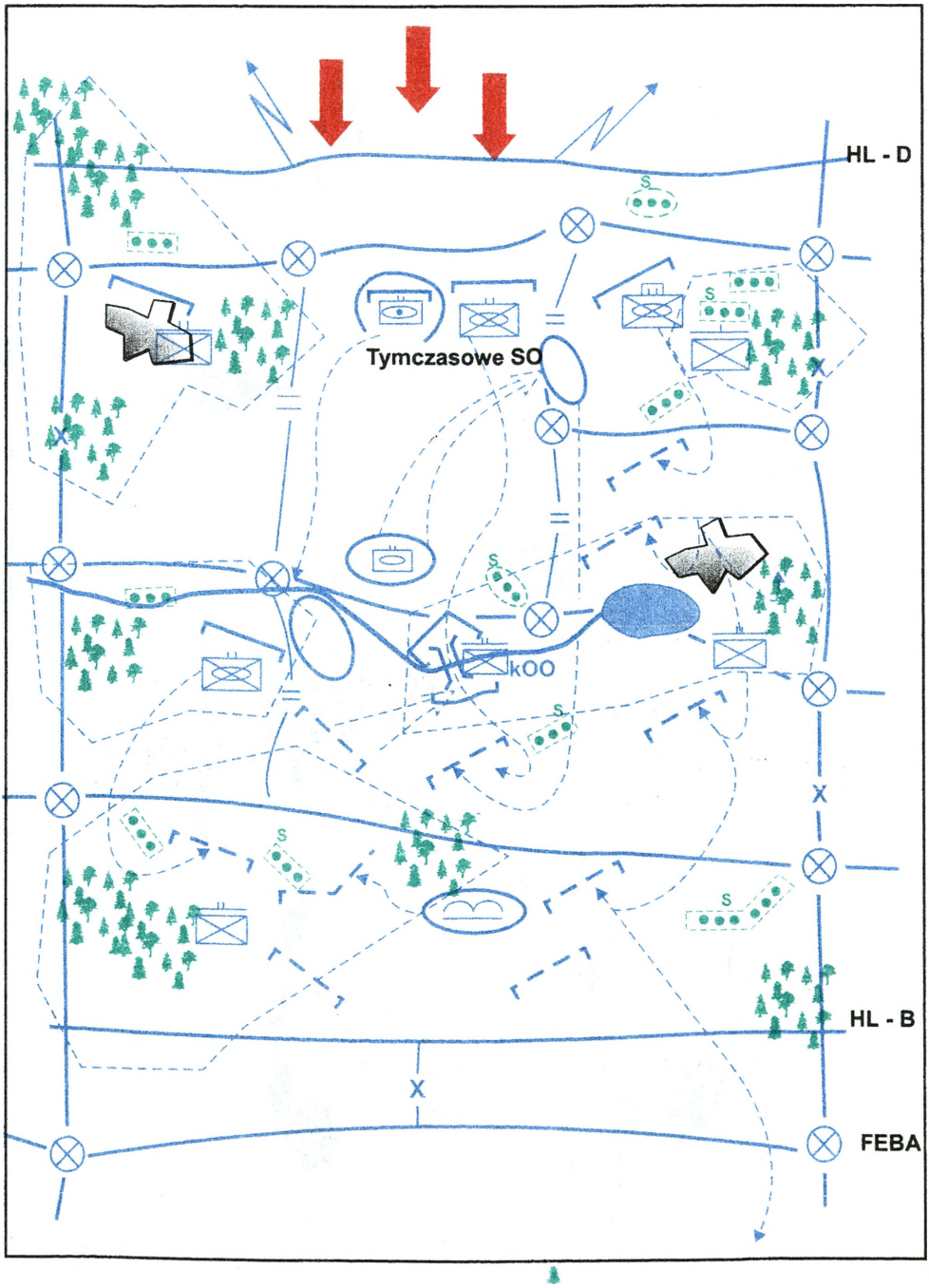
Załącznik 19

WSPÓŁDZIAŁANIE WOJSK OPERACYJNYCH Z SIŁAMI OT PODCZAS WYKONYWANIA MARSZU

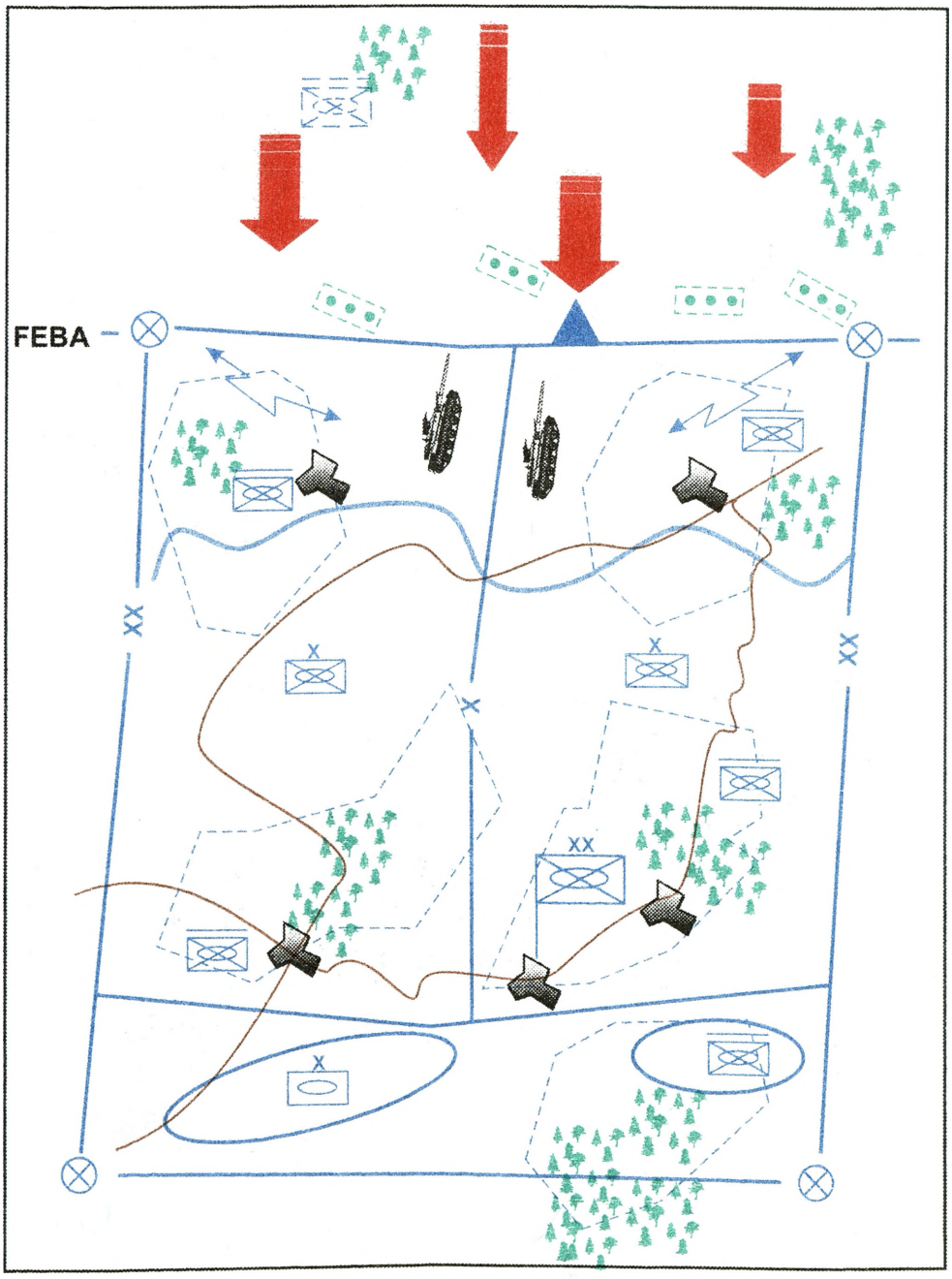
Załącznik 20

WSPÓŁDZIAŁANIE WOJSK OPERACYJNYCH Z SIŁAMI OT W DZIAŁANIACH OPÓŹNIAJĄCYCH

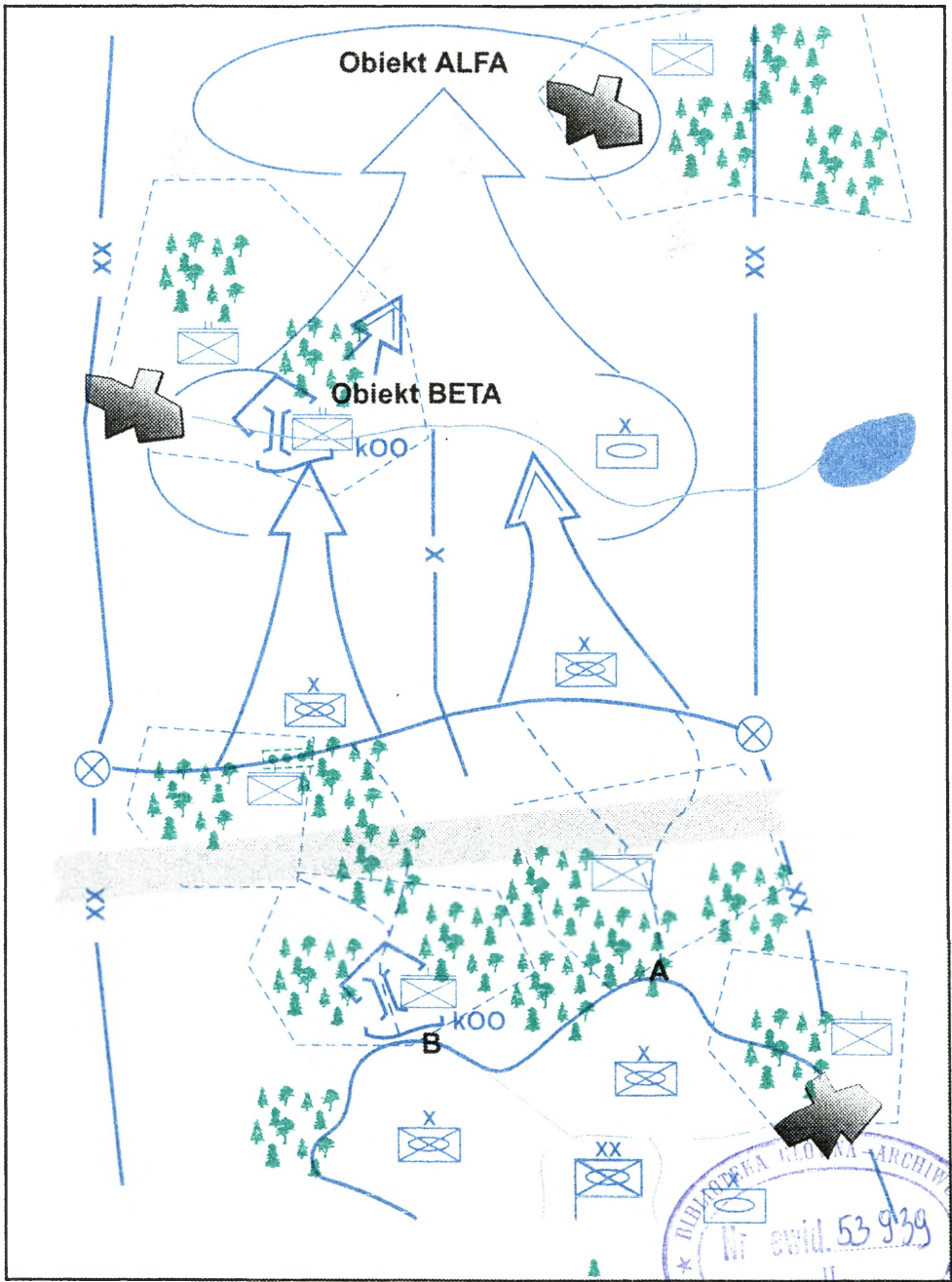
Załącznik 21

WSPÓŁDZIAŁANIE WOJSK OPERACYJNYCH Z SIŁAMI OT W DZIAŁANIACH OBRONNYCH

Załącznik 22

WSPÓŁDZIAŁANIE WOJSK OPERACYJNYCH Z SIŁAMI OT W DZIAŁANIACH ZACZEPNYCH

BIBLIOTEKA Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 53 939